

VIATA ROMANEASCA

REVISTA A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

23 AUGUST

poeme de
Virgil Teodorescu, Mihai Dragomir, Dan Deşliu, F. Păcurariu, Teodor Mazilu

★
ADIO, SCUMPUL NOSTRU PRIETEN SI TOVARAS DE LUPTA!

poeme de
Radu Pădure, Virgil Teodorescu, Szerler Ferenc, Vlaicu Bărna

MIHAI BENIUC: Mihail Eminescu — PERESSICIUS: «Elvira în des-
perarea amorului» sau Parodie şi teatru de păpuşi la Eminescu

MIHAIL EMINESCU:
Elvira în desperarea amorului

N. MORARU: Mihail Eminescu şi timpul său

★
IOAN ASZÓDY: La o sută de ani dela moartea lui Petőfi Sandor
POEME DIN PETŐFI SANDOR
de Eugen Jebeleanu şi Victor Tulbure

PETRU DUMITRIU: Vânătoare de lupi — STEFAN POPESCU: Versuri —
GHIOSIF NEDELCU: Unde este unirea. (urmas şi sfârşit)

★
ALEXANDRU GRECU: Vechii scriitori români şi Rusia

MLĂDIŢE NOI

SCIO JUSTEŞ: Muncitor şi poet, 1.000 Seceriş — CORNELIU LEU:
Arta — C. AMĂRĂSCU: Focul dela Foltineşti

ORIENTĂRI

Pentru o justă orientare a activităţii scriitorilor în R.P.R.
M. NOVICOV: Câteva aspecte ale luptei împotriva cosmopolitismului
burghez în critica literară

COMENTARIU

RECENZII

★

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

COMITETUL DE DIRECȚIE:

*Ion Călugăru — Miron Constantinescu — Gáal Gábor
Corin Grosu — N. Moraru — Perpessicius — Camil Petrescu
Mihail Ralea — L. Rântu — Al. Rosetti — Zaharia Stancu*

Cicerone Theodorescu

REDACTOR-ŞEF: *Cicerone Theodorescu*
SECRETAR DE REDACȚIE: *Corin Grosu*

ABONAMENT ANUAL

INSTITUȚII ȘI INTREPRINDERI..... 5.000
ORGANIZAȚII, ȘCOLI, BIBLIOTECI 3.000
PARTICULARI 1.800

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BD. ANA IPĂTESCU Nr. 39 — TEL. { REDACȚIA: 2.73.03 — 2.06.40
ADMINISTRAȚIA: 2.40.70 — 2.06.40

BUCUREȘTI, 3

CONT VIRAMENT BANCA DE STAT 3.779

Taxa poștală plătită în numerar conform aprobării Dir. Exp. Postale Nr. 167.220/949.

Q.ii.324

VIATA ROMANEASCA

ANUL II, Nr. 7-8, IULIE-AUGUST 1949

22 OCT 2019

6761 NR 11 51
JUN 1979

Univ. "Petru Maior" Tg. Mures

0869472613

Q.4094

23 AUGUST

VIRGIL TEODORESCU

CĂDEA A BURGHEZIEI ÎNCHISOARE

*Era în August. O lumină-albastră
Plutea pe oameni, izbucnea în plante
Și vara aprindea lungi diamante,
Dar nopțile cădeau în țara noastră*

*Ca stoluri mari de păsări rălăcite.
Zile și nopți pline de sânge cald
În care noi speranțe, ca un fald
Învăluiau popoarele robite.*

*O, Stalingrad, stea roșie, de-argint e
Cenușa ta, nemuritoare stea!
Ppoorul înspre tine-și îndrepta
Atunci — și-acum — privirea lui fierbinte.*

*Slăvit în veci vei fi oraș erou
Ce-ai apărat, sub ziduri, viața noastră!
Era în August. O lumină-albastră
Creștea în oameni ca un mugur nou.*

*Și așteptam, luptând ne'nfricoșați.
Trimișii tăi acoperiți de glorie.
Armata roșie — mai marii noștri frați —
Fluvii și munți trecea, spre-noui victorii.*

Sub pumnul ei se sfărâmasă piatra.
 Fiara fascistă 'n inimă lovită
 Fugea pe continent, înnebunită,
 Să-și lingă rănile în munții Tatra.

Liberatoare zi! Tu fâlfâiai
 De mult în steagurile — Armatei Roșii,
 Tu ai intrat cu escadroane roșii
 Adânc, ca un cuțit, în putregai.

Te 'ntâmpina în inimi, tot norodul
 Ca valurile unei mări și rodul
 Griviței roșii tu ni-l dăruiai:
 Cădea a burgheziei închisoare,
 Toate avea acum un înțeles,
 O bucurie și o deslegare.

Ai fost un fulger care-a despical
 Istoria acestei țări în două:
 În August, 23, și nouă
 Puteri de viață 'ntreagă tu ne-ai dat.

Oraș al lui Stalin, ne 'nfrânt oraș!
 Soldații tăi treceau prin București
 Și-și îndreptau liberatorii pași
 În spre Berlin, spre haitele nemțești.

Marș triumfal! adânc tu dănuiești
 În tot ce am cucerit de-atunci încoace,
 În tot ce a mai rămas de 'nfăptuit,
 În lupta pentru pâine, pentru pace.

O lume veche, hădă-ai răsturnat
 Ai strâns sub steaguri roșii tot poporul
 Și vom lupta, cu pumnul încheștat,
 Să înalțăm spre soare viitorul.

Noi creștem azi sub steaua ta puternici
 Pâinea-și dospește caldele arome,
 Elanul muncii noastre de udarnici
 S bucnește, cucerește, 'ntrece norme,

Republica își împletește 'n soare
 Puterile de brațe nesfârșite
 Și înfloresc victorii viitoare
 Mâini tinere, 'n avânturi îndârjite.

*Sub semnul tău partidul ne conduce
Spre mari izbânzi — și-albastra ta lumină
Mai vie, mai adâncă, mai deplină
In faptele de azi mereu străluce.*

*Și dacă poște hrăpărește cresc —
Lumina încercând s'o stingă 'n zare —
Suntem de voi alături — trup frățesc —
Armata Roșii eliberatoare!*

MIHU DRAGOMIR

SUNT DOAR CINCI ANI

*Sunt doar cinci ani, — și totuși ce departe!
Trec amintiri ghimpoase înapoi...
Sufla un vânt de carceri și de moarte
pe țara sугrunată de războiu.*

*Dar viermuia adâncă neputință
în furia călăilor fasciști —
și-urcând din biruință n biruință
venit-au mândrii vulturi stalinisti.*

*Sunt doar cinci ani, — și totuși ce departe!
cu lupte dârze drumul ne-am înscris,
trecutul de mocirlă l-am asvârlit deoparte,
dreptatea, pâinea, cartea, nu mai sunt astăzi vis.*

*Ca să răsbim prin zidul de 'ntuneric,
Partidul ne-a condus, cutezător,
temei ne-a fost poporul sovietic
și brațu-i plin ne-a stat într'ajutor.*

*Nu vom uita arșițele cumplite
când se scrumea și albia de râu,
și când colhozurile înSORITE
ne-au dat salutul lor frățesc, de grâu.*

*Ca să gonim din case sărăcia,
primit-am gravul svăcnet de motor,
pământului să-i smulgem bogăția,
furnalele să ardă creator.*

*Cinci ani? Dar ți măsoară cine?
E anul sau e omul mai voinic?
Nu l-a învins, în hău străfund de mine,
echipa de mineri Pop Ludovic?*

*Și vremea n'o 'ngenunche-atâți tovarăși,
din Maramureș până 'n Bărăgan?
Azi sărbătoarea țării e un iureș,
trecând peste 'mplinirile de plan.*

*Mai mult țitei, oțeluri și cărbune,
vrafuri de cărți și lanul păduros,
și fluerul, și cobza să răsune,
în cinstea omului pornit vânjos,*

*Să 'nfrângem timpul în văzduh, pe ape,
miner, școlar, mecanic, tractorist,
și, peste-un an, cu trei ani mai aproape
să fim de visul nostru socialist!*

CÂNTEC ÎN AUGUST

*Era la pragul toamnei... Și parcă primăveri
amarnic surghiunite, se întorceau în steaguri
de cântec și de soare, în netede șiraguri
pe-aceste băntuite și crâncene meleaguri,
strivind nămeții beznei de sânge și dureri...*

*Creșteau biruitoare, din carele de-asalt,
din melodii de stepă adânci ca depărtarea,
din sufletele roșii ce-și fluturau chemarea,
vestind o înflorire mai limpede ca zarea
și-un Răsărit de viață, cât stelele de 'nalt...*

*Și clocotea de chiot bătrânul București!
Se ridica norodul din uliți, din cartiere,
muncitorimea dârză cu dârza ei putere,
să 'ntâmpine cu slavă, acolo, la bariere,
această dimineață în strae ostășești.*

*Atuncia el, strungarul cu inima vâlvoi,
trecând peste opreliști, peste mulțimea toată,
s'a avântat spre-un tânăr din Roșia Armată
și înfrățindu-și fața cu fața lui brăzdată,
i-a sărutat fierbinte obrajii amândoi...*

*Și Sașa ori Nichita ori Vania, a zâmbit...
Au stat așa, o clipă, în drumul ars de soare,
tovarășul mecanic de tancuri și tractoare
și Neculai strungarul, în marea sărbătoare
a primăverii lumii, crescând din Răsărit...*

Și s'au privit o clipă, sub maldărul senin
 al cerului cu limpezi ferestre de lumină...
 și fremăta mulțimea în jur, ca o stupină,
 de mierea bucuriei și-a libertății plină...
 Și-un singur gând, pe tancuri și 'n inimi: — La Berlin!

O strângere de mână frățească! Un cuvânt
 fierbinte ca sărutul: «Pobeda!». Spre izbândă!
 Și a rămas strungarul cu pleoapa tremurândă
 privind cum se topește în după-amiaza blândă
 flăcăul, sus, sub steaguri învolburate 'n vânt.

Îți mai aduci aminte, tovarășe Culai?
 Obrajii lui de pară, cu pete de unsoare,
 privirea lui albastră, mireazma de sudoare,
 și blondele medalii pe piept strălucitoare,
 și mâna lui frățească și zâmbetul bălai...

Nu, n'a uitat strungarul acele clipe lungi:
 și azi, când vede steaua arzând pe ateliere,
 el simte cum soacănește, cu strășnică putere,
 în sufletu-i fierbinte știuta scânteeare,
 steluța de pe cască tanchistului de-atunci...

Și azi, când mănăcă norma cu inima flămândă
 de înălțimi, în spornic urcuș spre biruinți
 îi sună în ureche cuvintele fierbinți
 și se îndeamnă singur, șoptindu-și printre dinți:
 — Hai, Neculai băiete! «Pobeda!». Spre izbândă!

CÂȚI ANI TRECURĂ

*Câți ani trecură, cinci sau șaptezeci?
Svâcnea 'n explozii dinspre Mureș zarea
și pâlăia în inimi așteptarea...
Vegheam, tăcuți, sub cortul ploii reci.
Din sat scuipa spre codrii moarte, tunul,
oșteni holbați scrâșneau pe căi «kaput»,
tot ce fusese silnic început
azi băbăia, pleoștit și bleg, ca fumul.
Plutonul nostru, treizeci de țărani
vegheam cu fețe-aprinse ca de jar.
Scânceau copii, mugeau prelung plăvani
plesniți în bot, cu pumnul, sub frunzar.*

*Câți ani trecură, cinci sau șaptezeci?
Vuiau departe flamurile roșii
și vântul adia 'mprimăvărare.
In satul pârjolit, târziu, cocoșii
vestiră zorile biruitoare —*

Câți ani trecură, cinci sau șaptezeci!

*Și primăvara a țâșnit în țară
topind în iureș lanțurile reci
și zilele ni-s chiote și pară.
Clădim în ani cât migăliră veacuri
țâșnește pomul vieții 'nnalt din noi,
pe-ogoru 'n care găfăiau ieri tancuri
tractorul cântă innul vremii noi.*

Privim spre soare, muncitori, țărani
cu fețele de pară și de cremeni:
nu ne târîm ca viermii moi prin ani
ci ne croim, șuvoaielor asemenea,
înfurtunat făgaș spre fericire.
Nu ne-a strivit vicleana roată-a lumii!
O răsucim cu rost și bună-știre
plinind în zece zile planul lunii
sau culegând în Mai, în mină, rodul
ce-ar fi suit spre ziuă în Septembre.
Spre zări înalte merge azi norodul
nenumărat din brazde și din mine,
din munți străvechi, din nouile uzine,
toți cei striviți sub tălpi domnești din veac,
toți cei șerbiți și toți cei frâniți pe roată,
poporul ăsta chinuit, sărac,
cu fața de nădejde luminată.
Nu ne-o clinti viforită avână,
Nici steagul stelelor — cu stîns azur,
veghem tăcuți, precum plugarii 'n toamnă
își apără mplinitul rod, de furi.

BALADA CELOR NĂSCUȚI ÎN AUGUST 23

Sumanele morții își scuturau negrele petice
Mâini putrede încolăceau trupul țării întregi ;
Mamele mai așteptau cu încăpătânare surâsul copiilor
Copacii tineri și verzi își pierduseră umbroasele crengi.
Fiecare din noi lăsasem pe câmpul de luptă
O neliniște, o spaimă sau chiar viața, în sârma ghimpată.
Fiecare aveam un frate înrudit cu țărâna
Și o mână din mlaștini de moarte săvârșindu-se disperată.

Gazetarii — jârdarmi ai lui vodă
spuneau că regele ne va lua în grație ;
dar domnii burghezi pe peronul istoriei
pierduseră geamantanele « cu binele nației ».
Pe front, sârma ghimpată a morții
înconjură ca o graniță fiecare suflet.
Inima parcă lupta mereu în linia întâia
Așa aveau durerile răsunset.

Trupuri se rostogoleau din buzunarele cerului
Și mâinile 'nnebunite vroiau s'apuce
O iarbă de viață, un spic de nădejde, o floare a tinereții
Ce dincolo de granița morții i-ar duce.

Scrisori pătimașe scrise sub burta focului
Purtau în ele arsurile și putreziciunea războiului crunt,
Și un dor de viață ascuns în vâgăunele speranței
Ascuns acolo, pândind afară, așteptând de mult.

Pământul bolnav, avea temperatură.
 Ce ploaie uriașă și răscolitoare
 Aștepta pământul cu sufletul la gură!
 Și parcă toată țara își puneă mâna streășină
 Toate brațele se întindeau înfrigorat spre depărtări
 Toate inimile întrebau, așteptau
 Corăbii roșii să lumineze în zări.

Spuseseră: « Luptați pentru războiul sfânt »...
 Netrebnic fiecă cuvânt
 însemna o viață acoperită de pământ
 O tinerețe îmbrățișată de țărână
 Un școlar ne mai învățând: o-i, o-i
 Femei pironite cu năframa morții 'n mână
 Bărbați înecați în sânge și noroi.

Din vremurile înfrigorate și tulburi
 S'a agățat puternic de suflet ca ancora unui negru vapor
 Ceva care a rămas teafăr în ciuda tuturor naufragiilor
 Imaginea unei bătrâne plângându-și singurul fecior.
 O, câte vânturi fantastice n'au băntuit această imagine
 Dar ea s'a agățat cu înfrigorare de toți copacii sufletului,
 Defilând prin fața mea ca la o sinistră paradă
 De flăcări, pentru vatra cântecului.

Ca îngâmfarea generalilor să-și pună galoane,
 Ca din holdele vieții ei să culeagă snopii,
 Infometatele catane
 Erau bucuroase, scriau ziarele, să dea ortul popii.
 Dar soldaților
 Nemâncăților
 Ura le intrase
 Adânc în inimă, fierbinte în oase.

Noaptea, la 23 August, noaptea,
 A intrat în casele oamenilor
 — lumina, dreptatea.
 Am aruncat în sus inima ca o fercheșă pălărie...

Când armatele sovietice
 Ne-au deslegat lanțurile,
 Inimile sărăcanilor erau nesfârșite sălcii umbroase

Pe drumurile unde treceau
Purtând steag roșu,
Armatele lui Stalin, armatele victorioase.

Puternic, fierbinte,
Cuvântul Partidului alerga vâpaie 'nainte.

Și 'n ziua aceea
Plaivasul vremii a scris (precum știe tot satul)
Numele meu cu mențiunea:
— născut pentru viață la 23 August 1944 — ...

Viața aleargă ca niște nuntași chiuind într'o sanie.
Partidul i-a făcut sărăciei de petrecanie.

La poarta Republicii mele
Ca un ciocan pneumatic minunate vremuri bat,
Curg apele vieții, noi le-am rupt digul
Și vom purcede acum la cântat.
Văd cerul mai albastru și mai senin
Văd sate cu regimente de fire telefonice
Văd țărani citind pe Shakespeare și Pușkin.
Văd orașe înălțate peste noapte în iureșul muncii:
Cântecul nostru, victoriei geaman,
Toți oamenii-l cântă: « Ziua cea mare a sosit »!
Și ziua cea mare va fi fără seamăn.

Viitoru-i de-al nostru. E tovarăș. L-am putea strânge mâna,
Am putea sta de vorbă cu el ca dela om la om...

Tovarăși, începem o ședință mai mare ca până aci
Iar în ședința viitorului,

Fericirea poporului
E singura chestiune pe ordinea de zi...
— Domnii cei grași să lase copacul cu iluzii!

Și acum, la concluzii,
Trebue să dau și inimii cuvântul. Singură
Să-și spună inima cuvântul ei,
Strigarea ei frenetică:
Trăiască Armata Sovietică!
Trăiască August 23!

Munca rodește, ura lovește, cu tunul.
Gata! Din zare în zare: « Haideți la lupta cea mare! »
— Tovarășe organizatoric al vremurilor ce vin, mobilizare bună!...
Dela această ședință, să nu lipsească niciunul.

«ADIO, SCUMPUL NOSTRU PRIETEN ȘI TOVARĂȘ DE LUPTĂ!...»*)

RADU PĂDURE

ULTIMA CĂLĂTORIE A LUI GHEORGHI DIMITROV

*Pe țărmul Dunării multimele așteaptă
uriașul purpurii catafale plutitor.
Sub lumina împletită a amurgului de vară
fluviul își învâlburează apele tăcute.*

*Dunăre, Dunăre
drum fără pulbere
pe cine poartă
unda ta turbure?*

*Printre malurile proaspăt înverzite
printre stânci și arbori străvechi;
printre popoarele noi ale Bulgariei și României
trece în ultima sa călătorie*

Gheorghe Dimitrov.

*Dunăre, Dunăre
drum fără pulbere,
pe cine plânge
unda ta turbure?*

*Sirenele șuieră ascuțit și continuu,
de parcă mii de voci îndurerate se cheamă,
fabrici, mine, vapoare, avioane salută
ultimul drum al lui Gheorghe Dimitrov.*

*) Necrologul lui Gh. M. Dimitrov.

II

Și poporul, întâmpinând, vorbește:

« A murit Dimitrov al nostru! »
 spunea țărâncă din munții Rila,
 întorcându-se noaptea 'n căruță acasă.

« Am avut patru fiu și i-am dat pe toți revoluției »,
 grăia bătrâna mamă de partizani din Plcvenikeni.

« Cu bucurie mi-aș fi smuls inima din piept
 și aș fi dat-o vieții lui »,
 spunea lucrătorul dela centrala electrică.

« Vom împlini cu râcnă sfatul tău »,
 jurau minerii eroici din Pernic,
 pescarii îndrăzneți din Burgas și Varna.

« Vom urma pilda ta până la capăt »,
 cântau copiii lui Septemvrie —

Septemvricii.

In glasul lor nu era tremurul plânsului,
 ci voința dărză de a lupta și învinge.

III

*Ai pornit dintr'un sat de lângă Radomir
și ai urcat spre inima lumii — Moscova ;
Ai fost, la început, un Iskâr sprinten
și ai terminat — sfârșit puternic — viața ta.*

*Măreț ca un vultur din munți,
tare ca oțelul călit,
ai înfruntat cu îndrăzneală furtunile
și pe toate le-ai biruit.*

*La Leipzig, peste tribunalul de ură
— hoituri în jilț de judecători —
ca trăsnete cuvintele tale loveau
testele lui Goering, Goebels și Hitler.*

*Milioane de oameni ai muncii
din toate pământurile, dincolo de toate oceanele,
ascultau raportul tău împotriva fascismului,
cum soarbe pământul în secetă — ploaia.*

*Ai crescut într'o țară robită,
lângă vatră foamea sbicea ;
ai urmat calea lui Lenin și Stalin
și azi belșugul înflorește în patria ta.*

*Ai scris odată, atunci :
« Stăpânii de-acum sunt vremelnici,
poporul e-adevăratul stăpân ».
Astăzi, fascismul a fost zdrobit,
muncitorii au cârma în mâini.*

IV

*In Stara Planina, în Rodopi,
pe fiecare piatră e sânge,
în fiecare sat e un mormânt
și o mamă îndoliată ce plânge.*

*Pe câmpiile nalte ale Traciei,
peste fiecare lan e o stea,
calea robilor înspre lumină,
steaua roșie le-o arăta.*

*Plopi uriași în vestmânt funerar
împrejmuite — roată — mormântul,
de veghe stau viteji partizani
— slobod li-e astăzi pământul.*

V

*Intr'o săptămână, la Sofia,
din pământ un mausoleu a crescut
se nalță schelele, coloanele albe
din truda tineretului tăcut.*

*La temelie a pus iubirea lui
și ziduri a durat cu inima grea,
deasupra a împlântat nădejdea luminoasă,
pentagonala roșie stea.*

*Zile și nopți muncind fără hodină,
zile și nopți de sârg neistov
în zorii duminicii 'ndoliate
mausoleul era clădit.*

*La Sofia 'n grădina orașului
s'a ridicat un bloc de cleștar,
aici va veghia Dimitrov
în mijlocul poporului bulgar.*

VI

« Cel ce cade în lupta pentru libertate,
 acela nu va muri » — scris-a poetul.
 « Toi ne umira » — inscripție de foc
 peste orașele și satele Bulgariei.

Tu nu vei muri, Gheorghii Dimitrov,
 pentru că în inimi te poartă norodul.
 Gloria ta va urca ne-ncețat,
 ca flacăra soarelui peste lacuri în zori.

Numai cei ce merg pe drumul lui Lenin și Stalin,
 vor rămâne viu în memoria popoarelor ;
 cei care au făcut în viața istoria
 în moarte vor fi nemuritori.

Sângele nostru e roșu ca flacăra torțelor
 și inimile noastre bat neostoit.
 În inimile noastre arde lumina lui Lenin și Stalin
 arde flacăra roșie purtată de Gheorghii Dimitrov.

Nicicând această torță nu va cădea,
 pentru că mereu alte mâini proletare o ridică ;
 nicicând flacăra aceasta nu se va stinge,
 căci mereu alte inimi proletare o aprind.

VII

Nu plânset de disperare va însoți moartea ta,
 ci chemarea la luptă a Partidului;
 nu bocetul desnădejdei și al jalei,
 ci cântecul muncitoresc
 despre viața care biruie moartea.

Chinezii învingători la Nanking și Shanghai,
 și brazilienii luptând în coatinga,
 și negrii dârzi din pădurile Africii centrale,
 îți proslăvesc amintirea.

Mai tare ca oțelul este unirea popoarelor
 și mai puternică decât bomba atomică
 este lupta unită a muncitorilor.

Mai adâncă decât apa, aerul, lumina,
 este dragostea pentru Uniunea Sovietică.

Toate drumurile, în veacul nostru,
 duc la comunism,
 doar drumul trădătorilor lui Tito duce în prăpastie.
 Și de o mie de ori mai dureroasă decât moartea
 este crima trădării și disprețul tovarășilor.

Ca vârtejul ciclonului peste talazurile oceanului,
 ca șuerul vișorului în pădurile veștede,
 ca detunăturile stâncilor rostogolite 'n munți
 crește vuietul bătăliei finale în lume.

VIII

*Tu dormi acum, Gheorghe Dimitrov,
purtat pe valurile liniștite ale somnului,
dar în jurul tău clamorile luptelor urcă.*

*Tovarășii s'au strâns în jurul tău,
să-ți aducă ultimul lor salut.
Măine, fiecare va porni spre țară
cu mâna încleștată pe cârma corăbiei sale.*

*Condusă de genul lui Stalin,
o flotă uriașă înaintează în lume,
cu toate pânzele desfășurate spre victorie
sub razele măreței constelații roșii —*

flota de neînvins a proletariatului.

VIRGIL TEODORESCU

TU AI RĂMAS UN ARC INTINS

*In Moscova, sub planetarul far,
s'a prăbușit un uriaș stejar
cu rădăcini adânci în solul lumii.*

*Dar nu pieri decât ca să renască,
arc mai întins, în toate ce vor fi,
oceanic val de dragoste frățească.*

*Cine n'a cunoscut în lumea 'ntreagă
pe Gheorghii Dimitrov, pe neînvinșul,
cel ce-a izbit la Leipzig, între ochi,
cu pumn de fier, muncitoresc, fascismul!*

*Cel ce-a întins o mână să arate
unde lovim în lanțul oprimării!
Din stâncile Bulgariei, -de-agate
și-oțel, era, peste întinsul zării,*

*gestul de foc al marelui tribun.
Inima lui: mesagiu pentru oameni,
e călăuza, luminosul drum
să 'nvingem haite crude de neoameni.*

*Părerii de rău jeluitoare, nu
cresc pentru tine Gheorghii Dimitrov!
Tu te-ai aprins, murind, fără istov
și arzi în tot ce construim acu.*

*Svâcnești peste pământ — caldă arteră —
 în flacăra nestinsei noastre lupte,
 sămânță vie în ținuturi rupte,
 punte deschisă pentru-o nouă eră!*

*De-alungul și de-alatul, ca o apă,
 învățător, prieten și tovarăș,
 inima ta adâncă arde iarăși:
 sub învelișul morții n'o să 'ncapă.*

*In fapte ai rămas să viețuiești
 stegar ne 'nfrânt! Miez bun să fii în pâini
 în clocotul de lupte să vuești
 să 'nnozi, spre viață tinere, dragi mâini,*

*tu ai rămas un arc întins, altoi
 în tot ce se înalță ai rămas,
 în dragoste, în luptă, în impas,
 cu pumnul strâns alături de noi.*

LA MOARTEA LUI GH. DIMITROV

*Să moară neînfrântul? Poate, oare,
să se destrame faima celui care
luptat-a pururi și-a căzut luptând?
Și-avem noi dreptul să jelim pe-acela
ce-i un exemplu, cel care 'n oțel a
investmântat puternicul său gând?*

*De piatră-i vestea... inima se zbate —
dar flamurile noastre 'ndoliate
sunt, în lumina caldă, veșnic roșii.
Muri Eroul, însă — pururi trează —
sporește oastea celor ce urmează
măreții-i pași de luptă, glorioși.*

*Nu între stâlpi de marmori și 'n pământ e,
ci 'n inimi proletare neînfrânte —
și glasul lui răsună 'n veci de veci.
Il înțelegem toți care vorbim
un singur graiu și 'n luptă ne unim:
Ruși și Români, Maghiari, Bulgari și Greci.*

*Să moară?... Nu, gândirea lui nu piere,
în faptă prefăcutu-s'a și 'n vrere,
turnată 'n pumnul dârz de muncitor.
Neputincioasă-i Moartea acolo unde
când unul piere, glasul lui răspunde
în cei ce cresc al lumii viitor.*

VLAICU BĂRNA

CA SĂ-I SLĂVIM...

*Ca să-i slăvim pe-ai luptei mari eroi
Nu vom purta eșarfe 'ndoliate
Nici clopote de-aramă nu vom bate
Ci vom 'nălța 'n văzduhuri inimi noi.*

*Un imn i-a fost și inima și gândul
Lui Gheorghe Dimitrov, cucerătorul,
Un imn fierbinte — fapta și cuvântul,
Un imn care-a slăvit mereu poporul.*

*De-aceea nu va dăinui eroul
In marș de luptă, nu în cânt funebru;
Numele lui își va purta ecoul
La Dunăre, la Elster și la Ebru.*

*El n'a murit, așa precum nu moare
Dreptatea, adevărul și lumina;
Ca un stejar, poporul — rădăcina,
Va dăinui pe culmi, scăldat în soare;*

*L-or pomeni în lupte proletarii,
Și mamele prin casele sărace;
Ii vor săpa profilul în medalii
Popoarele ce luptă pentru pace.*

*Cu pumnul lui a spart orânduirea
Trecutului și sufletu-i senin
Și-a dăruit popoarelor iubirea
Discipol credincios al lui Lenin.*

*Un om a fost dar faima lui străbate
Țări depărtate, continente, mări.
Mulțimi în luptă și descătușate —
Drum veșnic viu, îndemn pentru chemări.*

*De-aceea steaguri roșii, de victorii,
Nu dolii negre, tânguit și scâncet;
Răsune 'n slăvi înălțătorul cântec
Pe care sunt purtați biruitorii!*

MIHAIL EMINESCU

15 IUNIE 1889—15 IUNIE 1949

Implinindu-se 60 de ani dela moartea lui Mihail Eminescu, personalitatea copleșitoare a marelui poet se infățișează mai vie ca oricând. Sfârșitul său tragic, proiectat astăzi pe fondul epocii dintre anii 1870—1883, stupid agresivă sau nociv « binevoitoare », este desnodământul cumplit al unei vieți în luptă cu reprezentanții unei orânduirii sociale potrivnice avânturilor revoluționare, practicând sub fraze patriotarde exploatarea cruntă împotriva celor ce muncesc, fie la sat fie la oraș.

Sfârșitul abrupt, se produce la mijloc de drum, undeva pe traiectoria dela *Demonul*, care

• ... ades stând pe-o piatră, cu turbare se 'n/ășoară
In stindardul roș — •

dela care pornise plin de tinerețe poetul la *Luceafărul* solitar, care închis în sine, privește de sus:

• Trăind în cercul vostru străml
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă săml
Nemuritor și rece ».

De această « rece nemurire », către care era deviat de către o lume ce nu voia luptători activi, ci genii pasive, desprinse de problemele reale ale vieții, poetul se apropie pierzându-și treptat cumpătul, dar proferând paralel cu nepieritoarele sale cântece pline de dragostea de a trăi, tot atâtea neiertătoare blesteme la adresa acelor ce, zăgăzuind și împilând viața poporului, « numai banul îl vânează și câștigul fără muncă ».

La întrebarea pe care Maiorescu o pune, dacă a fost sau nu fericit poetul, criticul răspunde cu o hotărîre, care pur și simplu te îngheață, că Eminescu n'a fost nefericit!

Și totuși într'o variantă a « Melancoliei » poetul spune:

*De-aceea carne sfâșiată care
Etern dorește și nemărginit
De-aceea nimeni, nimeni nu vorbește.
Ei nici văd viața, ei văd sfinzul rece
Ei văd icoana, înțelesul nu ».*

Firește că nu are rost astăzi să punem problema, cum s'ar fi dezvoltat talentul lui Eminescu, dacă trăia în alte condiții sociale. Nu ne putem însă explica drama eminesciană, fără cunoașterea exactă, sub lumina științei marxist-leniniste, a mediului în care a trăit poetul. Și pe măsură ce se vor intensifica cercetările pe această linie, însăși figura poetului, opera lui va câștiga o nouă perspectivă, o nouă valoare. Pentru că aceea ce contemporanii au făcut cu omul, mutilându-i existența, au făcut și cu opera urmașii, prezentându-i în lumină insuficientă amploarea și răstălmăcindu-i abstract și metafizic sensul. Ni s'a prezentat mereu sfinzul rece, icoana, dar nu înțelesul.

Iar înțelesul trebuie căutat în faptul că Eminescu prin opera sa este poetul cel mai iubit al poporului.

Că el de mult este poetul nostru cel mai iubit — nu încapе îndoială; dar aceasta nu e meritul criticii oficiale de sub regimurile burgheze, ci al mării puteri de pătrundere a genialei opere poetice eminesciene.

Niciodată opera aceasta n'a fost nici publicată complet, nici comentată just și mai ales n'a fost popularizată. Nici până astăzi nu avem o ediție completă a poeziilor lui Eminescu și niciodată nu au fost realizate tiraje de massă din ceea ce are el mai bun, pentru a-și exercita din plin influența sa educativă asupra celor ce muncesc, asupra poporului nostru.

Imaginea personalității poetice a lui Eminescu, cea care poartă pecetea oficialității și care a fost mereu creditată dela Maiorescu încoace, este a pesimistului organic iremediabil, a misoghinului, a xenofobului șovin, a geniului nefericit și abstract, adăpat la izvoarele metafizice germane, și indiferent la evenimentele lumii externe, după cum căuta să ne încredințeze criticul Junimii.

E legitim ca oricine să se întrebe, dacă sunt acestea calități, care să facă pe cineva cel mai iubit poet al unui popor, afară doar de cazul când însuși poporul respectiv este pesimist fără leac, dușman al dragostei, metafizic și desprins de viață. Dar astfel de popoare nu există.

Atunci trebuie să găsim alte calități poeziei eminesciene, care o fac populară și care de-acum înainte vor trebui să-l facă pe Eminescu cel mai popular poet al nostru.

Poporul recunoaște pe ai săi. Cu prilejul comemorării recente, la Ateneu, a 60 de ani dela moartea poetului, s'a apropiat de unii din cei ce au vorbit

o femeie săracă dar curat îmbrăcată, mai în vârstă, vădit o muncitoare simplă. « Aș vrea să dăruiesc scriitorilor ca amintire această carte cu poeziile lui Eminescu și să le spuneti că noi îl iubim ». Am întrebat-o de nume. N'a vrut să mi-l spună. « O muncitoare » — s'a mulțumit să ne lămurească și s'a pierdut în mulțime, lăsându-ne o ediție roasă a lui Scurtu, din 1912. Astfel de momente, ca scriitor, nu le uiți. Și te gândești cât, de puțin s'a făcut până acum pentru Eminescu ca poet al nostru, cât de puțin a fost el pus la îndemâna poporului, acesta trebuind singur să-l caute și să-l recunoască ca al său.

Da, negreșit, Eminescu este al poporului, pentru că vorbește limba acestuia. Și o vorbește ca nimeni altul înaintea sa, și mai frumos, și mai bogat. Nu caută să fie colorat provincial, ci de pretutindeni alege valabilul și-i dă preț nou. În lungile sale peregrinări, din pruncie, prin meleaguri îndepărtate, adună de peste tot cântece și povești, își înavuțește cuvântul, și singur se ia la întrecere cu cel mai mare maestru al său întru poezie, cu poporul, căutând să dea propriilor sale simțiri acea limpezime, acea ne șovăelnică întruchipare verbală, acea nemijlocită agrăire, acea firească și melodioasă muzică, pe care numai cântecul popular le are.

« Ce stă vântul, să tot bată
Prin frunza de lei uscată
Și frângându-și ramurile
Să i-bească geamurile?
Și de ce să tot suspini
Când privești peste grădini?
Nu mai sta și tot aștepta
Și în gând, nu mă muștra,
Că atunci te-oi uita,
Când nu se vor mai vedea
Lângă mare râurile,
Lângă drum pustiurile,
Luna și cu soarele,
Codrul cu izvoarele ».

Deși vădit eminescian, e totuși greu în acest cântec de mare duiosie și dragoste să osebești, întocmai ca la Pușkin în poezii analogice, cât aparține artei poetului și cât artei populare.

Dar nu numai limba, ci și metrul versului eminescian sunt atât de apropiate, atât de direct izvorâte din versul popular și ridicate la o potență poetică universală, încât poporul nu poate să nu se recunoască pe sine în arta poetului. « Călin Nebunul », aducând toată seva doinei, a cântecului bătrânesc, și purtând încrestat în stihuri măiestre duhul tonic al basmului popular, e o concretizare artistică opusă oricărei tendințe de convenționalism literar, o integrală dăruire modului de a fi al poporului, îndrăgit de fapta ce birue răul și încununată, după grele peripeții, de izbândă și fericire, — cucerite pe dreptate.

Dar nu numai literatura orală a poporului ci toate acele cărți citite seara la vatră ca isprăvile lui Alexandru Machedon, despre viața lui Varlaam și

Ioasaf sau a Înțeleptului Archir, și tot felul de alte texte ce circulau din timpuri străvechi printre mireni l-au pasionat pe poet, cum reiese din vestita *Chrestomație Română* a lui M. Gaster. Ce să mai spunem de însușirea de către poet a « limbii vechi și înțelepte » din « colb de cronici », care dă cunoașterii lui Eminescu privitor la graiul nostru, în afară de spațialitatea rezultată din cutreerarea ținuturilor românești, și o perspectivă temporală, istorică. Iar la acestea se adaugă altă dimensiune: apropierea cu dragoste de opera înaintașilor lor, mai ales a « firilor vizionare » din prima jumătate a veacului al XIX-lea, al căror crez în scrisul lor îi însușește tot atâta stimă (vezi « Epigonii ») cât dispreț și desamăgire îi cășunează contemporanii săi, porniți pe căpătuială și drapați cu fraze patriotarde, din dosul cărora

« Numai banul îl vânează și câștigul fără muncă ».

E perioada când burghezia își face drum în istorie cu coatele și pe spinarea celor ce muncesc. Ura față de capitalul străin, exploatând crunt munca țărănimii și a proletariatului, dacă nu-l duce pe Eminescu pe drumul sănătos al luptei de clasă, schițată de-acum în România, ea totuși îi trezește curate simțimente patriotice îndreptate împotriva spiritului cosmopolit și antiumanitar al clasei celor avuți.

De altfel, cum în studiul adânc al limbii și literaturii, fie a poporului fie a înaintașilor săi Eminescu, rețopind totul în tipare noi, nu s'a realizat estetizant și formalist, ci solidar până la străfunduri cu creșterea firească a literaturii și culturii noastre, el, nici cu privire la simțirea și gândirea turnată în expresie nouă nu este individualist, îndepărtat de lumea în care trăiește, ci organic legat de poporul său, care vrând « bună pace », cum spune Mircea în scrisoarea III-a, caută să-și închege, în acele timpuri, abia scăpat de jugu turcesc, o viață proprie, în care munca să prevaleze.

Că n'a văzut *sub specie aeterni* lucrurile din timpul său, că optica lui socială câteodată este încetoșată de lupta crâncenă a intereselor partidului conservator cu cel liberal, că n'a găsit nici eșirea dialectică, pe drumul ce-l căuta proletariatul, — nu e o învinuire ce i se poate aduce poetului, între anii 1870 și 1883. Ceea ce astăzi cercetătorul poate face e că, din uriașa moștenire eminesciană, constituind expresia atitudinii și frământărilor sale sociale, să scoată la iveală în lumina marxism-leninismului atât aurul curat de dragoste umanitară și națională a poetului cât și zgura aspră a condițiilor din societatea timpului care i-au înăbușit în parte avânturile și i-au îngrit cu durere și amărăciune inima.

O astfel de prezentare, bazată pe o solidă analiză dialectică, va reda un Eminescu deplin, cu rădăcinile operei sale țesute în năzuințele de viață sănătoase ale poporului. Va reeși, dintr'o astfel de reconsiderare, cu strălucire, că Eminescu n'a fost numai faurul limbii moderne românești unitară și suplă, în stare de a exprima cele mai nuanțate simțiri și mai înalte cugetări, că el nu este numai cel mai iscusit meșter al cântecului românesc, ci că el a

îmbrățișat și întruchipat în creațiile sale permanența vie a dragostei și luptei pentru viață din inima poporului, care totdeauna a încercat să se apropie de poetul său.

Gustul amar al poeziei eminesciene, rezultat din însuși contactul poetului cu aviditatea și lipsa de scrupule a societății burgheze, e departe de a învenina cu pesimism opera sa, — dimpotrivă îi susține tonicitatea. De altfel viața omului Eminescu n'a fost așa de veselă încât să nu fi fost udată de lacrimi. Tristeța însă, n'a putut înneca puternica sa vitalitate și pe măsură ce opera sa, nepublicată sau puțin cunoscută, va eși tot mai mult la iveală, cititorii săi mai vechi sau mai noi vor câștiga o nouă viziune a personalității poetului, — ca a unei mărețe statui a vieții, păstrată întreagă, dar abia acum desgropată din nisipuri.

Atunci se va vedea mai lămurit că acest om, poate cel mai apropiat în țara noastră de ființa poporului său, a ajuns cel mai mare poet român nu numai datorită geniului său, ci pentru că a redat în opera sa de irezistibilă valoare universală expresia simțirilor umane ale poporului său, știind să se țină mereu aproape de modul artistic al cântecului popular, simplu și deschis, plin de dragoste și de umor, gata să râdă printre lacrimi sau să se mânie atunci când îl copleșește mahnirea.

• Sărbili orânduiea cea crudă și nedreaptă
Ce lumea o împarte în mixeri și bogăsi ! •

răsună glasul proletarului dinaintea Comunei din Paris, arătându-ne nu numai cum Eminescu trăia în miezul timpului său, ci cum știa să prindă din el accentele ce străbat peste veac, împropătând mereu actualitatea operei poetului.

În Ianuarie 1950 se vor împlini 100 de ani dela nașterea poetului. Pentru noi această aniversare va însemna renașterea lui Eminescu ca mare poet al poporului. Eminescu va trebui să ne apară atunci în toată amploarea sa ca mare creator care, într'o vreme când burghezo-moșierimea își accentua și desăvârșea sistemul de împilare a țărănimii și clasei muncitoare, și-a ridicat glasul, când plin de amărăciune, când plin de revoltă, împotriva dușmanilor poporului. Și, cu toată potrivnicia epocii de atunci, acest glas n'a putut fi înăbușit tocmai în cecece avea el mai bun, dragostea de viață și ura împotriva celor ce asupresc pe cei ce-și câștigă din muncă existența. Acest glas răzbate peste veacuri din cântecul lui Eminescu.

«ELVIRA ÎN DESPERAREA AMORULUI»

SAU

PARODIE ȘI TEATRU DE PĂPUȘI LA EMINESCU

Textul, ce se va citi mai departe și pe care cu atâta vervă melodramatică l-a intitulat *Infamia, cruzimea și disperarea sau peștera neagră și căuile proaste sau Elvira în disperarea amorului* face parte din acea producție de atelier, explorată și până acum dar cunoscută imperfect, în toată a ei suprafață, cu care Eminescu și-a întretesut nu numai paginile manuscriselor, ci și întreaga activitate literară, pentru a nu spune chiar viața sa.

Istoriografia și comentarii operei eminesciene au vorbit, de timpuriu încă, de umorul poetului, de ironia romantică, de darul său caricatural, de șarja și satira lui, folosite în atâtea din operele, acum clasice, ale scrisului său în versuri, în proză sau ziaristică. Editorii pe de altă parte, și în deosebi zilerii manuscriptelor sale, au semnalat în ce măsură numeroasele clipe de destindere și de bunădispoziție alternează cu cele grave, de reculegere și inhibiție, proprii creațiunii însăși. Ele iau, aceste clipe de destindere și bunădispoziție, felurite aspecte, dela epigramele și sketchurile priapoice stârnite de sgomotoasele aniversări anuale ale Junimei și până la autopastișa și autoparodia folklorică, cu care obicinuește să gloseze instantaneu, anumite fragmente din opera, la care lucrează (pentru exemple, cf. *Lasă-ți lumea ta uitată* în *Opere*, III, 198—199; *Te duci*, ibid, p. 212—213).

Variațiunea de ritmuri și trecerea dela un tipar prozodic la altul sunt caracteristice artei lui Eminescu. Înainte de a-și statornici tiparul ce se cunoaște, *Călin* a oscilat între stilul quasi-popular și alexandrin. Cutare poezie dela 1869, în distihuri, e reluată, în 1873, în terține, și dusă la bun sfârșit, cu amplificările de rigoare impuse de metamorfoza prin care a trecut. Una din numeroasele versiuni din *Mai am un singur dor* (cf. *Opere*, III, p. 255—256) stă pe aceleași file de manuscris (2260, 186—187) dimpreună cu versiunile deduse, ca o tulpină din care s'au desprins două noi vlăstare, de-a dreapta și de-a stânga. Exercițiul poate fi reconstituit, cu ușurință, în toată sinuozitatea lui melodică și el poate fi asemuit exercițiilor cu care un virtuos al pianului și-ar plimba mâinile pe clape, în fuga instantaneelor variațiuni. Căci în măsura în care era un meșteșugar de înaltă conștiință tehnică, chinuit de răspunderea perfecției, la care a năzuit și în cele mai neînsemnate producții, Eminescu era și un spirit spontan, cu replica promptă și capabil să improvizeze multe pagini versificate. Dacă *Oda în melru antic* sau excelentele ode traduse din Horațiu

sunt precedate de o lungă inițiere în metrica antică (prilej util chiar pentru inovații), poemul *Mitologicele*, una din cele mai pitorești parodii homerizante, poartă, în exerga titlului, am spune, adaosul: « Niște hexametre, dragă Doamne » și din situația manuscriselor se vede a fi opera unui generos flux improvizator.

Un atare moment, dacă nu de inspirație, dar de transpunere cursivă, din aruncătura condeiului, reprezintă și textul de mai jos, căruia, pentru simplificare, îi vom spune *Elvira în desperarea amorului*. El cuprinde ultimele file din submanuscrisul Marta (2259, 49—51 v.), confectionat de poet și în care-și transcrisese, la Viena de bună seamă, din toamna lui 1869 înainte, poeziile câte avea terminate și la care adaugă și pe cele cu care va debuta la « Convorbiri literare ». Grafia pare de-aproape înrudită cu aceea a întregului submanuscris, ceea ce ar indica anii 1870—1872 ai stagiului vienez, dacă alte elemente, despre care va fi vorba, n'ar pleda pentru o dată mai târzie. (În treacăt, să reamintim, cum, în ciuda multelor și distinctelor grafii eminesciene, a căror cronologie poate fi cu lesniciune determinată, anume linii și contururi revin, ca niște constante caligrafice, în stadii atât de îndepărtate încât turbură, nu odată, studiile de grafologie eminesciană). Fără a putea vorbi de precizie matematică, într-o întreprindere atât de expusă nesiguranței, *Elvira în desperarea amorului* aparține Berlinului, poate chiar anului 1873 și pentru aceasta pledează o piesă suplimentară aflată în alt manuscris și care are darul nu numai să aproximeze, cât mai mult, cronologia, dar și să arunce o lumină din cele mai eficiente, asupra categoriei textului însuși. Manuscrisul de care e vorba e 2285 și în el se află numeroase pagini germane, rezumate de cursuri și excerpte, admirabil caligrafiate, precum și una din poeziile originale, datată: 1873. La fila 173 a manuscrisului o însemnare despre *petac* (și în transcriere slavă) și alături sinonimul *cinceriu*, banul pe care, în textul de mai jos, Regele îl dă Ministrului de finanțe nebun, care strigă într'una « cucurigu », iar la fila 126 a aceluiași manuscris următoarea piesă, alcătuită din trei, să le zicem, etaje. În capul filei, după obiceiul frecvent la Eminescu; câteva detalii-memento:

Ese îmbrăcat ca o beșleagă turcească, da cu opinci
Mustețele cat'a oală
Scoate luleaua din ciorap

din care: primul rând e reluat în argumentul de mai jos și figurează costumul adaptat la moda orientală, al Regelui, iar al doilea, la capătul de jos al filei, sub forma a două versuri, pe care le-ar fi debitat Regele și care nu se întâlnesc, în textul cât a redactat din *Elvira în desperarea amorului*:

Mulți mi'mputară mie că n'am mutră regală
Și că a mea mustață prea caută a oală

iar între ele, mezzașin revelatoriu, următorul argument, despre a cărui importanță cetitorul va conchide singur:

Este înainte de toate trebuința ca să traducem clasicii străini.

Să începem dar cu Shakespeare

Primît — dar trebuiește naturalisat

Bine — cu ce dramă începem?

Cu Richard al III.

Bine. Să naționalizăm tipuri [le]. Din rege facem o b. [eșleagă] t. [urcească], din regină o virgină și din R. III un iesuit.

Când să fie gata traducerea?

Care dobitoc întreabă? În astă sară se 'nțelege.
 Cum așa... O tragedie până sara?
 Ah! ești prost. Ești tu geniu ca noi?
 Pepelea tu scrii pe beșleaga și pe iesuitul.

Atât însemnarea dela fila 173 (despre «petac») cât și argumentul explicativ de mai sus, din manuscrisul 2285, au grația textelor învecinate (între altele și «Impărat și proletar» în versiunea berlineză, intitulată «Umbre pe pânza vremii») și duc cu maximă probabilitate la anul 1873, ceea ce, implicit, datează și textul *Elvira în disperarea amorului*, improvizat, la scurtă distanță, pe filele rămase neutilizate din submanuscrisul Marta (căci, la timpul acela manuscrisul miscellaneu 2259, de astăzi, nu exista). Dar argumentul explicativ are mai ales și darul de a lămuri cum și cu ce intenții a luat naștere *Elvira în disperarea amorului*. Nimic nu se opune să vedem în rândurile de mai sus, schema unui prölog, ce avea să prefățeze comedia și care avea să dea dintru început și tonul întregii parodii. Cele câteva detalii de costum și figurație ca și pretextul shakespeareian dela care pleacă, coroborate cu unele amănunte ale scenetei însăși, precum «borta» (de cașcaval, s'ar spune) în care se vără fiecare ministru sau chipul cum servitorii «descos» pe iezuit și scot din el pe Pepelea ne strămută dintr'odată în feeria minusculă a unui adevărat teatru de păpuși. Impresie, primă, pe care o întărește, mai cu seamă, titlul însuși al textului, grandilocvența ridicolă a personajilor și automatismul, oarecum desarticulat, al replicilor, atât de conform cu ritmul, artificial, suprapus și împrumutat, al lumii acesteia de homunculi grotesci, care este figurația unui teatru de păpuși. Nu știm, care și cât de hotărâte vor fi fost intențiile poetului, dar ceea ce se poate spune este că *Elvira în disperarea amorului* atestă la autorul său, un excelent dar de parodie și o sigură intuiție a resurselor genului. Satira politică a avut în Eminescu pe unul din cei mai desăvârșiți exponenți. Irozii și panglicarii vieții noastre publice au găsit în poetul «scrisorilor» și în «ziaristul» dela «Timpul», pe unul din cei mai acerbii pamfletari. *Elvira în disperarea amorului* este, de fapt, o satiră politică, dar transpusă la scara miniaturală a teatrului de păpuși și răușita ei stă în măiestria cu care Eminescu a satisfăcut toate regulile jocului, a cărei lungă tradiție îi era desigur cunoscută, așa cum îi erau familiare toate aspectele folklorului. Irozii și păpușile (cu perdea sau fără) au mers mână în mână și au constituit unul din spectacolele combinate, proprii tradiției noastre festive. Pe simbioza aceasta și-a brodat și Alecsandri, în 1845, comedia sa «Iași în carnaval», ale cărei ironii și concluzii critice la adresa moravurilor contemporane le concentrează două decenii mai târziu în cântecelul comic «Ion Păpușarul», tipărit în primul an al «Convorbirilor literare», și'n care cânta, de fapt, prohodul artei marionetelor la noi. Evident, nu putea fi vorba decât de o impresie subiectivă, întrucât jocul de păpuși, alcătuit din toate vechile lui mădulare, stăruia la fel de viu și după aceea, cum se poate deduce din textul pe care G. Dem. Teodorescu, îl culegea în chiar această metropolă a Bucureștilor, în anul 1884. Libretul nu era lipsit de savoare și tipurile, istorice și pitorești, totodată, de un comic baroc. D. p. = în amintirea fustelor scrobite și a malacoavelor, dintre 1830—1859, pe care poeziile timpului le-au immortalizat (Asaki în «Soția de modă» nu dădea amplexare teme?), iaurgiul vindea «iaurt, iaurt, rococo». Cucoana Marița, această hună cumătră a Zițelor caragialiene, după un protocolar «bonsor musiu Paiașă», începea dialogul cu muscalul Pasnasky care avea s'o trateze cu borș acru și cu înghețată de fasole sleită în Cișmigiu. Vânătorul, meșter în brașoave, era luat în derădere de palată: «Mă Ghindă, ascunde-te, că vine iepurele și te mănâncă!», ș. a. m. d. Ideia de a regenera un libret, oricum vetust și de a opera o transfuzie de sânge tânăr unor figurine anemiaste, de o trudă cel puțin seculară, e ușor explicabilă

la un cunoscător atât de adânc al lui Shakespeare, acest tezaur de sugestii, căruia Eminescu îi dedica un adevărat imn încă din 1870, cu articolul din « Familia », despre « repertoriul nostru teatral », una din cele mai pertinente încercări critice ale timpului și la un pasionat al spectacolelor politice, fie că se jucau pe modesta noastră scenă națională, fie că se jucau pe scenele internaționale. Chiar în anii studenției, la Viena și Berlin, cele ce se petreceau în țară, pe maidanele vieții politice, gazete și parlament, nu-i erau indiferente. « Sfărâmați monarhi! Nimiciți servii lor cei mai liniși, diplomații, desființați resbelul și nu chemați certele popoarelor decât înaintea Tribunalului popoarelor... » spunea Toma Nour, acest alter ego al « Sărmanului Dionis », în *Geniu pustiu*, romanul de juneță și de Viena și rânduri ca acestea sunt pe linia gândirii politice de totdeauna, a lui Eminescu. Războiul franco-german din 1870, reacțiunile politice naționale, contactul cu centrul politic dela Berlin îl făceau să consemneze în caetele sale din vremea aceea, lungi diatribe în versuri, veștejind când pe cutare « Excelență Bezedeaua » ce « cu mândrie poartă steaua », deoarece « în loc de ștreangul care — se cădea, i-au dat cordeaua », când pe « Bismarquerii de falsă marcă », incapabili să descifreze « ce rău ne procește — a cobirei neagră țarcă » și care duc țara spre picire, și când interminabila procesiune a irozilor politici, cu nume abracadabrante, din fragmentul, tot de Berlin, pe care l-am denumit *Costacopol, Zenzecopol* (cf. *Opere*, II, 276).

Ar mai fi poate de cercetat, ce lucrări, înrudite ca gen, în ordinea teatrului de păpuși, circulau la vremea aceea, în alte literaturi și despre ce sugestii ar putea fi vorba. Un text ca « Le mariage de Bénetette » (în Lemerrier de Neuville, « Les pupazzi noirs », 1892), feerie în două acte, cu monarhi, astrologi, și miniștri metamorfozați (cel de finanțe în șoarece), ar fi o indicație. Și după aceea, poate că s'ar cădea o mică incursiune în chiar tehnica teatrului de păpuși, nu atât de înaintată la vremea aceea, așa cum ar fi cerut-o excelența libretului eminescian, de pildă. Eram desigur, departe de începuturile unor magicieni și mecanici, ca Philadelphia; celebrul fizician prestidigitator, care străbătea Germania la începutul veacului (invocat, într'o sugestivă metaforă și în poema « Laura la clavecin » de Schiller), ca « dumnealui Monsiu Bartolomeu Boscu », care arăta în 1826, la Iași, « mari mehanico-fizicalicești meștersuguri » (între altele chiar « maghicescul ceasornic a vestitului Filadelfia »), ca d-l Cavalier de Blailleben, mehanic dela Viena, care se exhiba, tot la Iași, în 15 Iulie 1839, ca d-l Frangopulos, ventriloc și magician modern, mai toți operând cu virtuțile electricității și ale mecanicii, ș.a.m. d. După cum eram tot atât de departe de perfecționările ce aveau să vină în chiar această artă a marionetelor, și care aveau să culmineze, pentru a numi două momente celebre, cu formațiunea italiană Piccoli și cu laboratorul vrăjitorului dela Praga, Jirj Trnka.

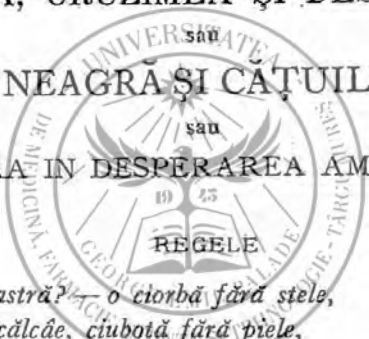
Stagiunea pe care formațiunea Piccoli (500 actori de lemn și 23 colaboratori vii) o da la Paris în 1929 fu una din cele mai senzaționale și lăasă în memoria comentatorilor, vestigii puternice, revelatoare. « Nu numai că ele (păpușile) se arată în toate modurile de expresie, egale actorilor vii, dar, prin însăși structura lor, ele realizează un fel de transpoziție ironică de o rară savoare » scria un critic și la observațiile acestea, în deosebi la acea « transpoziție ironică a realității » ne-a purtat tot timpul excelentul libret, neterminat din nefericire, *Elvira în desperarea amorului*.

Două precizări se cuvin la sfârșitul acestei notițe introductive și anume: 1) fragmentar, spicuit după necesitate, cu multe lecțiuni greșite, uneori chiar supărătoare (lectura textului, e just, nu-i peste tot la fel de ușoară) și prezentat, oarecum imperfect, drept « o altă idee de poveste buffă, cu un rege de tipul Pantalone », sceneta a apărut întâi, în G. Călinescu, *Opera lui M. Eminescu*, III, 53—55, 1935); 2) transcrierea noastră ar necesita câteva explicații de ordin editorial, precum desbaterea unor lecțiuni ipotetice sau orânduirea unor pasagii, chesfiuni, ce nu și-ar avea locul aici și se rezervă volumului respectiv din « Postume ».

MIHAIL EMINESCU

INFAMIA, CRUZIMEA ȘI DESPERAREA
PEȘTERA NEAGRĂ ȘI CĂTUILE PROASTE

ELVIRA ÎN DESPERAREA AMORULUI

*Ce e viața noastră? — o ciorbă fără stele,
Papuc fără de călcâe, ciubotă fără piele,
O găscă fără rânză, un suflet fără soare,
Muscă căzută 'n lapte — ori șoarec în unsoare...
Oh, Oh! viața-i tristă... și iarăși oh, oh, oh!
Ce grijă îmi mai face cel blăstemat paroh,
Ce p'intrigantu-l joacă în'astă piesă crudă...
Și dacă n'aș fi rege... zău, mai că mi-ar fi ciudă...
Dar lumea... eticheta... u! cum mă pișc'un ce
M'aș scărpinga și nu știu de bine mi-ar ședè...
Dar cine vine-acolo... duioasa mea regină
Și 'n urma ei se ține un om cu o prăjină?
Acel om crud vre doară un atentat să facă...
Și dac'a mea regină nu-i proastă ca o vacă
Se va feri din cale... Câte primejdii, sfinte!
Primejduesc viața unui rege putinte...
Este o carieră foarte primejdioasă
In școală mi-a arătat-o chiar dascălul Tănăsă.
Dar iată și regina... apare ca și steaua.
Să o primesc cu scuse și să-mi aprind luleaua.*

REGINA (speriată)

*Și nu vezi ce pericol... ce miserii adânci:
Un om cu o prăjină, cu palide bocânci,
Peric-periclisește, peric-periclisează
Regala-mi inocență, de care nici că-mi pasă.*

REGELE

Dacă nu-ți pasă ție, da mie încă leică!

REGINA

Ia dă să trag odată din proasta ta ciubeică.

REGELE

*Aud? o, vorbă crudă... aud? o, crudă hulă!
Mai bine voiu găina 'n regala mea căciulă
Ca să clocească ouă... decât suflet 'avan
Să-ți dau de bună voie o hulă de duhan.*

REGINA

*Duhan!, duhan numești tu acea dulce aromă...
Ce-originea își trage chiar dela vechia Romă...
Istorie cunoști tu? cunoști geografie,
Ești idiot o rege 'n a tă idiotie.*

REGELE

*Acuși să te ia dracu!, acuși să piei de aice,
Tu, furie cumplită din vremile antice,
Vrei să mă scoți, tu, doară dintru a mea sărită,
Să umblu 'n lume tragic ca gâsca opărită!
O!, O!, acuși mă supăr! Și îți blănesc giubeaua.
In furia mea sfântă, vezi-mi s'a stins luleaua.*

UN OM DIN POPOR, cel cu prăjina, intră:
Aciea-i satu 'n care șade împăratu?

REGELE (cu dispreț)

Aicea om din popor!

OMUL DIN POPOR

*Sărut vârful opincilor Măriei Tale... și ne bucurăm urât, că
vedem fața cea necinstită a Măriei Tale.*

REGELE

*Ce inocență în expresie, ce naivitate, îmi pare că aud păstorii
și păstorilele din pastorelele păstorești ale poezilor noștri cântând
Ave Maria!*

OMUL DIN POPOR

*Și 'mpărate să ierți vorba proastă, da auzirăm că te făcuși un
om de nimică și fiindcă tot trebuie să te ții ceva, ți-am adus
hastă-prăjină.*

REGELE

*O tu popor iubite! cu câtă îngrijire
Nu cauți de regala a noastră sprijinire.*

OMUL DIN POPOR

Mi-am împlinit datoria, deci mă retrag stăpâne.

REGELE

*Dar cum, mai stai o leacă, de! nu și porc de căne,
Mă supăr de! ia, lasă, mai un paliciu de țuică,
Ce va aduce 'ndată regala noastră puică.
Ș'apoi să-mi vezi ministrii, să vezi ce dobitoace,
Una mai decât alta or veni 'ndată 'ncoace.
Regină, o regină, îmi adă deci paliciul
Să mut din loc din gât-mi din rana lui haliciul,
Care de ani o sută, ce zic? de ani o mie!
Mi-a 'ntrat în gātu-mi palid în crudă bătălie...*

REGINA

*O rege, rege... iată se duce acuma muica
Să caute ciocanul și să-ți aducă țuica.*

Vin **MINISTRUL** (fiecare are o bortă în părete, în care se bagă)

REGELE

*Ministru de Interne! apari naintea mea — Böh!
Cum merg a tale treburi și țara noastră? — Böh!*

REGELE

Ministru de finanțe!

(Un nebun apare pe scenă, care strigă tot într'una: cucurigu)

finanțele cum stau?

(speriat) — *Cucurigu!*

Na-ți un petac!

(fericit) — *Cucurigu!*

REGELE

Să-mi vie-acuma bardul, iubitul nostru bard

SERVUL

E beat Pepelea Doamne și doarme sub un gard.

(o voce în culise)

Cetit-am odată 'n psaltichie

Ce greu este în lume a regelui tichie.

INTRIGANTUL

(un iesuit palid, adâncit, sinistru)

Hârr! (își arată dinții) Hârr! Sunt rău . . . un demon. De atâta răuție

Eu m'am făcut un monstru și m'am dat la beție . . .

Atât de infernal sunt, încât de văz un cui

Indată eu pe dânsul căciula mea îmi pui.

Lumina mă revoltă . . . de văd eu noaptea steaua

Cu infernalitate eu îmi aprind luleaua ;

Cercat-am eu adesea ca să mă fac de treabă,

Nimic nu mă 'ndulcește — rugarea e degeabă.

Ah! doar când văd nămile-mi un înger de balercă,

Inima mea se 'nmoaie — se face o ciupercă.

(In taină)

Eu am venit aici, pe rege să-l omor —

Așa-mi spune sufleurul! Și-atunci al meu picior

Se va sui pe tronu-i . . . Și-atunci (zimbînd) mi-oiu ține fete

Care să mă 'ngrijească . . . ș'apoi chiulhan băiete.

(Joacă de bucurie într'un picior)

REGELE

Vedeți acel om palid, figura monstruoasă,

El vrea să mă omoare . . . voiu pune să-l discoase.

(Apar servitorii care-l descoasă și din el iese Pepelea)

Poți să-ți închipuești tu ce proști-s dacă eu

Cunosc că-s proști și helbet! în sfântul cap al meu

Numai înțelepciune nu-i. E ceva vulgar!

Pe sama plebei asemeni lucruri nici nu apar ;

Căci în a mea cerească și mare 'mpărăție

Se dă toată mărirea numai după prostie ;

Nu-i om cumiște 'n țara-mi și mă mândresc că nu e —

De l-ăi găsi-ți dau voie să-mi frigi nasu 'n cățue

Și nu numai atâta ci și acea friptură

In calendar drept hulă le-i scoate în gravură . . .

MIHAIL EMINESCU ȘI TIMPUL SĂU

Intr'o anchetă sumară, făcută acum câteva luni prin întreprinderi în Capitală, am constatat că unul dintre cei mai citați, iubiți și cunoscuți poeți este și rămâne Mihail Eminescu. Versuri din opera lui ne-au recitat muncitoare textile și tot din el am auzit recitându-se la o șezătoare, într'un Cămin Cultural. Or, sunt 60 de ani dela tragica moarte a poetului și, totuși, spre deosebire de alții, el n'a fost dat uitării și rămâne drag poporului nostru.

Mi-am amintit, cu ocazia acestei aniversări, arestarea din 31 Decembrie 1931, când — cu un grup de vreo 200 de uteciști — am fost duși la Prefectura poliției unde, în ciuda bătăilor, am continuat revelionul. Comisarul de serviciu s'a oțărît când unul a început să declame versuri de Maia-covski. S'a supărat auzind strofele din « Dreptate » ale lui Neculuță. A declarat, însă, că se permite continuarea cu condiția de a se declama numai din « poezii consacrați ». I s'a răspuns cu « Noi vrem pământ » și « Impărat și proletar ». Este de prisos să descriu în ce hal de turbare a fost adus « păzitorul ordinii publice », cert este că recitatorii improvizați s'au trezit la carceră.

Iată de ce nu putem înțelege pe acei care, pretinzând o atitudine de riguroasă principialitate, înfățișează pe Eminescu ca pe un poet al fetelor bătrâne, ca pe un fel de floare uscată pusă bine între foile galbene ale unui volum uitat de vremuri. Alții îi acordă lui Eminescu meritul de a fi contribuit la punerea temeliei literaturii noastre, dar adaogă repede « în ceea ce privește limba literară ». Din acest punct de vedere nu este nicio deosebire între ei și criticii idealști care ocoleau cu bună știință temele, *conținutul* poeziei eminesciene, stăruiind asupra destinului său de poet « neînțeles ». Pe drept cuvânt se spune că opera marelui poet trebuie considerată ca o avuție națională. Dar dacă este așa, avem datoria să cercetăm în ce constă avutul, care este valoarea moștenirii lăsate. A ne referi la forma, la stilul lui Eminescu, la limba sa bogată, la caracterul înouitor al poeziei lui, fără a vorbi de conținutul ei de idei înseamnă a comite o greșală adâncă, înseamnă a cădea

în păcatul partizanilor «artei pentru artă», care despart forma de conținut. Eminescu nu poate fi valabil prin limbă și nesemnificativ prin conținut. Cercetarea științifică a operei poetului trebuie făcută în ansamblul ei, datorită criticului fiind analiza raportului între creația lui Eminescu și oamenii pentru care a scris. Numai așa ne vom putea explica dece Eminescu este și astăzi viu, cu toate că între timpul său și zilele noastre este atâta deosebire. Cercetarea științifică, analiza marxist-leninistă a operei sale, trebuie făcută cu răbdare și ea ne duce la o seamă de concluzii diametral opuse acelor pretense «adevăruri» afirmate de la Titu Maiorescu și până la unii dintre criticii vremii noastre chiar: Iată, de pildă, un lucru care merită a fi pus în discuție: a fost Eminescu pesimist? Cercetați criticile vremii și întreaga literatură apărută până în ultimii ani și veți găsi un acord general în această privință. Eminescu este declarat, oficial și irevocabil, pesimist, discuția ducându-se doar asupra cauzelor pesimismului său, idealistii căutând explicația în «natura» poetului, iar materialistii vremii în decepția față de așezările sociale. Noi ne punem, însă, întrebarea: cum poate dura decenii o literatură structural pesimistă? Și ne mai întrebăm dacă cineva ne-ar putea da, în literatură universală, exemplul unui poet structural pesimist, care să folosească din plin poezia poporană, s'o culcăgă cu grije, s'o cultive, un poet pesimist prin definiție care să iubească viața, care să cânte dragostea, care să se extazieze în fața naturii? Nu vrem să anticipăm asupra concluziilor, dar vom atrage atenția asupra amintirilor lui Ioan Slavici, care ne dă în articolul «Eminescu-omul», un material prețios în ceea ce privește personalitatea marelui poet. Între altele, Slavici spune:

«Om de o veselie copilăroasă, el râdea cu toată inima, încât ochii tuturor se îndreptau asupra lui». Tot Slavici ne vorbește despre imensa dragoste a lui Eminescu pentru oameni, pentru oamenii cei mulți și necăjiți. Și nu apar deloc curioase unele eșuri, aproape copilărești, ale poetului, când e gata să se descalțe în plină ploaie pentru ca să dea bocancii unui sărac sguduit de friguri.

În general, s'au făcut aproprieri mecanice între Eminescu și LeŃau, s'au încercat paralele. Dar este cazul să ne gândim dacă poezia lui Eminescu poate fi încadrată în acel «mal de siècle», caracteristic apariției imperialismului aducând, cu poezia lui Baudelaire, semnele precise ale intrării în descompunere. Decăderea artei burgheze se situează în perioada declinului societății capitaliste. Literatura decadentă este anti-umană, anti-populară prin excelență, anti-realistă.

Straniul, morbidul, fantastul și profund-decadentul poet al «Cântecelor lui Maldoror» — Isidore Ducasse (comte de Lautréamont), este unul din reprezentanții acestui curent în Europa occidentală. În prețioasa Comunei din Paris, el face o profesie de credință, în care abjură temeale sale din trecut și în poemul «Poezie» indică ce anume refuză să mai cânte în viitor. Iată câteva din ele:

« Perturbațiile, anxietățile, depravarea, moartea, excepțiile în ordinea fizică sau morală, spiritul de negare, abrutizarea, halucinațiile, turmentările, distrugerile, lacrimile, umilintele, imaginația găunoasă, experiențele precoce și avortate, obscuritățile cu carapace de ploșniță, monotonia teribilă a orgoliului, inocularea stuporilor profunde, poftetele, trădările, imnurile aduse tiraniilor, demența, spleen-ul, nerăbdările stranii, plictiselile, grimasele, nevrozele, exagerările, sumbrul, lugubrul, trupurile goale, simunul deșertului, tot ce este somnambul, incert, nocturn, somnifer, noctambul, echivoc, tuberculos, spasmodic, afrodisiac, anemic, orb, hermăfrodit, bastard, albinos, pederast, monstruos; silogismele demoralizatoare, gunoaiele, scursorile, dezolarea, remușcările, ipocrizia, vermina, nepuțința, blestemele, asfixiile, turbarea... ».

O enumerare mai completă și mai sugestivă a temelor literaturii decadente nici că se poate. Simți furnicându-ți pielea această înșiruire de patologic, de odios. Sub semnul acestei tematici anti-umane, sub semnul acestei revărsări de ură împotriva vieții se dezvoltă decadentismul occidental. Este, în adevăr, o boală, dar nu a secolului, ci a clasei capitaliste în descompunere. A fost oare și poezia lui Eminescu așa? Noi credem că nu. Dimpotrivă, Eminescu a fost un mare îndrăgostit de viață și de popor, de natură și de om. În poezia lui, răsună cântecul viguros al munților și apelor noastre, imnul sincerității, încrederii și cinstei morale. Și totuși, în versurile lui sunt lacrimi. Dar, oare, lacrimile sunt totdeauna dovezi de renunțare?

Eminescu și-a întors privirile spre trecut. Când se face analiza « Epigonilor » și a « Scrisorii a III-a », imediat se afirmă că poetul idealizează un trecut medieval, opunându-l « civilizației moderne ». Intr'adevăr, Eminescu a cântat trecutul, a preamărit faptele eroice ale poporului care a luptat împotriva jugului turcesc. Intr'adevăr, Eminescu a cântat generația revoluției din 1848 și s'a înclinat în fața idealurilor ei. S'a luat în derădere că el preamărea pe Țichindeal și pe Mumuleanu. Dar este cazul să ne întrebăm: de ce i-a cântat Eminescu pe pașoptiști? Iată:

« *Bolliac cînta iobagu și-a lui lanțuri de aramă;
l'ale țării flamuri negre Cârlova oștirea cheamă...* »

Pe Alexandrescu îl cântă poetul pentru că este « Sânta candel'a sperării », pe Bolintineanu pentru că:

« *Viața-i fu o primăvară, moartea o părere de rău* »

Pe Andrei Mureșanu poetul îl numește: « Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet », iar lui Negruzzi îi consacră rândurile:

« *... Moaie pana în culoarea unor vremi de mult trecute,
Zugrăvește din nou iarăși pânzele posomorâte,
Ce-arătau faștele crunte unor domni tirani, vicleni* ».

Iată pentru ce îi preamărește poetul. Pentru lupta lor în slujba poporului, împotriva asupritorilor, pentru viață, împotriva morții. El îi cântă pentru că:

« Voi credeți în scrisul vostru, ...
Voi, pierduți în gânduri sante, convorbeți cu idealuri...
... — Vă numim vizionari ».

Am luat dinadins « Epigonii », care de multă vreme este considerat poem tipic al pesimismului eminescian. Ni se va reproșa faptul că n'am vorbit despre poziția poetului față de vremea lui, despre neîncrederea cu care se adresează contemporanilor săi pe care îi reduce la nimic. Noi socotim, însă, că sunt destule poeme în care Eminescu își manifestă dragostea caldă față de oameni. Inseși poeziile de dragoste nu vorbesc atât despre dragostea simplă față de femeie. Pentru Eminescu, femeia pe care o cântă reprezintă omenirea și numai datorită acestui lucru iubita sa apare adesea atât de impersonală.

Confesiunile poetului față de iubita lui sunt adevărate dialoguri cu viața. Astfel:

« ... Nu vezi că gura-mi arsă e de sete
Și 'n ochii mei se vede 'n friguri chitnul,
Copila mea cu lungi și blonde plele... »
(Sonet).

În aceeași vreme, în convorbirea sa cu iubita (adică cu omenirea și viața) poetul găsește surse de inspirație:

« ... O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi,
Privirea ta asupra mea să plece
Sub raza ei mă lasă a petrece
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi ».
(Sonet).

Este caracteristică legătura organică pe care poetul o face între chipul iubitei sale și natură, chemarea este permanent legată de viață.

« ... Vino 'n codru la izvorul
Care tremură pe prund
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund ».
(Dorința).

sau:

« ... Atunci tu prin întunec te-apropii surzândă
Albă ca zăpada iernii, dulce ca o zi de vară »
(Noapte).

sau:

« ... Să plim cuprinși de farmec
Sub lumina blândeii lune
Vântul'n trestii lin joșnească
Unduioasa apă sune! ».
(Lacul).

În genere se vorbește prea mult despre refugiul în trecut al lui Eminescu. I se impută descrierea idilică a unei bătălii sângeroase, faptul de a fi înfățișat lupta însăși mai mult ca o trântă și nu ca o cumplită durere. Socotim că bătălia dela Rovine, splendid descrisă în Scrisoarea III-a, are multe corespondențe tematice cu « Poltava » lui Alexandru Serghievici Pușkin, bătălia pentru izgonirea cotropitorilor suedezi.

Cităm:

«...Și abia plecă bătrânul... Ce mai freamă, ce mai sbucium!
 Codrul clocolit de șgomol și de arme și de bucium,
 Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase
 Mii de coifuri lucitoare ies din umbra 'ntunecoasă;
 Călăreții împlă câmpul și roiesc după un semn
 Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn,
 Pe copile iau în fugă fața negrului pământ,
 Lânci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt,
 Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
 Orizontu 'ntunecându-l, vin săgeți de pretulindeni,
 Văjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...
 Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătăie.
 În zadar striga 'mpăratul ca și leul în turbare,
 Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
 În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
 Căci cuprinsă-i de pieire și în fața și în coaste,
 Căel se clatină rărâte șiruri lungi de bătăie;
 Cad Arabii ca și plocuri risipite de câmpie,
 În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răsloarnă,
 Cad săgețile în valuri care șuieră, se toarnă,
 Și lovind în fața 'n spate, ca și crivățul și gerul,
 Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul...
 Mircea însuși mână 'n luptă vijelia 'ngrozitoare,
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;
 Durduind soseauă călării ca un zid înalt de sulii,
 Printre cetele păgâne trec rupându-și large uliși;
 Risipite se 'mprăștie a dușmanilor șiraguri,
 Și, gonind biruitoare, tot veneau a fării steaguri,
 Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată —
 Peste-un ceas păgânitatea e ca pleava vânturală.
 Acea grindin' oșellită înspre Danăre o mână,
 Iar în urma lor se 'ntinde falnic armia română... »

Dar pentru ce această revărsare de forțe, pentru ce atâta moarte, pentru ce încordarea în luptă? Răspunsul ni-l dă poetul prin gura lui Mircea:

« Tu te lauzi că Apusul înainte-ți și s'a pus?
 Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-a voit acel Apus?
 Laurii voiau să-și smulgă de pe fruntea ta de fier
 A credinții biruință căta orice cavaler.
 Eu? Imi apăr sârăcia și nevoile și neamul
 De aceea tol ce mișcă 'n țara asta, rîul, ramul

*Mi-e prieten numai mie, iară ŝte dușman este
 Dușmănil veți ŝi de toate fără a prinde chiar de veste.
 N'avem oșli, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se 'nșiorează de-a ta jaimă, Baiazid».*

Splendide cuvinte! Ele arată dragostea de patrie, dreptatea poporului român în lupta împotriva asupririi turcești, ele vorbesc despre poziția principială a poetului nostru față de războaie și arată felul în care trebuie înțeles un război de apărare.

Eminescu a recurs la tablourile eroice din istorie pentru a le contrapune realității zilelor lui. Lupta poporului pentru eliberare de sub jug (turcesc la început, austriac și german apoi), lupta împotriva burgheziei și moșierimii vândute și exploatatoare, împotriva monarhiei, a găsit cel mai puternic ecou tocmai în acest apel spre trecut. Mărșavelor fapte ale lui Carol I, scoaterii la mezat a României de către camarilă, Eminescu îi opunea dragostea de țară a lui Mircea cel mare și lupta victorioasă a poporului împotriva invadatorilor. Desfrâului și luxului dela curtea regală din vremea lui, Eminescu îi opunea simplitatea lui Mircea:

*«La un semn deschisă-i calea și s'apropie de cor
 Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port.*

Fără îndoială, traiul din secolul al XV-lea nu era deloc idilic. Fără îndoială că războaiele sunt totdeauna îngrozitoare. Dar în literatură noi nu căutăm fotografii, copii după natură. Literatura nu trebuie să înfățișeze faptele doar ca să știi cum s'au întâmplat ele. Literatura interpretează faptele, și meritul lui Eminescu rezidă în aceea că a descris un războiu just, un războiu drept al poporului nostru împotriva cötropitorilor. «Scrisoarea a III-a» a apărut în 1881 când țara noastră era la capătul unui războiu drept împotriva turcilor, dar în condițiile când Carol I, împreună cu clica burghezo-moșierească vindea neatârnnarea, cucerită prin sângele poporului român și prin ajutorul frățesc al victorioasei armate ruse. Poemul lui Eminescu este un vehement protest împotriva trădării și în aceasta găsim întreaga valoare concretă, politică, a operei.

A fost necesar să insistăm asupra acestui lucru nu pentru că am justifica exagerările lui Eminescu în idealizarea trecutului, ci pentru că atitudinea sa patriotică, critica vehementă făcută trădării de patrie n'a fost înțeleasă. Or, din acest punct de vedere, am comite o greșală care ar însemna scăparea din vedere a uneia dintre cele mai însemnate trăsături caracteristice ale operei lui Eminescu — dragostea lui de țară. Confuzia ideologică care răzbește în unele din operele sale a îmbrăcat și aspectul exacerbării patriotismului. Aici, ca și în alte domenii, găsim greșelile lui Eminescu, contradicțiile și limitarea orizontului. Pentru înțelegerea, însă, a acestor lucruri este necesar să privim mai îndeaproape timpul său, condițiile sociale în care s'a format și s'a dezvoltat personalitatea poetului.

C. Dobrogeanu-Gherea a fost primul cercetător marxist, care a început studierea științifică a operei lui Mihail Eminescu. Marele merit al fondatorului «Contemporanului» stă în interpretarea materialistă a creației poetului român și în analiza care caută nu să desprindă simpla valoare abstractă a poeziei eminesciene ci, — confruntând-o cu realitatea, cu elementele de luptă progresistă împotriva reacțiunii, — să vadă în ce măsură creația acestuia poate servi ca armă în mâinile clasei muncitoare, în mâinile poporului. Dobrogeanu-Gherea plasează pe poet în epocă și, în urma constatării curentului decepționist drept un fenomen european, îl socotește pe Eminescu fondatorul lui în România. Gherea motivează decepționismul lui Eminescu nu printr'o anumită structură organică, ci prin influența mediului social în care trăește. Criticul menționează că pesimismul lui Eminescu are, totuși, un caracter specific care îl deosebește pe poet de alți (poeti) pesimiști din Occident, și cu o argumentare strânsă demonstrează că lipsa de combativitate, neîncrederea în viitor și desgustul față de prezent al poetului poate înrâuri dăunător tineretul, îl poate opri dela participarea activă și combativă la lupta împotriva reacțiunii. Critica lui Gherea este făcută depe poziția clasei muncitoare și este, fără îndoială, punctul de plecare al oricărui cercetător marxist-leninist al operei lui Eminescu. Sunt, însă, două momente de bază în tezele lui Gherea, asupra cărora vom insista, pentru ca să putem întrezări în opera poetului acele elemente care n au fost scoase în evidență, sau care au apărut foarte puțin. Iată despre ce este vorba: în studiul său «Decepționismul în literatura română», arătând că pesimismul occidental este rezultatul decepției intelectualilor față de revoluția burgheză din 1789 care nu a adus împlinirea idealurilor generoase, Gherea spune:

«Ceea ce fu 1789 pentru Europa, 1848 fu pentru noi».

În această privință, cercetările și lucrările lui Marx și Engels asupra revoluțiilor din 1848 în Europa au dat o serie de date deosebite. Lenin a dezvoltat teza lui Marx asupra caracterului prusac al revoluțiilor burgheze din 1848 în țările din centrul și sud-est-ul european. Caracteristică era tocmai deosebirea față de 1789, când burghezia franceză dusese până la capăt propria ei revoluție și a lichidat feudalismul în liniile sale generale. În 1848, burghezia a trădat revoluția; de teama proletariatului, ea a pactizat cu moșierimea și, fără a lichida feudalismul, a împărțit puterea cu clasa marilor proprietari de pământ. Acest fenomen a avut urmări asupra relațiilor de clasă, asupra felului în care s'a dezvoltat lupta de clasă. Urmărilor s'au oglindit și în literatură. În Franța, cu toată poezia tristă a lui Lamartine, caracteristică în dezvoltarea literaturii din prima jumătate a secolului al XIX-lea este creația realistă a lui Stendhal, Balzac și Flaubert. Engels spunea că lumina revoluției franceze scaldă opera lui Balzac. Și este cert că literatura realistă franceză din mijlocul veacului trecut, cu tot caracterul ei critic, este o literatură a burgheziei la putere. Pesimismul în literatura franceză din a doua jumătate a

veacului al XIX-lea este de-a-dreptul legat de apariția imperialismului. Intrarea în putrefacție a structurii capitaliste își are ecoul în decăderea literaturii și artei burgheze. Dacă am trece un semn de egalitate schematică între revoluția franceză și revoluția din 1848 din Principatele Române, am putea ajunge la o viziune greșită asupra structurii României în a doua jumătate a veacului trecut.

Dealtfel, Gherea a emis părerea formulată precis în « Neoiobăgia » că, în urma revoluției din 1848, structura țării noastre a rămas pur feudală, iar suprastructura a fost în mod violent și neorganic copiată după modelele curat burgheze. De unde la Gherea apare o contradicție de bază, iar în analiza operei lui Mihail Eminescu acest lucru se desprinde pe alocuri.

Cu o mare măiestrie Gherea arată contradicțiile în opera poetului nostru. Astfel el surprinde contradicții în « Inger și Demon », « Mortua est », și în unele poeme de dragoste.

Și acest lucru este perfect adevărat, opera lui Eminescu este profund contradictorie. Dar care să fie cauza? Simpla influență a mediului, care-l face să fie pesimist, cu toate că, așa cum recunoaște și Gherea, « fondul prim al poetului ... fiind idealist și naturalist? » Atunci contradicția din operă este cauzată de conflictul dintre conformația sănătoasă a poetului și așezarea păcătoasă a societății. O cercetare amănunțită a epocii, ca și revizuirea operei poetului, ne duce la concluzia că poezia lui Eminescu oglindește contradicțiile societății vremii lui, iar poetul s'a ridicat împotriva regimului burghez-moșieresc cu putere, fără însă a fi avut o concepție științifică asupra lumii, fără a fi văzut în proletariat clasa istoricește capabilă nu numai să distrugă putreda orînduire capitalistă, dar și în măsură a făuri una nouă. Opera lui Eminescu oglindește frământările unei bune părți din elementele avansate ale timpului său. Problemele pe care și le pune sunt problemele stringente ale vieții, sunt problemele izvorîte din frământarea popoului. Eminescu caută răspuns. Adesea este pe calea de a-l găsi în mod just. Cea mai bună dovadă o avem în « Proletarul », scrisă în 1870, în care tânărul poet nu numai că îndreaptă o critică nimicitoare împotriva moșierimii și burgheziei, dar preamărește lupta clasei muncitoare. Și, totuși, Eminescu nu poate pași mai departe. El se oprește în drum și dă înapoi. Să cercetăm cauza.

Revoluția din 1848 a fost trădată de burghezie. În procesul luptei pentru unirea principatelor, în focul rezistenței reacțiunii împotriva realizării pieții interne, în anii de înverșunată luptă împotriva lui Alexandru Ion Cuza, exponent al forțelor progresiste doritoare de reforme sociale, s'a realizat acea cumplită « monstruoasă coaliție », care a concretizat pactizarea burghez-moșierească pe fondul jefuirii comune a țării și a popoului menținut în cumplită mizerie și întunec. Desvoltarea capitalismului în principate, proces care este el însuși frânat de menținerea formelor feudale, a creat, totuși, o stare revoluționară împotriva moșierimii. Din 1860 până în 1889 (anul morții lui

Mihail Eminescu), nemulțumirile țărănimii cresc. În 1862, frământările iau forme din ce în ce mai ascuțite. Boierii conservatori ca și arendașii liberali exploatează la sânge, împăcându-se perfect asupra sistemului retrograd, feudal, de producție. Ciuntita împroprietărire a țăranilor realizată sub presiunea maselor țărănești și a unei părți din burghezie interesată să aibă mână liberă de lucru, n'a rezolvat problema agrară. Suntem în fața unui nod peștir de contradicții. Liberalii, fondatori de bănci și proprietari de întreprinderi industriale care se dezvoltă, sunt, în aceeași vreme, proprietari de pământuri. Moșierii conservatori își fac întreprinderi industriale și dezvoltă comerțul. Exploatarea țărănimii se face prin menținerea iobăgiei, clăcii, a dijmelor. Pătrunderea capitalului în agricultură duce la creșterea rapidă a numărului țăranilor lipsiți de pământ. Monstruoasa coalitiție îndreaptă ascuțișul loviturii ei împotriva elementelor progresiste și aducerea lui Carol de Hohenzollern nu înseamnă decât consfințirea politicii de împilare și crunt reacționarism impus țării. În timp ce apare capitalul financiar în Europa și se întetește lupta pentru piețe de desfacere, rezolvarea prusacă a revoluției burgheze în România duce la frânarea dezvoltării propriiei economii a țării. Carol I impune un acord economic, distrugător pentru țară, cu imperiul habsburgic. Balanța deficitară este îngrozitoare: se importă din Austria obiecte de lux, în timp ce toate bunurile țării sunt exportate acolo. Porturile noastre (Galați și Brăila) sunt literamente desființate, iar dezvoltarea meseriilor și a unităților industriale este puternic lovită prin invazia mărfurilor austriace, germane, engleze și franceze. Dispar multe dintre întreprinderile industriale mici, fiind lovite de convenția cu imperiul habsburgic. Se importă din Austria făină fabricată din grâu românesc. Astfel țara noastră devine o semi-colonie a celor două imperii (habsburgic și prusac). Pe de altă parte, toate construcțiile în țară sunt date pe mâna societăților nemțești și austriace. În construcția căilor ferate se amestecă însuși Bismark, interesat direct în conducerea respectivei societăți din Berlin. Muncitorimea este exploatată cumplit, nu există niciun fel de lege, niciun fel de norme de lucru — totul este la bunul plac al patronului. Procesul de exploatare se agravează prin împletirea formelor capitaliste cu cele feudale. Iobăgia se menține în fond. Pătrunderea capitalismului la țară duce la sărăcirea masei mari a țăranilor. Invoielile agricole se fac după vrerea moșierilor, iar primarul este obligat, conform legii, să forțeze pe țăran a lucra pentru boier. Pe drept cuvânt, spune Radu Rosetti: « Nouăzeci și cinci de sutimi ale națiunii române erau prin această lege puse în afară de orice lege ». Și totuși, încet, se dezvoltă și industria. Treptat apar întreprinderi noi, crește și numărul muncitorilor, crește și exploatarea.

Războiul împotriva imperiului otoman a antrenat masa oamenilor dela orașe și sate. Greul războiului l-a suportat poporul, dar independența obținută în urma ridicării populare și a sângelui vărsat este imediat trădată. Carol I, cu întreaga clică burghezo-moșierească supune țara și poporul unei duble exploatare. Sângele muncitorului român este supt de jefitorii și...

de cei din afară, cu binecuvântarea monarhiei și a claselor stăpânitoare. Abia în 1885, România denunță convenția sufocantă cu imperiul austro-ungar, dar imediat o înlocuiește cu îngenunchierea deplină în fața Germaniei lui Bismark. Intreprinderile industriale se înmulțesc, însă capitalul este în mare măsură străin: german, englez și francez.

Pe fondul acestor realități economice se dezvoltă relațiile de clasă. Moșierimea continuă a exploata crunt, folosind formele feudale. Pe de altă parte, pătrunderea capitalismului în agricultură aduce și forme noi de exploatare, munca salariată. Doi dușmani storc cumplit vloga țăranului truditor. Dar și în sânul țăranimii se petrece un proces de diferențiere. Apare chiaburimea și iată, alături de moșieri și arendași, încă un dușman cumplit. Nicăieri burghezia nu constituie o clasă unitară, dar în România vedem de-a-dreptul o puzderie de grupe și grupulețe oglindind interesele economice bătându-se adeseori cap în cap, ale comercianților, diferiților industriași, diferitelor societăți, etc. Deosebirea între partidul conservator și cel liberal este mai mult formală. Burghezi și moșieri sunt în ambele partide. Interesele mari ale ambelor clase exploataoare le apără amândouă partidele și mai cu seamă atunci când e vorba de nemiloasa exploatare a muncitorimii și țăranimii. Nu mai puțin adevărat este că, înăuntrul acestor partide, ciocnirile sunt violente, ca urmare a contradicțiilor economice. Pe plan politic amestecul habsburgic se transformă într-o adevărată desființare a suveranității naționale. El exprimă, în fond, bunul plac al capitalului monopolist care diriguiește în România. Este adevărat că și din acest punct de vedere există contradicții atât între societățile industriale și bancare germane, austriace, engleze și franceze, cât și între grupurile legate de ele în România. Obiectivul tuturor este însă același: jefuirea poporului. Iată tabloul sumbru al țării noastre în perioada 1860—1889, timpul în care crește și făurește întreaga sa operă Mihail Eminescu.

Dar care era răspunsul poporului la cumplita împilare căreia îi era supus? Țărănimea se frământă și izbucnirile ei capătă forma unor dese răscoale, care cresc în județele Ilfov și Ialomița, în 1888, mergând până la arderea conacelor boeresti, iar în 1889 în județele Roman, Iași, Vaslui și Bacău ajungând până la intrarea cu plugul în pământ boeresc. Mișcarea muncitorească începe a se infiripa abia prin anii 1871—1872. Există diferite asociații muncitorești, iar prin 1877 apar primele cercuri socialiste. Poziția lor este încă necristalizată, ele afirmând principii care au de scop «binele tuturor». Abia în 1880, se publică primul program pe care-l cunoaște și mișcarea muncitorească. Caracterul acestei mișcări este profund progresist și apariția «Contemporanului» condus de Gherea (1881) constituie un uriaș pas înainte, datorită faptului că aci începe lupta hotărâtă împotriva reacțiunii, bătălia pentru mobilizarea forțelor progresiste, aci începe popularizarea socialismului științific. Dar trebuie să ținem seamă că, în timpul vieții lui Eminescu, cercurile muncitorești erau slabe și nu constituiau încă o forță politică. Abia după

moartea lui, combativitatea clasei muncitoare va crește și ea își va întemeia partidul în 1893.

Care este locul lui Mihail Eminescu în aceste condițiuni istorico-sociale? Ce tablou se deschide ochilor acestui tânăr genial, care întinde larg brațele de parcă ar vrea să cuprindă întreaga lume? Eminescu are o inimă fierbinte, el se apropie, cu încredere de oameni și viață, el caută adevărul și dreptatea. Ce-i oferă România burghezo-moșierească? Un nod încâlcit de contradicții, în care formele de exploatare turbată exercitată de societățile monopoliste occidentale se împletesc cu barbaria medievală a executării silnice a iobagului, cu bătaia până la moarte pentru o zi lipsă la clacă. La oraș ca și la sat, un analfabetism cumplit, ore de lucru până la 14 și 16, la tăbăcării, la fabrica de zahăr și la regia de tutun și chibrite. Pe fondul acestei mizerii crâncene, domnește satrapia lui Carol I, care oblațuește sinistra exploatare, desfrâul odios și ignoranța cea mai cumplită în care coaliția burghezo-moșierească a aruncat țara.

Care a fost atitudinea lui Eminescu față de nedreptatea socială? Răspunsul îl dau nenumărate poeme, în care înfierează pe de-o parte burghezia autohtonă, pe de altă parte capitalul exploatare străin. În poezia lui Eminescu, ca și în nenumăratele lui articole politice, lovitura este îndreptată împotriva împilatorilor, ori cine și oricari ar fi ei. În privința criticării așezării nedrepte a societății, Eminescu a fost consecvent până la moarte. Și acest lucru trebuie luat în seamă ca o latură pozitivă, principială, a creației lui.

Din primii ani când începe a publica, poetul ia atitudine hotărâtă împotriva așezărilor burghezo-moșierești. Poemele lui satirizează, lovesc în nedreptatea cășunată celor mulți, în morala burgheză, în demagogia politicianistă. Poemul « Junii corupți », scris în 1866, tipărit în 1869, este un puternic act de acuzare împotriva blazaților, împotriva juisorilor, împotriva acelor care se îngrașă din munca și din gândurile altora. Lor le adresează următoarele rânduri:

*« Ce am de-alege oare în seaca-vă ființă?
Ce joc fără a se stinge, ce drept fără să-mi mință,
O, oameni morți de vii
Să vă admir curajul în vinure vârsate,
În sticle sfărâmate, hurii nerușinate
Ce chiuc 'n orgii? »*

*Văd că lungiți pe patul junelui ce-ați spurcal-o,
Sufărând din gură boala vieții ce-ați urmal-o,
Și arși pân' în rărunchi;
Sau bestiiilor care pe azi îl tin în țiară,
Cum lingușiți privirea cea stearpă și amară,
Cum cădeți în genunchi! »*

Dar Eminescu nu se împacă cu această stare de lucruri. Semnalăm acest vers prețios în care poetul țintuește bestiile care țin în fiare pe azi. Despre ce este vorba? Fără îndoială despre regimul asupritor care încearcă să ferece

elanurile și ridicările liberatoare ale maselor. Căci, în acelaș poem, Eminescu cizelează ca în marmoră următoarele rânduri nepieritoare:

« *Sculași-vă! ... căci anii trecutului se 'nșiră,
In șiruri triumfale stindardul îl resfiră,
Căci Roma a 'nviat;
Din nou prin glorii calcă cu fața înzeltă,
Cu facele nestinse pulerea-i împietrită,
Poporul împărat.*

*Sculași-vă! ... căci tromba de moarte purtătoare
Cu glasul ei lugubru răcnește la popoare
Ca leul speriat;
Tot ce respiră-i liber, a tuturor e lumea,
Dreptatea, libertatea nu sunt numai un nume,
Ci-avea s'a serbat ».*

Evident această chemare la luptă nu este adresată oamenilor de pretutindeni, ci ea se referă la cei din patria poetului. În versurile care urmează, Eminescu chiamă trecutul eroic drept mărturie și imbold pentru asaltul împotriva tiraniei. Iată splendidele versuri, mărturie de încredere în viitor:

« *Cad putredile tronuri în marea de argie,
Se sfarmă doordată cu lanțul de sclavie
Și sceptrele de fier;
In două părți, infernul portalele-și deschide,
Spre-a încăpea cu mia răsuftele hăde
Tiranilor ce pier!* »

În ultimele 3 strofe, autorul biciuește « junimea coruptă » și îi arată totală incapacitate de a urma calea luptei, drumul răsculării. Domnul Perpessicius arată în notele ce însoțesc ediția din 1939 a operei poetului că poemul de mai sus ar fi scris sub influența mișcărilor din Italia. Nouă ni se pare că dimpotrivă Eminescu se referă la frământările din țara noastră, biciuește trădătorii cauzei libertății și, obiectiv, îndeamnă la luptă. În sprijinul acestei păreri aducem poemul « Din străinătate » în care poetul își cântă patria, chinuit de dorul nemărginit de țară, afirmând în aceeaș vreme:

« *Da! Da! Aș fi ferice, de-aș fi încă odată
In patria-mi iubită, în locul meu natal,
Să pot a bine zice cu mintea 'nflăcărată
Visările juniei, visări de-un ideal ».*

Cu alte cuvinte nu străinătatea este izvorul visărilor și idealurilor poetului, ci « locul natal », leagănul durerilor și bucuriilor, înfrângerilor și elanurilor poetului. Pentru « junii corupți », nici nu e nevoie de alte adaosuri decât de amintirea situației politico-economice din România, pentru ca să sesizăm

întreaga valoare de contemporaneitate a poemului. Poetul este consecvent și în anii care urmează atitudinii de critică ascuțită îndreptată împotriva orânduirii de clasă. Iată memorabilele versuri din « Împărat și prolețar » infierând exploatarea, ipocrizia, bunul plac al burgheziei și moșierimii:

« Spuneți-mi ce-i dreptatea? — Cei tari se îngrădiră
Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi;
Prin bunuri ce jurară, în veci vezi cum conspiră
Contra celor ce dânsii la lucru-i osândiră
Și le subjugă munca vieții lor întregi.

Unii plini de plăcere petrec a lor viață,
Trec zilele voioase și orele surd.
In cupe vin de ambră — iarna grădini, verdeață,
Vara petreceri, Alpii cu frunțile de ghiață —
Ei fac din noapte ziua ș'a zilei ochi închid.

Virtutea pentru dânsii ea nu există. Inșă
V'o predică, căci trebuie să fie brațe tari,
A statelor greoaie cără trebuie mpinse
Și trebuie luptate războaiele aprinse,
Căci voi murind în sânge, ei pot să fie mari.

Și folele puternice ș'armatele fătoase,
Coroanele ce regii le pun pe fruntea lor,
Ș'acele milioane, ce în grămeci luxoase
Sunt strânse la bogalut, pe cel sărac apasă,
Și-s supte din sudoarea prostiului popor.

Religia — o frază de dânsii inventată
Ca cu a ei putere să vă aplece 'n jug,
Căci de-ar lipsi din inimi speranța de răsplătă,
După ce-amar muncirăți mizeri viața toată,
Ați mai purta osânda, ca vita dela plug ♣

Poemul continuă în aceeași linie de demascare și infierare a burgheziei exploatoare, a tiraniei, culminând în versurile pe care le găsim atât în forma definitivă, cât și în textul inițial, din 1870:

« Sdrobiți orânduiala cea crudă și nedreaptă
Ce lumea o împarte în mizeri și bogați!
Atunci când după moarte răsplătă nu v'așteaptă,
Faceți ca 'n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare și să trăim ca frați »

Dar, așa cum am arătat mai sus, condițiile generale au limitat orizontul poetului, i-au mărginit posibilitățile de pătrundere. Nu este vorba numai de partea a treia a poemului în care vine înfrângerea, lipsa de perspectivă

a unei victorii viitoare. Chiar în prima parte chemarea vine asemenea unui torent de ape deslănțuite, poetul chiamă la distrugere, vrea să sfarme tot și toate fără alegere. Ai impresia că sfărâmarea devine un scop în sine și nu punctul de plecare al construirii unei realități noi. Căci dorind dreptate și « să trăim ca frați », autorul chiamă la sfărâmarea Venerei pentru, a zidi... « piramide gigantice ». Eminescu nu vede clar ce trebuie să devină lumea prin nimicirea capitalismului. El chiamă la revărsare anarhică, viitorul apărându-i însă nebulos, utopic, vag umanitar. Dar ura față de realitatea hădă rămâne și alături de ea dorința fierbinte de îndreptare. Linia aceasta va fi urmată și mai târziu, mai cu seamă în cele cinci « Scrisori ». Iată de pildă tabloul pe care ni-l înfățișează Eminescu în « scrisoarea I-a »:

« ... Pe deasupra tuturor se ridică cine poate
Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită
Neșliuți se pierd în taină ca și spuma nezărită.
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc?
Ca și vântu 'n valuri trece peste tratul omenesc ».

În « scrisoarea II-a » este înfățișată morală burgheză. Iată:

« ... Incorda-voi a mea liră să cânt dragoslea — un lant
Ce se 'mparte cu jreție între doi și trei amânți? »

Sau, tot din acelaș poem:

« ... Azi adeseori jenieia, ca și lumea, e o școală
Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoiată ».

Iar în « Scrisoarea III-a » întâlnim aceste versuri care plesnesc ca biciul în așezarea burghezo-moșierească, fructul monstruoasei coaliții:

« ... Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?
Nici visezi că înainte-și stă un stâlp de cafenele,
Ce își râde de-aste vorbe îngânându-le pe ele.
Vezi colo pe urâciunea fără suflet, fără cuget,
Cu privirea 'mpăroșată și la făclă umflat și buget,
Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șirellicuri,
La lovarășii săi spune veninoasele-i nimicuri;
Toți pe buze-având virtute, iar în ei monedă calpă,
Quintesență de mizerii dela creștel până 'n talpă.
Și de-asupra tuturor, oastea să și-o recunoască,
Își aruncă pocitura bulbucașii ochi de broască...
Dintr'aceștia țara noastră își alege astăzi solii
Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfinței Golii,
In cămeși cu mâneci lunge și pe capete scuție,
Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie,
Patrioșii ! Virtuoșii, citori de așezăminte,
Unde spumegă desfrăul în mișcări și în cuvinte,
Cu evlavie de vulpe, ca în strane șed pe locuri
Și aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri... »

Pentru această atitudine Eminescu a fost urit și hulit de puternicii zilei cât a fost în viață, pentru această atitudine a fost cetit și iubit de oamenii mulți și cinstiți din țara noastră, pentru acest curaj de a înfiera pe exploatare el rămâne pururea poet al poporului, drag inimii oamenilor muncii. De aceea a flămânzit în viață, de aceea a fost bolnav, de aceea mizeria cumplită l-a chinuit, încât pe drept cuvânt spunea în « Scrisoarea II-a »:

*« De ce pana mea rămâne în cerneală mă întreb?
De ce ritmul nu m'abate cu ispila-i dela trebi?
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambul suitori, troheii, săltărețele dactile?
Dacă tu știi problema aste-i vieți cu care lup
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt ».*

Poetul știa prea bine că, dacă ar fi renunțat la poziția sa critică, mizeria ar fi încetat, și cântări de slavă i s'ar fi ridicat în toate saloanele. Dar concepția sa asupra poeziei și a rolului scriitorului în societate era alta. Iată de ce, tot în « Scrisoarea II-a », poetul biciuiește fără cruțare pe acei scriitori care și-au vândut conștiința punându-se în slujba burgheziei și moșierimii:

*« Noi avem în veacul nostru acel sôt ciudat de barzi
Cari încearcă prin poeme să devie cumularzi
Inchinând ale lor versuri la pătornici, la cucuane,
Sunt cântați în cafețele și fac șgomol în saloane... ».*

Pe aceștia poetul îi disprețuiește ca și întreaga lume a lor, pe acei care îi țin în brațe și beneficiază de pe urma scrisului lor otrăvitor. Eminescu suportă « cu ușurință și cu zâmbet a lor ură » și splendid sună în poemele sale grija ca nu cumva să-l laude pentru că « laudele lor de sigur m'ar măhni peste măsură ». De laudele lor poetul n'a avut parte cât a fost în viață, dar critica burgheză și oficialitatea burghezo-moșierească l-au luat în brațe după moarte, căutând să diformeze și să treacă sub tăcere tot ce este mareț și profund în opera sa, să exploateze la maximum greșelile izvorite din confuziile poetului, din lipsa de claritate cu privire la perspectivele de dezvoltare ale luptei de clasă.

În al doilea rând, opera lui Eminescu este un răsunset puternic al chinului maselor populare. În poemele lui, răzbește dorul de viață mai bună, ura cumplită împotriva asupritorilor, năzuința ca lucrurile să nu mai fie așa cum au fost. Este adevărat, Eminescu n'a știut să răspundă ce trebuie făcut ca lucrurile să se schimbe. Cu toate că a cunoscut clasa muncitoare, cu toate că s'a apropiat de ea, n'a putut și n'a știut să întrezărească în ea forța revoluționară care va primeni lumea, care va făuri o altă viață. Dobrogeanu-

Gherea arată splendid acest lucru, în studiul său despre Eminescu. Cu toate acestea, am spus că Eminescu n'a putut să vadă. Răspunsul la întrebarea de ce n'a putut să vadă îl găsim în analiza de mai sus, în însăși situația clasei muncitoare din țara noastră, în lipsa încă, de organizare, a ei. Viața a pus problema din plin: orânduirea burghezo-moșierească era cumplit de hidoasă. Dar poetul nu putea rămâne la ideile încă neprecise ale pașoptiștilor, el nu mai putea vedea în burghezie o forță progresistă, pentru că ea devenise reacționară; dar îi lipsea orientarea spre tânăra putere revoluționară, clasa muncitoare, pe care poetul o vedea în chinul ei și revoltă, dar nu sezisa rolul ei istoric, forța și mai cu seamă capacitatea ei revoluționară. De aci și poziția contradictorie a poetului, de aci și inconsecvențele lui.

Contradicțiile sunt multiple. Le-am văzut în « Impărat și Proletar », le regăsim în « Scrisori », ca și în alte poeme. Ele apar atât în desfășurarea chemării la luptă, urmată însă de neîncrederea în victorie, ca și în înfățișarea vieții și relațiilor între oameni. Poetul este sbuciumat cumplit, el caută răspuns întrebărilor care îl chinuesc. Iată, de pildă, poemul « Venere și Madonă », în care s'ar părea că autorul înfierează iubita, găsim-o plină de vicii ascunse cu ipocrizie. Dar încheierea poemului este semnificativă: poetul se învinuște pe sine, declară că afirmațiile lui sunt crude și nedrepte, « fără fond » și cere iertare. Exegeza burgheză vedea în aceasta o simplă ingenuitate, o înfrângere a poetului mistuit de dragoste. Ni se pare că nu acesta este elementul esențial. « Venere și Madonă » pune problema raportului între ideal și real. În prima parte, poetul înfățișează desamăgirea provenită din confruntarea omului așa cum este el cu idealizarea abstractă a unui vis, a unei scheme de om, femeia iubită. A doua parte însă, cu tot laconismul ei, este extrem de prețioasă, ea demonstrând concepția justă a poetului, pentru că învinge nu ficțiunea, ci realul, înobilat prin simțimițe și gânduri puternice, frumoase. Poetul spune:

«... Suflate! De-ai fi chiar demon, tu ești sântă prin iubire»

În ceea ce privește demonul, nu se pot adăuga lucruri noi la analiza perfectă făcută de C. Dobrogeanu-Gherea. Demonul e spiritul de revoltă împotriva stărilor de lucru convenabile claselor exploatatoare, demonul este clocotul de revoltă împotriva moralei impuse de burghezie, demonul este însetarea de libertate și chemarea la luptă pentru dobândirea ei.

Contradicțiile în poezia lui Eminescu le găsim și în « Mortua est », una dintre cele mai sumbre și dezolante poezii din opera sa. Disperat, poetul afirmă la un moment dat că viața este fără rost:

«O, moartea-i un haos, o mare de stele,
Când viața-i o baltă de vise rebele
O, moartea-i un secol cu sorii înflorit,
Când viața-i un basm pustiu și urit».

Lăsând la o parte metaforele, să precizăm gândul poetului: moartea este izbăvire, viața un freamăt de ridicări rebele. Ai spune că poetul pledează pentru «limanul morții», dar în poem găsim următoarea strofă semnificativă:

*«Dar poate... o l capu-mi pustiu cu furlune,
Gândirile-mi rele sugrum' cele bune...
Când sorii se sling și când stelele pică,
Imi vine a crede că toate-s nimică».*

Prin urmare poetul recunoaște că, sub greutatea lovirilor primite, el e gata să creadă că «toate-s nimic». Adică viața, universul, omenirea și omenia. Și ne aflăm în fața tabloului în care poetul recunoaște lupta, care se dă între gândurile sale bune și cele rele. El spune că acele gânduri rele sugrumă cele bune. Dacă analizezi cu atenție opera lui Eminescu, ajungi la concluzia că gândurile sale bune sunt *visele rebele*, dragostea de libertate, de viață, de oameni, de natură. Poetul renunță adesea la viață, dar o face tocmai sub presiunea gândurilor rele și acestea îi sunt sugerate din tabăra claselor exploatare, din poziția ideologică a coaliției monstruoase. Gândurile rele răbufnesc în momentele când strivit de hădoșenia așezării burghezo-moșierești, de urâtenia moralei burgheze și de tabloul de iad pe care-l reprezintă oficialitatea vremii lui, — poetul capitulează și renunță la rezistență. Dar chiar atunci când o face, Eminescu acceptă moartea, nu însă renunțarea la poziția sa critică, la dorul de lume mai bună. Dar clipele acestea le succed altele, care redeşteaptă dorința de luptă. Viața-l chiamă, realitatea înconjurătoare cere. Și poetul nu poate rămâne nepăsător. De aci și necesitatea de a-și spune cuvântul. Și Eminescu l-a spus, cinstit, dar și încurcat adesea, confuz.

El se simțea dator a da un răspuns, el voia să dea răspunsul. Eminescu, însă, n'a putut depăși nivelul gândirii vremii lui, iar ajutorul lui Gherea venea târziu, când poetul a fost sdruncinat profund. Dacă cercetezi, însă, cu atenție poeziile lui Eminescu, întâlnești în ele, alături de ura țaranului obidit și a muncitorului din manufactură exploatat sângeros, chemarea la luptă, la ridicare furtunoasă și deslănțuire asemănătoare unui șuvoi de apă — caracteristice stadiului în care se afla embrionul de mișcare muncitorească din țara noastră. Contradicțiile din opera lui Eminescu oglindesc, în aceeași vreme, conflictele din sânul claselor stăpânitoare, frământările care rod intelectualitatea și mica burghezie, ridicările și coborârile lor, inconsecvențele, saltul dintr'o extremă în alta și adesea pur și simplu amețea, pierderea echilibrului, lipsa de orientare. Dar până în ultima clipă Eminescu caută. Tocmai aci rezidă forța lui de nebiruit. Un pesimist, un blazat se împacă și primește o slujbă grasă. Un Eminescu frământat se ridică, cade, din nou se ridică și, împotriva înfrângerilor, continuă, nu încetează să caute. Chiar și printre ultimele poeme, scrise sub semnul bolii, când poetul este frământat de sin-

gurătate, de neîncredere și de chin, rămâne aceeași întrebare pe care o repetă fie în penultimul poem « Dece nu-mi vii », fie în amarul constatării « Nu mă înțelegi ». Și, totuși, ce viguros răsună acuzarea în « Criticilor mei », subliniind încăodată, plinătatea de idei, de căutări, cum înțelege Eminescu rostul literaturii:

*«... Dar când inima-ți frământă
Doruri vii și patimi multe,
Ș'a lor glasuri a ta minte
Stă pe toate să le-asculte,
Ca și flori în poarta vieții
Bat la porțile gândirii,
Toate cer iertare în lume,
Cer veșmintele vorbirii.»*

Iată gânduri care ne obligă să reflectăm serios și asupra presupusei poezii erotice a lui Eminescu. Când e vorba de gânduri pe care poetul le transformă în esența poeziei sale, datorită criticului este de a căuta ce ascunde poemul atunci când continuu înfățișează dragostea față de idealul de femeie. Nouă ni se pare că în multiplele cântece de dragoste ale lui Eminescu se înfățișează dragostea lui pentru oameni în genere, pentru viață. Iată de ce poetul n'are nevoie de alte imagini decât de acelea pe care le găsim în poezia lui. Certurile și împăcările cu iubita, mărturisirile și dubiile totodată, sunt în fond dialogurile lui Eminescu cu viața. A reduce întreaga poezie presupusă erotică la cântarea exclusivă a dragostei pentru femeie, înseamnă a nu sesiza marele sbucium și problematica poeziei eminesciene.

În al treilea rând socotim necesar a insista asupra profundului caracter popular al poeziei lui Eminescu. Ce l'ar fi făcut pe un pesimist declarat să colinde satele și orașele, munții și văile noastre? Ce l'ar fi făcut să se apropie cu atâta simpatie față de oamenii muncii și să vrea să le cunoască viața chinuită? Un pesimist, un blazat, nu procedează așa. Pesimismul și dragostea de oameni se exclud. Dragostea pentru oameni, numai ea te îndeamnă să te duci la ei, să-i cunoști. Și dacă o faci, este clar că vrei să-i ajuți. Intreaga rațiune de a fi a operei poetului nostru a fost tocmai dorința de a ajuta oamenii. Și dacă el n'a găsit răspuns clar problemei cum să facă lumea altfel, critica așezărilor burghezo-moșierești și chemarea pentru transformarea lor, care răsbate pe ici colo, arată cântările lui, sbuciumul pentru găsirea drumului spre altă viață. Ca dovadă, ceea ce a rămas viu, ceea ce se citește și se admiră în Eminescu, ceea ce este scump poporului nostru nu sunt accentele de disperare pe care le găsim adesea, ci partea de viață, de dragoste, de cinste și mai cu seamă de ură împotriva împilatorilor, împotriva acelor care — ferecând viața materială a oamenilor — încearcă să le încătușeze și sufletul.

Eminescu iubea viața și avea încredere în ea. Dacă se ridica împotriva-i, asta se întâmpla numai în clipele de înfrângere sau în momente când nu

găsea rost activității sale, datorită searbădului timp pierdut. În « Melancolie », el spune între altele:

*« Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Incet, repovestită de o streină gură,
Ca și când n'ar fi viața-mi... »*

În acest poem răsună nemulțumirea cu privire la viața pe care o ducea în acea vreme. Unii critici leagă aceste momente de melancolie de nefericirile personale ale poetului (moartea mamei în August 1876). Realitatea însă este alta. Perioada 1874—1876, este tocmai timpul contactului strâns cu « Junimea », a ședințelor dela Iași și a monotoniei discuțiilor care ocoleau atacarea problemelor concrete puse de viață.

Dragostea de viață se manifestă puternic în « Făt-frumos din teiu »:

*« ... Nu voi, tată să usuce
Al meu suflet tânăr, vesel:
Eu iubesc vânătorul, jocul,
Traiul lumii alții lese-l.
Nu voi parul să-mi-l taie
Ce-mă ajunge la oțodăie,
Să orbesc cetind pe carte
În fum vânat de lămâie ».*

Este răspunsul tinerei fete pe care părinții vor s'o trimită la călugărie. Cuvântul lor este frânt, fata fuge cu făt-frumos și « a rămas pierdută 'n lume ». Viața a învins. Aceeaș chemare, afirmarea primatului vieții, îl găsim în « Floare albastră »:

*« ... Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și 'n ceruri 'nalte?
De nu m'ai uita trecute,
Sufletul vieții mele.*

*În zadar râuri în soare
Grămădești 'n a ta gândire
Și câmpiile Asire
Și întunecata mare;*

*Piramidele 'nvechite
Urcă 'n cer vârful lor mare —
Nu căla în depărtare
Fericirea ta, iubite... »*

Întregul poem este cântec vieții, omului, dragostei și poetul afirmă în încheiere că « Totul este trist în lume ! » pentru că nu poți duce viața sănătos, așa cum vrei, cum te îndeamnă inima, conveniențele sociale, cătușele capitaliste curmând firul sănătos înodat. Credința în viață răsbește până și în

poemele unde se face apologia morții. Astfel în « Rugăciunea unui Dac » găsim versurile:

*«...Sus inimile voastre! Cântare aduceți-i,
El este moartea morții și învierea vieții!»*

Cui îi adresează cântarea poetul? S'ar părea că lui Dumnezeu. Dar autorul afirmă că e vorba de acea putere care a născut însăși pe zei. Și pătrunzând textul ajungi la concluzia că fără a-i fi fost perfect clar poetului către cine îndreaptă imnul său, puterea cântată este natura.

Explozii de încredere în viață găsim în « Oda în metrul antic »:

*«Nu credeam să 'nvăț a muri vreodată
Pururi tânăr înfășurat în mantă-mi...»*

Sau în rândurile:

*«Pe al meu propriu rug mă lopesc în flăcări
Pot să măi reînviu luminos din el ca pasărea Phoenix?»*

În citatele de mai sus se găsește încrederea în viață a tânărului și speranța de revenire în viață a maturului.

Legătura cu viața se desprinde în poemele lui Eminescu prin încadrarea majorității lor în natură. Iată de pildă rânduri din « La mijloc de codru des » în care viața e cântată odată cu revărsarea frumuseților naturii:

*«La mijloc de codru des
Toate păsările ies
Din huceag de alunîș
La volosul luminiș,
Luminiș de lângă ballă,
Care 'n trestia înaltă
Legănându-se din unde,
In adâncu-i se pătrunde
Și de lună și de soare
Și de păsări călătoare,
Și de lună și de stele
Și de sbor de rândunele
Și de chipul dragei mele.»*

Cât optimism, câtă încredere în viață! Iar atunci când lovit, nedreptățit, nenorocit, poetul își îndreaptă gândul spre moarte, chiar în asemenea clipe, el cere să fie dus în mijlocul codrului, la marginea mării, vrea să se facă una cu natura adică — la urma urmei — tot cu viața.

*«Mai am un singur dor
In liniștea serii
Să mă lăsați să mor*

*La marginea mării.
Să-mi fie somnul lîn
Și codrul aproape
Pe 'ntinsele ape
Să am un cer senin.
Nu-mi trebuie flămuri
Nu voiu sicriu bogal,
Ci-mi împlețiți un pat
Din tinere ramuri ».*

Sau dintr'o „variantă“:

*« S'aud cum blânde cad
Isvoarele într'una,
Pe vârfuri lungi de brad
Alunece luna.
S'aud pe valuri vânt,
Din munte talanga,
Deasupra-mi teiul sfânt
Să-și scuture creanga ».*

Aceleași accente aceleaș gândurii le regăsim în « O mamă... » unde poetul înțelege moartea ca un mijloc de a fi totuși aproape de natura care-i e dragă, de natura al cărei tablou ni-l înfățișează în plină mișcare, niciodată static.

Este adevărat că Eminescu se frânge. Elanurile lui asemănătoare unui sbor vijelios de pasăre, se rup asemenea unei rostogoliri, când șoimului i se frâng aripile. Șoimul își reia sborul. Cu toate că el blestemă, încercarea revine. Însă șoimul lui Eminescu nu este șoimul lui Gorki. Căci șoimul lui Gorki se avântă cu încrederea nesdruncinată în capacitatea lui de a sbura. Această încredere îi lipsește lui Eminescu, pentru că aripile i-au fost frânte de realitatea cumplită burghezo-moșierească, iar clasa muncitoare încă nu se întărise atât ca să-i dea aripi de vultur, aripile proletariatului gropar al societății capitaliste.

Totuși și aici poziția lui Eminescu este puternică. Chiar în poemele cele mai triste din anii din urmă, când este chinuit de boală, *Eminescu rămâne credincios dragostei de libertate*, el nu cedează nu-și vinde sufletul, el rămâne cu gândurile și cu năzuințele sale și însăși aceasta arată tenacitatea caracterului său. El poate plânge în întunec, el se poate izola ca să nu fie văzut, dar nu cere îndurare. În fond, este mândria luptătorului.

Contradicții sunt în opera lui Eminescu, în activitatea sa publicistică ca și în viața lui. Se spune că o înrăurire deosebit de negativă asupra poetului a exercitat « Junimea », acel focar reacționar unde oficia pontifical Titu Maiorescu. Este neîndoielnic că numai înrăuriri salutare nu se puteau aștepta de acolo, ca de altfel și din redacția « Timpului ». Însă nu acesta este elementul determinant și nu de aci vin notele tânguitoare din cântecul eminescian

La « Junimea » a venit și Creangă, pe acolo a trecut și Caragiale. Contradicții în opera poetului trebuiesc căutate deci mai adânc. Constatările noastre, nu pot fi decât punctul de plecare al unor noi cercetări pentru ca să redăm poporului nostru pe poetul său drag, în tot ce are mai bun și mai valabil. Și înțelegând împrejurările care și-au pus amprenta asupra formării lui Eminescu ca om și poet, să putem restitui acea parte masivă, valabilă din opera lui pătrunșă de dragoste pentru oameni, de combatere a exploatarei, dragoste pentru frumusețile țării, dragoste pentru patrie și fierbinte dorință ca viitorul ei să fie fericit.

Eminescu a cunoscut și a iubit pe cronicari. Eminescu a știut și a preamărit clipele eroice din trecutul poporului nostru. Dar incapacitatea lui de a întrevădea mai limpede viitorul nu trebuie interpretată ca un simplu refugiu în trecut. Eminescu nu cântă pe Mircea și poporul în lupta împotriva turcilor doar pentru realizarea unei imagini frumoase. El își alege tema cu vădita dorință de a arăta că poporul român, în ciuda criminalei clici burghezo-moșierești, este capabil de fapte mărețe. Criticând, în « Satira a III-a », pe toți îmbuibății care se lăfăiesc de pe urma împilării celor mulți, Eminescu chiamă parcă poporul la luptă pentru o viață mai bună, dovedind prin exemplul istoric că poporul nostru e capabil de fapte mărețe. Nu, aci nu este un simplu refugiu în trecut!

Critica burgheză l-a înfățișat pe Eminescu ca pe un fel de « geniu neînțeles », poet care căuta singurătatea, mizantrop de netălmăduit. Indreptățită este însă întrebarea: Pentru ce scria Eminescu? Pentru onorariile de foame? Mănat de ambiție deșartă? Nu, Eminescu era departe de asemenea meschinării. Eminescu avea ceva de spus oamenilor. El se simțea dator să ia atitudine față de realitatea înconjurătoare. El gândea și socotea că are datoria de cetățean, de membru al colectivității, nu universale (cum susțin unii critici burghezi), ci românești, să împărtășească aceste gânduri semenilor lui. Eminescu scria pentru popor. Și faptul că în poezia sa este atâta simplitate, atâta claritate cu toată bogăția de imagini, cu toată frumusețea limbii, este dovada că poetul se adresa masei mari de oameni și socotea că ei trebuie să-i adreseze gândurile sale, frământările sale, chinurile ca și bucuriile sale. Par'că văd lumea mirată: Eminescu — și bucurie! Afirmația că Eminescu avea momente de bucurie e un truism, o evidență. N'ar fi bine să se scoată fraza? Și totuși bucuriile poetului există. Ele vin din admirația naturii, a codrilor și izvoarelor, a munților și câmpiei. Dar natura lui Eminescu nu este moartă. Vie, ea este plină de viețuitoare, începând cu păsările și furnicile până la oameni. Și cât de mult iubește Eminescu pe oameni! Feți frumoși, cai nădrăvani și fete din popor de o frumusețe răpitoare... Oameni din basme, dar care nu sunt fantasmagorii, pentru că Eminescu în fiecare dintre eroii lui aduce imaginea unui om simplu, cu gândurile și stările sufletești ale miilor de muncitori, țărani, meșteșugari cu care a venit în contact în scurta-i viață. Câtă frumusețe în poemul: « Călin », în acea splendidă nuntă din încheere,

care e un cântec al vieții și al viitorului ! Și câtă ingeniozitate în descrierea acestei fericiri care se transformă în bucuria întregului popor.

• Dar ce sgomot se aude? Băzâil ca de albine?
 Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
 Până văd păienjenişul între tufe ca un pod,
 Peste care trece 'n sgomot o mulțime de norod.
 Trec furnici ducând în gură de făină marii saci,
 Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci ;
 Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur,
 Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter saur.
 Iată vine nunta 'ntreagă — vornicel e-un grierel,
 Ii sar puricii înaintea cu potcoave de oțel :
 In veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec,
 Somnoros pe nas ca popii glăsuiește 'ncet un cântec ;
 O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur,
 Cu musteașa răsucită șede 'n ea un mire flutur ;
 Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un tanș,
 Toți cu inime ușoare, toți șegalnici și berbanși.
 Vin fânșarii lăutarii, gândăceii, cărăbușii,
 Iar mireasa viorică v-aștepta 'ndărătul ușii.
 Și pe masa 'mpărătească sare-un greer, crainic sprinten,
 Ridical în două labe, s'a închinat bălând din pinten ;
 El tușește, își încheie haina plină de șireturi :
 ... Să terțați, boieri, cu nunta s'a pornit și noi alături... •

Marele nostru poet este mereu nedreptățit pentru că se tot vorbește despre pesimismul său. Iar el înalță un adevărat imn naturii :

• Împărat slăvit e codrul —
 Neamuri mult îi cresc sub poale
 Toate înflorind din mila
 Codrului, mării sale •

Dar natura lui Eminescu este în mișcare. In poemele lui nu găsim rezonanțe și imagini de ale decadentilor. Dimpotrivă codrul lui Eminescu este populat de vieți :

• Crainici, iepurii cei repezi
 Purtători îi sunt de vești,
 Filomele-i în orchestrul
 Și izvoare spun povești.
 Peste flori, ce cresc în umbră.
 Lângă ape, pe potoci,
 Vezi băjenii de albine,
 Armii grele de furnici... •

Sunt și oameni în codru. Și evident, draga poetului :

• Hai și noi la craiul, dragă,
 Și să fim din nou copii,
 Ca norocul și iubirea
 Să ne pară jucării •

Și iarăși poetul invocă natura:

*• Mi-a părea cum că natura
Toată mintea ei și-a pus,
Decât orișice păpușe
Să te facă mai presus... •*

Poetul vorbește cu natura, îi comunică bucuriile și tristețile sale, i se spovedește și îi cere sfat caută alinare. În admirabilul poem «Freamăt de codru», gândurile, visurile și nostalgia poetului găesc o înfățișare măiastră în convorbirea cu cucul, teii și izvorul. În toate însă, este viața, chiar atunci când gândurile-s triste.

Și cât a știut să viseze poetul! Ce visuri pline de umanitate, ce visuri generoase, în care par'că împărțea cu mâinile pline din fericirea dobândită pentru toți. Poezia lui Eminescu este profund umană, pătrunsă de dorul unei alte vieți, care să fie descătușarea morală și materială a oamenilor. Eminescu nu s'a ridicat, însă la conștiința formulată a necesității luptei pentru realizarea ei. A voi nu este destul. Voința trebuie transformată în acțiune. Iar acțiunea cere îndrumare, cere claritate de gândire, obiectiv precis, un drum științific trasat. Acest drum poate fi dat numai de clasa muncitoare, numai de partidul ei de clasă. Asemenea vremuri n'a apucat Eminescu. Dar n'au niciun drept să-l revindice pe acest îndrăgostit de oameni, pe acest mare patriot și dușman neîmpăcat al asupririi toți aceia care reprezintă vechea lume burghezo-moșierească, cioburile exploatare care îi sufocau opera și au adus moartea poezilor. Eminescu este al poporului. El îi aparține prin toate fibrele lui, prin bătăile svâcninde ale inimii însetate de adevăr și dreptate, el îi aparține și prin chinurile sale, îi aparține prin drumul său cu toate poticnirile, cu toate șovăielile pe care le-a avut. Eminescu aparține poporului pentru că viața lui a cântat-o, chinurile lui le-a înfățișat, dorurile lui le-a clamat. Eminescu aparține poporului pentru că viața lui chinuită este pârțicică din viața părinților și bunicilor noștri, acea viață nefericită pe care au trăit-o sub jugul monstruoasei coaliții. În strigătul de revoltă al lui Eminescu deslușim și primele strigăte ale muncitorimii, deslușim ropotul clocotitor al revoltei țărănești care se deslănțue ca o stihie. Și în plânsul lui se aude tânguirea bunicelor noastre, a mamelor noastre chinuite de acea așezare care a închircit vieți nenumărate, a tăiat elanuri și a ucis talente.

Eminescu aparține poporului. Datoria noastră este să-l redăm în tot ce are mai bun, dar totodată să scuturăm colbul de care poetul și opera lui au fost acoperite interesat de critica burgheză. Și totodată este necesar să cercetăm șovăielile, slăbiciunile și greșelile poetului, să le explicăm, pentru că întreaga-i operă trebuie studiată critic. Căci numai așa va putea reeși tot ce e mai bun și mai drag inimii poporului, mai valoros din creația acestui mare poet. Indreptar pentru aceasta rămâne studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea

care a aplicat, pe măsura posibilităților de atunci, învățătura marxistă în analiza operei poetului.

Sunt 60 de ani dela moartea lui Eminescu. Țara noastră a fost eliberată și clasa muncitoare sub conducerea Partidului ei, a Partidului Muncitoresc Român, construiește socialismul în Republica Populară Română. Orizonturi nebănuite s'au deschis în fața poporului nostru. Burghezia și moșierimea au fost isgonite dela putere. Dar rămâne actuală chemarea lui Eminescu la lupta împotriva exploataților, atât cât ei au mai rămas. Iubind patria noastră R.P.R., iubind poporul nostru, harnic constructor al vieții noi, să cunoaștem și să cinștim memoria lui Eminescu, să muncim cu râvnă pentru a-l reda poporului în tot ce are mai frumos, în tot ce are mai bun.

LA O SUTĂ DE ANI DELA MOARTEA LUI PETÖFI

«O singură religie există pe lume:

Libertatea!

Oricine are alt crez, amarnic o va ispăși!».

(Petöfi).

Când la sfârșitul primului război mondial revoluționarii au pătruns în arhivele imperiale din Viena, s'a descoperit acolo o listă secretă. Pe această listă erau trecuți cei mai înverșunați dușmani ai monarhiei habsburgice. În capul acestei liste se afla *Karl Marx*, — iar locul al treilea era ocupat de *Petöfi*.

Abia împlinise 26 de ani, acum un veac, când cădea pentru libertate, pentru care a luptat toată viața. Acest tânăr pe care criticii oficiali, așa zișii «poeți» ai saloanelor feudale și toți adversarii lui politici îl botezaseră ironic «poetul gloatei», era de fapt cu mult mai mult decât un poet. El a fost, îndeosebi în epoca lui de glorie dintre anii 1844—1849, adevăratul și cel mai conștient conducător politic al poporului său. «*Ce să învățăm în școlile noastre — întreba publicistul maghiar Iosif Révai — poeziile sau viața sa?*». La această întrebare, răspunsul îl dau două citate luate la întâmplare, din diferite epoci, îndepărtate una de alta, ale vieții lui Petöfi.

«*Urmașii pot spune despre mine că n'am fost un poet strălucit, dar nu vor putea afirma că n'am fost un om cu o morală severă, adică un republican. Căci republica nu are ca lozincă principală: «Jos regii!», ci «Curățenie morală». Baza republicii nu este coroana sfărâmată, ci caracterul incoruptibil, onestitatea de nesdruncinat».*

Aceste cuvinte ale lui Petöfi nu sunt cuvinte goale, ci crezul politic al unui mare poet. «*Democrat și republican*, spune Petöfi, *este numai acela care concepe democrația nu ca un mijloc în slujba intereselor personale, ci ca un mijloc în slujba intereselor obștești*». Poetul și omul politic și-a îmbogățit testamentul politic cu multe idei asemănătoare celor de mai sus. Dar acest testament ca

și întreaga lui operă au fost falsificate sau ascunse cu grije poporului său, tuturor popoarelor, căci, după cum spune despre el *Ady Endre* (în lucrarea sa « *Petőfi nu stă la tocmeală* ») : *dacă Petőfi n'ar fi murit și ar fi ajuns în străinătate, de sigur că el ar fi luptat pe baricadele Comunei din Paris . . . El iubea, nu poporul, ci popoarele* ».

El a urmat drumul pe care poporul maghiar ar fi trebuit să-l urmeze. În viața ca și în poeziile sale, Petőfi ura tot ce bara calea progresului și deci îi ura pe aristocrați, pe proprietarii feudali, ura casa imperială, pe nemții care transformaseră Ungaria într'o colonie a lor, pe trădători, pe șovăelnici, pe lași, de orice naționalitate ar fi fost ei.

« *Poeziile sale nu se adresează unei singure epoci* — spune despre el poetul sovietic Nicolae Tihonov — *aceste poezii sunt scrise cu elanul și înflăcărarea a zece poeți. Poeziile sale trăiesc și răspândesc căldură și astăzi, când Ungaria cea nouă, născută din grele frământări vrea să trăiască în libertate* ».

Revoluția a determinat poziția poetului față de oameni, religie, morală, viață și moarte, față de părinți, iubită și soție, față de dușmani și prieteni. Petőfi a fost un adevărat revoluționar și în consecință un adevărat luptător pentru libertate. El s'a împotrivit tuturor acelorora care nu înțelegeau că în timpul transformărilor revoluționare nu pot exista probleme soluționate pe jumătate, nu pot exista compromisuri. El i-a atacat vehement pe toți acei care în toiul luptei armate mai încercau să parleză cu dușmanul. Petőfi a intuit și a aplicat marea lege a transformărilor revoluționare: complicii, agenții inamicului care se găsesc în tabăra noastră trebuie lichidați fără cruțare. « *Tálharii dinăuntru* » — așa îi numea el. În aceeași poezie, îndreptată cu atâta ură împotriva acestor trădători, el spunea: « *unul strică sute, cum o picătură de otravă strică paharul cu vin* ».

Dar Petőfi a fost revoluționar nu numai prin activitatea sa politică, nu numai prin conținutul operei sale, dar și prin forma acestei opere. Poezii maghiari, contemporani cu Petőfi, sau cei contemporani cu revoluția franceză se inspirau din poezia latină și germană. Conținutul acestor poezii era, în cea mai mare parte, progresist. Pleiada tinerilor scriitori lupta împotriva eforturilor îndârjite ale împăratului Iosef al II-lea și ale Mariei Terezia de a germaniza Ungaria. La complotul lui Martinovici (1795), care a avut ca scop întemeierea republicii ungare, au luat parte patru mari poeți maghiari, printre care *Bacsányi János* și *Kazinczy Ferencz*.

Bacsányi a fost cel dintâi poet maghiar care i-a numit pe moșieri « călăii iobagilor ». Unul dintre cei mai mari poeți lirici maghiari, *Csokonai Vitéz Mihály*, a murit cu două decenii înainte de nașterea lui Petőfi. Ceilalți, ca *Kisfaludy*, *Fazekas Mihály*, autorul poemului « *Ludas Matyi* » (« *Mateiaș Gâscarul* »), *Berzsenyi*, *Kölcsey etc.*, au fost precursorii direcți ai lui Petőfi, unii chiar contemporani cu el.

Aceștia sunt precursorii poeziei lui Petőfi. E locul să ne amintim aci de cuvintele lui *Belinski*, care, vorbind despre Pușchin și predecesorii lui, îl

compară pe Pușchin cu un fluviu măreț și larg, în care s'au revărsat o mulțime de râuri. Poet cu adevărat popular, Petöfi a moștenit tradițiile și năzuințele scriitorilor progresiști maghiari. În primele sale poezii, Petöfi este influențat de Bajza și Vörösmarty. Însă cu toate că din punct de vedere al conținutului operele acestora erau cu mult deasupra operelor celorlalți poeți contemporani, în ele stăruie totuși o atmosferă pesimistă, caracterizându-se mai ales printr'un limbaj greoi, inaccesibil poporului.

Chiar în primele versuri ale lui Petöfi se ivesc imagini și construcții neobișnuite până atunci. Mai târziu Petöfi avea să elimine cu desăvârșire toate elementele străine din poezia lui. Versificația veche maghiară, cântecul popular, sunt silabice prin însăși natura lor. Prezența silabelor lungi și scurte în limba maghiară creează posibilitatea de a se introduce metrul, dar de cele mai multe ori accentul metric nu coincide cu accentul natural al cuvintelor ungurești. În ceea ce privește rima, poetul *Arany János*, cel mai bun prieten al lui Petöfi, maestrul versificației maghiare, scrie: «limba noastră, în comparație cu alte limbi europene, este foarte săracă în rime. Cauza aceasta se datorește, cred, faptului că în celelalte limbi europene, cuvintele, la declinare, își păstrează forma lor inițială. Pe câtă vreme la noi cuvintele capătă prin declinare sufixe, iar repetarea sufixelor nu constituie o rimă bună».

Precursorii lui Petöfi scriau mai ales versuri metrice și căutau să folosească «rime curate». Iar Petöfi, care prinsese din studiul poeziei populare ritmul și rima versului curat maghiar, introducea cu îndrăzneală în poeziile sale silabe scurte și asonante. Dar mai presus de toate, Petöfi a căutat să se apropie de poezia populară, atât prin imaginile, cât și prin spiritul versurilor sale. Poeziile lui Petöfi sunt scrise într-o limbă populară atât de curată, încât multe din ele par cântece populare. Foarte curând, și în concordanță cu concepțiile sale politice și estetice, Petöfi a eliminat din poezia lui tot ce socotea că este străin de cântecul popular maghiar. «*Orice s'ar spune — scrie el într-o scrisoare adresată lui Arany János — adevărata poezie este poezia populară. Ea trebuie să domine. Dacă poporul va domni în poezie, va fi în stare să domnească și în politică și aceasta este principala sarcină a secolului . . . În rai cu poporul, în iad cu aristocrația!*».

Formulându-și crezul estetic, Petöfi scria: «*. . . sunt omul care pentru adevăr pot să jertfesc chiar și frumosul . . . ceea ce este adevărat este și natural. Dar ceea ce este natural, este și bun și prin urmare și frumos. Aceasta este estetica mea*». Petöfi a dat busna în saloanele exclusiviste ale poeziei epocii, în cisme — după cum spunea el. Iată ce scria Petöfi în 1847 într'un poem intitulat «*Poezia*»:

« Cum te 'njosesc, o, sflântă poezie,
Toți nătărăii, și 'n ce chip îți calcă
Intreaga demnitate în picioare
Toțmai când vor să te ridice. Toți
Acești neunși pontifi ai tăi

*Proclamă 'n gura mare că ai fi
O boierească sală strălucită,
In care cuviincios nu poți să intri
Decât în sclipilori pantofi de lac.
Tăcești, voi mincinoși profești, tăcești !
Ce spunefi voi, minciună-i pe de-a'ntregul !
Nu-i casă de palavre poezia
Pentru încorzonafii guralivi,
Aleşii pe-o sprânceană din saloane ;
Mai mult e poezia l e-o clădire
Deschisă orişicui vrea să se rouge,
Cu un cuvânt : un templu 'n care-i slobod
Să intri în opinci şi chiar descul¹⁾ ».*

Se spune că odată, aflându-se în vizită la prietenul său Arany, la Salonta Mare, Petöfi s'a închis într'o cameră pentru a scrie o poezie. A doua zi de dimineață, gazda, intrând în odaia poetului, l-a găsit stând la masă cu capul între mâini. În fața sa, pe masă, printre mucuri de lumânare, o singură foaie de hârtie. Pe jos, împrăștiată în toată camera, zeci de foi, toate mângălite. Arany l-a întrebat câte poezii scrisese, Petöfi i-a răspuns: « N'am scris decât una. Tot ce vezi pe jos, toate hârtiile astea conțin aceeași poezie ». Mirat, Arany l-a mai întrebat: « Dar cum... nu sunt bune? » — « Ba da — i-a răspuns Petöfi — după părerea mea toate sunt bune, dar numai poezia asta de aici, de pe masă, numai pe aceasta o va înțelege poporul ».

Acest caz caracterizează toată opera lui Petöfi. Când versurile sale încep să fie aspru criticate în saloanele poeziei oficiale, Petöfi răspunde astfel: « *Domnii aștia habar n'au să scrie versuri în limba maghiară. Ei introduc în poezia maghiară metrul latin și cadența germană, pe care nu le veți întâlni deloc în versurile mele... Că în mine există inegalitate și durere?... E un lucru adevărat, din păcate. Dar nici nu e de mirare. Eu mi-am petrecut viața pe câmpul de bătălie, pe câmpul de bătălie al suferințelor și pasiunilor. Dar această inegalitate nu este vina mea, ci a secolului... Omenirea a evoluat mult dela evul mediu încoace, dar tot mai poartă strae medievale... Acesta este secolul și pot eu oare să fiu altfel? Eu, copilul fidel al secolului meu ? ».*

Putem spune că dacă cineva ar vrea cu tot dinadinsul să împartă opera marelui poet maghiar în poezii revoluționare și poezii lirice, sau de alt gen, s'ar strădui în zadar. Petöfi a fost revoluționar și în poezia lui lirică și în nenumăratele poezii în care a descris peisajul țării sale natale — pusta, fluviile, iarna la țară sau hanul pierdut în imensitatea pustiului de nisip din sudul Ungariei. « Nu am pus încă piciorul pe pământul maghiar — scrie poetul sovietic *Tihonov* — dar îl cunosc din poeziile lui Petöfi. Cunosc nostalgia pusteii, vântul care șueră prin păduri, galopul cailor, viața și simplitatea țăranilor de pe acest pământ, a fiilor săi care pornesc cu avânt la luptă împotriva asupritorilor, dar

¹⁾ În românește de Eugen Jebelenu.

cunosc și cântecele de dragoste și acele cântece care vorbesc cu mândrie și asprime despre libertate. Și toate acestea dela Petöfi le știu ».

Un alt aspect revoluționar al operei lui Petöfi este lupta îndârjită a poetului pentru limba sa maternă. Ca și *Táncsics* ¹⁾, Petöfi a înțeles că lupta politică nu duce la niciun rezultat dacă limba poporului nu va predomina, dacă limba oficială, recunoscută, nu va fi limba poporului. Mama poetului, *Maria Hruz*, a fost slovacă, iar tatăl lui, *Istvan Petrovici*, sârb. Înainte de a se mărita, mama sa fusese servitoare. Ea vorbea stricat ungurește și primele cuvinte prin care-și exprima dragostea de mamă în limba slovacă le-a rostit. La 13 ani, Petöfi cunoștea, în afară de limba maghiară, încă trei limbi: slovacă, germană și latină. Pe urmă a învățat și franceza. De trei ori a încercat tânărul Petöfi să fugă cu niște trupe de actori ambulanti. Ținea, și în cele din urmă a izbutit, să se facă actor, fiindcă teatrul era singurul loc unde răsuna pentru prima dată cuvântul maghiar. Cu puțin înainte, la Budapesta, nu exista decât teatrul german. Acum se născuse și teatrul maghiar și Petöfi își dădea seama că există o strânsă legătură între meseria de actor și creația lui poetică. Limba maghiară trebuia înrădăcinată atât în poezie cât și în vorbirea curentă. Spre groaza poeților prețioși din cercurile literare oficiale maghiare, el nu numai că a început să vorbească despre lucruri « necuviincioase », cum ar fi soarta iobagilor și a șerbilor sau cruzimea și ignoranța moșierimii, dar a dat acelor lucruri un nou limbaj, rupând cu lexicologia și regulile prozodice ale poeziei maghiare după model german și folosindu-se din plin de tezaurul graiului popular, de cântece și basme.

Dar critica oficială maghiară de după revoluția dela 1848 și mai ales din timpul regimului fascist al lui Horthy, pe lângă faptul că a făcut totul ca să-l degradeze pe acest titan al poeziei până la nivelul unui poet care nu a cântat altceva decât vinul și dragostea, a mai încercat să dovedească și să descopere în opera lui Petöfi urmele unor pretinse influențe apusene. S'a vorbit despre influența lui Byron, Béranger, Shelley, Burns, Heine, etc. asupra liricei marelui poet revoluționar maghiar. Cu privire la aceasta, Tihonov scrie că Petöfi se găsește pe aceeași treaptă cu cei mai mari lirici ai omenirii, iar *Evgenia Knipovici*, într'un număr al revistei sovietice « *Novâi Mir* », salutând apariția în limba rusă a volumului de poezii al lui Petöfi, scrie următoarele:

« Burns și Béranger au cântat pe muncitorul dela orașe și sate ca pe unicul purtător al ideilor umanității, al unei rațiuni limpezi și al unui sentiment dezinteresat. După cum spunea A. Blok, Heinrich Heine a fost acela care: « . . . a trăit în viitor, presimțind furtunile sociale care aveau să măture lumea trântorilor și a egoiștilor . . . ». Petöfi Sándor pare a nu fi făcut mai mult decât confrății lui spirituali — poeții democrației revoluționare din celelalte țări ale Europei centrale și occidentale. Dar Petöfi Sándor, revoluționarul, i-a îndemnat

¹⁾ *Mihály Táncsics*, luptător democrat, conducătorul țărănimii și al muncitorimii în 1848—49.

la luptă pe țărani și meseriași răsculați și a căzut pentru libertate. Nu spun aceasta ca un reproș la adresa celorlalți poeți, dar sentimentul răspunderii personale față de istorie, sentiment întruchipat de fapte mărețe, a dat un conținut cu totul deosebit cuvintelor marelui poet maghiar ».

Este adevărat că Petöfi avea o mare admirație pentru Byron, Shelley și Béranger. A și tradus mai multe poezii ale acestora. Însă el, în opera-i măreață de peste o mie de poezii, cuprinzând și multe articole, manifeste, romane, nuvele, piese de teatru și alte scrieri, a mers mult mai departe. El a urmărit cu atenție, mai ales după 1844, toate evenimentele politice, s'a amestecat în toate treburile politice ale țării sale. După cum vom vedea, el s'a certat cu cei mai buni prieteni ai săi, cu Jokai, Vörösmarty, Vahot, Tompa, nu din cauza unui temperament individualist, nu dintr'un capriciu oarecare, ci fiindcă nu a îngăduit nici în cele mai mărunte probleme lașitatea ori compromisul. A fost un democrat revoluționar convins, care a rupt orice legătură cu reprezentanții liberalismului burghez șovăitor, chiar dacă avea prieteni buni în rândurile acestora.

Petöfi este poetul revoluției burghezo-democratice dela 1848. Dar opera și activitatea lui, cuvintele rostite de el arată un drum mult mai avansat.

O poezie intitulată: « *Către poezii veacului XIX* »¹⁾, scrisă în anul 1847, dovedește adevărul afirmației lui Tihonov cum că versurile lui Petöfi nu se adresează numai unei singure epoci, iar Iosif Révai susține pe bună dreptate că: « ...Petöfi nu poate fi considerat drept un clasic care și-a spus cuvântul și nu mai are nimic de dat prezentului. El poate să ne dea și ne dă ! Dar trebuie să știm să-l citim și să înțelegem sarcinile prezentului ».

S'a născut în noaptea de 31 Decembrie 1822, spre 1 Ianuarie 1823. Nu se știe exact dacă înainte sau după miezul nopții. În anii de mari frământări, poetul obișnuia să facă în noaptea anului nou un fel de bilanț al anului scurs, bilanț care era în același timp și politic. Ne-a lăsat câteva poezii puternice, pe care le-am putea numi poezii recapitulative.

La școală era totdeauna cel dintâi. Colegii și profesorii săi îl iubeau mult. La vârsta de 15 ani a încercat să fugă cu o trupă de actori ambulanti. Însă profesorii și tatăl lui, chemat în grabă, l-au împiedicat. În primăvara următoare, tatăl său, măcelar în Kiskörös, un cătun din pustă, își pierde toată averea. Din momentul acesta începe pentru adolescentul de 16 ani viața de mizerie, din care nu se va smulge decât vremelnice în viitorii zece ani pe care îi va mai trăi. În toamna aceluiași an se înrolează

¹⁾ Vezi în acest număr, pag. 95 « *Misiunea poeziei* », traducerea liberă a acestei poezii. (Red.).

ca voluntar în armată, de unde se eliberează după doi ani de serviciu. Mai bine zis, este reformat, fiind inapt pentru serviciul militar din pricina boalei.

Nu are nici bani, nici haine. Poartă mult timp uniforma soldaților din armata austriacă, lăsați la vatră. Dela colegii săi de școală se căpătuește cu niște haine ponosite, cu o traistă de pânză groasă și un toiag ciobănesc pentru a se apăra de câini, în lunga-i pribegie care îi va purta pașii prin toată țara. Ar vrea să învețe, dar nu are bani. Umblă neîncetat din oraș în oraș. Și mereu pe jos; iarna, pe zăpadă, primăvara prin ploaie, vara pe căldură, cu picioarele goale, veșnic flămând. Nu se oprește decât atunci când îl doboară boala. Apoi se face actor ambulant. În același timp încearcă să dea lecții, dar este izgonit de pretutindeni. E prea zdrențaros pentru a fi « profesor ». Iși publică prima poezie în ziua de 22 Mai 1842. În scurt timp văd lumina tiparului încă vreo zece poezii. Dar poetul rătăcea mereu pe drumuri. Dacă și-ar fi vândut conștiința și pana, i-ar fi mers poate mult mai bine, dar el a preferat să rămână Petöfi, poetul și luptătorul care nu și-a vândut și n'avea să-și vândă niciodată conștiința. Din această epocă datează cele două poezii: « *Cântecul cămilor* » și « *Cântecul lupilor* ».

« E frig și-i vijelie
Dar nouă ce ne pasă?
Stăpânul, milostivul,
Pe noi ne ține 'n casă,

Și n'avem nicio grijă,
Că dela orice masă
Primim și noi ciolane
Și 'mbucătură grasă.

Și după ce stăpânul,
Ciudos nu ne mai bate,
Noi, bucuroși, îi lingem
Picioarele 'ndurate ! »

După aceste câteva fragmente din « *Cântecul cămilor* », iată și câteva din « *Cântecul lupilor* »:

» Crud, șueră furtuna
Și norii 'n ghem îi strânge
Și fulgue și cerne
Și plouă și tot ninge.

Ni-i bărăgan năprasnic
Avana 'mpărăsje
Și nu-i barem o tușă
Odihnă să se 'mbie.

*Ni-i foame și ni-i rece,
Ni-s coastele 'mpușcate,
Ehei, dar mări frate
Trăim în libertate!*

Înainte de ascensiunii, poetului îi este dat să mai trăiască o epocă de mizerie, dar mai puțin grea. Prietenii poetului strâng printr'o colecție câțiva zeci de florini și astfel Petöfi poate pleca la Budapesta. Aici se apucă de traduceri; lucrează la câteva romane germane și franceze. Nu este o muncă prea bine plătită, dar la primul avans de vreo 80 florini, Petöfi închiriază o cameră care îl costă 10 florini pe lună; un prânz îl costă treizeci de creșteri și cu această sumă în buzunar poetul poate răsufla ușurat. « Să ne închipuim prima seară — scrie Gyula Illyés, în biografia despre Petöfi; după ce s'a spălat și s'a primenit, poetul s'a culcat în odaia lui, într'un pat curat — în patul lui... în odaie mai sunt două fotolii, o masă, pe masă o carte care așteaptă să fie tradusă și care îi va asigura pentru luni de zile liniștea... ».

Dar Petöfi nu are astâmpăr. După câțiva timp vinde tot ce are și, adăugând la suma obținută și avansul editorului, cumpără recuzite de teatru și pornește iar la drum. Între timp se îmbolnăvește, vinde iar totul și se întoarce la Debrețin. Prietenii îl găsesc pe stradă, scuturat de friguri. Zace mult timp bolnav; de abia scapă cu viața. Însă aceasta este ultima grea încercare înainte de glorie.

După cinci ani de lipsuri, umilinți și mizerie cruntă, urmează cinci ani de mari succese. Cu toate că la început editorii din Budapesta nu considerau cărțile lui o afacere bună și n'au vroit să i le tipărească, succesul nu întârzie. Geibel, Heckenast, Altenburger, Landerer, Hartleben, toți editorii din Budapesta erau, după cum foarte just spune Gyula Illyés — « adevărații diriguitori ai vieții literare maghiare ». Nici Vörösmarty, nici ceilalți poeți n'aveau trecere pe lângă acești editori. În cele din urmă, Vörösmarty a oferit volumul de poezii societății « Cercul Național ». Ce fel de cerc era acest « Cerc Național »? După moda germană existau și la Budapesta așa zisele « societăți de masă » ceea ce înseamnă că întrunirile se făceau într'un restaurant sau într'o cârciumă unde « societatea » își avea sediul, iar principala preocupare a « membrilor » era băutura. Într'un astfel de cerc s'a discutat valoarea celor douăzeci de poezii, ale lui Petöfi. Și s'a discutat îndelung. Până la urmă, un croitor, Gaspar Tothi s'a ridicat și a oferit șasezeci de florini pentru tipărirea volumului. Mai mult: a băgat chiar mâna în buzunar, a scos treizeci de florini și i-a pus pe masă lângă țapii de bere, printre care circulau poeziile lui Petöfi. În seara aceea colecta s'a soldat cu șaptezeci și cinci de florini și poetul, fericit, a putut să-și dea cartea la tipar.

Vestea s'a răspândit în toată țara. Imprejurările în care se făcuse colecta, gestul bătrânului croitor, apelul « Cercului Național » adresat celorlalte « cercuri » similare, de a se abona la cartea lui Petöfi — iar după apariția cărții, valoarea versurilor, au atras atenția lumii asupra tânărului poet. « *Ca o cometă a brăzdat*

cerul — scrie unul din prietenii lui Petöfi, romancierul Mauriciu Jokai — și ajungând la zenit, a rămas acolo, sus, nu a pierit, nu s'a prăbușit...».

Din Octombrie 1844 până în Aprilie 1846 Petöfi a publicat cinci volume de poezii. Și în 1846 poetul nu avea decât 23 de ani.

Dar reacțiunea pornește la atac. «Atacurile — spune Gyula Illyés — care la sfârșitul anului 1844 nu erau decât niște împușcături răzlețe, se transformă pe la mijlocul anului viitor într'un foc susținut. Niciun scriitor maghiar nu a avut de înfruntat atacuri atât de violente și de susținute — nici măcar Ady Endre. Dar atacurile acestea au dus totuși la un rezultat bun, fiindcă ele l-au silit pe poet să stea mereu treaz pe poziție, fapt care i-a grăbit dezvoltarea».

Adversarii îl ponegresc, un fost coleg de școală, scriitor lipsit de orice talent, nu uită niciodată să adauge la numele de Petöfi și numele de «Petrovici», ca o poreclă desonorantă. Atacul este preluat și de unele reviste literare. Pretutindeni se simte mâna dușmanului, a reacționarilor feudali, care au recunoscut numaidecât în Petöfi pe dușmanul lor de moarte. Poetul, mai întâi mirat, apoi desamăgit, părăsește Budapesta și se retrage în provincie. Aici creează poeziile din seria «Norii», poezii care oglindesc epoca de pesimism, din viața poetului. Dar Petöfi găsi repede soluția. El înțelese limpede că există mai multe feluri de maghiari: unii, majoritatea hotărâtoare — poporul; alții — reacțiunea care era împotriva desființării privilegiilor. Și soluția a găsit-o în luptă.

Un cercetător al operei lui Petöfi scrie că cuvântul «libertate» se întâlnește de 196 de ori în opera poetului. Până și poeziile sale erotice oglindesc dragostea pentru libertate. Și cuvântul acesta are la Petöfi o cu totul altă însemnătate decât la înaintașii săi. Când Berzsenyi, Kölcsey și alții vorbeau în versurile lor despre libertate, ei se gândeau la independența națională pe care Ungaria o pierduse la 1526. Și Petöfi dorea eliberarea Ungariei. Numai că pentru el cuvântul «libertate» însemna în același timp, pe lângă independența națională, și lupta poporului asupra împotriva asupritorilor. Iată două strofe dintr'o poezie intitulată «Dacă Dumnezeu»... scrisă în 1846:

• Să cânte ciocârția bătăliei,
Cea trâmbiță, voios, înflăcărat.
Și să-mi răsară 'n pieptul gol și mie
Un trandafir de moarte, 'nsângerat.

Și de pe roib de voiu cădea 'n fărână,
Sărutul tău de jar să mă cînstească,
Sărutul tău, o, scumpă Libertate,
Cea mai frumoasă pajură cerească!

Dorul acesta de a lupta și viziunea morții pentru scumpa lui patrie, reprezintă un leit motiv.

• Să mori pentru prinosul omenirii
E jertfă și e har de mângâieri
Și moartea asta-i mull mai fericită,

*Decât o viață darnică 'n plăceri.
O, spune, soartă, că așa mi-e scrisul
să mor și eu, ca și alții eroi »*

Sau iată fragmente dintr'un poem, din 1846, « *Visez zile însângerate* »:

*« Visez zile însângerate,
ce vor sfârâma ce-î de sfârâmat
Și peste colburi și ruine
Lumi noi se vor fi înălțat.*

*O, de-ar suna cât mai în grabă
A luptei trâmbițe de zor !
Nerăbdător aștept semnalul,
Să mă avânt fremătător.*

*Imi voi alege roib de pară
Și vesel l-oiu înecătea !
Voiu merge în rând cu toți nitejii
Și tot ca ei mă voiu lupla !*

*Iar de oiu muri în bătălie,
Sau de oiu sfârși decapitat,
Se va găsi ctne să-mi spele,
Cu lacrimi trupu însângerat ! »*

Nu se poate reda aici nici măcar cu aproximație viața sbuciumată, frământările și nici nu se poate caracteriza pe deplin multilaterală operă a marelui poet maghiar. Nu mai vorbim de faptul că înainte de apariția lui Petöfi, poporul muncitor nu constituia pentru literatura maghiară — în cel mai bun caz — decât o « temă accidentală ». Pe câtă vreme în fiecare poezie a lui Petöfi se simte prezența poporului muncitor, Petöfi a sădit în poezia maghiară grija de soarta omenirii întregi, dragostea pentru omenire. El a crezut în popor, el a iubit poporul. Și prin nemărginita lui sete de libertate, el a crezut în om.

Este adevărat că nu s'a găsit niciun indiciu, nicio dovadă că Petöfi ar fi cunoscut operele socialiștilor utopiști sau operele întemeietorilor socialismului științific, Marx și Engels. Din poeziile sale nu reiese că s'ar fi ocupat cu astfel de studii, nicăeri nu întâlnim o referință directă la aceste opere. Biblioteca sa expusă la Budapesta în cadrul expoziției deschise cu prilejul aniversării centenarului revoluției dela 1848, nu conține decât cărți referitoare la marea revoluție franceză dela 1789 și o singură lucrare, volumul lui Eugène Pelletan: « *Histoire des trois journées de février 1848* » (« Istoria celor trei zile din Februarie 1848 »). O carte a lui Saint-Just poartă inscripția: « *Comoara lui Petöfi Sandor* ». In jurnalul poetului, la data de 17 Martie 1848 găsim următoarele rânduri :

«De ani de zile singura mea lectură, rugăciunea mea de dimineață și de seară, pâinea mea de toate zilele, este istoria revoluțiilor franceze, această nouă evanghelie a lumii, prin care Libertatea... își proclamă ideile».

Știm că printre conducătorii Marei revoluții franceze Petöfi îi admira cel mai mult pe Marat și Robespierre. Totuși nici biblioteca expusă, nici catalogul de cărți, de altfel incomplet nu constituie o dovadă sigură. Teroarea habsburgică ce a urmat după revoluția dela 1848—49, apoi întreg veacul de falsificări în jurul operei și personalității lui Petöfi, vor fi știrbit desigur și biblioteca poetului.

Considerând cărțile expuse în aceeași sală ale tovarășilor de luptă ai lui Petöfi, ca de exemplu Pál Veszari care-l studia pe Cabet, Louis Blanc și Proudhon, suntem îndreptățiți a crede că studiile acestui cerc de prieteni intimi au avut o influență asupra poetului. Marele poet revoluționar era înzestrat cu un simț politic dezvoltat și cunoștea la perfecție limba germană.

Nu facem o ipoteză prea hazardată dacă presupunem că în ciuda blocatei politice și culturale a lui Metternich, în mâinile poetului au putut totuși să se strecoare câteva numere din «*Rheinische Zeitung*», iar după 1 Iunie 1848, din «*Neue Rheinische Zeitung*». Sau poate chiar un exemplar din «*Manifestul Comunist*»...

Toate acestea nu sunt decât presupuneri, însă întreaga operă a lui Petöfi, întreaga sa activitate politică, manifestele redactate de el, discursurile sale, oglindesc nivelul unui om politic dezvoltat care știa unde trebuie concentrat focul, cu cine să facă alianțe fără a aluneca în compromisuri principiale care era intransigent față de dușmanii poporului, necruțător față de cei șovăelnici și plin de ură față de tirani. Proclamând marea idee a «*Libertății lumii*», Petöfi lupta în spiritul acelei clase care în deceniile viitoare avea să ajungă adevărata conducătoare a luptelor pentru progres. Căci Petöfi nu putea să nu întrevadă în Ungaria feudală, iobagă, în acea «*colonie austriacă*», forțele proletariatului care condamnau la piere lumea cea veche.

Petöfi ura tot ce frâna mersul progresului. Iată un fragment din poezia sa «*Despre răbdare*»:

«O, cât te urăsc, răbdare,
Și cât îți doresc pieirea !
Căci de unde 'ncepi, de-acolo
S'a sfârșit cu fericirea.

Fericit ar fi pământul,
Dacă nu ar ști de tine,
Și cât timp vei fi pe lume,
Nenorocu 'n loc ne o ține».

Numai acest scurt fragment arată cu cât i-a depășit Petöfi pe toți cei din jurul său, care, deși însuflețiți de aceleași năzuinți în lupta pentru desrobirea poporului, nu foloseau nici pe departe aceeași metodă de luptă.

Scrisă acum un veac, poezia sa « *A fost război* » ne vorbește despre sarcinile noastre prezente. Lupta pentru pace — da, dar ce fel de pace? O pace adevărată, trainică și democratică...

• *Pace lămit, dar nu pacea
Jug al nedreptății,
Pace, — însă doar din mâna
Sfântă-a libertății.*

*Când în lumea întreagă pacea
Lumina-va zarea,
S'aruncăm a' noastre arme
Să le 'nghită marea.*

*Insă pân' atunci : țineți
Armele 'ncărcate !
Chiar de-ar fi să ducem lupta
In eternitate ! ».*

Toată opera lui Petöfi este străbătută de o iubire nemărginită față de patrie și libertate. Cu puțin înainte de a muri, Petöfi a scris în albumul de amintiri al unui prieten aceste cuvinte: « *Lira și sabia mea ale tale sunt, o libertate !* ».

De asemeni versurile următoare, din poezia « *Poporul maghiar* », exprimă în cuvinte simple marea și arzătoarea dragoste a poporului pentru patrie și pentru scumpa lui libertate, pentru care își jertfește și viața:

• *Patrie și libertate, țală marile cuvinte,
Care trebușe, din leagăn, primele ținute
minle
Și în bătălie omul, de va fi să piară,
Tot pe ele să le spună pentru cea din
urmă oară ».*

Mare patriot, devotat poporului său, nu deosebea soarta poporului în sânul căruia se născuse, de soarta celorlalte popoare oprimat din întreaga lume. Dragostea lui Petöfi pentru toate popoarele, dragostea lui nemărginită pentru libertate, voința de a lupta și de a se jertfi pentru scumpa libertate, viziunea profetică a morții lui eroice pe câmpul de bătălie, tot complexul acesta de sentimente îl întâlnim în poezia « *Mă chinuie amar un gând* », scrisă în 1847:

• *Mă chinuie amar un gând
Pe-o pernă, 'n pal, să mor zăcând !
Să vestejesc ca floarea ce suspină,
De-un vierme tainic roasă 'n rădăcină ;
Să mă topesc ca lumânarea pală,
Lăsată singură 'n odaia goală.
Nu, Doamne, moarlea asta nu mî-o da,
O altă moarle eu ași vrea !*

Copac să fii, de fulger spintecat,
 Sau smuls din rădăcini de vișorul turbat
 Stâncă să fii, din piscuri prăvălită,
 Ce zguduie prăpastia uimită...
 Când neamurile 'ncețușate,
 Sfarmându-și lanțurile vor porni 'nviale
 Cu roșii fețe și cu roșii steaguri sfinte,
 Pe steaguri scrise-având aste cuvinte:
 « Libertatea lumii », —
 Și-or trâmbița în sus
 Lupta cea mare, din răsărit până 'n apus,
 Lovind liranii care le-au supus:

Acolo aș vrea să pier,
 Pe câmp de luptă 'n vuietul de fier,
 Sângele-mi lănăr să se scurgă-acolo,
 Și glasul meu să fie-acoperit
 De vâlmășagul nemaipomenit,
 De glasul trâmbișelor sugrumate,
 De tunetul de tunuri descărcate.
 Pe Arupul meu cu linii 'ncremenite,
 Să treacă roibii cu ațe lor copite
 Și să-l sfărâme una cu pământul.
 Acolo-aș vrea să mă lăsați, cu vântul.
 De-acolo să-mi culegeți oasele sădabile.
 Când ziuă 'nmormântării o să vină.
 Când flămurile 'ndoliate vor călăuzi norodul
 Și muzicii line vor cânta prohodul
 Să-mi fie 'n groapa cea comună oasele-
 aruncate,
 Alături de cei morți de mii de ori
 În numele tău — sfântă — a lumii
 libertate! »¹⁾.

Această poezie a fost scrisă de Petofi cu trei ani înainte de moartea sa, cu doi ani înaintea revoluției dela 1848 și cu o sută de ani înainte ca patria lui iubită să fi fost eliberată din ghiarele fascismului de către Armata Sovietică și să fi intrat în rândul țărilor care au pășit cu hotărîre pe calea dezvoltării democrației, împlinind visul marelui poet.

¹⁾ În românește de Eugén Jébeléanu.

POEME DIN PETÖFI SANDOR

EUGEN JEBELEANU

IMPOTRIVA REGILOR

(1844)

*Copiii — ştim — nevoie au de jocuri ;
De mult, pe când erau doar pânzi cu toane,
Popoarele-şi făcură jucării
Ciudate : tronuri, purpuri şi coroane.
Şi-au pus pe capul unui tont coroana,
Şi-au pus pe tont să stea pe tron, ca stana !*

*Şi iată monarhia şi monarhii,
Cari stând pe tron, cu căpăţâna plină
De-ale 'nălţimii fumuri, cred acum
C'ar fi domnind din graţia divină.
Vă înşelaţi, o regilor prea buni,
Ne-aţi fost momâi şi-atât — dar nu stăpâni.*

*Bărbat e-acum copilul şi bărbatul
Spre jucării azi nu se mai abate.
Jos, dar, din jilţu'n purpuri, regi, şi'n goană
Jos cu coroanele neruşinate !
De nu le aruncaţi de voie bună,
Le vom sbura cu capul împreună.*

*Așa va fi. Cuțitul ce-a tăiat
Lui Ludovic, în Franța, ceața groasă
A fost doar primul fulger din furtuna
Ce vă pândește, și-o să se pornească ;
Da, va veni azi-măine, și mă 'ncumet
S'o spun, căci nu-s eu primu-i bubuit de tunet !*

*Va fi întregul glob un mare codru
Și 'n codru, regii: fiarele turbate,
Și-i vom vâna și-om descărca într'inșii
Cu furie armele înflăcărare.
Și-om scrie cu-âl lor sânge, răzbunați:
Că prunci noi nu mai suntem, ci bărbați !*

PEGASUL MEU

(1847)

*Nu-i cal englez Pegasul meu,
Cu gât subțire și cu lungi picioare,
Și nici nemțească vită de poveri
Cu mers de urs și lată în spinare.*

*E-un mânz maghiar Pegasul meu, un mânz
Maghiar și tare de ispravă,
Un murg, cu părul neted de mătase,
Pe care joacă soarele din slavă.*

*N'a fost crescut în grajd și nici n'a mers
În vre o școală 'naltă și îngustă,
Născut sub cerul liber, l-am răpit
Din marea și frumoasa noastră pustă.*

*Cu șeaua nu-i împovărez spinarea,
Un petec de cioltar i-așez pe spate
Și-așa-l încalec, și'n galop mă duc, —
Căci murgul meu cu fulgerul e frate.*

*Să sboare-i place mai ales prin pustă,
Căci dânsa l-a văzut întâia oară.
Hei, când spre pustă-l mân, pornește murgul
C'abea-abea de mă mai țin în scară.*

*Prin sate poposesc, acolo unde
Stau fetele ca roiuri de albine;
Cer celei mai frumoase-o floare, și
Din nou m'arunc pe cal, și țin'te bine!*

*Mă duce mînzul, și-un cuvînt de-ași spune,
Din lumea asta'n alte lumi mă sboară;
Și de-i în spume, nu-i de vină truda
Ci fiindcă mînzul-i numai foc și pară.*

*Pegasul meu nicicînd nu obosește,
Trudit să fie, vreme nici nu are.
Să nici nu fie, căci departe-s încă
A'visurilor mele mari hotare.*

*Aleargă'ntr'una, murg al meu, aleargă,
Și văi și stînci de vezi, c'un sbor le 'nghite,
Iar dacă'n cale ți s'ațin dușmanii,
Nu-i ocoli: sfărîmă-i sub copite!*

MÂNIEI

(1847)

Incepi să seci, mânie,
De cataracte plină,
Sălbatec râu de munte,
Ce te-aruncași cu vâiet
În negrele prăpăstii
Svârbind spre ceruri spuma
Să pieri vrei pe deapururi
Din inima-mi, — mânie?
O pasăre de curte
S'ajungi din cruntul vultur
Ce-și înfigea pe vremuri
Puternicele-i ghiare 'n
Spinarea vijeliei
Turbate, călărind-o
Triumfător și mândru?
Inflăcăratul tânăr
Sortit e să ajungă
Un trândav și nemernic
Burghez cu umeri gârbovi,
Ce tremură din scufă?
S'ajungă astfel, oare,
Neîfrânatu-acela
Ce — nemilos cu sine —
Era în lumea toată
Vestit sub denumirea:
Petofi mâniașul?
Ce teamă fără noimă,
Ce 'ngrijorare vană!
Nu poate să mă lase

Pornirea mea curată,
 Mânia tinerească;
 Din inima-mi, cascada
 Năvalnicelor ape
 De munte n'a secat
 Și nici nu o să sece.
 Și-a potolit doar mersul,
 Acum când drumu-i trece
 Printre câmpii întinse,
 Pe șesurile goale,
 De unde nu se vede
 Nici muntele, nici valea.
 Dar dincolo-i stâncoasă
 Prăpastie viitoare,
 Cu negrele-i adâncuri . . .
 Când va ajunge acolo
 Râul mâniei mele
 Cu apele-i crescute,
 Se va surpa, o, Patrie,
 Pe-ai tăi dușmani, la fel
 Cum se prăvale 'n noaptea
 Prăpastiei nesfârșite
 Turbata, — Niagara!

INCOTRO SĂ-MI SBOR SĂGEATA?...

(1848)

*Incotro să-mi sbor săgeata?
Tronu'n fața mea stă gata,
Voiu ținti în catifele,
Să iasă praful din ele.
Trăiască,
Trăiască Republica!*

*Prea mult ne-a costat regatul
Și prea mult încoronatul.
Ce rost catifeaua are
Pe-a măgarului spinare?
Trăiască,
Trăiască Republica!*

*Mantia scâldată 'n purpuri
Dă-o 'ncoace să o scutur,
Să fac cailor cioltare,
C'alte rosturi nici nu are.
Trăiască,
Trăiască Republica!*

*Sceptrul aurit, în grabă
Să i-l smulgem de sub labă;
Puneți-i în ghiare sapa,
Să-și sape cu dânsa groapa!
Trăiască,
Trăiască Republica!*

*Și-ascultați ce spun acuma:
Dac'am fost zmintiți într'una,
Este timpul să ne dregem,
Să zdrobim chipul de rege.
Trăiască,
Trăiască Republica!*

ITALIA

(1848)

*Li se urî mereu să se târască
Și, iată, se ridică din țărână.
In loc de văicăreli, un vuiet crește,
In loc de lanțuri, săbiile sună,
Și'n loc de portocale 'ngălbenite,
Cresc trandafiri de sânge către soare.
Pe-ai tăi soldați înflăcărați ce luptă
Ajută-i, libertate salvatoare!*

*Ia spuneți-mi acum, tirani semetii,
De ce că morții arătați, de vii?
Vi-s chipurile toate-atât de albe
De parcă ați vedea trecând stafii;
Nu vă 'nșelați, stă drept în față voastră
Duhul lui Brutus, care 'n veci nu moare:
Pe-ai tăi soldați înflăcărați ce luptă
Ajută-i libertate salvatoare!*

*Dormit-a Brutus, dar s'a deșteptat,
Și-acuma tună 'n tabere, departe:
«De pe acest pământ, fugi Tarquiniu
Și Caesar prăbușitu-s'a în moarte;
Ni se 'nchină un uriaș — și voi
Piticilor v'așterneți la picioare?
Pe-ai tăi soldați înflăcărați ce luptă
Ajută-i, libertate salvatoare!*

*Veni-va ziua către care sboară
Speranțele-mi cu-aripi fremătătoare
Că'n toamnă, către-un cer mai luminos
Noroadele de păsări călătoare;
Strivită fi-va tirania, și
Din nou luci-va lumea 'ntreagă 'n soare.
Pe-ai tăi soldați înflăcărați ce luptă
Ajută-i, libertate salvatoare!*

FLAMURĂ NEMȚEASCĂ IAR PE BUDA!...

(1848)

Flamură nemțească iar pe Buda!
Cum să pot înfrânge în mine ciuda?
Nu de sânge de tiran, ci de ocară,
Chipurile noastre-s ca de pară!

De un braț cătușa iar ne-alărnă,
Să întindem stăm și-aialtă mână?
Ca să zornăie din nou cântarea strâmbă
Pentru-al nostru chin și-a lumii scârbă.

Nu au dreptul să ridice 'n zare
Spada libertății lucitoare
Cei ce-o 'ntind tiranului ce vine
Nu muiată 'n sânge, ci'n rușine.

Lasă arma, neam maghiar, din mână,
Mâna ta nu-i poate fi stăpână,
Fugi din bătălie iepurește
Și din depărtare doar privește!

Când stăpânul crâncen se ivește,
Tu sărută-i biciul mișelește,
Așteptând c'un pumn să mi te sboare
Dintr'ale pământului popoare!

Patrie, popor al meu, o, țară,
Gândul ăsta nu te înfioară?
Gândul ăsta, chiar de-ai fi 'ngropată,
Să te 'nvie-ar trebui, turbată.

*Nu nevolnicia, ci năpasta
Te-a înfrânt în bătălia asta,
Dar mișehnic dacă nu te pleci,
Te-o sluji norocu'n veci de veci.*

*Cu putere nouă și 'ndrăsneață
Să privim bandiții ăștia 'n față.
Sfânt ni-e crezul, e cu noi prea bunul,
Și de nu-i cu noi, nu-i cu niciunul.*

*Răsunați, voi inimi, până'n astre,
Prevestind victoriile noastre.
Chip al nostru, fă-te roșu iară,
Dar de sânge de tirani, nu de ocară!*

PARLAMENTULUI

(1848)

Vorbiți-ați mult, și chiar dumnezeiește,
Dar țara nu cu vorbe se hrănește
Privirea lucru'ntreg nevrând să vadă,
Luat-ați treburile dela coadă,
Pornind la drum, ca și'n trecut, orbește;
Trecutul de-l scrutezi, te dumirește.
Ce meșter poate fi acela, care
Înalță turla mai întâiu în soare?
O suie în văzduh și-i poruncește
Să stea plutind, până când izbutește
Sub ea să 'nalte ziduri, cu mistria,
Și, la sfârșit de tot, și temelie . . .
Meșteri din ăștia sunteți voi, firește!
Poporul ăsta, d'aia vă hrănește?
Și d'aia cu-al lui sânge vă adapă?
Cel ce nimic nu face, -i mai de treabă.
Timp pierdeți și puteri și chiar atunci
Când izbutiți, arar, vre-una din munci,
E ca și cum aș fi 'nsetat, și 'n loc
Să mi se dea să sting al setei foc,
Mi-ar da mâncare — și 'ncă o mâncare
Ce-ar face setea și mai arzătoare.
De-i treabă asta de folos și 'ntreagă,
Uitatu-mi-am, desigur, mintea 'n leagăn.
Orice discurs frumos nevolnicie-i
De nu purcedeți dela temelie,
Dela 'nceputuri dacă n'o luați.
Dați libertate presei! Liberați
Cuvântul scris! Căci este un cuvânt
Ce națiunii-i tot atât de sfânt

Precum cuvântu-acela de neșters,
 Prin care s'a crieat un univers.
 Acolo unde nu-i, de-ar crește toate
 Din plin, în revărsări îmbelșugate,
 Și de-ar avea și sluga și plugarul
 Greu încărcat de aur buzunarul:
 Sărac e neamul, slab de mii de ori,
 Neamul acela-i neam de cerșetori.
 Dar unde-i viu, — în zdrențe de-ar trăi
 Norodu'ntreg și'n zbucium zi de zi:
 Bogat e-acolo, nesfârșit poporul,
 Că'n mâna lui stă veșnic viitorul.
 Să ne 'nălțăm vrem; dar suntem în stare?
 O, Doamne, ce nevolnicie mare!
 De-i liber pasul, fata ni-e legată.
 Mergem, dar unde? Psi veți vedea, în groapă.
 Legați ni-s ochii, mintea strânsă ghem,
 Tare-am sbura spre cer, și nu putem.
 Rob, spiritul stă gata, mut să piară
 În aerul ciuquat ce-l împresoară.
 Spiritu-i rob; ca pe-un dulău nemernic
 L-au pus, în fundul curții, 'n lanț puternic,
 Pe care-l mușcă sângerând, ca fiara,
 Cu dinți care-ar păzi, altminteri, țara ...
 Spiritu-i rob, dar ținem gâtul sus,
 Glumind că neamul nostru-i nesupus!
 Slugi suntem, mai plecate decât robul,
 Disprețuiți de-oricine, pe'ntreg globul!

ADUNĂRII NAȚIONALE

(1848)

*V'aflați în pragu-acelei case'n care
O să se hotărăscă-a țării soartă.
Stați, nu pătrundeți încă, și-ascultați
Cuvintele-mi ce nu cunosc ocoluri...
Vorbește-un om, dar pentru milioane!*

*Căminul înălțat odinioară,
Cu sânge și sudoare, de străbuni,
S'a prăbușit, și nu mai e acum
Decât un nume care pribegește,
Ca un strigoi ieșit din cimitir!*

*Căminu-aceia nu mai este, carii
Trecutului i-au măcinat pereții,
Furtuna nouă-i luă acoperișul,
Și au rămas cei dinlăuntru-acum
Sub cerul gol, la fel jivinelor
Și păsărilor. Ce-au făcut străbunii
Acum o mie de-ani, voi trebuie să faceți
Azi, de-ar costa oricâte jertfe. Chiar
De-ar fi să vă sfârșiți până la unul, —
Datori sunteți să ridicați căminul!
Un nou cămin, mai trainic, mai frumos
Decât cel doborât, o Patrie nouă
Să ridicați, o Patrie, lipsită
De-a privilegiilor turlă îngâmfate,
De hrube neguroase și de cuiburi
De liliaci, o Patrie nouă 'n care
Să fie pretutindeni soare și-aer proaspăt,*

Pentru ca orice om să vadă și să fie
 Un om întreg. Nu spun: dați la o parte
 Din casa veche fiecare piatră.
 Dar cercetați pe toate-acelea, care
 Vor sta la temelie, și-aruncați
 Pe cele măcinate, fără milă,
 Chiar dacă s'ar lega de ele amintiri
 Oricât de sfinte. Căci e vai și-amar
 De țara șubredă la temelii. Zadarnic
 Ar fi a voastră muncă; o clipită
 De-ajuns e s'o dărâme. N'are cap
 Cel ce din nou zidește casa 'ntr'una.

Dar, oare, cumpănită-ți fiecare
 Ce muncă-aveți de dus la bun sfârșit?
 E mare cinstea ce-o puteți culege
 De-aici, dar — trebuie să știți — e-o cinste
 Ce-i curență numai muncii grele!
 Cel care nu de dragoste fierbinte
 De Patrie și de simțiri curate,
 Ci de trufie și de încomie
 A fost mănânat aicea, — să nu calce
 Cu pași pângăritori ăst sacru prag,
 Căci de-o să-l treacă, îl vor aștepta
 Blestemul și ocara la ieșire,
 Să-l însoțească până la mormânt —
 O, voi, în ale căror inimi zeul
 Etern n'a fost gonit de idoli, voi
 Ce-adăpostiți în inimă iubirea
 De țară, ca o candelă 'n altar, —
 Intrați, intrați cu toții și munciți.
 Vă fie-atâta de măreață fapta
 Și-atât de norocoasă fie, 'ncât
 Uimită s'o privească lumea 'ntreagă,
 Pe cei adăpostiți să-i fericească
 Și să-i zeifice pe ziditori!

CRUNT BUBUIT-A TUNUL...

(1849)

Crunt bubuit-a tunul
Spre Deva, patru zile,
Pământu'ntreg și zăvea
De sânge erau pline!

Curat era pământu'n
Zăpada pân'la brâu
Curgea'n zăpada albă
Sângele roșu rău.

Luptarăm patru zile
În lupta cea grozavă,
Cum n'a zărit prea multe
Nici soarele din slavă.

Tot ce onoarea cere
Să facem, am făcut . . .
Să'nvingem pe dușmanu' 'nzecit
Nu am putut.

Ne părăsi norocul
Sub cerul de blestem.
Un singur om rămase
De noi alături; Bem.

O, Bem, o comandante,
Tu, generalul meu;
Înlăcrimat slăvi-voiu
Sufletul tău mereu.

Să 'nviu nu pot prin vorbe
 Viteazul tău exemplu,
 Cu pietate-adâncă,
 Tăcând, doar te contemplan.

Și dac'ar fi pe lume
 Vre-un om cui să mă 'nchin
 Ca unui zeu, tu singur
 Ai merita din plin.

Primejdioasa glorie
 De-a te 'nsoți a mea e,
 Viteazule, ce fulgeri
 Câmpia de bătaie ;

Să călăresc eu îne
 In luptă, nebunește,
 Unde se frânge viața
 Și moartea înflorește.

Destui te părăsiri,
 Bătrân de neclintit,
 Dar eu nicicând — așa e? —
 Eu nu te-am părăsit.

Și pașii tăi și 'n moarte
 O să-i urmez mereu,
 O, Bem, o comandante,
 Tu, generalul meu !

VICTOR TULBURE

MISIUNEA POETULUI

(1847)

*Nu mâna ușuratecă să dea
acestor strune glas, ele să cânte.
E muncă dârză pentru cel ce vrea
să prindă harfa 'n mâini și s'o frământa.*

*Dar de-ai să cânti numai necazuri seci
și strâmte bucurii, doar pentru tine,
de ce prin lume cântăreț să treci?
Aruncă harfa și va fi mai bine.*

*De ești poet coboară în norod.
Treci cu norodul peste foc și apă.
Blestem pe cel ce-alunecă în glod
și steagul năzuit din mâini îl scapă!*

*Blestem să cadă peste slabi și lași
ce trândăvesc și dorm ascunși de soare
când pașii de mulțimi bat uriași
pe drumul plin de lupte și sudoare.*

*Sunt mincinoși profeti și sunt nebuni
cei care scoși din baerile minții
spun să ne-oprim, că am ajuns de-acum
în dulcea țară a făgăduinții.*

*Dar vorbele acestor hâzi strigoi
mulțimi de milioane le dărâmă.
Câți jinduesc flămânzi și rupți și goi
din pâinea bucuriei o fărâmă!*

*Când din belșugul rodului rotund
toți vor putea avea un drept și-o parte,
când blidul n'o să fie gol pe fund
și toți desculții or să 'nvețe carte,*

*când soarele spre care năzuim
va lumina în fiecare geam,
atunci de-abia vom spune: Ne oprim
căci, iată!, am ajuns în Canaan.*

*Dar pân'atunci odihnă să n'avem
și pân'atunci să nu stăm de o parte
și pân'atunci sus steagul să-l purtăm
în lupte, — tot mai dârji, tot mai departe!*

VÂNĂTOARE DE LUPI

Onorat Tribunal Militar, apărarea e
convinsă că sentința pe care o veți
da va fi dreaptă...
(Unul din avocații apărării, la procesul
din Timișoara).

Ținea strâns în pumnii grei coarnele plugului, și apăsa tăișul uneltei în pământul muiat de ploaie. Iși petrecuse pe după gât hățurile, ca să aibă mâinile slobode. Din când în când asvârlea câte o privire pe ogorul arat, și pe brazda care se năștea sub plug. Era cam ostenit, și simtea o greutate în umeri, în oasele brațelor. Se uită o clipă la cer și la dealuri și mormăi pentru sine:

— O să fie iară buroaică...

Intr'adevăr amenința altă «buroaică», altă negură cu ploaia mărunță și rece. De jur împrejurul palmei de ogor strâmb pe costișe, erau văi, mări albicioase de ceață. Din ele se ridicau dealurile înalte, abia deslușite, amenințătoare ca o turmă de vite uriașe privindu-l pe omul mărunț din mijlocul lor, care ara petecul său de pământ stingher între stânci, tufișuri și râpe.

Dar el nu se sinchisea de dealurile ce-l împresurau pe brânci, pândindu-l. Apăsa pe coarnele plugului și călca greoiu în brazda moale și neagră. Căii trăgeau greu, la deal, cu găturile spânzurând, cu nările aburind. Se poticneau uneori, alunecau. Se apropiau de marginea ogorului. Acolo erau tufișuri de cer și de corn, care păstrasera frunze puține și moarte. Deasupra-le se ridica un perete de stânci cu straturi și vine de un verde închis, murdar. Piatra era umedă, asuda rece. Bolovănișuri, colțuri de stâncă, se îmbrăcau la rădăcină cu peria deasă, negricioasă, a tufelor țepoase și mărunte.

Căii se apropiaseră de margine. Omul strigă odată lung:

— Hooo!

Și opri fierul plugului în pământul rămas în țelină, acoperit cu iarbă săracă. Apoi zise:

— Na suce-i, măi, ce stai?

Copilul care umbla pe lângă cai îi «suci» ținându-i de căpestre, cu boturile spre vale, apoi îi atinse cu sfârcul biciului peste șale. Caii se proptiră cu piepturile în hamuri și omul se lăsă iar din umeri, cu brațele încordate, țepene, în coarnele plugului. Fierul strălucitor se cufundă în pământ și începu să-l taie statornic, ca pe o carne care se desfăcea în buzele negre ale brazdei, se întorcea și cădea moale, răsturnată. Acuma plugul mergea spre vale. Peste spinările umede și aburinde ale cailor se vedea lacul alb de ceață cu margini nedeslușite. Imprejurul ogorului se ridicau fagi înalți, aproape în întregime golași, desfrunziți, negricioși și nemișcați în aerul rece și neclintit în care plutea apropierea «buroaicei».

Omul dela coarnele plugului mormăi iarăși singur. Simțea mereu greutatea în oase, dar știa că asta înseamnă umezeală și ploaie. «Bine că mântui azi cu aratul... Bag seama că iar vine ploaia... Măcar darabul ăsta de loc să-l ar și apoi iar să-i dau bălegar, numai să nu fie ploaia mare, să pot umbla cu cocia pre drum la deal, la vale...».

Dar îi plăcea să simtă cum se lasă desfăcut pământul, cum pătrunde lin și drept înaintea plugului în glie. Asta îi trezea amintiri nedeslușite dela alte arături, și omul simțea o plăcere care-l făcea să strângă pumnii pe lemnul lucios, rotund, al coarnelor plugului.

Pe frunte-i se făcea răcoare: se usca sudoarea ușoară a oboselii. Apoi venea alt rând de oboseală, și de căldură, și altă sudoare. «Al mai bun leac pentru frig acuma toamna. Al mai bun leac. Mai-mai ca răchia...» se gândi omul și răsă mult, închis în sine.

Obrazul brăzdat îi era nebarberit, măsliniu și cu o umbră neagră-albăstrie, lată, pe fălci, pe gât, sub bărbie. Pe tâmpile, lângă coada ochiului, avea încrețituri mărunte și multe, desfăcute ca talpa raței, care se strângeau când omul clipea din ochi și zâmbea. Așa clipea el acuma, cu o lucire surzătoare în ochi, și apăsa sdravăn fierul în pământ, strângând din dinți. Ii plăcea să are. Iși încordă brațele și umerii îmbrăcați într'o cămașe de cânepă cam murdară, un tricou de lână, și un pieptar de piele tocit. Băga adânc fierul în pământ, lăsându-se cu umerii și brațele asupra lui. Călca greoiu, cufundându-se în glie la fiecare pas. Din când în când se uita la cerul topit în ceață, la soarele șters aproape alb, ce se străvedea prin straturi de negură, apoi se uita o clipă la copilul de pe lângă cai. Era copilul lui, un băiat palid și subțire, cu o pălărie prea mare, care făcea să-i pară și mai firav gâtul alb. Copilul se mișca alene, după mersul încet al cailor. Dar câteodată mai sărea peste un bulgăre de pământ, sau chiar fără pricină, numai așa din nerăbdare. Atunci se arăta ceea ce se presimțea doar din mersul lui obișnuit: o mlădiere, o ușurință a mișcării, asemenea salturilor neașteptate dar pline de har ale sălbătăciunii tinere în poiana pădurii: parcă umbla dântuind sau ar fi fost oricând gata să sboare, să facă salturi uimitoare, ușoare și mari.

Copilul era străveziu la față, cu pielea albă și fragedă a oamenilor din părțile acelea înecate în ploaie și ceață; dar mai palid decât alții și aproape verzui,

căci era un copil slăbuț, cu sânge puțin, copil de oameni săraci; câtă putere fusese în vinele bunicilor să-l facă pe tată vânjos și vesel, nu mai era acum deajuns în carnea plăpândă a copilului, decât ca să-i dea aerul acela ușor de-a umbla dănțuind pe drumurile sale.

Copilul legăna biciul cumpănit între degete, pășea sprinten și privea împrejur. Nu-i plăcea să umble pe lângă vite. Caii mergeau încet, opintindu-se în pământul cleios, sărac, cu piepturile în hamuri. Suflau greu din plămâni lor mari și nările li se înconjurau de aburi. El, copilul, se simțea purtat pe sus de aerul acesta răcoros și umed, de prospețimea vădudului, și de neliniștea ascunsă, nebănuită, de care nici el nu-și da seama, adusă de apropierea « buroaicei ». Ar fi vrut să sboare, să alerge la vale peste plaiu fără să se poată opri cum făcuse de atâtea ori, simțind că acum — acum cade din goana nebunească. « Taica se înțelege cu caii, nu eu... Ei trag, el apasă pe brăzdar. Merge tot la un fel cu ei, ca trei ortaci. Eu cam nu-s ortac cu ei... » se gândea copilul și surâdea puțin răutăcios. Nu era supărat nici pe tată-său nici pe cai că în loc să-l lase să se joace îl țineau cu ei la muncă. Că doar « obârșia » trebuia arată. Dar gândul îi era la fel de ușor și de sprinten ca și mișcărilor, și-i plăcea să se joace ca unui mânz de câteva săptămâni care scapă pe câmp. Se simțea că plutește când umblă. « Taica se lasă greu pe coarnele plugului, umblă greu, pas după pas, întâi un pas, apoi altul, pune piciorul bine în pământ, calcă adânc și greu, și caii la fel fac când trag aici pe clină... Mie-mi place să fug la vale ca o pasăre, să nici nu simt pământul... ».

— Hoo! strigă tatăl. Iarăși eșiră caii de pe ogor și trebuia să-i întoarcă. Brațele groase ale tatălui se încordară, trăgând în sus plugul, scoțându-l din pământ ca să-l întoarcă în loc. Caii sforăiau, suflau greu, mișcând urechile ciulite, fremătătoare. Ochii lor mari negri se roteau neliniștiți.

— Ce drac îi în foalele tău, mă? îl întrebă tatăl, bănuitor, pe calul cel mai apropiat. Dar dobitoacele se liniștiră și lăsau să le spânzure grumazul, ca să apuce câteva fire de iarbă. Celălalt cal strănută. Omul puse mâna pe coarnele plugului, se întoarse către fiul său. Deschise gura să vorbească, apoi se răsgândi și tăcu. Se petrecea ceva neobișnuit, nelămurit. Copilul tresărise la ivirea unui iepure din tufișurile negre. Sălbătăciunea năvăli speriată pe plai din adăpostul ocrotitor al desișului de ramuri spinoase și negre. Apoi văzu caii și oameni, sări în lături, jucându-se, cu urechile drepte în sus, și o zbughi iarăși îndărăt în desiș, printr'altă parte decât pe unde se ivise.

Indărătul plugului, omul râdea încet, aproape fără șgemot. I se cutremurau umerii și i se încrețeau cutele mărunte de pe lângă ochi. Ii zise fiului său:

— Te-ai temut?

O roșeață ușoară trecu repede peste fața copilului, în umbra pălăriei vechi, prea mari și care-și pierduse forma de mult. Băiatul răspunse:

— Ba! Nu m'am temut...

Apoi voi să atingă șalele cailor cu sfârcul biciului, ceva mai tare ca altădată. Nu de supărare. Dar fiindcă era adevărat că se speriasse de tresărirea iepurelui

în marginea tufişurilor. Bine că era tatăl său aici, să rădă de el, dar şi să-l ferească de orice spaimă în această singurătate. Nu se gândea el atât de limpede, dar acesta era lucrul pe care-l simţea: o linişte, o încredere, la vederea făpturii vânjoase, cu umeri pătraţi, cu faţa negricioasă, matură, cu zecile de creturi mărunte de răs pe lângă ochi. Era tată-său. Era, într'un fel, el însuşi, dar mai mare, ocrător şi sigur.

Din pâlcul de fagi bătrâni crescuţi sus, deasupra tufişurilor şi măcăcinilor, izbucni acum în nenumărate schije negre, un cârd de ciori. Stătuseră nemişcate şi liniştite în adăposturile lor, aşteptând să se înece totul în ceaţă şi ploaie. Acum fluturau croncănind sălbatec pe deasupra fagilor. Făceau ocoluri largi, se apropiiau de copaci, apoi iarăşi se speriau şi se depărtau ţipând trist în văzduhul cenuşiu şi umed, cu nouri mohorâţi. Un minut ţinu jocul acesta de neînţeles, apoi se risipiră către stâncile de pe coastă, sau se coborîră în măcăcini. Ceva sau cineva le speriasc. Cei doi oameni stătură o clipă pe gânduri, privind sborul ciorilor, falfăitul aripelor negre, tulburarea ţipetelor răguşite. Apoi tatăl zise:

— Or fi văzut ceva... Hai, mână can...

Şi, înfigând vârful de oţel lucios în pământ, mormăi:

— O fi vreun om...

— Dar de ce să se ascundă? Sau poate vine încoace să-l văd curând. Sau nu e om ci vreo jivină? Dar acelea sunt mai mici de ele nu se sperie ciorile așa... Sau uliu să fi fost şi nu l-am văzut noi? Dar era jos, pe pământ, că pe ulii ele îi gonesc şi fug după ei.

Apoi încetă să se mai gândească şi se lăsă iarăşi greu pe coarnele plugului.

Copilului însă nu-i trecuse neliniştea pe care n'o mărturisise dar o avea în sine. Cum s'o mărturisească, această îngrijorare fără pricină, datorită singurătăţii şi tăcerii împietrite a măcăcinişurilor şi a fagilor morţi? Se uită împrejur pe furis, ca şi cum ar fi cercetat obrazul cuiva. Se uită la suprafeţele frământate şi colţuroase ale pereţilor de stâncă, apoi la tufişuri, nesfârşită turmă de oi cu lâna neagră purpurie, apoi la braţele negre ale fagilor întinzând văzduhului un dar sărac de frunze, ude şi putrede. Ii bătea inima. Se simţi deodată fără apărare, gol pe acest petec de ogor pustiu care părea atât de întins pentru că nu se aflau pe el decât el, tată-său şi cei doi cai. Se uită la tată-său peste umăr. Şi el umbla descoperit, fără apărare, cu spatele lat către măcăcinişurile văii şi către văzduhul gol în care se înfiripa ceaţă. Apoi îi întâlni ochii negri, care-i zâmbeau cu pleoapele încreţite. Atunci copilul se ruşină de teama sa, cum se ruşina de teama de strigoi sau « moroi », pe care tot tatăl său i-o scoase din cap. Întoarse capul făcându-se că nu s'a întâmplat nimic, şi păşi voiniceste înainte, pe lângă caii care se opinteau şi suflau greu. Fără să-şi dea seama, avea acum în mers ceva din mersul lui taică-său, sigur şi nestrămutat odată ce punea piciorul în pământ.

Atunci răsună o împuşcătură. Foarte aproape. Lângă ureche parcă. « A tras tata? Are puşcă la el? » se gândi deodată copilul fără să înţeleagă. « A, nu.

Un vânător. Umblă cineva la vânatoare ». Se întoarse puțin ca să-i strige lui taică-său peste umăr: « Auzi taică, cum pușcă după vânat? ». Dar pe când se întorcea, își dădu seama că focul puștii de vânatoare e o pocnitură găunoasă, sună a gol, ca un glas într'o peșteră, e un glas lat, lăudăros și un nor mare de fum alb. Pe când acuma, împușcătura aceasta fusese subțire, uscată, ca o linie trasă în văzduh, ca o plesnătură de biciu, scurtă și arzătoare, și nu se vedea fum nicăeri. O suliță de sunet.

Umbla cineva prin tufișuri? Șoptea cineva îndărătul frunzelor moarte? Se auzise un răs înăbușit?

Pe tatăl său nu-l vedea. Nu mai era îndărătul plugului, cu brațele proptite sdравn în coarnele uneltei. Nu mai surădea cu ochii puțin încrețiți. « Taico, unde ești? Tată! Unde ești, te-ai ascuns? ».

Apoi îl văzu. Il văzuse dela început dar îi fusese greu să înțeleagă. Acuma da, îl vedea. Tot la plug era. Dar altfel. Cu pieptul prins între coarnele plugului, cu ele după subsuori. Căii umblau mai departe, iar trupul tatălui atârna frânt, cu picioarele și brațele târite pe brazdele pe care o răscoleau opincile, și cu capul spânzurând fără putere, drept în jos. Suflând, caii trăgeau plugul la deal, iar fierul strălucitor se înfigea adânc în pământ, apăsat bine de greutatea unui trup întreg. Pălăria rămăsese în urmă, pe brazdă.

Copilul umbla pe lângă tatăl său. Nu se gândise să oprească caii. Ar fi vrut să-i spună ceva, dar rămânea mut în fața schimbării pe care o vedea în chipul omului prăbușit pe plug. Era palid, aproape alb, privea țintă, cu ochii nemișcați și fără clipire, bulgării de pământ care treceau pe sub fața sa împietrită. Pe câte un bulgăre apărea o pată rotundă de sânge. Apoi bulgărele rămânea în urmă, firul de sânge aluneca în jos, era supt de pământ, urmau alți bulgări, care rămăneau curați, apoi iarăși cădea o picătură mare de sânge pe brazdă.

Copilul nu vorbea. Alergă la cai și-i opri ținându-i de căpestre. Le șoptea:
— Șșș...

Apoi alergă îndărăt și încercă să-și ridice tatăl de pe plug, dar nu izbuti nici să-l clinească. Era greu. Se lăsa greu. Copilul se trudi nebunește, din răsuputeri, să-l smulgă de acolo, să-l scuture. Ii șoptea:

— Tăicuță, ce-ai făcut... Ce e cu tine... Taico...

Deodată încetă, se uită împrejur. Nicăeri vreo mișcare. Tufișurile cu ramuri subțiri, ascuțite, spinoase, stăteau neclintite. Făgii împietriți cu brațele în sus, purtându-și ghemurile de frunze negricioase. Stâncile mute și mari, clădite spre nori. Și ogorul pustiu. Cu capetele plouate, caii scurmau pământul și sforăiau din când în când, liniștiți. De sus începură să pice fire mărunte de apă.

Copilul se făcu că e liniștit. Inima îi era strânsă, mică și se încorda în el ceva. Se uită împrejur cu coada ochiului, ca și cum s'ar fi ferit de cineva, pe furiș. Nimic. Singurătate, pustietate. Se uită la cai. Ii plouă. Iși feri însă privirea de trupul căzut pe plug. Se gândi: « Eu mor acum. Dar nu e nimeni aici. Și caii or să se bolnăvească. Da, dar dacă eu mai stau aici, mor ». Se simțea

obosit, greu, trebuia să-și ridice fiecare picior cu străduință ca să facă un pas. Trupul său firav se mișca țeapăn, ca trupul unui om bătrân. Țeapăn și încet. Știa că are să moară și aștepta, la fiecare pas, la fiecare răsuflare, lovitura și moartea. Și atunci umbla și mai încet, și mai liniștit. Se uită la tatăl său abia acum. Numai acum. Simțea că i se liniștește gândul și inima, că e liniștit de tot. Aduse din marginea ogorului, din căruță, două cergi grosolane înțesate cu fire de fân și semințe cu țepi ca ariciul, și le puse pe cai. Dobitoacele își scuturară pielea, mulțumite că le apăra de înțepăturile reci ale ploii. Il priviră, întorcând gâturile după el, cum se depărtează până unde drumul da în bucata aceasta de pământ. Umbla încet, hotărît, apăsât, ca taică-său. Apoi, odată pe drum, porni la vale în goană, nebunește, cu inima bătând să-i spargă pieptul. Abia simțea pământul și în fiecare clipă era gata să cadă pe brânci de-a-berbeleacul; astfel încât trebuia să fugă mai iute, tot mai iute, ca fiecare pas să fie o scăpare dela cădere. Tremura din tot trupul, tremura carnea pe el ca frunza și era palid de tot la față, cu ochii mari, întunecați de groază. Alerga spre sat, să dea veste. Alerga ca prin vis, cu duhul treaz și așteptând să iasă din desigurile întunecoase de pe marginea drumului, cine știe ce făptură primejdioasă, cine știe ce sgomot vestitor de cruzime și vărsare de sânge. Ajunse în sat găfâind, cu tot sângele adunat în inimă, cu lacrimi scurse pe obrajii prea palizi. Oamenii se întorceau după el pe ultii. Câinii îl lătrau, muierile se opreau cu mâna la gură. Câte un bătrân care stătea la fereastră întindea gâtul și îl urmărea cu ochii. Copilul obosise, găfâia, se împiedeca de pietroaiile mari, rotunde, cât un cap de om, scoase din rău și asvârlite în noroiul uliței ca să-pardosească. Când se apropie de casă, abia se mai țara. Deschise ușa cu clanța de lemn afumat, o împinse, intră sub tindă, în curtea rânduită și goală. Plângea, sughița. Intră în bucătăria neagră de fumul ce se ridicase zeci de ani din vatră către tavanul lipit cu lut. Gemea sfâșiat:

— Mumă! Mumăă!

O găsi pe maică-sa, se lipi de ea, o îmbrățișă, plângând și vorbind întrețaiat. Bunică-sa, fratele lui tată-său, frații lui mai mici și mai mari, se adunară împrejurul băiatului, vorbind tare; îl întrebară cu toții deodată:

— Ce e? Ce-ai pățit? Unde e taică tău?

Copilul bolborosi cu gura strâmbată de plâns.

— L-or pușcat pre taica... Ii mort...

Și plânse și mai tare. Bătrâna, bunica, zise numai, cu glasul ei vechiu:

— Au...

Și-și lovi palmele una de alta. Fața cioplită aspru, ca în lemn, de viață grea și necazuri, îi rămase nemișcată. Ceilalți întrebau, voiau să afle mai mult, dar copilul țipa și se sbătea, spunând merea aceleași vorbe din ce în ce mai înecate în hohote de plâns:

— L-or pușcat pre taica... L-or pușcat... Taica meu... O, taica meu...

Il întrebară cine făcuse fapta, când se întâmplase, dacă la pământ sau pe drum. El nu știa să răspundă, îi privea rătăcit, țipa, se sbătea, până căzu

într'un fel de slăbiciune, de leșin, trupul i se făcu moale și trebuiră să-l ție, să-l ridice, să-l culce pe unul din paturile mari și înalte din odaia cu ferestruici pătrate, mici, pline de umbră.

Ieșiră toți, afară de copii și de o muiere tânără, nevasta unuia din fiii celui mort. Ea trebuia să-și legene copilul. Se duseră pe uliță, speriați, grăbiți. Bătrâna părea obosită dela primii pași. O șuviță cărunță îi scăpase de sub cărpa neagră de pe cap. Umbla cu mâinile în pieptarul vechi de piele și murmura din când în când:

— O, Ioanie... O, Ioaniee...

La postul de miliție nu-l găsiră pe șef, care era plecat în alt sat. Trecură pe la Partid. Era o clădire vopsită în roșu stins, și care fusese cândva prăvălie sau cârciumă. De atunci îi rămăsese uși și obloane din tablă groasă de fier. Intrară acolo. Il găsiră numai pe Ion al lui Jura. Pătru Raduia, secretarul, lucra în mină. Ion al lui Jura merse cu ei și-i întrebă tot ce știau. Era un flăcău voinic, cu un laibăr de dimie cenușie, nădragii vâriți în ciorapii de lână verde, și bocanci grei. Avea un cap deosebit de frumos, bălai, cu tâmplele drepte, nasul subțire, sprâncenele arcuite și ochi cenușii care te priveau totdeauna drept în față. Gura îi era cărnosă și roșie, și fălcile puternice. Avea o față cam prea liniștită, cam grea. Liniștite îi erau și întrebările, și mersul, și glasul. Când vorbea, nu înmuia sunetele cum făceau ceilalți. Nu spunea «ciner» în loc de *tânăr*, nici «șe» în loc de *ce*, nici «ge unge» în loc de *de unde*. Înainte, copil, vorbea și el ca toți. Apoi făcuse războiul ca voluntar, la optsprezece ani; din cătănie se întorsese cu graiul schimbat, fără sunetele născute aici între munți.

Mergeau așa prin ceață și ploaie. Pe uliță, oameni care umblau cu pături în cap sau zgribuliți în cojoc se opreau, întrebau, se alăturau de ceață. Bătrâna mergea înainte, nu vorbea cu nimeni și privea drumul pustiu și întortochiat ce i se deschidea în față. Umbla mereu cu mâinile în pieptar și le scotea uneori ca să se bată în piept cu pumnul uscat de bătrânețe. Atunci gemea și zicea:

— Ioanie, Ioanie, fișiorul meu... O, o, o...

Iar când îl găsiră dădu un țipăt înalt și se prăbuși asupra trupului fiului ei. Soția lui Ion izbucni și ea în țipete care se înnecau repede în ceață, fără ecou. Câțiva oameni își scoaseră pălăriile din cap și stătură cu creștetul gol în burniță. Ion Jura se aplecă asupra trupului mort, îl ridică de pe plug și-l puse pe pământ. Ii luă pălăria de pe brazdă și i-o puse pe față, ca să nu mai vadă fiii sau prietenii mortului că unul din ochi era zdrobit de glonț și scurs.

Stătură în picioare, o mână de oameni, mărunți și stingheri între dealurile înalte care vegheau acel petec de pământ arabil. Ploaia rece și subțire cădea din strecurătoarea de ceață, și prelungi dărele negurei care urcau pe coastele râpelor. Frunzișurile vechi, vestede, putrede, se clătinau numai sub picăturile ploii statornice. Fiii celui mort și fratele, erau palizi, aveau în ochi lacrimi.

Priveau la pământ, mădularele țepene, și fața ascunsă ca să nu se vadă cum fusese necinstită. Priveau cu toții cum mama mortului hohotește bocetul:

*Auleleu, Jișiorul mieuuu...
Bătu-i-ar pre ei Dumnezăuu...
Orbi-i-ar cușilul mieuu...*

Cânta monoton împreună cu noru-sa, îngenunchiate, prăbușite, pe brânci lângă trupul întins pe jos. Lacrimile le șiroiau pe fețele înroșite și bocetul le ieșea din gura strâmbată de jale, întrerupt de sughițuri și hohote de plâns. Mama bătrână îi luă mâna rece și aspră, mare, grea. I-o săruta și se jeluia prelung:

*Rău a fost dușmanul tăuu...
Că le-o pușcat ca un zămăuu...
Te-o pușcat c'a fost lotruu
Ca pre-un cerb frumos din codruu...*

Nevasta mortului tăcu, sugrumată, și se întinse cu fruntea pe pieptul lui. Vaierul mamei plutea însă în aerul umed; era mărunț și singuratec în mijlocul cercului de prăpăstii pierdute în înaltă negură.

*...cu ochii ca mura
Nu-ți mai luca nimeni gura
Că îi-i plină de pământuu
Și îi-ar străcal ochii sfântuu...
Fala albă și frumoasă
Îi-iasc crunta și imoasă...*

Și-i netezea de «imală», de noroi, bărbia țepănană a celui întins pe pământ. Cu mâna ei uscată și bătrână, îi mângâia gura întredeschisă, rece. Se opri, oftând și gemând amar:

— O, Ioanie, Ioăniece...

Imprejurul ei, oamenii stăteau cu capul în pământ. Fiii mortului plâneau. Ion Jura își simți și el gâtjeul strâns, dar se stăpâni, cu pumnii încleștați, și-și șterse ochii cu palma, cu aceeași mână cu care-l luase de umăr pe cel ucis, ca să-l ridice de pe plug.

Au stat multă vreme în ploaie, ascultând viersul de jale, glasul singuratic al mamei părăsite. Cum se naște din sămburele mărunț și îngropat copac puternic, astfel se naștea în inimile lor, ura, din plânsul stingher al bătrânei sub ploaia pătrunzătoare și friguroasă. Dar împotriva cui? Nu știau. Făptașul era pierdut, se mistuise în mărcinișuri și negură.

O ridicară pe mama mortului și pe muierea lui, le siliră cu vorbe blânde să vie spre casă. Puseră trupul pe căruță împreună cu plugul pe al cărei fier se scursesese sânge. Ion Jura împiedecă roata dindărăt din dreapta, din partea răpei, cu un lanț; și apoi veniră la vale. Tot Ion le vorbi, pe drum, cuvinte de

îmbărbătare și de alinare. Dar pe când vorbea, gândul lui era într'altă parte, căuta în dreapta și în stânga neliniștit, fără pace, cum caută copoiul cu nasul în pământ. Cine? Cine avea în el atâta ură pentru omul acesta? De ce? Ce îi făcuse? Era un om sărac ca ei toți, muncitor, pașnic. Sfadă, n'avusese, bătaie și mai puțin. Ce-au avut cu el? Căci, oricât te-ai gândi, să-l omoare numai de poftă, nu se putea, om ești și când pui mâna pe pușcă... Să-l omoare numai de poftă, nu, nu se poate...

Satul aflase, erau oameni în porți, capete la ferestre. Căruța înainta încet, zângănind, pe pietrele mari, rotunde, de râu, printre casele tari din piatră grea, cu porți mari, ferecate, încununate cu viță palidă. Muieri și copii se apropiiau de căruță. Oamenii stăteau cu spatele la zid, își scoteau încet pălăria. Unii ridicau tot încet mâna la frunte și se închinau. Alții nu, ci priveau cu măhnire, cu ochi înnegurați, trupul înțepenit în căruță, lângă plug.

Ion umbla cu capul gol prin ploaie, cu fruntea plecată, pe gânduri. Dădu o mână de ajutor și când sosiră acasă la cel ucis. Oameni săraci: n'aveau decât o odaie. Pe masă așezară trupul, îl acoperiră cu o pătură aspră, neagră, și-i puseră o lumânare la căpătâi. Intrașeră oameni în curte, rude și prieteni. Cu toții vorbeau încet, șopteau, se auzeau plânsete și oftaturi. Dar Ion Jura stătea de o parte, așezat pe marginea patului în care-l culcaseră pe copil. Copilul zăcea întins pe spate, cu ochii țintă la tavan. Era palid de tot și avea ochii frumoși, negri, catifelați, mari: toată fața îi era numai ochi. Acuma străluceau bolnăvicios de friguri. Mâna subțire și slabă îi zăcea fără putere. Ion i-o apucă ușor, blând, în palma lui mare, pătrată, în care pumnul copilului pierea. Ii zâmbi cu gura cărnoasă și roșie și cu ochii cenușii, limpezi, și-l scutură ușor cu mâna cealaltă. Șopti:

— Măi... Măi tu...

Copilul se uita mereu în tavan. Ion Jura șopti iar:

— Filipe...

Și-i mângâie mâna copilului. Se gândea: «Să-l mai întreb?». Copilul întoarse încet fața către el. Ii era frică. Ion zise:

— Nu te teme... Mi-s eu Jura...

Copilul nu răspunse. Il privea cu ochii mari de spaimă. Ion pricepu că nu de el îi e frică lui Filip, ci de ceva ce vedea el cu ochii închipuirii. Il simți cum tremură sub cergă. Il mângâie pe piept, alinător.

— Nu te teme... Nu te teme...

Se gândea: «Nu-l mai întreb. Dacă o știut ceva, o spus». Copilul gemea, se scutura, tremurând. Ii era frig. Il apucaseră căldurile. Ion îl luă pe cel mai mare frate a lui Filip de braț și-i zise:

— Mă, nu-l țineți pre copil, pre Filip, aici în casă. Ia te uită la el...

Filip privea neclintit forma întinsă pe masă și acoperită cu cerga neagră. Apoi întoarse capul, închise ochii. Pe obraz începură să-i curgă lacrimi. Celălalt flăcău zise:

— Numa așa face...

— Apăi da... Voi să-l duceți la mine acas', sau la Anculia, la Pătru, că vi-s neamuri... ha? ori nu vi-s?

— Apăi bine... îl ducem la Pătru, că-i mai aproape, ni-s și vecini, ni-s prinși cu cășile unul de altul, murmură flăcăul ca să nu se supere Ion că nu aduc copilul la el. Ion însă se apropie iar de Filip și-l mângâie cu palma mare și aspră pe obrazul fraged. Ii șoptea stângaciu:

— Lasă, nu te teme... Nu te teme...

Copilul nu auzea, sau auzea dar nu pricepea; nu răspunse nici cu o privire. Tremura, cu ochii strălucitori de friguri. Ion se scutură și se izbi cu palmele pe coapse, ca și cum ar fi zis: « Asta e. Ce pot să fac. Ce sunt eu de vină? ». Și eși afară fără să mai vorbească nimănui. Umbla cu capul în piept, fără să se uite nici în dreapta nici în stânga. Când să iasă se izbi cu umărul de stâlpul ușii. Apoi simți că-l trage cineva de mânecă. Era bătrâna. Il ținea strâns de mânecă și-l privea de jos în sus — era mărunță — cu obrazul ei uscat, supt palidă de plâns și cu ochii oboșiți. Murmură:

— Vino în cuină...

Și-l trase în odaia întunecoasă unde era vatra. Negreala pereților o întuneca și mai tare. De un lemn pus de-a-curmeziișul pe sus și proptit în doi pereți, atârna lanțul pentru ceain și o cracă mare, veche, înegrită, în chip de C, pentru o clipă de nevoie când n'ar fi fost lanțul. Lanțul de altfel îl cumpăraseră numai de doi ani, erau oameni săraci, înainte nu avuseseră decât crăca aceea înegrită, împietrită de ani și de fum.

Bătrâna se uita cercetător la fața lui Ion, dar nu-l vedea, căci el era cu spatele la ușă. El în schimb vedea ochii tulburi de bătrânețe care-l aținteau. Buzele sbârcite, drepte, care fuseseră frumoase la vremea lor, se mișcă:

— But l-o pușcat pre Ion al meu... Auzi? But!

Omul din fața ei nu se clinti. Ea zise:

— O avut ură pre Ion și l-o pușcat...

Vorbeau amândoi aici în taină, în întunec; la fiecare cuvânt rostit bătrâna făcea ochii mari. Ion Jura murmură:

— De ce o avut ură pre Ion?

Imprejurul lor oamenii vorbeau, veneau, plecau, în fiecare clipă treceau pe lângă ei, fără să-i ia în seamă. Bătrâna zise:

— Pentrucă s'o scris la voi, la partid... și umbla de vorbea cu oamenii și-i învăța...

Apoi tăcură iar. Puteau auzi cum începuse iarăși să bocească soția celui mort. Oamenii vorbeau, încercau s'o liniștească. Un om își făcu loc pe lângă Ion și bătrâna și le zise în treacăt, cu un aer de glumă palidă și fără chef:

— Stați la săbor, stați...

Ion șopti:

— Cum poate But să aibă atâta coraj, să-l puște pre un om de-al nost'?

Bătrâna rămase cu ochii în gol. Păru deodată zdrobită de oboseală. Se căță pe sub pieptar în brău, scoase un briceag vechi cenușiu, îl deschise și i-l arătă lui Ion:

— Să mi-l dați în mâna mea...

Și deodată, cu o flacără în privire, făcu două cercuri în aer, mici, cât e scobitura ochilor într'o tighă de om:

— Uite-așa să-i scot ochii...

Ion clătină din cap și dădu să iasă. Ea îl trase iar de mână și-l privi rugător, ca o biată muiere bătrână și slabă ce era și zise:

— Măcar cum îi drept să faceți... Să-l judecați voi, cum știți voi...

Ion dădu încet din cap, în semn că da, și ieși.

* * *

Mai spre seară cel pe care oamenii din sat îl cunoașteau mai ales nu sub numele, ci sub porecla neamului său, *But*, se întoarse acasă. Umbla agale pe uliță, înalt, deșirat, cu gâtul lung și subțire, gălbejit ca și fața. Nu se uita nici în dreapta nici în stânga. La trecerea lui oamenii care îl întâlneau duceau mâna la marginea pălăriei, cu o mișcare temătoare. Știau că lui *But* nu-i place să-i dea bună seara oricând și că uneori se mânia pe cine-l saluta. Iar pe de altă parte se gândeau că e primejdie să se facă dușmani cu el, și puneau degetul la marginea pălăriei, ca și cum ar fi zis: « Uite, dacă nu te superi, îți zic bună seara... ». Făceau asta chiar și oameni copti, chiar și oameni bătrâni, cărunți, deși *But* era tânăr, mai ieri alaltăieri fusese un copil leneș și galben la față?

Umbla acum pe o uliță strămbă în marginea satului. Rândul de case din stânga era sus, în deal, apoi urma ulița într'un șold între șanțurile ei, iar mai jos celălalt rând de case, pe jumătate cufundat în pământ. Ulița era pustie. Cum venea la vale un câine care trecea dintr'o curte într'alta îl văzu pe *Romulus*, zugrăvit, înalt și negru pe cerul cenușiu deschis străpuns de ultimile lumini ale soarelui galbene ca un ceai slab: Câinele se uită o clipă la umbra lungă care se apropia de el, apoi se furișă repede sub poarta cea mai apropiată. De copil, *But* avea obiceiul să-i urmărească pe câini, să-i bată cu pietre și să le taie coada. Stăpânii vietăților ciuntite de coadă nu se puteau supăra: cum să te superi cu *But* și cu neamul lui? Mai bine pleci din sat în pribegie.

But trecea printre casele cu porți mari, închise. Era liniștit. Pe ferestrele pătrate, strănte, se vedeau umbrele celor dinăuntru la lumina vreunei lămpi, sau pâlparea flăcării de petrol abia aprinsă. El întorcea capul în dreapta și în stânga pe gâtul său lung și se uita înăuntru pe fiecare fereastră. Rădea ușor, cu gura lui de băețandru necopt care arăta într'o parte un dinte de metal moale, cenușiu. Era bălai, cu pielea albă-gălbuie și fragedă, și ochii îi erau întunecați, tulburi, nestrăvezii, cum sunt uneori ochii celor bolnavi de piept. Se uita pe fereastră și vedea oameni trăind, mișcându-se. Zâmbea fără veselie, ca omul

care e străin de ei. Zâmbea într-o parte cu un colț al gurii, arătându-și dintele cenușiu de tinichea.

Trecu prin fața unei case mari, spoite alb, nu galben sau albastru ca altele. Se vedea pe ea că e una din cele mai vechi de pe ulița aceasta. But se opri o clipă și se uită la ferestrele ei întunecate. Murmură:

— Ați adormit... Ați adormit...

Casa era a lui și ședea într'însa cu chirie un neam de oameni săraci, ai lui Băcilă ce-i mai zicea și Covaciul. But merse mai departe. Se opri în fața celeilalte case a lui, cea în care locuia, cu zid înalt și poartă grea, care ascundeau tot ce mai era în curte, șopronurile, magazia, pătulul, grajdul. Bătu tare cu pumnul în ușă.

— Cine-i? întrebă un glas de femeie tânără.

— Eu mi-s, mormăi el fără să se oboscască să ridice vocea și mereu cu zâmbetul acela strâmb pe față. Intră și se uită împrejur la tinda casei ținută pe arcuri de piatră, la grajdul de unde se auzeau mișcându-se caii și vitele celelalte mari — căci oile erau la « sălaș », adică la stână în munte — mirosi cu plăcere izul obișnuit al borhotului putred dela cazanul cu țuică ascuns în căsuța lui de zidărie bine tencuită, apoi zise:

— Mama unde-i?

Femeia îl pândeia temătoare, pândindu-i gândul din ochii întunecați, fără culoare hotărîtă, nestrăvezii. Era nevastă-sa, mărunță, subțire, cu brațele încruciate și cu mâinile în mâneci. Zise:

— S'o dus la Micluț că nu vrea să ne dea banii...

— Aha... Și de mult s'o dus?

Fără să mai aștepte răspuns, But ieși pe poartă. În tindă se iviseră frații lui mai mici și o muiere bătrână și grasă tot rudă cu ei. Un glas de băiat întrebă din umbra tindei:

— Unde merge?

— S'o dus să-l bată pre Micluț.

— Da' păi n'are bătă!

Soția lui Romulus nu răspunse. Umbla prin curte cu degetul îndoit pe bărbie și cu o mână în șold parcă ar fi căutat ceva pe jos prin întunec. Nu căuta nimic.

Ieșit în uliță, But își trase umerii înapoi și se îndreptă din șale. Se opri în fața celei de a treia case a lui. Bătu în poartă și intră. Câinele, gata să sară la el, se trase îndărăt târându-se cu burta pe pământ. But zise:

— Bună seara, neico Micluț...

Surâdea binevoitor numai cu un colț al gurii, partea cu dintele de tinichea. Omul cu care vorbise îi răspunse privindu-l cercetător și speriat. Era un om de statură mijlocie — se uita în sus la But — cu fața gălbejită și suptă și cu o mustață subțire, neagră, rară. Lângă el erau două femei, trei copii stăteau în ușă, iar mama lui But îi înfrunta pe toți. Era o bătrână înaltă, mai înaltă decât fiul ei. În umbra ce se lăsase, părea o arătare, o dihanie de mirare

și de spaimă. Fața îi era prelungă și scofălcită și ochii duși în fundul capului, iar nasul subțire, dar cărn ca al unei scăfârlii de mort. Vorbea târăgănat cu un glas jeluitor. Când intrase But tocmai spunea:

— Lasă, lasă, că le vede el Dumnezeu pre toate și n'are să scape niciun om cu păcat. Nu crede tu că scapi că nu ești sărman cum zici; sărman ești la minte că te ascunzi de noi, dar să știi tu că mi s'o arătat un semn în vis, uita așa un perete, și o mână a scriat cu degetul pre dânsul, ca în bucvari (carte): și acolo scria așa, că tu ai bani, două mii de lei, pitulați în pat, dedesubt de tot, pre blănille alea pre care umblă goangele, uite-așa, uite-așa umblă goangele...

Și mâna ei uscată și lungă umbla prin aer într'adevăr ca o gănganie cu cinci picioare fremătătoare, o coropișniță neagră cafenie, mare cât o scorpie.

Omul Micluț se uita holbat la mâna care umbla prin aer. Zise pierdut:

— N'am... Zău dacă am... Puteți să vă uitați...

— Am văzut... Am văzut azi noapte... mormăia bătrâna lui But uitându-se împrejur prin curte. Și adăugă:

— Se strică toată casa de murdăria voastră...

Omul stătea cu mâinile spânzurând neputincios și se uita la But, așteptând. Acesta întinerise parcă și mai mult. Doar o umbră de surăs îi flutura pe gura copilărească de băiețandru neșopt. Zise:

— Nu vrei să plătești chiria neico Micluț?

Celălalt nu răspunse. Il privea numai speriat, puțin încovoiat. Nevasta lui Micluț sări între ei țipând:

— Ce vrei, ce, să-l omori? N'aveam! Ni-s săraci! Mai ai tu o țăr' de răbdare, că nu trăiești numa din ce-ți dăm noi! De Crăciun îți dăm.

But n'o luă în seamă. Il privea nestrămutat pe Micluț, cu umbra aceea de zâmbet. Micluț se 'ntoarse și-i șopti șuierător muierii peste umăr:

— Taci! Taci! Du-te de aici!

Și o împinse la o parte. Câinele se trăsese îndărăt în cotețul lui și scheuna încet. But întrebă iar:

— De ce ți-e frică de mine? Ce? Eu mi-s om rău? Ha? Mi-s rău? Mai rău ca tine?

Și deodată cu o mișcare iute îl apucă de piept pe Micluț, îl trase la el și începu să-l izbească peste ochi cu pumnul. Lovea repede, din toate puterile, în cap, peste nas, peste fălci. Micluț încerca să se ferească, dar asta îi era toată împotrivirea. Incepu să-i curgă sânge din nas și din buzele sdrobite. Se trăgea înapoi și încerca să se ferească; iar celălalt îl ținea de piept, îl izbea găfâind și zicea mereu:

— Mi-s rău, ha? Mi-s rău? Eu mi-s rău? Ha? Dumnezeu și Sfântul tău!

Apoi, îl împinse pe Micluț, îi dădu drumul. Se oprise dintr'odată. Era alb la față, sufla greu. Se uită împrejur la toată curtea scufundată în umbră. Copiii se ascunseseră. Muierile se ghemuieră într'un colț. Ieși fără un cuvânt,

urmat de maică-sa înaltă și cu picioarele înfășurate în atâția ciorapi și scoarțe încât se făcuseră groase ca niște butuci.

Afară în uliță o voce de băiat tânăr zise tare:

— Neico Romulus! Auzi că l'or pușcat pre Ion...

Nu se auzi răspunsul lui But. Dar aceeași voce insistă mai puțin tare:

— Apăi de unde știi, că n'ai fost în sat, ai fost la sălaș? Ha? De unde știi, neico Romulus? Au!

Răsună afară o pereche de palme și o fugă grăbită.

Rămas singur în curte Micluț ceru apă; nevastă-sa îi aduse o cană și omul se spală pe față de sânge. Bolborosi, scuipând apă:

— Ce ai? Te-ai bolnăvit?

— Nu, zise femeia. Glasul îi era schimbat, înecat. Intrebă:

— De ce?

— Apăi îți tremură mâna.

Femeia trânti cana pe jos și izbucni în plâns. Il îmbrățișa pe bărbatu-său, îl strângea, vorbea fără șir. Omul se scutură:

— Hai, hai... E slab. E rău, numai e slab, n'are putere în mâini... Nu mi-o făcut nimic.

O liniștea pe femeie, o împingea spre tindă.

— El numai să dea eu pușca știe, în mână n'are putere, e slab...

Romulus se întoarse acasă, încet. Nu mai zâmbea; era palid de oboseală și părea bolnav. Mergea încet, ca un bătrân. Ajuns acasă, le porunci muierilor să aprindă lampa. Isi aruncă cât colo pieptarul de piele înflorit și cu ținte de aramă pe margini și se întinse pe pat nedescăltat. Bocancii plini de noroiu murdăreau în chip scârbos pătura de lână curată. Nevasta lui But ședea pe un scăunel și torcea. Se uita la el cum zace cu ochii închiși și cum necinstește patul și-i zise cu o imputare nehotărîtă în glas:

— Descultă-te, mă, că spurci straietele alea...

But întredeschise ochii. Așa printre pleoape, îi părură névesti-si întunecați de tot, fără alb. Il auzi cum mormăie:

— Na, straiete albe... Dumnezăul ei de cușmă...

Și-și șterse dinadins bocancii pe « cușmă », pe pătura de dimie albă. Apoi zise mai tare:

— Vino și descultă-mă tu, Marto...

Ea se supuse. Romulus o privea pe sub gene și zâmbea slab. Femeia duse bocancii din odaie și rămase multă vreme afară. Bătrâna torcea și ea. Strâmbă din nasul cărn și zise:

— Muieroa ta plânge, Romulus... Nu e bună muieroa ta...

El nu răspunse. Zăcea cu ochii închiși, cu mâinile sub cap. Din odaia alăturată — căci But stătea într'o casă mare cu multe odăi — se auzeau vorbe potolite, stăpânite, șoapte. Bătrâna zise iar, ca și cum ar fi vorbit singură:

— Nima' nu știe cine l-o pușcat...

Romulus tăcea. Bătrâna îi privi cu luare aminte pleoapele galbene apoi îl întrebă în gol, parcă vorbea cu altcineva sau cu propria ei umbră pe zidul văruit din față-i:

— Dormi...

— Ba... răspunse But. — Nu dorm...

Bătrâna întrebă iar, cu un fel de plictiseală și de nepăsare:

— Auzi? Nima' nu știe cine l-o pușcat pre Ion ăla... Nima'...

Aștepta un răspuns. Dar Romulus tăcu și mai departe cu pleoapele acoperindu-i ochii duși în fundul capului. Doar pe buze îl flutura o umbră ștearsă de tot, a unui surâs care nu venea. Parcă ar fi vrut să strâmbe din nas și să-și arate dintele ascuțit, cenușiu, de tinichea.

*

Stăteau înghesuți în sala strâmtă care mirosea a umezeală, a pereți reci văruți de mult și a căror tencuială se desface pe nesimțite într'o pulbere subțire de vechime. Era întunec, afară se făcea noapte. Aprinseseră lămpile de gaz cu pântecul verde și sticla aburită. Oamenii ședeau strânși unii într'alții, cu cojoacele pe ei, ghemuți pe băncile lungi din trei scânduri. În dreapta, lângă zid, se îmbulziseră femeile, cu broboade negre, cu cojoace, cu picioarele devenite groase ca niște butuci de mormanele de lână în care și le înveleau. Se mișcau și odată cu ei se frământau pe pereții albi-gălbui umbrele lor uriașe. Vorbeau, și atunci câte un abur străveziu se ridica deasupra vorbitorilor. Căci era frig, afară avea să se lase până diminează o brumă grossă, iar aici înăuntru răsuflarea caldă se făcea numaidecât ceață.

La masă ședea biroul organizației, Pătru Raduia, Ion Jura și Vădrariu Matei. Pătru era un om scurt, ager, negricios, ciolanos, cu umerii obrazului ieșiți, dar cu obrajii supti. Râdea adeseori arătându-și dinții albi, strălucitori, rânduți ca un șirag de mărgăritare. Acuma era trist, cu fruntea încrețită de mâhnire. Vădrariu ședea cu coatele pe masă și cu capul în mâini. În fața lor, dincolo de lampa care le lumina crud fețele și-i orbea, în semi-întunec și în frig, se frământau oamenii. Luară socoteală de cei de față — Matei îi scria — și Pătru Raduia spuse:

— Mai e vreunul aici care nu e membru de partid?

Oamenii se priviră unii de aproape de tot, în colțurile mai întunecoase din fundul sălii. Nu! Nu erau decât membri de partid, întâri un om cărunț cu mustățile aproape albe.

Deodată Ion al lui Jura îl întrebă tocmai pe moșneagul cu mustățile sure:

— Cine-i lângă dumneata, taico Iancule? Nu-i Pantalemon?

Ba da, el era. Se făcu mișcare între oameni. Se uitau urît la cel strecurat printre ei; îl ridicară în ghionți.

— Ce cauți tu mereu la noi mă omule? Când te-am întrebat n'ai vrut să te scrii în partid. Acuma ce vrei cu noi? Vrei să afli ce vorbim noi aici? Ai să afli și tu!

— Vrea să afle să-i spună lui But ! strigă o voce. Se ridicară și altele :

— Și lui Traian Lupul ! Și lui Nistor Boieriu, că-s neamuri !

Pantalemon stătea între capetele mânăioase ridicate spre el și râdea încurcat, strâmb, sub ghimpii mustății scurte care-i ascundeau dinții galbeni și neregulați. Zise :

— Păi eu n'am știut că voi stați și sboriți (vorbiți) lucruri care nu trebuie să le știe tot satul... Dacă vi-s volnici să le ascundeți de noi, de sat, bine, eu mă duc...

Rânjea galben, batjocoritor, peste umăr. Râdea de ei și le spusese vorbe înțepătoare, veninoase. Un murmur se ridică. Câteva glasuri — printre care se auzi răsunător țipătul femeilor — strigară, învâlmășite :

— Noi ni-s satul ! Satu-i aici, față !

Pătru Raduia strigă după el :

— Ieși ! Pe urmă vorbim noi cu tine... șpionule !

Se potoli freacățul și neastâmpărul. Oamenii își suflau în pumni de frig. În ciuda frigului și vântului tăios pe care-l auzeau cum poartă hârtii și frunze pe uliță și cum plânge înșurubându-se în hornul sobei de tuci stinse, totuși afară stătea cineva și-i privea. Îi vedea nasul lat turtit pe geam și gura deschisă, cu bărbia atârânănd, cu buzele groase și răsfrânte. Era prostul satului. Nimeni nu-l lua în seamă. Știau că nu pricepe, chiar dacă ar auzi prin geam ce se vorbește.

Ion Jura se ridică de pe fotoliul de pluș roșu care fusese înainte în salonul negustorului neamț fugit în 44, a cărnii fusese și sala aceasta, unde-și ținea el cârciuma. Incepu să vorbească despre cel ucis în dimineața aceea. Povesti lucruri pe care le știau aproape toți cei de acolo. Dar totuși tăceau, își apropiu capetele, ascultau cu gurile întredeschise, încordați să nu scape niciun cuvânt.

...Da, fusese copil de oameni săraci, mulți erau aici de vârsta lui și-l știau cât de bun era la școală, și cum trebuise să se facă cioban la oi, să păzască pe munte oile lui But cel bătrân și ale lui Nistor Boieriu, și cum se lup-tase cu sărăcia și dăduse cu pieptul înainte prin toate greutățile. În 45, când s'o început partidul la noi, a venit și el. L-am propus pentru Front președinte și până azi a fost acolo, un om tare ca piatra, cu un gând și o vorbă. Cui nu i-o fi fost drag de el, să zică. Și îi plăcea să învețe, uite cartea lui. Uitați-vă la ea. Tu o cunoști, Alexandre. Și tu Dămioane, că ați citit din ea împreună cu el.

Și ridică în amândouă mâinile o carte cenușie, pătrată, cu titlul pe un dreptunghi roșu.

— Iată ce scrie pe ea.

Și desluși literele stângace scrise cu cerneală violetă, palidă :

— *Această carte e a mea, Ion cutare, anul, comuna cutare...* Măi tovarăși, uite și semn. Uite semnul la pagina patru sute. Aici o ajuns el cu cititul. Mă întreba pe mine alaltăieri : mă Ioane, cum să facem colectivizarea aici la noi în sat ? — Apăi cine o zis că s'o facem ? — Când o veni vremea s'o facem,

cum o facem? — Ei, eu n'am știut. Iar el mi-o zis: Uite, noi n'avem pământ arabil mult. Noi munca în grădini, în moșiile noastre de pruni și de alți pomi, s'o facem împreună. Moșiile de pomi să le punem împreună. Și în loc de douăzeci de cazane de răchie să avem o fabrică de conserve din roade. A?

Așa mi-a zis. Așa era el, un om care umbla pre drum și gândul lui, iară și el umbla, mai răpede, înaintea lui. Cum ai mâna pre un om înainte, să afle drumul, așa mâna el gândul lui. Iar Pătru mă trage de haină să măntui, să vorbesc mai pe scurt, lasă Petre, știu, dar nu pociu să țin în mine vorba asta: iacă tovarăși, cartea asta, dacă am avea noi o putere și am ști s'o vedem cum e, ea e plină de sânge, de sângele din inima lui Ion ăsta. Mă credeți? Dreptu-i?

— Drept, drept... mormăiră întunecos, ca de departe, glasuri răgușite de mâhnire. — Drept e... adevărat...

Și atunci Ion al lui Jura le vorbi de copilul, Filip, îngrozit de moarte sbătându-se la ceasul acela bolnav de spaimă. Muierile oftau și se ștergeau la ochi, iar oamenii se uitau țintă în ochii celor din biroul organizației. Era limpede, trebuia făcut ceva. Pătru Raduia zise:

— Iacă tovarăși: noi acum trebuie să ajutăm pre milițian să-l afle pe vinovat. Cine știe ceva, cine a văzut ceva, trebuie să spuie tot, să-l apucăm de gușe pre bandit.

Oamenii nu răspunseră. Se frământau, șopteau între ei. Unul din fund strigă:

— But l-o pușcat!

Iar ceilalți încuviințară: da, But făcuse omorul. Pătru întrebă dacă au dovezi. Dar oamenii n'aveau dovezi. Moșul Iancu se ridică și zise:

— Iacă dovadă, fărtați: bunicul lui But era om când eram eu copil. Și era lotru de oi. O fost odată la Brebu la niște baci, să fure oi. Apăi ăia l-or prins și l-or omorât. Apăi l-or îngropat într'o apă. Nima nu știe unde. Iară But ăsta, copilul, Romulus, n'a muncit în toată viața lui o zi. Ce face el? Dă la oameni să-i muncească în parte, iară el doarme. Apăi se scoală câteodată cu o mânie, cu o poftă, să dea cu pumnii, să taie, să sdrobească; că el doarme prea mult, fraților. Așa, când a avut numa 20 de ani în 44, nu era lege în țară. S'o dus cu bani la jandari, și l-or iertat că l-o pușcat pre Novac, ăla care o vint invalid dela război. Tot neamul lui But, îs bogătani și oameni cu păcat. Iară ortacii lui, tot la un fel. Bogătani, și cu inimă în ei mai tare ca piatra. Traian Lupul, că de-ăia i-o ieșit și policra în sat. Și Nistor Boieriu, că tot ca un domn mare se ține. Toți. Iară But l-o pușcat pre Ion, că are ură pre noi... Pre toți are ură. Cum vede om întreg, muncitor, el are o poftă să-l taie cu cuțitul. Eu mi-s bătrân, cunosc ura lor...

Și se așeză mormăind întunecat în mustața sură. Obosise de atâta vorbit, căci era un om tăcut; umbla pe la sălașe cu oile și n'avea cu cine scoate un cuvânt săptămâni întregi.

Afară, nătângul își turtise și mai tare nasul de geam și aburise sticla cu răsuflarea gurii groase, căscate.

Se ridică să vorbească o femeie. Era plină la față, oacheșă, singura care se legase la cap cu o cârpă roșie, căci știa că-i stă bine la pielea măslinie. Era mahnită. Zise încet:

— Tovarăși, copilul lui Ion poate să moară. Că l-or dus din casă să nu-l vadă pe taică-su mort, și l-or dus întâi la tovarășul nost, la Pătru Anculia, e față aici. Iară Anculia nu l'o primit...

Pătru Anculia era un om tânăr, palid, cu mustăcioară neagră. Se frământă, strigă:

— Am și eu copil... Nu știu ce boală are al lui Ion...

Femeia urma:

— Și l-or purtat prin frig și prin vântul ăsta, până la tovarășul Jura, departe...

Vântul țiuia chinuit și sălbatec peste horn.

— ...Ne trebuie dovadă! Pentru un om și un copil nu mai trebuie dovadă. Să-l luăm pe But și să-l strângem în chingă. Noi, muierile, care avem copii, să-l întrebăm cum om și noi: ai făcut sau n'ai făcut? Și spune el, lasă, musai să spună adevărul...

I se asprise fața pe lângă colțurile gurii. Li scânteiau ochii. În colțul lor, muierile murmurau: da, așa trebuie făcut! Și printre bărbați iarăși se stârni murmurul, ca de apă repede, depărtată:

— Drept... drept...

— Nu-i drept! strigă Anculia și se ridică în picioare. O privea rece pe femeie. Nu-i drept! Noi nu ni-s fără lege, să prindem oameni și să-i belim de piele că așa ni s'o părut nouă! E rușine, fraților. Să cerceteze cazul jandarul și noi ducă știm ceva îi spunem. Să lucrăm curat, oameni buni, nu ca sălbaticii, că nu ni-s sălbatici, ni-s oameni.

Se mișcă pe bănci, încurcați, nehotărâți. Femeile dădeau din cap: nu, n'are dreptate. Nu-i drept. Dar Anculia vorbea mereu, și vorbea cu ochii țintă la cei din biroul organizației. Ei ședeau tăcuți. Peste privirile lor trecu umbra unei nehotărâri. Da, poate avea dreptate, poate era bine să hotărască așa...

Când trecură la alte treburi, când se discută pe cine să-l propună președinte la Front în locul celui ucis, biroul îl propuse pe Anculia. Pătru Raduia spuse că e tovarăș cu ei încă din 45, dintre cei dintâi, că e tovarăș bun... Oamenii tăceau. N'aveau nimic împotrivă, dar nici multă căldură pentru Anculia nu simțeau în inimă. Dar Anculia se sbătu încurcat pe bancă și spuse că el nu poate primi, că n'are vreme, că are copil, că are greutate... Nu voia. Oricât ar fi vorbit cu el, nu-l putea întoarce. Nu voia. Până la urmă îl lăsară în pace.

După ședință, pe când umblau spre casă sgribuliți sub vântul tăios, Ion al lui Jura îi spuse secretarului.

— Mă, Petre, ce are cumnatu-tău? S'o schimbat...

Pătru merse mai departe prin noroiul uliței împietrit de frig. Se uita în pământ. Mormăi:

— Nu știu... Poate fi umblă strâmb...

— Apăi să vezi, mă, ce e cu el...

Pătru Raduia nu răspunse. Se uită la cerul pe care nori grei negri ascundeau stelele reci. Se despărțiră la poarta lui Pătru. Acesta bătu și nevastă-sa eși înfrigurată să-i deschidă. Dormea pe jumătate. Pătru intră și se desbracă aproape pe întunec, căci fitilul coborât al lămpii nu lumina nimic. În celălalt pat dormeau greu bătrânii. Pătru intră în patul cald și se întinse pe spate.

Intrebă:

— Iconie...

— Da... șopti nevastă-sa încă prin somn.

— Ii prieten frate-tău cu But?

Femeia tăcu o clipă apoi, cu o voce deodată trează, zise:

— Nu știu... De ce mă întrebi?

Pătru se 'ntoarse pe dreapta, cu spatele la ea, și întrebă iar:

— Iconie...

— Ce?

— Ți-e drag de frate-tău, Iconie?

— Eh... Mi-i frate...

Pătru mormăi ceva. Nevastă-sa începu să-l descoasă, dar el se prefăcu că răsufală adânc și că a adormit.

Nici Ion al lui Jura nu dormi liniștit în noaptea aceea, ci apăsător de gânduri. Stătea cu ochii deschiși, cu mâinile sub căpătâi și se întreba cum isbucnise dintr'odată în mijlocul oamenilor ca o ciumă, lucrul acesta nou. Mocnea, desigur, și simțise și el. O întrebasese pe bătrână « Cum a avut curaj But să-l puste pre feciorul dumneatale? », dar acum în puterea nopții îi era rușine de întrebare. Căci chiar el Ion știa foarte bine vorbele lui But și ale celorlalți de teapa lui, oamenii cu cazanc de țuică și cu grajduri mari. Le știa foarte bine vorbele batjocoritoare, șoptele pe la colțurile de uliți. Cum stătea așa în pat și se frământa, înfierbântat și nădușit de neliniște, îi venea mereu în fața ochilor aceeași întâmplare. Vede în închipuire ulița mare a satului, unde sunt casele celor bogați. În fiecare fereastră sta câte un cap de bătrân sau două trei fete, sau un om în putere, stăpânul casei. E zi de sărbătoare, și oamenii umblă fără mult rost pe uliți, iar ceilalți stau în ferestrele înguste și privesc. Și iată-l de departe pe But, sau pe Pantalemon, omul bogaților, sau pe Traian Lupul. Vine, se oprește în fața unei case, își dă binețe cu cel din feresatră, apoi se apropie, îl ia de gât și de umeri cu brațele și-i vorbește la ureche. Îi vorbește multă vreme. Apoi îl lasă și pleacă. Iar omul rămâne tulburat și se uită lung după But sau Pantalemon sau Traian Lupul — fiecare din ei la rând a făcut asta de nenumărate ori — iar celălalt se oprește la altul, îl ia și pe acela de grumaz și-i vorbește în taină la ureche. Apoi pe altul și pe

altul. Aşa, ziua mare, în ochii satului. Se întâmplă să treacă şi el, Ion. A văzut de departe totul. Acum se uită în ochii celor care au plecat urechea la soapte; dar ei surâd strâmb, stânjenit, şi îşi feresc privirea. Surâsul strâmb e întocmai ca al lui But sau al lui Pantalemon, şpionul: un surâs ruşinat şi înfruntător totodată. Stă acuma Ion şi nu doarme noaptea şi vede în faţa ochilor rânjetu ăsta şi se mustră singur. Cum a fost aşu de prost şi n'a ştiut ce are să se întâmple. Nu l-au ameninţat ei de atâtea ori pe bietul Ion cel ucis? Şi încă pe faţă. Ia tă că satul a simţit şi ştie. Oamenii ştiu.

Şi asta îl turbură. Cum de ştiu oamenii? Nimeni n'are vreo dovadă, nimeni n'a văzut, nimeni nu poate merge la judecată cu ce ştie, că-l râde judecătorul. Dar toţi ştiu limpede: But a ucis. Ştiu şi de ce a ucis: din ură pentru oamenii săraci care au acum puterea în sat. Şi tocmai el, Ion, n'a înţeles, n'a ştiut? Şi Pătru şi Matei? Stau toţi trei şi aşteaptă să-l mai omoare pe vreunul bogătanii?

Se svârcoli în pat parcă l-ar fi înţepat un ac. Frate-său mai mic, Ilie, doarme lângă el. Se svârcoli şi acesta prin somn şi mormăi ceva nedesluşit, apoi îi întoarse spatele.

Gândul lui Ion sfredelea mereu. Anculia e de vină? Sau el e de bună credinţă şi-s alţii care fac să nu se ia hotărâri întregi, ci să se topească totul în nelămurire, în vorbe, în certuri mărunte cum fusese astăseară între Anculia şi miera cea cu cârpă roşie — cum o cheamă...? Cine e de vină? Eu mi-s de vină. Noi ni-s de vină. Ne-am pierdut minţile, am adormit. Iară bogătanii se gătesc să-i strângă de gât pe oamenii noştri. Noi dormim, stăm la săbor în poartă, sedem la birou şi scriem hârtii. Iară oamenii îs ca oile fără câine să le păzească. Umbă duminica beţi de răchia din cazanul lui But, cad pe uliţă, ori se taie cu cuţitele şi But cu prietenii lui, râde aşa în colţul gurii, strâmb. I se ridică numai colţul gurii în sus... Iară noi dormim...

Scoase pumnul de sub pătură şi voi să lovească în ceva, să se lovească în piept. Il clătină prin întunec, apoi îl băgă iar sub pătură şi încercă să doarmă.

A doua zi dimineaţa eşi pe frig şi pe negură. Încă m i era întunec. Se duse să-l trezească pe Pătru Raduia să-i spună tot ce gândise el peste noapte. Il găsi pe Pătru în poartă cu moşul Iancu. Acesta ţinea în mână o hârtie. Pătru zise:

— Ia citeşte-o şi tu.

— Am aflat-o bătută cu un cui în poartă, zise morocănos moşul Iancu. Ion citi. Era scrisă stângaci, pe hârtie de caiet şcolăresc, liniată. Scrisul era prefăcut:

Dragă taico Iancule

Te rugăm să nu mai vorbeşti atâta prin sat, că ţi se va tăia limba. Şi în termen de cinci zile să demisionezi dela Partidul Comunist. Altfel va veni moartea să te ia. Semnată de noi.

Echipa fulger

Moșul scuipă cu necaz:

— Iacă!

Lua scrisoarea din mâna lui Ion.

— Avem printre noi șpioni care merg și le zic tot. Cine a vorbit aseară? Muierea lui Iovan și cu mine. Cine are scrisoare în poartă? Iovan și cu mine. Anculia n'are scrisoare. Cine s'o dus să le zică tot? Ziceți voi, că eu mi-s prost, nu știu...

Ion izbucni atunci. Nu se uită că are moșul de față. Ce, să se ascundă de el? Il strângea de braț pe Pătru și spunea iarăși și iarăși focul lui de noaptea trecută. Acesta ascultă cu ochii departe. Jos în valea astupată de cețuri se ridică departe fluierul și urfutul unui tren înainte de a intra în tuneluri. Când Ion se opri, după ce-și pierduse răsuflarea vorbind, Pătru îi zise:

— Haideți să mergem la But acasă...

Plecară. Nici ei nu știau ce vor face. Dar trebuia să se trezească într'un fel, să dea piept cu dușmanul.

Dar dușmanul nu era în vizuină. Când bătură, le răspunse întâi un copil.

— Romulus unde-i?

— Nu-i acasă...

— Muiere-sa îi acasă? Ori muma-sa...

Nevasta lui But era trasă la față, cu buzele strânse, otrăvită de mahnire, de nemulțumire, de umilință. Dar și pe ei îi privea dușmănos și rece.

— Nu-i acasă. S'o dus cu doi oameni...

— Care oameni? Cine erau

— Nu-i cunosc... Plugovinți...

— Dacă nu-i cunoști de unde știi că-s Plugovinți?

— Păi că mi-o zis el: iacă eu mă duc cu oamenii ăștia din Plugova...

Pe ferestruica strâmtă se ivi și gâtul întins și capul cărn și uscat al bătrânei lui But. Se uită după ei cum pleacă, apoi trase cu capul înăuntru, închise fereastra, închise obloanele. Nevasta lui But se uita și ea după ei, cu buzele strânse într'un zâmbet de mulțumire răutăcioasă.

Cei trei bărbați plecară în tăcere. Moșul Iancu zise într'o vreme:

— Apăi năroc bun...

Pătru Raduia râse la el, arătându-și dinții albi și ascuțiți. Râdea ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat, ca și cum ar fi fost mulțumit, încântat de lucruri așa cum sunt. Îi întinse mâna moșului. Acesta i-o strânse privindu-l nedumerit și zise:

— Tu te bucuri, ha? Te bucuri...

— Lasă, taico Iancule, că nu ni-s copii, să plângem când merge treaba prost... O dregem noi iară, lasă...

Moșul clătină din cap și plecă. Pătru merse mai departe cu Ion al lui Jura. Îi privi pe furiș chipul cu trăsături liniștite și curate. Murmură cu o sclipire de șiretenie în ochi:

— Iacă... și mie mi-o vint carte de departe...

Și-i arată, mototolită, o scrisoare de amenințare a idoma celeilalte.

— Numa n'am vrut s'o arăt, să nu spăimânt oamenii....

Ion răspunse, nepăsător:

— Și eu am găsit una în poartă. N'a văzut-o numa, că m'am sculat de noapte.

Și am rupt-o...

Ion îl găsi acasă pe tată-său care dădea să iasă, cu două securi în mână.

— Bună dimineața, taico...

— Dumnezeu să te îmbucure, Ioanie, răspunse Jura bătrânul. Era înalt și voinic ca și fiii săi, dar pe când aceștia avea părul bălai, el era negru la ochi și la față și părul îi fusese negru, acum era sur ca pe spinarea lupului.

Întrebă:

— Ce ai, mă? Ești bolnav?

— N'am nimica... Copilul unde e?

— Al lui Ion? Filip? Îi în sobă...

Ion intră în «sobă», în odaie, și clipi din ochi ca să se obișnuiască întâi cu întunecimea. Surorile lui, două fetișcane, se îmbrânceau și râdeau. În pat, Filip tremura, cu ochi sticloși atinși în tavan. Ion îl luă de mână și copilul îl privi fără să-l recunoască. Ion îi șopti:

— Lasă Filipe... Il prind eu și ti-l aduc, să-l vezi... Il judeci tu, Filipe...

Auzi? Să fii tu judecător...

Dar copilul nu auzise. Nu răspunse. Ion se ridică greoi, ca un bătrân, și eși în curte. Taică-său îi arată securile, cu fierul umezit de ploaia subțire și statornică. Zise:

— Mă duc cu ele la covaciu că nu știu cum o fi făcut când le-o ascuțit, că buza lor e strâmbă. Mă duc la el și-i zic: na suce-le să cate oblu cu lemnul...

— S'o temut...

Se întrerupse deodată și zise privind-l iscoditor pe fiul său:

— O plecat But din sat...

Fiu-său dădu din cap și mormăi:

Se gândea: iarăși au aflat toți, totul, fără veste, parc'ar fi amirosit din aer...

Bătrânul Jura făcu semn că nu:

— Nu s'o temut... S'o suit la sălașe, că are treabă acolo...

Se uită țintă la fiu-său. Ion simți că e o taină la mijloc. Dar îl cunoștea pe tată-său. Zâmbi și zise:

— Să vii și dumneata la noi la Partid, să mai vorbești cu tovarășii. Asară de ce n'ai vint? Ai fost la sălaș?

Jura bătrânul clipi. Ion se gândi: «Aha. Asară a aflat el ce-i cu But, acolo sus pe dealuri, unde-i începutul pădurii. Acuma clipește din ochi și vrea să mă mintă, să rădă de mine... Bine, să rădă, numa să spună ce știe...»

— Auzi tată? Vino deseară...

— Bine, vin, răspunse bătrânul, nerăbdător. Acuma mă duc la covaciu să-i duc securile la dres. Nu-i dau niciun ban, că n'am, și le-o dres prost...

Apoi adăugă:

— Mă, da'tu n'ai lucru? Ce fel de agent agricol ești tu?

— Ba chiar am... Stai că vin și eu, zise Ion. Eșiră împreună pe poartă.

Pătru Raduia se dusesese drept la cumnatu-său Anculia. Toată noaptea îl apăsase un gând pe care-l gonia mereu și nu voia să și-l mărturisească nici sieși. Dar după ce moșul Iancu îi spusese că din toți vorbitorii dela ședința din seara trecută numai Anculia nu primise scrisoarea de amenințare, nu mai putu răbda. Alergă aproape, alunecând pe pietrele umede ale drumului. Umezeala din aer îi răcorea obrazul înfierbântat. Bătu cu pumnul în poartă și strigă:

— Mă Petre, mă!

Neliniștea pe care o stăpânise atâta vreme îi apăsa răsufierea, îl făcea să-i bată inima mai încet. Aștepta să-i răspundă un glas anume printre lătrăturile câinelui trezit.

— Nu-i acas' Pătru... Tu ești?

Soția lui Anculia, rumenă și grasă, se ivi zâmbitoare în poartă, cu nasul lucitor, unsuros și ochii nepătrunși. De sus cernea mereu ploaia rece.

— Intră, că-i și muierea ta la noi... Pătru îi dus. Fii bun intră...

Pătru se întunecase la față. Răsufia adânc. «Aha! Vra să zică și el... Și tu căteaua dracului...» Și nici măcar nu zice «Iconia», zice «muierea ta» ca și când Iconia i-ar fi slugă.

Zise:

— Stai, că nu intru. Pătru unde-i?

Privirea femeii se clătină o clipă între pleoape, căutând parcă răspunsul la dreapta și la stânga lui Pătru Raduia. Apoi își arătă dinții, își lăsă bărbia pe gușa de grăsime și răspunse veselă:

— La săl:ș s'o dus că are treabă acolo...

— Ce treabă?

— Apăi nu știu, că el nu-mi spune... El îi stăpân aici, nu eu...

Și râdea, alintându-se în grăsime. Era bogată, casa era a ei, zestrea pe care i-o adusese lui Anculia în 47 îl făcuse om înstărit. De aceea zicea de Iconia, soră cu Anculia «muierea ta». Așa fusese învățată să vorbească cu oamenii de când era mică... Și acum mințea. Pătru o întrebă rece, fără să-i lase timp să răspundă:

— Singur s'o dus? Unde s'o dus cu niște oameni? Cu niște oameni din Plugova?

Femeia încercă să râdă, foindu-și fustele. El o mai întrebă:

— Nu s'o dus cu But cumva?

Apoi strigă:

— Iconie!

Nevastă-sa ieși.

— Vino acas'. Haide! Iară tu să-i spui lui bărbatu tău să vină deseară la partid să vorbească cu noi.

Și-i întoarse spatele. Iconia, speriată, îl urmă. Muierea lui Anculia îi privi. Zâmbetul i se ștergea încetșor de pe fața rotundă, făcând loc cruzimii și fricii. Apoi dădu din umeri, zâmbi cu dispreț și murmură:

— Ce parcă aveți voi putere să faceți ceva? Acum îi sfârșitul vost...

Intră în curte și închise poarta.

Pe drum, Pătru Raduia umblă o vreme fără să-i vorbească Iconiei. Casa or era la marginea satului, acolo unde clădirile se strâng între pereții râpei, prăpăstioși, stânci acuma umede și suprafețe de iarbă târzie, putredă. Le ieși în întâmpinare, umblând de-a-curmezișul drumului, oprindu-se, pornind iar, prostul satului. Se uită la ei cu ochii săi somnoroși, îi atârna ca totdeauna, groasă și îmbălată, buza de jos. Nu-l luară în seamă, și-l lăsară în curând în urmă.

Apoi se 'ntoarse către nevastă-sa și-i spuse:

— Iconie, știi tu cine l-o pușcat pre Ion?

Femeia îi asvârli o privire iute. Pricepuse tot. Dar răspunse încăpățanată:

— Nu...

Apoi, adăugă repede, morocănoasă, în silă:

— Apăi But l-o pușcat, cine alteineva...

Pătru zâmbi în sinea lui cu o umbră de nădejde în inimă. Zise iar potolit:

— Frate-tău Pătru îi ortac cu But...

— Ba minți tu! izbucni mâniașă Iconia. Il fulgera cu ochii. Se oprise în drum cu mâinile în șolduri, subțire și palidă în ploaia mărunță. Pătru se opri și el și se uită lung la ea. Il părea rău, rău de tot. Se simțea parcă n'ar fi stat în burniță și răcoare, ci într-o dimineață de secetă când s'a vestit multă vreme ploaia dar norii s'au dus lăsând în urmă pământul mai uscat ca înainte. Trudit, ațâțat totdeauna la jale și la mânie. Se uita la nevastă-sa, privirea îi mângăia obrazul cam tras și umbra de sub sprâncene și buzele arcuite. Se gândea: «Trebue s'o las. Mă despart de ea, dacă ține cu diavolul de frate-său... Vai de sufletul meu... dar tot trebue s'o mân de acasă, nu pociu sta cu ea...».

— Nu mint Iconie... L-o apărat pre But și în ședința de ieri seară, i-o ținut parte banditului că e și el acuma om bogat și țin unii cu alții... Tu mă crezi pre mine, ori pre el îl crezi?

Femeia nu răspunse. Pătru oftă și plecă mai departe. Pe dreapta văii, printre colțuri de stâncă ce picurau apă se ridica în ceață hornul morii de quartz și se deschideau în buza râpei gurile galeriilor de mină. Pătru începu să se grăbească. Auzi îndărātu-i opincile Iconiei clepăind repede prin noroiul subțire și nisipos al drumului. Il ajunse și merse pe lângă el fără să spuie nimic. Când se apropiau de intrarea orizontului 3, gura de galerie cea mai apropiată de fundul văii, Iconia vorbi deodată cu încăpățanare:

— Eu nu cred că Pătru îi prieten cu But.

Pătru Raduia zise cu același glas potolit, prevăzător:

— Azi el o fugit. Nu se mai întoarce în sat, Iconie... decât dacă știe că eu mi-s mort.

Apoi deodată aspru, urmă:

— Apăi eu nu-l iert. O cutezat să-i ție parte ucigașului și chiaburului de But față de partid. O tulburat inima oamenilor. Asta e o vină grea și musai face ceva să se plătească față de noi, ori dacă nu să nu mai dea ochi cu mine, nici cu oamenii. Ce crezi că ei is proști, nu înțeleg? Il iau în ghiare cum îl văd în uliță! Poți să-i spui, auzi?

— Ba eu nu-i spun, zise încruntată Iconia. Să-i spui tu...

Stătură câteva clipe față în față nehotărâți. Apoi Iconia se întoarse și porni la vale. Pătru se uită lung după ea, cum i se mișcă trupul când merge și strânse pumnii: «Dacă nu se rupe de frate-său și de neamul lor de Iudă o mân îndărăt, să trăiască cu ei în șerpărie...»

Ajunse în gura orizontului. Peste zece minute era în fund sub bolta care picura mereu apă. La lumina lămpilor piatra albă de feldspat și straturile de mică sclipeau tainic în pereții galeriei. Pe jos, pe lângă șinele liniei de vagonete, prin noroiul amestecat cu bucăți de piatră cufundându-se uneori în băltoace, șerpuia mașul care aducea aer sub presiune dela compresoarele de afară. Iar Pătru stătea plecat înaintea cu brațele proptite în ciocanul de abataj care sălta, tremura și străpungea piatra sclipitoare. Lucra cu un fel de răbdare amestecată cu mânie. Simțea că ar putea sta oricât cu unealta grea în mâini găurind steiuri de stâncă. Oricât și trebuie să stea așa și în pieptul dușmanului. Oricât. Până îl fărâmă în bucăți cum fărâmă cu dinamita piatra asta strălucitoare și zaharoasă ca marmora.

Ieși din mină obosit. Dar la ieșire îi spusese lui Fischer *baci*, șeful de echipă din celălalt schimb:

— Na, acuma v'am lăsat să aveți de cărat... Moșul neamț râdea. Intr'adevăr vagonetarii nu pridikiseră să care piatra pușcată de Pătru în schimbul acesta.

Pe vale bătea vântul, șuiera printre fagii și stejarii despuiați. «Măcar nu ploaie» se gândi Pătru privind cum se aleargă norii grei cu pântecul negru. Apoi își aduse aminte de mâhnirea care era în el, de Iconia pe care poate avea să trebuiască s'o lase...

La partid îl găsi pe bătrânul Jura care-i povestea lui Matei Vădrariu:

— Apăi da, tovarășe... Veneam dela sălașe, am și eu împreună cu feciorii o colibă... azi dimineață o fost. Când dau să vin în drum iacă patru oameni cu puști pre umăr. M'am pitulat să-i cunosc: But era, Anculia, și feciorii lui Nistor Boieriu.

— Inarmați?

— Inarmați... But avea un pistol de-âl mare atârnat de gușă... Anculia o pușcă, ăilalți iar așa...

— Eu l-am chemat pre Anculia la ședință astă seară, să dea seama de ce face, mormăi Pătru Raduia. Ceilalți zâmbiră fără veselie:

— Da, că grozav o să vină el... zise Ion Jura. Și repetă, strângând buzele cu ură:

— Grozav o să vină el...

Dar Pătru Anculia veni la ședință. Intră târziu, când toți se așezaseră. Umbra i se plimbă uriașă pe perete. Apoi se opri. Anculia se oprise și el în mijlocul sălii, mult mai mic decât umbra sa; și pe când ea era cenușie pe perețele văruiat prea de mult, el stătea acolo clipind din ochi și cu fața galbenă la lumina flăcării de petrol. Oamenii se întorceau ca să-l vadă. Le zâmbea tuturor sfidător și stânjenit. Simțea că-l ghiciseră și-și pierdea stăpânirea de sine. Spuse tare:

— Iacă-mă-s! Ce vreți cu mine?

Pătru Raduia îl privea cu ură dela masa biroului. Chipul frumos și liniștit a lui Jura nu trăda nimic. Iar Matei Vădrariu stătea cu palmele lângă tâmple și-și făcea astfel umbră de lampa prea apropiată. Pe fereastră își lipise iar fața greoaie și scârboasă înroșită de frig prostul satului și se uita înăuntru prin geamul aburit cu ochii săi pe jumătate acoperiți de pleoape grele, groase. Pătru Raduia strigă:

— Mă frate, care vi-s mai aproape! Mânați-l de aici pre ăla! Câțiva oameni ieșiră să-l gonească pe prost. Anculia însă în picioare în mijlocul sălii, cu surâsul sfruntat înțepenit pe față se pomeni spunând:

— Apăi lasă-l, că-i Moisa...

Nici el nu știa de ce spune asta. Un glas de aproape îl plesni peste față cu o veselie dușmănoasă:

— Acuma îl aperi și pre Moisa, ha?

Anculia păli de ciudă și se uită împrejur să vadă pe cel care-și bătea joc de el. Dar toate fețele dimprejur îl priveau la fel cu dispreț și ură. Se tulbură deodată. Pătru Raduia îl întreba tare ceva. Ii răspunse într'o doară. Simțea că se tulbură din ce în ce mai tare. Întrebările veneau tot mai repezi, mai strânse, fără milă. Se îngrozi. « Ce spun? Nu cumva mă trădez » se gândi Anculia simțind că-l trece nădușeala. Țipă ascuțit, fără nicio legătură cu învinuirile și întrebările care-l încolțeau:

— Ce vreți cu mine? Mi-s om sărac! N'am pământ!

Hohote de răs batjocoritoare izbucniră împrejurul lui. Moșul Iancu îi strigă:

— Cazan de țuică ai? Moară ai? Șase vite mari ai? De când te-ai însurat nu mai ești tot omul ăla! Chiaburule și bogătane, acuma ești șpionul lui But, ha?

Sfruntarea, nerușinarea tremurătoare, apoi gălbeneala tulburării trecuseră pe rând peste fața lui Anculia. Stătea ca la judecată și se simțea neputincios și pierdut. Inchidea și desfăcea pumnii, gata să cadă în genunchi. « Cum să le cad în genunchi, că mâine-poimâine mi-s pe grumazul lor? Ce, mi-s prost? ». Și țipă deodată cu glas spart:

— Nu vă place? Am plecat și gata! Să ne vedem când mi-oiu vedea eu...

Și spuse vorba josnică dinadins ca să-i mânjească, să-i înjosească pe toți. Ce erau ei domni? Judecători? Ia niște oameni săraci și fără minte care aveau

trebuință de jug pe grumaji. Așa cum era în mijlocul lor, se îndreptă din șale cât putea, scoase pieptul afară și scuipă drept în mijlocul sălii un scuipat gros, verde.

— Na!

Apoi într'un iureș neașteptat, năvăli printre oameni pe ușă afară. Ieși în întunec, se poticni, se izbi de ceva moale, care scoase un sgomot grohăitor. Lumina ferestrelor căzu asupra unei fețe umflate, rățacite, cu părul căzut pe fruntea joasă. Era Moisa nătângul care deodată răsă la el cu dinții galbeni ca dinții de cal și-l luă de braț drăgăstos, vorbindu-i de aproape cu răsuflarea-i ciumată:

— Hăhî, hăhî, hăhî...

Anculia îl respinse îmbrâncindu-l cât colo. Idiotul se topi în întunec, iar Anculia o rupse la fugă, împleticindu-se. Asuda. Simțea că se destramă lumea în jurul lui, că intră în necunoscut și era cuprins de frică și des-nădejde.

În noaptea trecută fusese la Nistor Boieriu. Nu se dusese la el pe uliță, ci prin dosurile curților, pe lângă râu, călcând pe pietrele cele mari să nu alunece în apa iute și gata să înghețe. Bătuse la poartă și nu-l lătrase niciun câine. Nistor îi închisese pentru noaptea asta. Chiar el venise să-i deschidă purtându-și butia de pânțecă sugrumată în două de chimirul lat cu ținte de aramă. Il dusese în casă, unde era cald de se lăsaseră aburii în picături pe geamuri, îndărătul obloanelor trase. Sedeau mai mulți oameni pe paturi și pe două trei scaune în jurul mesei. Într'un colț pe un lemn lung prins cu două bârne de grinzile tavanului, atârna o bucată mare de dimie la uscat, care sporea mirosul de umezeală și de abur în odaia prea încălzită. În peretele de răsărit, două rânduri de icoane spânzurau pe perete, deasupra candelii.

Erau acolo But, care-și lepădase cojocul și scurta de piele de pe el și rămăsese doar în cămașa de borangic prin care i se străvedeau brațele subțiri de copil, pielea nesănătos de albă, umerii ascuțiți și oasele spinării teșite ca niște aripioare. Surâdea tainic arătându-și din când în când dintele cenușiu într'un hohot nătâng. Băuse mult și ochii îi luceau, nestrăvezii, întunecați. Era Traian Lupul, cu fruntea lui îngustă, încrețită și cu mustăcioara roșie pe botul ascuțit. Băuse și el și râdea toată vremea de mutra morocănoasă și solemnă a lui Trăilă care era adventist. Și în sfârșit, Nistor Boieriu cu vlăjgani lui de feciori și cu baba lui. Nistor spunea mereu, cu obrazul îmbujorat, ochii lucitori și mustața căruntă umedă de băutură:

— Fii bun, ai poftă, și mai ia un pic de răchie...

Și-i turna lui But un pahar mare plin. Pe But îl adăpa cu țuică înaintea celorlalți. După cum lui But îi arătau toți un fel de bunăvoință, de cinstire, de respect ca pentru un om însemnat ridicat din mijlocul lor, dar cunoscut până departe pentru o faptă mare.

Apoi Nistor își întorcea pântecul către altul, către Traian sau Anculia, și începea iar cu sticla în mână:

— Fii bun, ai poftă... Numa un deget... Că mi-i podrumul plin.

Și în răsetele celorlalți, le turna câte un pahar de apă plin cu licoarea gălbuie de prună. În adevăr, « podrumul », pivnița, îi era plin de butoaie de țuică. Imprejurul lui Nistor răsetele erau prea tari, parc'ar fi silite să acopere altceva. Țuica le înfierbânta creierii și se ațâtau la glume care-i făcea să ragă de răs, așteptând parcă altceva, o veste, o hotărîre, ceva ce nu era încă. Așteptând poate să vorbească unul din ei cel dintâi despre lucrul la care se gândeau cu toții.

But întrebă în sfârșit:

— La câte vorbește la radio, mă?

— Mai îs trei fărtaie de oară, răspuse Nistor. Ceilalți așteptau în tăcere.

Traian îi striga lui Trăilă:

— Mă omule mă, de ce-ți zice Martalogul?

Celălalt se îmbufnă și răspuse nemulțumit:

— Nu mi-s scris așa... Îi numa polieră... numele de sat...

Toți râdeau tropăind din picioare de plăcere. Traian începu iar:

— Tot eu îți spun mă: că ești pocăit, de-ai aia îți zic oamenii Martalog...

But se înneca de răs. Vănat la față, cu lacrimi de veselie în ochi zise:

— La pocăiți nu l-i frică de *muroi*...

Trăilă își mută neliniștit șezutul pe scaun și bău jumătate de pahar, apoi se șterse la gură cu dosul palmei.

— Ba mi-i frică... Am și văzut *muroi*... Pe drum o fost unul în gard. Se uita la mine cu ochii roșii de jaf. Eu atunci m'am gândit: ia să-i fac cruce. Apăi îmi fac trei cruci și zic *muroiului*, mă... tu-te'n Dumnezeu pre mân'ta...

Vorbise foarte serios. Toți ceilalți se băteau cu palmele pe genunchi, se încovoiau de răs.

— Auzi cum i-o zis Trăilă! I-auzi, ia!

El îi privi mulțumit, printre genele strănse. Traian Lupul îl arătă cu degetul:

— Iacă-l: așa se uita el la om când l-o păcălit... Când trimetea el un vagon de roade pe săptămână la București la frate-său în piața mare, mai v'aduceți aminte? Pe vremea milioaneilor? Că rodul aici el îl cumpăra ieftin și trimetea vagoanele la București... Ha, mă sfântule? Dreptu-i?

Trăilă răs liniștit, un răs gras, dar nu răspuse decât:

— Ce te răzi tu, că ești lotru de codru...

— Haha! Ce ț-i-o zis! răcnea But bătându-l pe Traian pe spate. Acesta răspuse batjocoritor:

— Dară ție n'are ce-ți zice, că tu nimic n'ai făcut...

Deodată se făcu tăcere. But îl țintea pe Traian Lupul, iar acesta singur mai râdea, silit însă și încurcat. Își dăduse seama că ar fi fost mai bine să nu fi rostit ultimele vorbe. Toți tăceau și-i priveau pe ei doi. Se trezise

de-a-binelea încordarea, așteptarea. But surăse palid, strâmb, și întrebă aplecându-se înainte:

— Ce-am făcut eu, mă Lupule? Că nu pre tine te-am belit de piele.

Nistor cel gras se speriasă de ce ar fi putut să se întâmple în casa lui. Incepu să umble la aparatul de radio pus pe o măsuță înaltă vopsită în negru, cu flori verzi. Sunete scâlciate, răgușite, mecanice, umplură aerul înăbușitor al odăii. Apoi deodată un glas pe românește. Cei din odaie îi recunoscă. Se apropiară înghesuindu-se. Ascultau cu un fel de mulțumire sălbatică de ușurare, vorbele care din când în când se înnecau în ghiorăiturile electrice ale mașinării. Se priveau, își dădeau coate, unul mormăia:

— I-auzi, că bine le zice...

Imprejurul lor, Nistor umbla cu altă sticlă, și le turna paharele pline ochiu, cu băgare de seamă. Apoi totul se termină, o fanfară săltăreacă și cuvinte străine rostite pe nas arătară sfârșitul emisiunii. Chiaburii se priveau între ei. Cu fața groasă, frământată, cu buze atârănând fleșcăite, Trăilă mormăi:

— Apăi macar dacă nu în iarnă, dară până'n primăvară tot îi dă drumul războiului...

Căzură toți pe gânduri. Un lemn ars și destrămat în jeratic bufni în soba înaltă lipită cu lut și văruiată. But șopti surăzând, cu ochii duși:

— Aah... Jumătate din sat o să spânzur... să se învețe minte jumătatea alaltă...

Ceilalți visau, moțâind din cap încuviințare. Pătru Anculia tăcuse până atunci, și înghițise pe nerăsuflete două pahare de țuică. Zise deodată:

— Or vorbit de tine Romulus, la partid în sedință...

Romulus întrebă liniștit, zâmbind:

— Cine?

Se juca, trecând ușor degetul de-a-lungul tăișului unui cuțit pe care-l scosese din teaca de piele înfiptă în chimir. Anculia se uita la degetul palid. deget de ceară, care se plimba pe buza cuțitului. Zise:

— Jura Ion... Pătru, cumnatu-mieu, Raduia...

— Pre Raduia îl vrei să ți-l las?

Anculia nu se mira de vorba aceasta, de acest târg, de această înțelegere ciudată. Cele două pahare de țuică îi atârnavă în cap ca două pahare de plumb. Clătină din bărbie:

— Poți să-l iei și să-i tai o cruce pre spinare...

Se potoliseră toți. Incepură să vorbească încet, greoiu, cu limbile năclăite și împleticite, despre visul lor sângeros, despre așteptarea lor. Și atunci vorbi în sfârșit unul despre lucrul la care se gândeau toți. But zicea:

— ...până la primăvară o zis. domnul colonel... Stăm acolo și ne adunăm într'un loc și așteptăm să vie sămn...

— Dară arme? întrebă un glas în șoaptă. Flacăra lămpii scădea cu petrolul ars. But răspunse:

— Aducem cu noi... Ce, parcă n'avem fiecare?

— Asta așa-i... avem...

— Mergem sus la sălașe și stăm acolo preste iaină...

— Când mergi tu, Romulus?

— Apăi chiar în noaptea asta plec...

Il priviră cu admirație în ochii lor tulburați de patimă și beție grea de țuică.

— Veniți și voi, mă...

Erau beți, dar socotelile nu și le uitaseră. Erau oameni avuți cu toții, iar doi dintre ei, negustori; oameni chibzuiți.

— Venim, dară nu azi... Mai târziu...

Nestor Boieriu își scutură burta, încingându-se mai tare:

— Eu pre feciorii mei îi trimit cu el...

Și într'adevăr, au plecat spre munte încă pe întunec. Anculia venise cu ei. Sfârșitul nopții era înneecat în amintirea lui de către aburul greu al rachiului. Își amintea însă de ceața umedă în care se cufundaseră, și de drumurile întortochiate pe sub stânci și printre mărcinișuri. Pe alocuri, cărarea le era veghiată de freamătul înalt al fagilor cu rămășițe sărace de frunziș mort care pica în tăcerea nopții, îngreuiat fiind de umezeala care-l făcea să putrezească. Umblau astfel prin întunec în șirag. Anculia nu vedea decât pe cel dinaintea sa, spre umărul căruia întindea câteodată mâna ca să-și dea seama dacă nu s'a pierdut. Undeva jos în sat, sau la vreun să'aș, cânta stins un cocoș, departe în frig și întunec. Sgomote neînțelese veneau din mestecănișurile defrunzite de pe coastă. Anculia se desmeticea încetul cu încetul de oboseala urcușului și de răcoarea nopții. Își dădea seama de o greutate pe umăr, de o povară pe care știa nedeslușit că trebuie s'o poarte. Abia spre risipirea întunecului înțelese că duce în spinare o pușcă militară, furată de But cine știe de unde și când, și o traistă cu încărcătoare. Se cutremură un fior neașteptat în vântul tăios care smulgea ultimele frunze moarte, ciocnea ramurile uscățive unele de altele și risipea pentru o clipă rotocoalele groase și albe de ceață ce se ridicau din fundul văii.

Apoi începură să-și recunoască fețele prin negura zorilor, să se vadă cum erau, umflați de spirt, de nesomn și de urcușul aspru prin stâncărie. Se strecurară printre pikaștrii înalți ai fagilor, negri de umezeala ploilor de toamnă. Umblau pe un strat gros de frunze moarte, viinete-roșiaticice, ca drojdia de vin și ca purpura.

Mai pe urmă ieșiră în locuri deschise, pe culmea unduită ușor. Aici câte o coamă rotundă și câte o creastă de mărcinișuri închideau la fiecare pas vederea. Odată zăriră, prea târziu ca să-l poată recunoaște sau opri, un om cu o secure pe umăr și traista spânzurată de secure.

Se uită o clipă la ei de departe, apoi se strecură într'un desiș și nu-l mai văzură. Era Jura cel bătrân, care se 'ntorcea în sat.

Apoi locurile se făcură cu totul pustii. Până se ivi sub o margine subțire, bătut de vânt și de ploaia piezișă, fumul subțire al unei așezări omenesti.

Pe când se apropiau în șirag, cu armele cumpănite pe umăr, de undeva un om nevăzut le strigă să stea. But strigă răspuns, cu plămânii lui prea slabi:

— Ni-s noi...

Și înaintară. Intre două cute ale culmii acoperite cu iarbă săracă și uscată, se ascundea sălașul moșului Careba. Era o casă joasă și lungă din piatră lipită cu lut, acoperită cu șindriile pe care bolovani mari și colțuroși de stâncă necioplită, le țineau să nu sboare. Coama acoperișului se lăsa în jos la mijloc, iar coliba însăși era strâmbă, alunecată parcă pe coastă. Imprejur țarc de nuiele împletite și zid, și o cumpănă de fântână deasupra mormanelor mai înalte decât un om, de bălegar de oaie adunat de mulți ani de zile.

Când ajunseră acolo, începu să ploaie. Fața sălbatecă, sbârilită, bărboasă a moșului Careba se ivi într-o ferestruică bătută în cuie. Moșul ieși în prag și-i chemă înăuntru. Trebuiră să se aplece ca să pătrundă. Înăuntru era foc, dar un aer greu, des, împuțit de miros de oaie și de capră. Anculia încerca să pătrundă întunecimea cu ochii, ca să-l vadă pe domnul colonel. În sfârșit îl văzu și-i spuse să trăiți, ca și But și ceilalți. Fostul prefect dinainte de 44 era un bărbat scurt, gros, cu fața plină, cu vinșoare roșii pe nasul gros, și o umbră albăstruie pe fălci și bărbie. Se bărbierise tocmai proaspăt și-și rânduise uneltele mici și strălucitoare într'un toc de piele. Apoi se spălă dintr'o cană pe care i-o ținea moșul. În sfârșit se întoarse la ei și-i cercetă cu ochii cenușii și reci. Vorbea răstit, brutal, dar tocmai glasul acesta îi furnica pe ei cu fiori de plăcere. Era un domn, un militar, era mai tare decât proștii săraci din sat.

— Ați adus arme? Ia să le vedem. Dă-o'neoa! Bun. Ailaltă. Mișcă!

Sub degetele groase ale domnului colonel, închizătorile clântăneau, alunecau. Se uită pe țevi dacă sunt unse. Apoi îl privi țintă pe fiecare din noii veniți în parte, ținându-l de umeri. Anculia înțepenii în poziție de drepti. Dar nu putu să nu bage de seamă ceea ce nu văzuse la început: în dimineața aceasta, colonelul își ciopârțise obrazul bărbierindu-se. Poate n'avea mâna prea sigură... Dar nu: era un *domn*, comandase regimente, fusese prefect...

Moșul Careba tăcea mereu. Se duse să mulgă oile, și le aduse strachini, linguri de lemn, mămligă și lapte. Domnul colonel își săra laptele și își scotea dinții din gură, dinți frumoși cu sârme și cauciuc, și-i puse alături de sine pe o batistă curată, ca să poată mânca. Și lucrul acesta îl văzu Anculia cu tulburare. *Domni* au ciudățeniile lor...

Sălașul, zecile de oi, bucatele grămădite sub acoperiș — toate erau ale lui But. Chiar și moșul Careba, care-i slujea neamul de când se pomenise pe lume. But voia să știe cum merg oile, dacă băiatul pus să le păzească e supus... Stătea afară, sub ploaie, cu un pistol-mitralieră nemțesc atârnat de gât, de-a-curmezișul pieptului său supt. Înăuntru, domnul colonel își sugea dinții falși și sughita:

— Măine, plecarea!

Anculia se întorsese în sat, căci până atunci nu credea să fie nevoie să plece și el ca But, pentru mai multă vreme. Il apucase o neliniște, o neîncredere. Nu cumva totul nu e decât o amăgire? Nu cumva în locul pădurilor pline de oameni, de care îi vorbiseră la ureche Traian Lupul, Trăilă și ceilalți, nu era decât domnul colonel, și poate alt domn pe alt munte, și cam atât? După But nu puteai să te iei, căci But era tânăr și bezmetic, cu trei case, cu o mamă care-l crescuse moale și slujindu-i toate toanele. Poate că But se lăsase de furat așa de-o amăgire, de-o nebunie de-a lui? Anculia se gândi multă vreme îngrijorat. Știa că trădează partidul... Se gândea că lasă în sat averea — da, dar e pe numele muierei — ei nu-i vor face nimic... Și de ce să plece, în loc să urmeze jocul trădării, jocul de-a încurca ședințele, de-a slăbi hotărârile?... Dar întors acasă află de chemarea la partid, și în ședință își dădu seama că e pierdut dacă nu fuge. În toiul nopții, după ce plânse acasă sub privirile disprețuitoare ale grăsaniei de nevastă-sa, plecă iarăși la drum greu în sus spre culmea bătută de vânt și de ploile reci ale sfârșitului toamnei.

Atunci au început și în văi zile întunecoase. Au venit cele dintâi furtuni, care amestecau fulgi de zăpadă între sulite de apă frântă de stânci. De sus, de pe ciuful sbârlit al pădurilor bătrâne dela Pietrile Albe venea vântul. Iși dărecea odăta coama sălbatică în peria pădurii, de se îndoiau ca niște arcur și biciuiau văzduhul sărmanele crengi negre ale fagiilor uzi de ploaie. Se svârcoleau în suflarea vântului, își făceau semne unul altuia cu crengile, și se plecau vroind să fugă sub greutatea vântului ca o turmă de paseri ciudate, ca un cârd de corăbii; dar pădurea rămânea să se sbată pe loc, ancorată în piatră și pământ prin sutele de mij de ghiare ale rădăcinilor strecurate până în sămburele de stâncă al dealurilor. Pe acolo pe sus pe podișuri, pe « padini », vântul scăpat din pieptenele pădurii începea să gonească șuierând prin mărăcini și pe fața slobodă a întinselor pășuni, pe care le acoperea cu straturi subțiri de zăpadă numaidecât topită. Se înfășura în văluri de ceață, apoi le destrăma și le risipea în nimic, și culca la pământ fumul ce ieșea din hornurile sălașelor. În țarcuri, oile stăteau grămădite, cu capetele înfundate una în blana celeilalte. Căii își tremurau pielea în grajdurile întunecoase și vițelii se lipeau de pântecul vacilor ce ghiorăia de mistuirea fânului. Vântul se furișă printre crăpături, printre șindrile, pe hornuri. Când putea, smulgea o bucată de acoperiș într'o noapte înnoată și apoi până la ziuă sălta acoperișul, încercând să-l fure cu totul și să-l poarte de-a-rostogolul peste pădure. Trecea fluierând peste capetele unor mogâldețe ce călătoreau peste padini: câte un om-doi în cojoc, cu o pușcă pe umăr, umblând pe furiș dela un sălaș chia-buresc la altul, sau strecurându-se printre fagi și topindu-se în pădure.

De sus, vântul aluneca pe văi și se năpustea vâjâind între buzele de stâncărie, pe calea apelor, aluneca pe cline făcând să se ploconească unii peste

alții cu spatele la ele tufele negre și desfrunzite înrădăcinate între steiuri de piatră. Trecea turbat prin fața minei de piatră de quartz, își strecura în treacă brațele ca niște șerpi pe gura « orizonturilor ». Vagonetarii se simțeau deodată strânși între umeri de un frig mai tăios, și împingeau și mai iute vagoanele cu piatră albă și trandafirie ca marmura, căptușită cu foia sclipitoare de mică. Numai înăuntru, la abatajele de înaintare, nu se simțea nimic, decât aerul nemișcat și picuratul neîncetat al apei care mustea din pereți, înecat însă de ciocănitul neobosit al perforatoarelor lui Pătru Răduia și lui Fischer *baci*.

În sat vântul alerga pe ulițe ca un câine turbat și rățâcit, sgâlțâia ferestrele și țiuia în sobe toată noaptea. Venea de sus și de departe, de pe coama pădurii celei vechi dela Pietrile Albe. Și deodată cu vântul și cu întâile zile de iarnă, au început să vie, dar nu fățiș și urlând peste acoperișuri ca vântul, ci șoptite dela om la om, svonuri de groază. Întâi le-a știut poate numai Traian Lupul, sau Trăilă pocăitul cel gras și bogătan, sau Nistor Boieriu. Dar ei stăteau noaptea de vorbă ba cu unul, ba cu altul. Vinerea era târg și Moții veniți în căruțe, cu oale și pânzături și linguri de lemn, ascultau uimiți cuvintele mormăite de Lupul sau de Pantalemon, și se duceau mai departe, la Plugova, la Ilșova, pretutindeni. Da, ziceau în taină Traian Lupul, Nistor, Trăilă: da; în pădure sus sunt cincisprezece mii... Vin avioanele noaptea, le aruncă mâncare și arme... La noapte se pogoară în sat și dau foc la căși, la Jura, la Răduia, la Vădrăriu, la zeci și zeci de case de comuniști. N'au venit în noaptea asta? Vor veni mâine noapte, sau săptămâna viitoare. Vor da foc și casei lui Ion cel pușcat de But, că prea nu mai mântuie mumă-sa de bocit și de cântat în gura mare în cîmîtir numele unor oameni cumînți, gospodari, ca Traian și Nistor și Trăilă, cu batjocuri, porecle și blesteme; și pentru că bătrâna umblă prin case și ațâță oamenii, vor veni cei din pădure și îi vor pune foc...

Apoi vorbeau de domnii colonei și generali din pădure și de armele lor; dar sus în pădure era ploaie și vânt și veneau furtuni cu zăpadă; cine să se ducă în vijelie și negură să vadă, să afle, să numere?

Oamenii la început au ascultat cu mirare, apoi s'au întors acasă și au povestit muierii. Basmе or fi? Povești? Lasă-i în pace acolo sus; că n'or fi chiar așa cum le zice Trăilă, că el totdeauna o fost cu poveștile cu *muoi*. Cine-l crede? Iară dacă-i adevărat, lasă-i acolo sus, să-i ude ploaia bine...

Dar n'au trecut multe zile și s'a auzit: *le-or pușcat în pădure pre un om din Ilșova*... Și într'o duminică a fost găsit mort pe drum și cu fața tăiată cu cuțitele, un tovarăș din biroul organizației de partid din Plugova. Apoi doi oameni săraci care mergeau la sălașe n'au mai ajuns niciodată acolo. Apoi, frații mai tineri sau unchii, sau chiar oamenii care stăteau ei înșiși cu oile la sălașe, sub viscol și umbra norilor grei, lăsând și femeile și copiii jos în vale, au început să povestească la scurtele lor venituri în sat, povești de seamă, dar acestea adevărate. Noaptea se iveau câțiva oameni cu arme, și le smul-

geau cu sila mâncare, le răpeau oi să le taie, îi amenințau cu gurile armelor, să nu vorbească nimic, căci vor muri.

Și a început, în zilele cele mai întunecoase, când se scurta ziua înghițită pe noapte, molima fugilor. Întâi unul, apoi după câteva zile altul, piereau chiaburii de acasă. Fugeau în pădure. Femeile lor îi ascundeau, spuneau că nu știu nimic; unele plâneau, iar altele spuneau pe față că bărbații lor s'au înhăitat cu cei din pădure, și-i blestemau amarnic.

Dimineața, pe multe uși se arătau scrisori de amenințare. În cursul zilei, se aflau alte lucruri. Oamenii își șopteau cu teamă:

— Astă noapte o fost But acasă la muiere...

Umblau pe uliță prin noroiul amestecat cu zăpadă și uscat de vântul neobosit, și se fereau unii de alții, se întorceau cât mai repede acasă. Copiii pieriseră de pe uliță. Multe, prea multe zile, nu s'a putut auzi nici răs nici vreo voce înaltă, limpede. Oamenii așteptau ceva. Morocănoși, întunecați, triști, umblau prin sat cu fețe pe care nu puteai citi nimic decât acea mahmureală asemănătoare unei boli. Se întâlneau doi pe uliță, într'un colț:

— Auzi, mă: iar o fost But în sat azi noapte... O pus o grenadă în prag la jandar...

— O fugit Pavel Pașan la pădure... Averea i-o lăsat-o muierii să i-o ție...

Se priveau o clipă, apoi se despărteau fără o vorbă, se ducea fiecare acasă, și de cum se însera, de pe la patru după amiază, închideau poarta, trăgeau zăvoarele, încuiau obloanele dela ferestre și se așezau în odăi, cu flacăra lămpii făcută mică și cu securea la îndemână. Știau fiecare că nu le poate sluji la nimic când vin cinci, zece oameni cu armă de foc și tu ești în mijlocul copiilor. Ca să scape ei, tu nu te împotrivesți și te lași dus...

Afară în vremea asta șuiera vântul. Era încă o rămășiță de lumină a zilei. Ulița mare a satului, lungită pe fundul văii, era ca un șanț între două ziduri. Totul mut, orb, pustiu, nemișcat. Nicio vietate nu se arăta. Casele stăteau ca niște morminte părăsite, satul părea lovit de o ciumă care a ucis toți locuitorii, care zac prin case, prefăcându-se încet, cu anii și cu iernile, în țărână și pulbere. Iar deasupra din două părți se ridicau dealurile, pereții albaștrii ai văii, înnecați în negură și zăpezi. Iar pe culmea lor, pe deasupra sălașelor și deasupra coroanelor uscate ale pădurii, bătea viscolul.

Intr'una din zilele acestea din preajma zăpezilor mari, când satele aveau să fie rupte unul de altul și drumurile astupate, Ion Jura ieși în uliță. Fața îi era la fel de liniștită, puțin greoaie, dar mai trasă ca de obicei. Umbla pe drum mișcându-și potolită mâinile puternice. Dar pe dinăuntru era tulburat și plin de o stare ciudată. Încerca să se stăpânească. «Mi's prost. Ce mă gândesc la așa ceva? Ia fii om cuminte Ioane, ia fii om cuminte... Ce fel

de comunist ești tu?» Mulți îl salutau cu o rămășiță de veselie din zilele dinaintea de instalarea spaimei.

— Ziua bună, Ioanie...

El îi știa: Băcilă sau Răescu sau Berzescu sau Dobre, oameni muncitori, săraci, pe care-i amenința ca și pe el primejdia din pădure: pe ei și pe copiii lor. Dar mai întâlnea și alții, care nu-l priveau drept în ochi ca ceilalți, și-i surâdeau stânjeniți, ca și cum li-ar fi fost rușine să dea binețe unuia din comuniștii satului. « Aceștia îs numa slabi sau fricoși, ori dați de partea bandiților? » se întreba Ion. Și simțea o dorință poruncitoare de a se apropia, de-a se uita în ochii lor, de a le cerceta fețele de-a-proape de tot, de a pătrunde în sufletele lor, să afle, să știe, să smulgă din cei șovăitori îndoiala, iar pe cei care se duc noaptea pe la sălașe, să ducă hrana bandiților care amenință și-i palmuesc, să-i sdrobească în mâini ca pe niște păpuși de lut. Vedea câte unul schimbat la față și-l fulgera gândul: « Asta fuge la noapte ». Căci nu încetase boala fugilor peste noapte. Și atunci îi venea o poftă aproape de neînvins de-a se duce la omul acela, de a-l lua de piept să-i strige: « Dece nu pricepi? De ce te dai pe mâna dușmanilor tăi? » Dar cum să facă lucrul acesta? I-ar fi răs poate în nas, i-ar fi zis că e nebun. Și atunci se stăpânea, trecea mai departe. Din vreun colț de uliță îl privea batjocoritor Trăila Nistor sau unul din ceilalți negustori. Trecând pe lângă unul din ei — nici nu se uitase la el, nici nu știa bine care e — auzi șoapta înveninată:

— Ați dat de dracul...

Se opri, se întoarse cu vioiciune către chiabur, care se trezi deodată piept în piept cu Ion, și străpuns de privirea fulgerătoare a ochilor lui cenușii. Toată patima care mocnea de zile îndelungi și de multe nopți de nesomn ascultând viscolul și frământându-se cu gânduri de mânie, țâșnea prin luminile ochilor lui Ion. Chiaburul îngălbeni și pipăi îndărătu-i cu mâinile prin aer ca și cum ar fi căutat un zid de care să se lipească. Ion îi spuse, cu fața brăzdată de ură:

— Mă! Noi nu ne vom duce în pădure. Noi stăm aici, și o să vă facem legi. Auzi? Legi grele. Să vii să-mi vorbești atunci. Dar va fi târziu...

Și-i întoarse spatel depărtându-se cu pași mari. Trecu pe la neamurile celui ucis, în casa în care chiar el, Ion, îl adusese în brațe pe Filip bolnav, după înmormântare. Filip se făcuse mai bine. Multă vreme însă crezuseră că nu are viață. Acum ședea în casă, prea slab, prea străveziu ca să se joace măcar. Bătrâna stătea și-l privea. Apoi ridică ochii către Ion Jura și-i zise potolită, fără imputare, dar cu mâhnire amară:

— Ioanie, încă n'ați făcut nimic...

El fierbea încă de mânia aprinsă în el adineauri. Zise, stăpânindu-se:

— Lasă... O să țină minte și copiii copiilor lor judecata.

Bătrâna stătea și se uita în sus la el, cu gura bătrână și ofilită întredeschisă, ca și cum ar mai fi așteptat ceva, o vorbă hotărâtoare, sau chiar vestea judecării și pedepsei. Ion zise iar:

— Lasă. Așteaptă. Chiar dumneata te vei duce la judecată, să spui că te doare în inima dumitale. Auzi?

Bătrâna păru că pricepe încet. Apoi privirea ei alunecă asupra lui Filip, mladă plâpândă ce recăpăta viață în această vreme neprielnică de iarnă. Zise cu un surâs de mulțumire aspră aproape sălbatică:

— Apăi da... Să văd pedeapsa... Cap pentru cap!

Ion ieși în uliță. Pe drum se prinse iar că se întrebă la vederea unei fețe galbene de om băut sau nedormit: «Iată-l... O fost astă noapte la pădure? Fuge la noapte la pădure...» Și se gândea: «Umblă pre uliță ca muroii de care povestesc babele. Ziua îs oameni, iară noaptea îmbracă piele de lup și mușcă la gătiță călătorii, la răscruce de drum... Prinde-v'ăși și judeca-v'ăși, chiaburașii mei...» Apoi iarăși se mustra: «Fii cuminte Ioane, ține-ți mintea la un loc...».

Piața din fața bisericii era aproape pustie. Zăpada era brăzdată în toate părțile de urmele negre ale carelor. Oameni puțini treceau iute, se mistuiau grăbiți în curți. În fundul pieții, cu spatele la brâu, stăteau rânduie căruțele cu coviltir ale Moșilor. Câini albi cu lanțul de gât tremurau sub ele de frig. Șiruri de oale și ulcioare smălțuite, tunii întinse între doi copaci și încărcate cu cârpe colorate și pânze de fustă, așteptau părăsitate cumpărător: iar vânzătorii băteau din opincă, suflau aburi și își adunau capetele la vreun sfat de taină. Rareori, femeii sau fete tinere se apropiau să stea să privească. Numai doi copii veniră să ceară de câțiva lei dulciuri albe cu vine trandafirii din cutia negustorului: copii de chiabur, lor nu le era frică. Ion se uită o clipă, apoi se grăbi mai departe. Nu putea să rabde vederea târgului pustiu. Se depărtă strângând din pumni. Două glasuri fragede îl chemară:

— Ioanie! Ioanie! Neico Ioanie!

Se opri și se întoarse. Cele două surori ale lui, amândouă mai mici, fetișcane încă nemăritate, alergau după el. Erau palide, cu șuvițe de păr bălai scăpate de sub cârpă și ca tot neamul lor neobișnuit de frumoase. Se înroșiseră la față de ger și necaz. Cea mai mare începu, răsufând iute de fugă:

— Iacă ce mi-o dat Moșul, Ioanie. Iacă-i marfa.

Și desfăcu o cârpă frumoasă cu multe ape, dar mâncată în mijloc în două locuri. Fata își trecu degetul prin cârpă:

— Nouăzeci și doi de lei mi-o cerut și iacă-i ruptă!

Cealaltă mai mică râdea la Ion și la soră-sa. Ion întrebă:

— Apăi i-ai dat banii?

— I-am dat...

— Și nu te-ai uitat înainte la marfă? Tu nu știi că negustor cinstit și cal verde nu se află? Ia, acasă cu voi. Ce umblați pre uliți?

Se uită împrejur. Il apucă un frig de pustietatea târgului. Căruțele erau atât de puține, oameni atât de puțini, de pierduți unul de altul pe zăpada brăzdată de urmele negre ale roților.

— Duce-vă-ți acasă... Mai stați, mai aveți răbdare. Că apoi veți fi slo-bode să umblați la târg și la horă...

Imprejur casele erau zăvorâte cu obloanele închise ziua în amiaza mare. Ridică ochii la dealurile dimprejur. Pluteau ca niște corăbii, ca niște nori mai întunecați, abia întrevăzute prin luminișurile negurei. Acolo ninge. Da, sălașurile acoperite de ninsoare și așteptând să le calce fiecare noapte primejdia... Un om nu voise să le dea de mâncare bandiților și acum era mort.

— Haidați, acasă cu voi!

Când văzu că fetele se întorc spre casă porni și el către sediul organizației de partid. Întâlni în drum un șir de care cu boi. Scârțâiau încet, în pasul vitelor și erau încărcate cu bolovani mari de feldspat albi ca zahărul, cu un abur trandafiriu în ei. Se îndreptau către calea ferată. Pe lângă care umblau doi muncitori dela mină cu pușca în spate. Il salutară veseli:

— Noroc Ioanie...

— Noroc bun...

«Și nouă ne-ar trebui puști» se gândea Ion Jura. «Dar parcă-i știm pe toți câți sunt de încredere și câți ar fugi la pădure cu ele?» La gândul acesta se simți că asudă. «E vina mea, a lui Pătru și-a lui Matei...»

La partid îl găsi pe Pătru care încă nu intrase în mină, cu delegatul dela comitetul de plasă. Era un muncitor ceferist, Covaci, tânăr, cu o față trasă, roșcovană, cu un puf blond pe umerii obrajilor unde n'ajunsesse briciul. Deș era ungur, vorbea românește ca la București, unde învățase meseria.

— Ce-i tovarășe Ioane? Ce-i cu dumneata?

Ion se frământă pe scaun. Să spună, să nu spună? Întâlni privirea lui Pătru, întunecoasă. Pătru era și el tras la față. Ion știa că vrea să se despartă de nevastă, deși îi era dragă și că îl rod aceleași gânduri ca și pe el Ion. Îl înțelese privirea care însemna: «Eu n'am fost destul de tare să spun. Spune u». Și atunci începu să spună. Tot: și slăbiciunea lor că nu știau ce are în piept fiecare om și că nu simțiseră din timp ce se petrece și frământarea lui cu «muroii» pe care-i întâlnea pe stradă și nerăbdarea să vadă că i se face odată dreptate lui Filip și bătrânci și tuturor celor slabi și fără apărare rămași de pe urma oamenilor uciși. Apoi vorbi despre chiaburii rămași în sat cu aceeași ură pe care-o avea și când vorbea despre ei acasă sau cu vreun om în sat și care pătrundea în inimi împrejurul lui și le aprindea și de care el nici nu-și dădea seama, atât era de stăpânit de ea. Pătru îl asculta și dădea din cap cu hotărîre: «da, da! Dreptu-i!» Iar celălalt, Covaci, îl asculta cu genele strânse. Când termină zise:

— Bine tovarășe. Acum ați văzut cu ochii voștri ce se 'ntâmplă, când nu sunteți trezi, când nu veghiați la fiecare mișcare a chiaburului, când nu vă luptați cu el pas cu pas, până-l respingeți în vizuina lui... Ați înțeles că chiaburii pot să ridice capul dela pământ, numai unde e slabă organizația de partid. Ați înțeles și unde trebuie să vă îndreptați toate puterile: prinderea

celor din pădure, ca să fie judecați... Ce-ați arătat în raportul vostru, a mers unde trebuie... Se vor lua măsuri.

Surăse. Vorbea aproape bătrânește, deși era un tânăr slab și roșcovan. Adăugă cu acelaș surăs tainic:

— Eu aş zice că s'au și luat...

Intr'adevăr se și luaseră. În noaptea aceea, zidurile oarbe, obloanele închise, ulițele pustii pe care se jeluia viscolul plângând la urechea nimănu, se umplură de sgomotul motoarelor și de snopi de lumină orbitoare. Pe Ion și Pătru și pe ceilalți din biroul organizației, pe primar, îi treziră bătăi în poartă în puterea nopții, în ceasurile târzii și moarte dinspre dimineață. Înainte de a vedea ceva, zăriră încă din curte lumina farurilor care se strecura pe sub poartă. Apoi deschiseră și văzură autocamioanele încărcate cu ostași, căștile, țevile puștilor mitraliere. Oamenii săreau în zăpadă, înțepenți de frig îngreunați de arme. Camioanele intrară în curți. Iar dis de dimineață prin negură, primele plutoane plecară spre cărările întortochiate și prăpăstioase ale muntelui, înotând prin zăpadă. Ion Jura le călăuzea, și Pătru Raduia care primise învoire dela munca lui pentru această, și moșul Iancu, mare vânător din tinerețele lui până acum, și Iovan, și alți oameni, cei săraci care se tocmiseră toată viața lor, ciobani la chiburi, și ca atare cunoșteau cărările ocolite pe sus pe padină și spre pădure.

Atunci când vroise să plece, Pătru vorbise întâi cu nevastă-sa. Era încă noapte, și se auzeau vorbind încet în curte câțiva ostași. Iconia stătea și aprindea focul ghemuită în genunchi în fața lui. Pătru îi zise:

— Iconie, mă duc.

Ea sufla în foc din răspuțeri. Fumul se ridica înecând-o, făcând-o să tușească. Abia atunci sculându-se în picioare și ștergându-și fusta cu palmele în dreptul genunchilor, Iconia vorbi. Avea ochii roșii.

— Ți-a intrat fum în ochi, Iconie.

Ea dădu din cap, surâzându-i, cu buzele tremurătoare.

— Auzi? Mă duc.

— Apăi, să-mi vii cu bine... murmură ea și-l luă cu brațele de după gât. El își dresе glasul și zise greoi:

— Tu să nu te mănii pre mine...

Femeia stătea mereu cu obrazul la pieptul lui și ținându-l de gât. Încă pe când vorbea el începuse să plângă. Acum plângea cu hohote încercând să se stăpânească să n'o audă ostașii de afară. Plângea înăbușit înghițindu-și lacrimile. Il duse până la ușe și-l mai strânse odată.

În aceeași zi, înainte de prânz, moșul Ilia, căruia oamenii-i mai ziceau și Covaciul fiindcă fusese fierar pe vremuri, umbla pe uliți cu toba primăriei pe pânțece. Era un omuleț mărunțel, negricios, care se ținea mereu de glume, deși era de ajuns să-l vezi, buzat și clipind șiret din ochi, ca să râzi. Acuma umbla sprinten prin zăpadă până la glesne, bătând în răstimpuri toba cu

pumnul, căci bețe n'avea. Se oprea le fiecare răscruce, bătea toba de se adunau câinii, și striga:

— Azi la oarele două să vie din toată casa un om la primărie, la porunci!

Apoi bătea toba și pleca mai departe. De o parte și de alte a uliței, camioamototoarele. Numai sus în jurul culmilor se mai prelingeau neguri. Miezul albastru al cerului era curat, albastru strălucitor. Oamenii se adunară la două la «porunci», ca să afle că trebuie adus totul din sălașe, ca bandiții să nu mai aibă ce fura și să piară de foame, dacă scapă de patrulare. Bătrâna, bunica lui Filip, veni la Ion Jura care se întorsese din primul drum pe dealuri și-i desghetă bocancii la foc.

— Ioane, cum să merem noi acolo sus, auzi? Nu mi-s volnici, că pre noi au ură mai mare...

— Nu-s acolo mumă... Or pierit ca iepurul, s'or tras unde nu-i încă miliție, la Cracii Crivii, la Brebu... Și apăi întovărășiți-vă mai mulți, cu coicile, zece ori douăsprezece, și vin și soldați cu voi...

Apoi începură să urce întâi în fiecare zi șiruri lungi de care goale, și să se întoarcă dela stâne, cu roțile dindărăt împiedecate în lanțuri și încărcate cu bucatele oamenilor: cartofi, sfeclă, «brozbie», adică gullii. Fânul pentru vite trebuia adus. Carele scârțâiau neostenit și vitele de jug și de ham trăgeau din greu cu nările aburind, roțile împiedecate brăzdau zăpada cu urmele lanțului, și momănele de fân se legăneau pe care. Oile umblau îmbulzite la vale cu câinii veghiându-le, cu urechile ciulite pe câte-o față de zăpadă neprihănită. Zile de-a-rândul au behăit jalnic turmele scoase din țarcuri și mânate spre vale. Oamenii cei mai mulți nu aveau grajduri destule. Le-au ținut prin curți, sub șopruri, în țarcuri făcute în grabă. Iși descărcau cartofii degerați pe drum, sfecele înghețate și ele, le îngrămădeau în odăile în care dormeau, și blestemau amar printre dinți pe But și pe prietenii săi din pădure. Câte unul, fierbând, se ducea la ofițerul de miliție și-i spunea:

— Tovarășe ofițer, luați-mă și pre mine călăuză, cunosc bine pre sus, pre padină...

Dacă era primit, mai cerea ceva, sfios dar cu hotărîre:

— Fiți bun, dați-mi și mie o pușcă... sau măcar o granată, să dau cu ea în lotri...

Dar «lotrii» se mistuieră în codru. Unde erau? Sălașele rămăseseră în bună parte pustii, părăsite, cu vetrele reci și grămezile de bălegar de oaie făcute movile în țarcuri. Nu mai rămăsese decât zăpada, negura, vântul. Nimeni nu știa unde se ascund bandiții, decât neamurile lor, dar aceștia se țineau în casă, tăceau, mințeau. Stingher, un flăcău din Breazova, dus să-și care fânul dela sălaș, fu găsit împușcat și pe jumătate acoperit cu zăpadă.

Intr'o zi, patrurile se întorceau cu un bandit, altădată cu doi, cu cătușele la mâini. Oamenii se îngrămădeau în ulițe, amenințători, să-i sfășie și tre-

buiiau apărați. Odată, unul se apăraseră și ostașii îl aduseseră mort, îl așternuseră în zăpadă la locul de târg, și veniseră să-l scuipe muierile și să-l izbească șcu piciorul.

Apoi, iarăși multă vreme, niciun semn, decât urme de pași pe zăpadă, pe care patrulele le urmăreau prin viscol și ceață, dându-le târcoale pe o suprafață tot mai mică, cinci sute de kilometri pătrați de pădure și râpe, îngropați în zăpadă, biciuiți de furtuni, apăsați de nouri negri, grei de ninsori mohorâte și statornice.

Jura bătrânul îl scutură într'una din zilele acelea pe fiu-său Ion, care dormea îmbrăcat, cum sosise în toiul nopții:

— Mă, Ioanie!

Ion mormăi cu cojocul în cap. Era cald lângă cuptor și era frânt de zeci de ceasuri de umblet pe potecile pădurii. Dar taică-său nu-l lăsa în pace:

— Mă Ioanie! Haida cu mine la moară, mă!

Ion se sculă în capul oaselor, buimăcit, se uită la taică-său care-i zâmbea pe sub mustața sură ca părul de pe spinarea lupului. Apoi mormăi:

— Ia-l pre Ilie, — și trase iar cojocul peste sine.

Jura bătrânul râdea. Îl scutură iar:

— Hai, mă, Trandă! Ilie s'o dus s'aducă oile dela sălaș...

Ion se trezi de-a-binelea și începu să se îmbrace, mărâind.

— Umbli pe padini și nu afli nimica, vai de tine, zise bătrânul.

Ion era gata de plecare. Tocmai punea un sac în căruță. Cu sacul greu pe umeri se întoarse la taică-său, dar nu spuse nimic. Svârli sacul în căruță apoi zise:

— Vrem să-i prindem vii, să fie judecată și pildă pentru bogătani din alte sate...

Când ieși pe poartă, Ion începu să moțăie pe scândura căruței; îi erau oasele grele de umblet prin zăpadă până la brâu, pe sub stâlpii fagilor cu bolți de crengi albe. Aerul curat al dimineții îi pătrunse în piept ca o băutură răcoritoare. Clipi din ochi și se ridică înviorat. Cerul era albastru strălucitor, soarele bătea orbitor în coastele înzăpezite din spre Brebu, iar partea cealaltă era albastră-viorie și învăluită de ultimele neguri ale dimineții de ger. Pe jos pe lângă căruță, bătrânul Jura, drept și spătos, umbla cum știa el să umble de când făcuse cătănia la huzari, în regimentul 16 *Maria Theresia* din Seghedin. Zăpada îi scârțâia sub opinci, iar el cânta:

*Toată lumea-mi dzâșie lolru
I-auzi, i-auzi, iaa
C'am furat lemne din codru
I-auzi, i-auzi, ia...*

*Dar eu lemne n'am jura l,
I-auzi, i-auzi, iaa
Că am fost la mândra 'n sal,
I-auzi, i-auzi, ia!*

Moș Iancu îi strigă, întâlnindu-l:

— Ești bătrân și cânti pre uliți ca junii, ha?

Elena lui Iovan stătea în prag, oacheșă, cu cărpa ei roșie în cap. Țipă peste drum, ascuțit, sticlindu-și dinții:

— Ba că nu-i bătrân, uico Iancule, îi tiner!

— Nu mi-s bătrân, mi-s tiner, zise și Jura cu hotărîre, zâmbind și umblă mai departe cântând. Bătea pe vale un vânt subțire și proaspăt, și se auzeau glasuri în uliță, de vedeau femei și copii, cum nu mai fuseseră de mult. De sigur că spre seară satul iar se va preface că e mort, apărându-se astfel ca unele vietăți neprimejdioase ale pădurii. Dar și asta va trece curând, se gândea Ion Jura. Câteva zile încă, o săptămână, două, și s'a terminat cu ei: și apoi judecata... Zâmbi, îndârjit și sigur de izbândă. Și i se păru că glasurile de pe stradă, și cerul albastru, și cântecul hotesc al lui tată-său sunt tot atâtea semne ale biruinței.

La moară terminaseră și dădeau să plece, când se apropie de ei Pantalemon. Era la fel de galben ca totdeauna, și râdea stânjenit:

— Mă Juro, ajută-mă să încarc sacii ăștia.

Jura bătrânul era vesel în dimineata asta, prieten cu lumea întregă. Nu știa să ție dușmănie sau ură multă vreme, și de multe ori îl certase Ion pentru asta. Zise:

— Bine mă Pantalemoane... Da-mi plătești, ha? Că ai de unde... O mie de lei de ridicatul unui sac, că o pus Jura mâna! Mă Ioanie, ia vino 'ncoa!

Pantalemon râdea galben, cu dinții lui încălecați și putrezi. Se speriasse întâi, crezând că Jura cu adevărat îi cere bani. Acuma râdea, se liniștise. Dela căruța lui Jura, Ion răspunse:

— Ba!

— Vino mă!

— Ba nu vin taică. Și nici dumneata să nu-l ajuți, să-l ia dracul mai bine!

— Ba să te ia pre tine, că doar nu m'ai fâtat tu pre mine să-mi dai porunci, zise vesel Jura și-i luă sacii lui Pantalemon de pe jos. Pantalemon zicea plângăreț:

— De ce bagi tu sfadă între noi, Ioanie?

— Dă sacul mai iute Pantalemoane, că vreau să mă duc și la sălaș până la prânz, cu răul ăsta de fecior...

Dela caii lui, Ion se întoarse cu viociune și-i făcu semn din ochi lui taică-său, dar bătrânul nu băgă de seamă.

Când plecară, Pantalemon îi privi lung, în picioare, între căruțe goale și vite care mâncau coceni vărsați pe jos sub botul lor. Se duse acasă cu sacii apoi o luă de unul singur pe poteci mai puțin cunoscute și mai grele, spre

culmea dealului. Se grăbea tare, găfăia și urca statornic, în zăpadă până la genunchi.

Ion Jura cu fiu-său se pregăteau și ei să plece și anume până la sălaș, să aducă fânul ce mai rămăsese, când veni un ostaș:

— Tovarășe, vino cu noi, că a venit o veste, i-a văzut cineva pe bandiți pe la Brebu... Hai, fuga!

Ion nu stătu nici să schimbe o vorbă cu taică-său și plecă în goană, trăgându-și cojocul pe mâneci. Jura strigă după el:

— Măcar azi să-i prindeți, mă norocosule!

Și se duse în sat să întrebe cine mai merge pe « sus », să nu fie singur. Traian Lupul se ducea.

— Mergem împreună, mă Traiane?

Chiaburul dădu din umeri, răsând:

— Mergem, « tovarășe » Jura...

« Tovarășe » îi zisese în batjocură, dar Jura nu se supără; era o zi prea frumoasă azi după atâta viscol și negură, ca să poți sta supărat măcar două clipe.

Iar pe la prânz, când soarele începuse să topească stratul dela fața zăpezii care strălucea din o sută de mi de picături de apă de zăpadă, carul lui Traian Lupu, mare și greu, încărcat cu cartofi și căruța lui Jura, mai ușoară și mai proastă, ca și caii, și încărcată cu rămășița de fân, începură să scârțâie la vale, cu roțile împiedecate. Traian Lupul mergea pe lângă caii lui, iar Jura în urmă de tot, căci cu grija cailor îl pusese pe fiu-său mai mic, Ilie, pe care-l găsisse la sălaș. Ilie umbla cu bățul în mână, atent la picioarele cailor ce alunecau pe drumul povârnit. Il auzea pe tată-său cum fluiera un cântec unguresc de haiducie, pe care-l știa de mult, din cătănie. Apoi începu să-l cânte, târăganat și plin de dor sălbatic. Drumul ieșea la un loc deschis, între mărăcinișuri înalte și dese.

Deodată cântecul se opri. Ilie ridică ochii. Auzea pași repezi prin tufișuri. Dintr'o parte și dintr'alta se iviseră oameni înarmați, cu țevi de oțel întinse spre el. Ii recunoscă: But, Anculia, doi din feciorii lui Nistor Boieriu. Tipă sugrumat:

— Taico!

— Măinile sus! strigau oamenii înarmați. Lui Traian Lupul, But îi zise cu o privire de înțelegere:

— Tu ești slobod. Du-te.

Traian Lupu dădu biciu cailor și se depărtă fără să se uite îndărăt. Ilie îl vedea pe tată-său între arme, cu capul gol și obrazul roșu. But îi trăsese o palmă răsunătoare.

— Unde-i Ion?

— Nu-i cu mine, răspuse Jura. Ii fulgerau ochii, înlăcrămați de rușine.

— Bine. Nu-i cu tine el, dar eu pre ăsta ți-l pușc.

Vocea lui Jura izbucni, gătuită, rugătoare:

— Fii bun, Romulus, lasă-l pe copil... Fiți buni, fraților, nu mi-l pușcareți! In genunchi vă rog, nu-l omoriți, oameni buni! Ii ăi mai mic...

Era în genunchi, înalt și voinic, și se uita când la ei, când la copil, cu ochi îndurerați.

— Luați-mă pre mine, faceți cu mine ce vreți... Pe el lăsați-l!

— Hai cu noi, câine, zise râzând But.

— Vin, numa să-mi iau șuba...

— Lasă! Nu-ți trebuie șubă!

Jura se uită la But cum râde la el și înțelese de ce nu-i trebuie șubă. Deodată se liniști și zise:

— Bine... Incotro să merg?

Atunci But îl lovi cu sete cu țeava armei în obraz și Jura căzu grămadă. Iie sări din drum în tufișuri și începu să se prăvălească la vale către sat. O împușcătură, apoi încă una, răsutară în urma lui și auzi gloanțele ținând pe lângă el. Apoi împușcăturile încetară. Alergă prin zăpadă la vale, iar mărăcinii îi sgăriau mâinile și fața și-l împroșcau cu zăpadă de pe crengile lor spinoase.

Micluț era un om tăcut și ciudat, un om cu multă răbdare. Nimic n'avea deosebit. Fusese bețiv rău, apoi zăcuse de boală grea și se lăsase de băutură. Muncitor și vrednic, dar altceva n'ar fi putut spune nimica nimeni despre el. Fusese toată viața lui sărac: nici măcar o colibă a lui nu avea, ci stătea cu chirie într'una din casele lui But. Încă din copilărie, bolnăvicios cum era, se băgase cioban la părinții lui But. Era omul lui But, și-i făcea fel de fel de treburi, căci de mult nu-și putuse plăti chiria și mai avea și datorii, tot la But, care creșteau în fiecare lună. Dar Micluț era un om cu multă răbdare. Când se îmbăta But și n'avea pe cine bate mai la îndemână îi cerea chiria lui Micluț. Acesta n'o avea și îndura palmele și pumnii. Nu se plângea nimănu, nu-i spunea nimănu. Nu prea vorbea de altfel cu nimeni, părea sfios și nu prea deștept, astfel că nici alții nu stăteau de vorbă cu el. Doar Ion al lui Jura îl băgase în seamă și venise de câteva ori pe la el, și atunci vorbiseră multe. Adică Ion vorbea. Micluț asculta cu mâinile pe genunchi dând din cap și uitându-se în altă parte, nu în ochii lui Ion.

— Dece ești moale? Dece ești fricos? Fii om ca toți oamenii, slobod! De ce-i plătești datorie și dobândă lui But? Nu-i plăti! Să te dea în judecată, să vedem. Iar tu, dă-l în judecată că a dat în tine. Încă ți-e frică de bogățani și de domni?

Micluț clipea din ochi, sfios și stânjenit. Era un om sdravăn, pătrăț, dar ochii îi erau blânzi. Tăcea prea mult, răbda prea mult. Desigur îi era frică de domni.

Intr'una din zilele de spaimă când satul amorfise, în zilele de cețuri ce urmaseră lui Noemvrie, bătrâna lui But veni la Micluț și-i spuse poruncitor:

— Du-te la sălaș, la Corcanu, cu straița asta, și dă-o lui Romulus. Na-o.

Vorbise destul de tare, fără să se ascundă de copiii lui But care-o priveau temători, îngrămădiți într'un colț. Micluț luase traista grea, o pusese pe umăr și plecase prin negură și ploaie amestecată cu zăpadă, spre culmile unde-l întâmpină viscolul. De atunci, fără să-l știe nimeni, tăcut și neluat în seamă, Micluț umbla prin râpe și pe podișuri noroioase și apoi încremenite sub zăpadă și ger, cu traista cu haine sau rufe sau de mâncare pentru But. Știa cam unde să-l aștepte, unde să-l găsească, și stătea umilit și tăcut în coliba plină de fum, ascultându-l pe domnul colonel cum poruncește lui But, întocmai cum But îi poruncește lui, Micluț.

Și astăzi ședea într'un sălaș pe jumătate îngropat în pământ, cu acoperișul nalt și ținut cu pietroaie legate cu sârmă. Înăuntru era cald, veșnicul miros de oaie, și semiîntuneric. Din ferestrele cât palma, bătute în cuie și cu geamuri îngălbenite de murdărie, se zărea afară zăpada orbitoare, cerul albastru și pădurile de fagi groși și înalți ce crescuseră pe padina aceasta ferită de vijelie.

Înăuntru era domnul colonel, But și moșul Careba, care-i urmase până aci, în acest colț de munte, pierdut și uitat între râpe frământate și brațe ale pădurii bătrâne.

Domnul colonel vorbea. Era mânios. Se schimbase mult în iarna aceasta, de când îl văzuse Micluț întâia oară. Schimbarea se petrecuse sub ochii lui Micluț. De fiecare dată, mai ales în timpul din urmă, domnul colonel era tot mai galbejit, mai tras la față. Pierise roșul aproz pe vânat al fălcilor pline. I se subțiasse gâtul în gulerul cămăși și îi atârnavu piei ofilite acolo unde fusese a doua bărbie, cea de grăsime. Buzele și le sugea mereu înăuntru, de când nu mai avea dinți falși. Îi aruncase fiindcă-i infectaseră gingiile, căci la sălașe i se terminase apa de dinți adusă la venirea sa, la sfârșitul toamnei. Era acuma pământiu, cu pete nesănătoase pe față. « Samănă cu uică-mieu mort » se gândea câteodată Micluț, privindu-l pe domnul colonel, dar tăcea, umilit. Tăcea și moșul Careba care se sălbăticiise și se prostise în pustietate cu oile în slujba lui But și a părinților lui But. Tăcea și But, neschimbat, dar slăbit și el. Dar domnul colonel vorbea, sugându-și gingiile pustii:

— Dumnezeu mamii tale, mă Romulus! Nu sunt eu prost să-mi las casa și masa și baia caldă în fiecare Sâmbătă și pensia pe care bestiile de comuniști ot mi-o plăteau, de bine de rău, ca să stau să mor de foame în pădure cu voi? Sunt prost, pentrucă vă vreau binele, vreau să te fac pe tine șef de poliție sau prefect și pe cutare mai știu eu ce, după război, iar tu pui în pericol toată munca noastră! Eu stau aici bolnav și cu mațele lipite de foame — la urma urmii, ești putred de bogat, dece dracu nu faci rost să-ți aducă mai multe nepricopsitul ăsta? Numai tu nu te-ai schimbat la față din noi toți. Eu am pierdut zece kilograme cu siguranță. Imi cad pantalonii de pe mine. Și tu, dobitocule, ești gata să ne dai pe toți pe mâna spionului ăsta mucos!

Să știi că a doua oară nu mii stau de vorbă cu tine! Mă sui în tren și plec — ori te împușc! Cum poți să-mi aduci mie aici oameni pe care nu-i cunoști? Cine e? Ți-a spus el. Dar dacă minte? Dar dacă e agent comunist? Ce parcă poți ști, cărturarii ăștia, ce-au în burtă? Taci! Ține-ți gura când îți vorbește un superior. Ce armată ai făcut?

Își supse buzele și gemu. Il dureau gingiile.

— Uite ce e, măi Romulus. Adu-l aici, și după aia te duci cu el în pădure și-l achiți. Înțeles?

— Da, să trăiți, răspunse But liniștit. Se ridică, lung subțire și alb la față, eși și se întoarse cu cel de care fusese vorba. Era un student tânăr, cu părul ondulat permanent, negru, lucios de briliantină, bogat, grămădit greu pe ceafă. Ochii codați cu cearcăne vinete îi luceau nesănătos.

— Vă salut, domnule colonel, zise el și se înclină politicos.

— Salut, tinere. Ei, vrei să duci cu noi lupta sfântă?

Cuvintele cădeau, seci și goale, unul după altul. Micluț se uită la tânărul nou venit. « Ii ca o muiere. Copil de domni dela oraș... » Colonelul vorbea mereu:

— Tot te-aș întreba un lucru: cum ai ajuns aici? Cine ți-a arătat drumul?

Studentul începu să vorbească pe nerăsuflăte, povestind o istorie încurcată despre ciobanii care mai rămăseseră pe culmi în câteva colibe depărtate unele de altele și care-i arătaseră drumul. « Totuși, e o adevărată minune că nu m'am rătăcit acum la urmă. Mare noroc am avut! încheie studentul surâzând naiv. Apoi adăugă confidențial, privindu-i cu neîncredere pe cei trei țărani:

— V'am adus niște dolari... ca modestă contribuție a mea...

Colonelul îl privea gânditor. Luă biletele de bancă străine și îl privi iarăși. Tânărul avea un inel de aur la degetul mic dela mâna stângă și bocanci minunați de ski în picioare. Colonelul se smulse din visare și zise:

— Bine tinere. Ești în regulă. Să-ți dăm o armă. Romulus, du-l la depozitul din pădure să-și aleagă o armă. Și voi eșiți, lăsați-mă singur, că am de scris o scrisoare.

Eșiră cu toții. Romulus își luase pușca de după ușe. Afară în țarc, pe o scândură bătută în doi țăruiși, ședea Pătru Anculia și doi din feciorii lui Nistor Boieriu. Celălalt era santinelă în capul platoului. « Anculia s'o schimbat și el, se gândi Micluț. Parcă-i bolnav... » Intr'adevăr Anculia părea împușinat, scăzut la trup, fața-i era pământie. Il văzu pe student eșind pe câmp urmat de Romulus cu pușca pe braț. Se schimonosi la față ca un copil care vrea să plângă. Țipă:

— But! Unde-l duci?

Tânărul se 'ntoarse și-l privi. Apoi se uită la But, ale cărui buze se ridicară ușor într'o parte. But zâmbea. Prin ochii studentului, deodată măriți, trecu aripa de întuneric a spaimei. Apoi But vorbi târăganat:

— Țsta e cam fricos... Când vede pușca, să... că în nădragi... Haidați domnule student...

Și o luă înainte liniștit. Studentul se sili să zâmbească și el curajos, și merse cu pași mari după el. Pieiră după fagii înalți și ninși, cu ramurile albe.

Mai târziu se auzi o împușcătură, apoi alta. Ceva pulbere de zăpadă se scutură de pe vârful celor mai înalte crengi.

But se întoarse și raportă executarea ordinului.

— Să trăiți don' colonel, l-am pușcat și-i mort.

Colonelul scria. Nu răspunse. Iar Micluț aștepta umilit să ducă scrisoarea în sat, lui Traian Lupul, care trebuia s'o ducă mai departe lui Onufrii, un bogătan din Plugova, iar acesta mai departe, el știa cui. Soarele strălucea sus de tot asupra zăpezilor. În țarc, But îl înjura cumplit pe Anculia pentru ticăloșia sa, iar ceilalți tăceau: era cam grei de cap, greoi, nepăsători.

Strigăte pierdute în depărtare vestiră sosirea cuiva. Era Pantalemon, gâfâind.

— Romulus! I-auzi! Unde-i domnul colonel?

Se infundă cu el în colibă. But eși curând, înviorat, cu un pistol mitralieră nemțesc atârnat de-a-curmezișul pieptului.

— Petre! Și tu mă! Veniți cu mine. Haida că-l prindem pre Ion al lui Jura! Hai că acum avem și noi un noroc, destul ne-au vânat ca pre lupi și ne-au lăsat să mâncăm rădăcini... Hai că-i plătim lui foamea sata...

Feciorii lui Nistor se treziră. Chiar și Anculia se ridică, cu un fel de înfrigurare sălbatică. Suferiseră de foame, într'adevăr, și nu puteau ierta asta... Micluț știa că așa e. Îi privi plecând, cum se pierd după dâmburi albe cu cline blânde și strălucitoare, și așteptă să i se dea scrisoarea. Dar îl apucase deodată, tocmai acum, nerăbdarea. Făcu ce nu făcuse el niciodată: deschise ușa colibei și întrebă:

— Gata-i cartea, don' colonel, că eu plec...

Din întuneric, glasul colonelului sosi răgușit și bolnav:

— Stăi aici că te 'mpușc măgarule! Stai să se'ntoarcă!

Micluț așteptă, răbdător, așezat pe o buturugă. Pe fruntea încrețită i se înșirau mărgelile de sudoare, numaidecât uscate de vântul ușor ce bătea peste zăpezi. Pantalemon se așezase pe bancă și-i deslușea agitat faptele sale lui Micluț. Dar acesta nu-l asculta decât cu fața umilă și blândă. Înlăuntrul său se gândea: Dece vrea domnul colonel să închidă scrisoarea numai după ce l-a văzut pe Ion Jura?

Stătu multe ceasuri. Trecu amiaza și începu să se lungească umbrele albastre ale fagilor pe zăpadă. Soarele cădea spre coama pădurii albă și rotundă ca un nour. Apoi se întoarseră și cei plecați, osteniți, răzând mânioși către omul pe care-l purtau printre ei: nu era Ion, ci tată-său Jura, fără șubă pe el, cu capul gol, sgâriat pe fața care-i părea îmbătrânită. Jura vorbea răgușit:

— Ce vreți dela mine?

Colonelul ieșise din colibă. Era îmbrăcat în haine țărănești și cu opinci de cauciuc în picioare. Doar cămașa kaki o păstrase din vechea lui îmbrăcăminte. Băgă mâna după gât cu două degete adunate și scoase ceva de sub gulerul

kaki. Se uită la ce ținea între ele, strâmbându-se de scârbă, striv lucrul acela și-și șterse mână de nădragii de dimie neagră tocită. Apoi îl întrebă pe But:

— Acesta e comunistul?

— Nu, ăsta e taica lui... Țăla n'o fost...

— Și ăsta știe ceva?

But își arătă într'un răs scurt dintele cenușiu de metal.

— Poate fi că știe...

— Atunci duceți-l încolo, în văioaga aia, să-l întrebăm... Vin și eu.

Intră în colibă, But și ceilalți îl împinseră pe Jura cu țevile armelor; Jura se uita împrejur, și privirea adâncă, cu lumina ochilor lărgită, i se cufundă în ochii lui Pantalemon și ai lui Micluț. Pantalemon răsese galben, silit, nerușinat. Micluț se uită în pământ, cu mâinile încleștate una într'alta, apoi îi răspunse lui Jura cu o privire blândă, umilită, care parcă voia să spuie ceva. Colonelul ieși și cu toții se îndepărtară spre fagii ale căror culmi străluceau de un trandafiriu aprins, venit de departe de deasupra pădurii mari, unde soarele apunea roșu în cerul luminos curat, de culoarea trandafirilor galbeni.

Pantalemon și Micluț tăceau. Când se auzi departe primul strigăt de durere, prelung, asemănător cu un hohot de plâns și de răs totodată, Pantalemon se făcu alb la față și sări în picioare. La al doilea, și mai lung decât cel dintâi, cântat parcă, Pantalemon zise:

— Eu mă duc acasă...

Vorbea gătuit și se uita împrejur speriat. Micluț privea în pământ, cu mâinile mereu încleștate. Șopti:

— Stai că se face noapte și greșești drumul...

— Apăi hai! acum, insistă celălalt, înebunit de al treilea țipăt, cel mai prelungit și care se termină stins, slab de tot.

— Trebuie să aștept să iau scrisoarea dela domnul colonel, șopti Micluț încet de tot. Așteptară amândoi încordați țipetele următoare, tresărind la fiecare. Târziu se auzi un foc de armă. Pantalemon oftă și-și șterse fruntea de sudoare. Micluț tăcea cu ochii în pământ.

Apoi se întoarseră ceilalți, fără Jura. Colonelul era nemulțumit:

— Dumnezeu lui... Țăstia nu spun... Orice le-ai face...

Intră în colibă, termină scrisoarea numaidecât și-l trimise pe Micluț cu Pantalemon. Se făcea seară albastră peste zăpezi. Cei doi drumeți coborâră prin râpi, pe poteci neștiute și îngropate în zăpadă. Pantalemon se poticnea în gropile unde cădea până la genunchi în stratul gros de zăpadă. Ii tremurau picioarele. Intrară într'o prăbușitură rotundă împresurată de râpe drepte. Aici umbra era aproape cenușie. Auziră sus, la marginile văii acesteia ciudate, cum începe să șuere vântul. Aici aerul era neclintit. Pantalemon zise cu ciudă:

— De ce mă duci tu pe aici, măi Micluț?

— Țăsta îi drumul ăl mai scurt, mormăi Micluț.

— Iacă, îi aproape noaptea. Nu puteai pleca fără scrisoare? începu certăreț Pantalemon.

— Nu, că s'ar fi speriat și ar fi plecat din locul ăla, zise Micluț, care era în urma lui Pantalemon și se apleca să-și dreagă ceva la pulparul de lână.

Răspunsul său i se păru lui Pantalemon atât de ciudat încât se opri și se întoarse la Micluț, cu inima deodată oprită. Dar se și prăbuși sub greutatea lui Micluț care sărise pe el din toată puterea, cu cuțitul scos din pulpar. Se făcu întuneric de-abinelea. Micluț își curăță cuțitul, îl puse la loc și răsufală adânc. Se simțea ușor, dar slăbit ca după o boală. Se repezi la vale gata la fiecare pas să se rostogolească prin zăpadă.

*

Ilie ajunse jos în sat cum ajunsese cu o lună sau două înainte, într'o zi de toamnă, Filip. Dar nu găsi cui să se plângă. Ion era plecat cu trupa la Brebu, Pătru era astăzi în mină, ofițerul plecat și el la Brebu. Până îl găsi pe subofițerul care rămăsese cu douăzeci de soldați în sat, până îi povesti acestuia, până ajunseră, deși în fugă, sus și găsiră căruța părăsită, se făcu după amiază. Porniră pe dâra de urme prin zăpadă și merșeră până se înoptă. Pe întuneric, erau iarăși în sat, iar cei dela Brebu se întoarseră abia noaptea târziu. Ion îi găsi acasă pe toți ai lui trezi și desnădăjduți. Când auzi ce s'a întâmplat, se duse la sublocotenent și-i ceru să plece numaidecât.

— Unde? După urme? Pe întuneric? Cine știe unde s'au dus? zicea cu îndoială ofițerul, un moldovean tânăr și oacheș, pe care-l chema Arionoaei. Ion se frământa cu pumnii strânși. Văzându-l cum se chinuește, Arionoaei adăugă:

— Lasă, tovarășe Jura... Ți-i făgăduesc că plecăm cum se luminează de ziua... Cum putem desluși urmele, plecăm, și-l găsim pe tătuța matale...

Atunci veni și Pătru Raduia și stătură toți trei să se gândească împreună, cum să scurteze timpul acesta ucigător, în care bandiții puteau să-l ucidă pe bătrânul Jura și să fugă iarăși, cine știe unde... Pătru mormăia:

— Sărmanul... sărmanul... așa drag le-o fost la oameni de el... Dumneata tovarășe, nu-l cunoști. Iacă, nu poți să stai cu el și să păstrezi un necaz pre inimă, așa om e. Ca pâinea.

Atunci intră în odaie un ostaș să le spuie că-i caută Micluț.

— Ce vrea? întrebă ofițerul. Ion ridicase capul din mâini și asculta. Ostașul răspunse:

— Zice că vrea să ne arate drumul.

— Care drum?

Ion zise tare:

— Lasă-l să vie tovarășe! Lasă-l să vie iute!

Micluț nu mai era atât de sfios ca înainte. Parcă mai crescuse, se mai îndreptase, se mai luminase la față. Il privi cu mâhnire pe Ion, și începu să povestească. Vorbea repede, ca și cum tot ce adunase într'o viață de muțenie trebuia spus acum. Le spuse tot, dela începuturile lui cu But, până la uciderea lui Pantalemon.

— M'am gândit eu, pre câinele ăsta trebuie să-l pedepsesc!

Ofițerul clipi din ochi repede, uitându-se într'altă parte, și întrebă de alte lucruri. Ce se întâmplase cu Jura? Ion întreba mereu, scuturându-l de umeri pe Micluț și încercând să-i oprască valul de vorbe:

— Taica unde-i? Îi viu? Spune!

Iar Pătru întreba și el, cu încăpățănare:

— Anculia-i cu ei? El ce-o făcut?

Micluț le spuse și asta. Nu voi să le mai vorbească de schingiuire. Or s'o vadă acolo — mai ales că Ion nici n'ar trebui lăsat să vadă...

Nu terminase, și ofițerul era afară, dădea ordine, striga:

— Voluntar! Cine vine voluntar după mine?

Soldații se îngrămădeau în juru-i, trupuri zdravene în întuneric:

— Luați-mă și pe mine tovarășe — și pe mine!

Pătru Raduia trecu pe acasă și-i povesti nevestii soarta bătrânului Jura. Ii vorbi și de fratele ei, cu ocoluri, cu băgare de seamă. Ea ședea pe pat. Deodată zise:

— Nu am nimic cu el... Poate să și moară...

Apoi ridică ochii la Pătru zâmbindu-i slab, și privindu-l cu dragostea pe care înainte o împărțise între el și fratele ei. Îi luă de gât cu brațele, cum era obiceiul ei când se temea, și-i zise cu un fel de necaz, de amenințare, strângându-se tare la pieptul lui:

— Măcar să-mi trăești tu... auzi? Să-mi rămâi tu, auzi?

Alergau prin zăpadă, uneori până la genunchi. Imprejurul lor fagii înalți gătiți cu ramuri înflorite de zăpadă, policandrelle înalte ale brazilor, îi vegheau în tăcere și măreție. Neclintirea aerului străveziu și tăios oprise orice suieț, tăcerea pădurii era împietrită.

Răsufllarea și-o auzeau. Gâfâiau, inima le ciocănea coșul coastelor, tâmplele le svâcneau; cu fruntea nădușită și cu gura uscată își sileau trupul să înainteze mereu, să-și croiască drum prin stratul gros și alb de zăpadă proaspăt căzută. Ochii li se osteneau și-i dureau când încercau să vadă mai departe de cei dintâi brazi dimprejur. Mai departe era un cerc de ceață gălbuie, o negură nepătrunsă decât de lumina tulbure dinainte de revărsatul zorilor.

Cei mai ușori alergau în frunte. Indărătul lor șiragul se lungea, se rărea. Ostași rămăneau mai în urmă, apăsați de povara armelor, a cutiilor cu încărcătoare, a sacilor cu grenade. In cap fugeau Ion, și lângă umărul său îl auzea gâfâind pe Micluț care vorbea din când în când, întretăiat:

— Acuma... acuma... judecata...

Ion vorbi și el în tăcerea în care nu li se auzeau decât pași rupând pojghița de ghiață a zăpezii:

— Vii și tu la judecată... și eu... și Filip... toți la judecată...

Alergând din răspuțeri, Micluț mormăi cu scârbă și ură:

— Domnii... domnii... But... tot domn mare, bogătan...

Incepu să bată un vânt subțire. Se lumina de ziuă, încet și tulbure.

Brazii își legănau ramurile și la fiecare legănare își lepădau povara de ninsoare umplând văzduhul de pulbere albă și strălucitoare ce pătrundea în ochi, în gură, în nări, răcoroasă.

Micluț se opri găfâind, îndoit în două. Ion îl întrebă:

— Nu mai poci?

— Am ajuns, șopti Micluț arătându-i prin ceață platoul unduit și coliba înfundată în pământ între tufișuri și trunchiurile înalte ale fagilor.

— Am ajuns? întrebă și Pătru Raduia, oprindu-se lângă el. Se lăsară toți trei să cadă în zăpadă. Tropotul greu se apropia prin pădure. Din gură în gură ostașii își șopteau:

— Am ajuns... am ajuns...

Și répede, în marginea pădurii începu să se întindă lanțul de trăgători care se târau pe brânci în zăpadă. Micluț zise:

— Numai o ușe au, și-i în partea asta...

Semicercul de mogâldețe negre se lărgea pe câmpul nins, începea să cuprindă cu brațele lui coliba ce părea moartă. Deodată se ridică un lătrat de câine stingher și nebun, ținut în pădure. Lătra sălbatic. O lumină pâlpoi la ferestruicele mici cât o palmă de om: cineva aprindea lampa. Apoi o ușe se deschise și cineva se mișcă pe prispa. Se făcu iarăși tăcere și așteptare. Ceața începea să se risipească.

În colibă, trupurile celor adormiți zăceau claie peste grămadă, înghesuite pe cojoace asvârlite pe jos, pe paie, între pereții de lut și piatră. Le apăsa deopotrivă aerul greu, înfierbântat și care acuma se răcea, mirosul de oaie, fumul de tutun, aburul de țuică. Unii sforăiau, alții gemeau prin somn și se îmbrânceau cu ură, bolborosind cuvinte neînțelese. Ura grea care le coclise inimile atâtea zile de-a-rândul, cruzimea cărora nu-i găsiseră toți destulă ușurare în sângele celor de jos, din sate, otrava fricii, mai ales, ce le pătrunseseră măruntaiele de când erau hăituiți, — toate le frământau somnul, făceau să le răzbească sudorile prin piele, înneccându-le fețele lucioase, schimonosite de acest somn greu: guri căscate, frunți încrețite, încruntate, obraji scofâlciți strămbați în surâsuri îndobitocite.

Lătratul stingher și prelung al câinelui hăuli în tăcerea de afară ca asupra unui mormânt. Trupurile din colibă începură să se miște, să viermujască, să se sbată în neștire. Se ridicară clătînându-se, beți de somn și de țuica de azinoapte. Se ciocneau unii de alții greoi prin întunec în fața ferestrelor mănjite de zorile tulburi.

Colonelul mormăi cu un glas înneccat, răgușit, grohăitor:

— O fi vreun mârlan de prin vale... Hai! După mine toți, afară...

Luă arma automată ascunsă cu multă grijă, rămășiță a marelui furtuni: o ținea cu greu, cu mâini nesigure. Ieși în tindă, crezându-se urmat de ceilalți. Clipi din ochii injectați de sânge, fără pic de limpezime în ei, și se uită împrejur. Nu văzu decât copaci plutind nedeslușiți în vălurile orizontale de ceață. Deodată, la marginea pădurii, se ridică trupul unui om. Era departe, dar glasul îi sosea neașteptat de limpede:

— Dați-vă prinși!

Colonelul simți că i se tulbură creierii moi, încetoșați; un gând îl fulgeră și-l făcu să grohăie de mulțumire: «Sunt puțini. Le e frică de noi». Culcat pe pușca mitralieră, ochi silueta depărtată pe care de altfel o vedea tulbure prin ceață, ba mișcându-se, ba ne-mișcându-se. Trase un foc, apoi o rafală. Pe când patul armei sălta și izbea, ciocănindu-i umărul, colonelul simți deodată că e singur. Se uită în dreapta și în stânga: da, era singur. Strigă ceva, ascuțit, cu glasul găuit de spaimă — dar nu știa ce spune. Se simți căzând într-o genune nemărginită: era singur, și iată că forme negre se mișcau prin zăpadă; erau mulți, iar el singur, părăsit. Înfiorat, sgâlțâit de frică, dăduse să se ridice în genunchi, să ridice mâinile, să ceară iertare, urlând ca o vită înjunghiată. Nu-și dădea seama, cu mintea lui întunecată de tulburarea fricii, că roiuri de gloanțe găuresc lutul zidului, ridicându-l în norișori de praf și că plumbii toacă nemilos îngrăditura de nuiele împletite a țarcului. Cu greu se ridică pe vine, apoi, cu genunchii îndoiți, legănându-se pe picioare, înălță mâinile și începu să urle cu desnadejde.

Din zăpadă se ridicară oameni, de jur împrejur. Se apropiară cu fețe asprite de hotărîre. El îi privea rătăcit, gângăvind. Era rănit și nu-și dădea seama. Unul tânăr, cu chipul palid, luminat de ochi cenușii și cu gura cărnoasă, frumoasă, pălită, se apropie de el și-l întrebă:

— Taica unde-i? Ce-ai făcut cu el?

Prinsul îl privi holbat, fără să înțeleagă și cu fire de scuipat atârându-i din colțul gurii. Ion a lui Jura îl izbi cumplit peste față, doborîndu-l. Striga:

— Tovarăși, dați-mi o armă!

Ofițerul și un soldat îl luară în brațe, îl stăpâniră. Ii repetau mereu:

— Nu se poate, tovarășe! Judecata! Ii ducem la judecată...

Domnul colonel se aduna de pe jos, gemând cu glasul tremurat. Il lăsară acolo cu pază. În colibă, ghemuit sub zid, era moșul Careba, mort de cine știe ce glonț rătăcit. Marginea acoperișului era smulsă, cât trebuia ca să treacă un om: pe acolo fugiseră ceilalți.

Și începu goana, urmărirea neîmblânzită, poticnirile prin zăpadă, bătaia inimii înnebunită și a sângelui prin artere. Micluț se ținea încă înainte, lângă Ion. Acesta murmură găfăind:

— Unde-i tata? Unde-i?

Micluț răspunse, întretăiat:

— L-or omorît în văioagă... acolo, de-i zice Pârâul Sudorii...

Platoul se cobora moale. Departe se puteau zări, mărunți, bandiți alergând spre văioagă. Unii pieriră, ascunși în zăpadă. Pe când se apropiau urmăritorii, focuri de pușcă sparseră tăcerea.

*

Se treziseră în gura de aer rece a ușii deschise. Il văzuseră pe colonel așezându-se să tragă. Și pe urmăritori încercuindu-i în zăpadă. Și atunci, într-o îmbulzeală mută, sălbatică, se grămădiseră îndărăt în casă, înghiontindu-se fără milă, cățărându-se unii peste alții. Sgâriau zidul cu unghiile, spărgeau ferestruicele cu pumnul în graba lor descreierată de-a scăpa. Moșul Careba singur, care își știa coliba începu să smulgă șindrițele acoperișului. Ei se îngrămădiseră gâfâind, se urcară pe umerii lui, îl doborîră, ieșiră rostogolindu-se cu capul în zăpadă și cu picioarele agitându-se în aer fără noimă. Acum alergau iepurește peste câmpul înzăpezit, svârlindu-și cojoacele, cu gurile căscate și cu ochii holbați, în vreme ce zăpada le țâșnea de sub călcăie. But tremurâ de frică și de ură desnădăjduită. Va-să-zică îl prindeau, avea să fie prins și judecat, fără să fi izbutit. . . Dar pe Jura îl omorîse și încă vreo doi, trei, și el avea să-și piardă viața doar pentru atâta lucru, pentru două trei piei de golani săraci, să-și piardă viața, el, pe care-l crescuse neamul lui-cu atâta grijă și care avea plăcerile lui, să se întindă cu bocancii murdari pe pat, într-una din casele pe care era stăpân, plăcere de domn, boierească, nu de țaran prost. . . Alergând, îl apucă deodată ura împotriva ticăloșilor cu care se înhăitase, și care fugeau acum, în loc să-l apere. Se opri deodată și-i amenință cu arma pe cei ce-l ajungeau, desfigurați și gâfâind. Ii izbi cu arma, îi puse să se culce în zăpadă după tușuri.

— Trage; că te pușc, scrâșni el plecat asupra lui Anculia, proptindu-i țeava de oțel în ceafă. Urmăritorii, înșiruți de-a-curmezișul zăpezilor se apropiau repede în tăcere. Anculia, verde și schimonosit de frică trase. But se dădu îndărăt, încetșor, cocoșându-se sub fluieratul gloanțelor, apoi se întoarse și porni în goană pe văioagă în jos. Retragerea îi era acoperită. Innebuni de nădejdea subită a scăpării. Indărătul lui începuseră să bubuie grenade.

*

Iarăși se desfăcea linia trăgătorilor și începu jocul rafalelor de pușcă-mitralieră și al înaintării aruncătorilor de grenade. Printre aceștia era Pătru Raduia. Vedea în față tușurile de unde se auzeau împușcăturile și de unde veneau gloanțele fluierând. Se simțea amețit, vedea limpede dar totul era prea ușor. Nu simțea pământul când se târa pe el cu coatele și genunchii. Nu simțea greutatea sacului cu grenade pe spate. Se târa înainte cu încăpățănare, cu dinții încheștați de hotărîre, cu fața la pământ, cu coatele înfipite de fiecă dată în zăpadă. Pândea trecerea roiurilor de gloanțe ale puștii-mitra-

liere care-l apăra. Treceau peste el, iar el ridică o clipă capul. « Mai am câțiva metri... ». Sub altă rafală, se mai târî înainte. Auzea glasul lui But, țipător, atât de ciudat, după ce nu-l mai auzise atâta vreme:

— Trageți în ofițeri !

Cerul se limpezea, era albastru curat: numai de jur împrejur se mai învorbureau neguri galbene. Vântul sufla subțire și tăios. Undeva, alături, un braț ridicat. Un bob negru sbură prin aer, izbucni o sclipire albă, electrică, un nor de fum și de zăpadă, o bufnitură asurzitoare. Pătru Raduia strângea oul greu de oțel în pumn. Smulse inelul de sârmă și svârli grenada în tufișul din fața lui. De-a-lungul liniei sclipeau scurt exploziile. Apoi se făcu tăcere. Pătru se ridică și înaintă, clătînându-se. Îndărătul tufișului, răsturnați, cu capetele în jos pe clina văioagei, zăceau Anculia și unul din feciorii lui Nistor Boieriu. Nu se uită la Anculia. Il recunoscuse. Dar nu se uită la el. Trecu mai departe înainte. Simți pe lângă ei duhoare grozavă de țuică. Grenadele le spărseseră sticlele în traiste, așa cum le spărseseră trupurile...

But alerga cu pumnii mici și palizi-verzi, strânși la pieptul supt. Se simțea prea greu, pentru dorința furioasă, nebună, de-a scăpa. Să se ascundă, să aștepte să treacă un om și să-l ucidă. Un om. Oricare om. Și nu unul, cât mai mulți — toți oamenii! se gândea el într-o convulsiune de nebulie sângeroasă. Auzea după el pași grei: dup-dup-dup... Se uită peste umăr: era unul din feciorii lui Nistor Boieriu. But îl urî pentru fața lui galbenă de frică, pentru privirea sticloasă, nătângă, pentru gura căscată de efortul fugii. Se opri, clătînându-se, îndreptă cu mâini tremurânde arma spre celălalt și trase. Apoi fugi mai departe, scrâșnind din dinți de mulțumire și de ură. Se gândea « se vor opri lângă el, să-l întrebe, sau poate să-l omoare, dacă e numai rănit ». Alergă mai departe. Din goană, svârli cojocul care-i apăsa scheletul firav și deșirat.

*

Departeseră pe fața nepătată și lumioasă a zăpezii, doi oameni fugeau. Unul se împiedecă, apoi căzu. Se ridică și căzu iar. Rămase întins, furnică neagră pe zăpadă. Era celălalt fecior al lui Nistor. Când îl ajunseră, următorii, văzură că era rănit. Se rugă de ei cu mâinile lipite. Trecură mai departe. Ion al lui Jura era încă în frunte. Gâfâia alergând și murmura: « Fugi în pădure... Vrei să scapi în pădure surdă, în codru bătrân. Nu scapi... Te ajungem... ».

Vorbea cu But, ca și cum celălalt l-ar fi putut auzi. Vorbea fără șir, căci toate puterile îi erau strânse în trupul care alerga, mânat de ură. Incepu să râdă când trecu peste o pușcă căzută în zăpadă. « Ți-ai lepădat pușca. N'ai

armă, și ești slab în brațe, But...». O pală de vânt îl bătu în față pe Ion Jura. Văzu în dreapta valea plină de negură și învolburată, mohorită. Dintr'acolo începu să sufle viscolul, bătând fulgi de zăpadă orizontal peste platou. Ion călcă ceva moale: cojocul lui But. «But, a început să viscolească, tu ești slab și ai plămânul bolnav... Nu umbla gol prin viscol...».

Nici nu mai alergau așa repede. Obosiseră amândoi. Ion trecu peste pieptarul de piele al lui But: acum fugarul era numai în cămașă. Și viscolul le suiera amândurora pe la urechi. Dindărăt se auzeau strigăte și glasuri: ceilalți veneau din urmă. Deodată, cerul se înnegurase și în stânga unde fusese albastru, și fulgii se fugăreau nebunește de-a-curmezișul văzduhului. Ion umbla acum aproape la pas. Fulgii de ghiață îl loveau în ochi, îl orbeau, dar el înainta statornic, clătănându-se, sleit. Știa că și celălalt nu mai poate merge decât la pas, că se va prăbuși în curând, sfârșit.

But își aruncase cojocul, apoi armele, apoi pieptarul de piele. Era în cămașă de borangic pe care vântul necrutător i-o lipea de coastele ieșite. Taișuri de vânt îl pătrundeau, apoi îl trecea un val de fierbințeală. Iși simțea inima cum obosește. Scrașnea din dinți, uitându-se îndărăt. Știa că Ion îl va ajunge. Dar But avea un cuțit ascuțit ca un briciu. «Mă dau prins, și apoi îl înjunghiu...» se gândi el o clipă; dar un fior de frică îl străpunse. N'avea destulă voință ca să-și silească picioarele înnebunite să se oprească. Alerga prin vârtejurile de ninsoare în care ar fi vrut să se topească, să se ascundă; și știind că un singur om e gata să-l ajungă, se gândea cu amară desnădejde că aruncase pușca în zăpadă și n'avea altă apărare decât un cuțit mânuit de un pumn prea slab, de un braț uscat, slăbit de fugă, amorțit de frig.

Ion călca până la genunchi în zăpada adâncă. Inchidea ochii răniți de biciul viscolului. Apoi îi deschise și întrevăzu prin joaca înnebunită a ninsorii un om care umbla peste fața mohorită a zăpezilor. Apoi iarăși se înteți chiotul și jelania furtunii, se îndesiră fulgii de ghiață și nu-l mai zări pe fugar. Dar știa: nu mai e mult, s'a terminat vânătoarea. Cu o ultimă încordare se repezi înainte prin viscol.

But se împleticea. Picioarele îi slăbeau din genunchi. Călcă într'o groapă ascunsă în zăpadă. Căzu cu trupul firav și fierbinte în desimea rece a zăpezii. Se ridică. Voi să fugă. Căzu iarăși. Se ridică a doua oară. Din viscol și negură se năpusti asupra lui un om. But știa cine e. Căzu în genunchi, țipând ca o femeie, dar cu glasul sfârșit și cu lacrimi curgându-i pe fața ca ploaia:

— Ioanie, îndură-te de mine... Fii bun, iartă-mă Ioanie, că n'am vrut să-l omor pre taică-tu, am avut ordin, de bună voia mea numa pre Ion ăla l-am pușcat... pre taica lui Filip...

Țipa, se învinovătea, i se mișcau brațele ca niște labe subțiri de lăcustă sau de păianjăn. Până-și dădu seama că Ion nu are nicio armă. Atunci, cu o tresărire, smulse cuțitul. Lama sclipi scurt. But i-o repezi lui Ion în pân-tece, de jos în sus. Dar celălalt se feri, se prăbuși greu pe el. Cu bocancul îl călcă pe mâna albă și pe cuțit. Cu genunchiul îl țintui la pământ. Il privea drept în ochi, aproape liniștit, cu o hotărîre nestrămutată, împietrită. Impre-uru-le se învârtejea zăpadă și viscol. Deasupra, cerul negru al furtunii de iarnă. Ion a lui Jura, înțepenindu-și brațele ca să-l ție pe cel prins, care svăcnea și se svârcolea ca un șarpe, răsufală adânc. Ultima fiară era prinsă. Vânătoarea se sfârșise. Ridică fața să i-o bată asprimea viscolului.

ȘTEFAN POPESCU

CÂNTEC DE LEAGĂN

*Ai trecut peste râu, peste an
în cântecul mamei ascuns, ferit
să crești ca o piersică 'n ram
pentru vremea de mămăie,
pentru marile acorduri de cânt,
pentru oameni și pâine.*

*Crești înalt și limpede
la sânul meu, leagăn,
în câmpurile noastre pline de
șuvoaie adânci, de brațe proaspete,
ca ape mari care izbesc pe laturi
din care ai să bei și ai să te sature.*

*Genele tale se vor desface.
Priveliștea-i toată a ta :
cătușa s'a frânt și a vremii stângace răgace —
fără sânge zarea rămâne floare, pasta.*

N I T

Scânteii, cât stele pe cer,
lovitura ca pe-o sărutare și-o cer.

Vinete-lucii freamătă mărunte,
își știu puterea când sunt multe.

Cresc poduri peste vreme, peste hâu
și cad zăbrele, zale de râu.

Lunecă lin corăbii pe solzii de ape
și 'n pânțele lor orzul muncii încap.

Spre stele urcă vîi schele, furnale
niturile, armele noastre din noui arsenale.

Stele, pusderie, — în cer nu mai sânt mit,
bolta toată s'a împlinit
din scânteia fiecărui nit.

UNDE ESTE UNIRE...

— Urmare și sfârșit —

LUBLIN

Prin Noemvrie, primul conțopist cheamă la cancelarie vreo zece internați: polonezi, cehi, germani și un român din grupul nostru, Iordache. Dintre ei sunt aleși cinci. Pe aceștia îi prezintă comandamentului de lagăr. Un polonez, Dubovski, lucrător electrician; un sub-inginer ceh; doi germani verzi, dintre care unul e Fischer. Iordache e între cei cinci. Comandantul îi trece în revistă. Câteva întrebări:

— De când ești în lagăr? Pentru ce? La ce muncă?

Face câteva însemnări, apoi le dă drumul.

Secretarul barăcii îi previne pe fiecare să se pregătească de drum. Vor pleca la Lublin.

Știm cu toții că Lublin e în Polonia. Dar nimeni nu are nici cea mai mică idee de ce anume sunt trimiși acolo. Unii cred că pentru a aduce un transport de prizonieri ruși. Alții vorbesc despre un teritoriu rezervat evreilor.

— Dar ce să căutăm noi acolo? întreabă cehul. Ce amestec avem noi în toate astea?

A doua zi niciunul din cei cinci nu se duce la munca lui obișnuită. Cehul și germanul erau traductori din limba rusă pe lângă prizonierii sovietici care lucrau la construirea de barăci noi. Polonezul lucra la atelierul de electricitate. Fischer, spre marea bucurie a rușilor, fusese mutat provizoriu într-o baracă cu internați nemți.

Iordache nu mai coboară în fierăria din carieră unde ascuțea târnăcoape și repara șine de cale ferată îngustă.

Iordache s'a născut într'un sat de pe malul Dunării. Tatăl său, pescar sărac, lucra la năvoduri și câștiga puțin. Avea și două pogoane de pământ, prin locurile joase urde Dunărea, în fiecare primăvară, se revarsă. După retragerea apelor, familia întregă lucra la pământ, Pământ gras, bun, care le răsplătea munca. Și cu toate astea nu ajungea să mulțumească toate nevoile familiei care număra șase copii, dintre care Iordache era al doilea, după soră-sa, Caterina.

Sirena vapoarelor care brăzdau apele Dunării trezea în el un nețărmit dor de ducă, dor să plece din acest sat, unde nu cunoscuse nici o bucurie adevărată. Viața le era mohorâtă. În casă mereu certuri.

— N'am bani pentru gaz, se văita maică-sa, Caterinei trebuie să-i cumpăr o panglică. Mie-mi curg zdrențele de pe mine...

La auzul acestor tânguielei tatăl, în loc s'o mângâie, o învinuia că nu e gospodină, că nu știe să-și gospodărească casa:

— Ai risipi și averea împăratului!

Pe măsură ce o muștra mai rău, se înfuria și mai mult. Scotocind prin buzunare, dădea peste câțiva lei și pleca la cărciumă să uite de necaz.

Cu toate că Iordache nu umbla regulat la școală, era dintre cei mai buni elevi. Mintea-i ageră deslușea repede orice lucru nou. Câteodată se întâmpla ca învățătorul să-l întrebe din materia pe care o predase unei clase mai mari, — mai ales atunci când un elev din clasa aceea nu știa să răspundă la o întrebare. Era deajuns pentru Iordache să audă o poezie de două-trei ôri, ca s'o învețe pe dinafară.

Cetirea celor «1001 de nopți» îi ducea gândul prin țări îndepărtate. Fumul gros al vapoarelor ce treceau printre malurile joase, străjuite de sălcii pletoase, îi întetea dorul de ducă. Jocurile cu ceilalți copii nu-l mai mulțumeau. Îi întrecuse de mult pe prietenii săi, și la fugă și la înot. Plămânii puternici îi făceau să poată sta sub apă mai mult decât oricine; număra până la 50—55 și abea atunci se ridica la suprafață.

Munca la câmp, în schimb, n'avea pentru el niciun farmec. Nu-i plăcea nici decum plivitul pământului. Se supăra când trebuia să meargă la răritul porumbului.

În schimb, ar fi fost în stare să stea zile întregi în curtea boierului, unde câțiva meseriași reparau mașina de treerat.

Când ajunse la vârsta de 13 ani, nu-și mai găsea locul acasă.

— Tată, mă duc la oraș să învăț o meserie.

Părinții nu s'au împotrivit. Ba chiar le-a părut bine că vor avea o gură de săturat mai puțin.

La Șantierul Naval s'a arătat tot atât de dibaciu și ager cum era și în jocurile de acasă. Șefii de echipă l-au remarcat repede. Lucrătorul care-l primea ca ajutor o zi două era sigur că va termina munca mai repede cu o zi două și mai bine. În timpul uceniciei sale de patru ani, Iordache a trecut prin mai-toate atelierelor. Cu nici un ucenic nu se mai întâmplase una ca asta. Dela construcție la ajustaj, de acolo la fierărie, apoi la sculărie, la întreținere, țevărie, armătură. Ultimele șase luni a lucrat în atelierelor de montaj.

Delegatul muncitorimei din atelier îi vorbea și de alte lucruri, nu numai de-ale meseriei. Îi vorbea despre diferența dintre prețul de cost și cel de vânzare. Despre bancheri și săraci, fabricanți și lucrători, boieri și argați.

Ajustorul Demetriade era un om mărunt, subțire, uscățiv, vioiu, care ridica mereu sprâncenele, ceea ce-l făcea să pară cuprins de o veșnică miraer

în fața lumii în care trăia. Ii vorbea lui Iordache, mișcând agitat mâinile uscățive, iscusite, și mult mai puternice decât păreau:

— Muncim o viață întreagă. Dar cu ce ne alegem de pe urma trudei noastre? Cu nimic! Facem șleपुरi, bărci, vapoare. Cui aduc ele folos? Stăpânilor! Cu vapoarele și șleपुरile noastre ei aduc mărfuri din țări străine. Transportul costă puțin. În țară la noi, se vând totuși scump. În buzunarul cui intră venitul? În al bogătașilor! Noi ne naștem săraci, trăim în sărăcie și murim în mizerie, pe vreo grămadă de paie în vreun colț de maidan; în vreme ce alții huzuresc în toate bunățile lumii, pe care tot noi, muncitorii, le-am creat. Ce zici Iordache, e dreptă împărțeala asta? E vreo dreptate în ea?

Din timp în timp, convorbiri asemănătoare au mai avut loc între Iordache și Demetriade. Rezultatul a fost că Iordache s'a înscris în sindicatul muncitorilor metalurgiști. Cărțile din bibliotecă i-au arătat fapte și idei despre care nu bănuise nimic până atunci. După un an de zile rolurile s'au schimbat între Iordache și Demetriade. Grație agerimii și tineretei sale, Iordache și-a însușit o serie de cunoștințe teoretice. La adunarea generală a sindicatului, a fost ales membru în comitet. A fost însărcinat cu controlul cassei. Activitatea neobosită în mișcarea muncitorească a atras asupra lui atenția siguranței. După o acțiune dusă pentru majorarea salariilor, iată-l pe Iordache concediat. Nu mai e primit în nici o fabrică din oraș. În București, reușește, în sfârșit, cu greu, să-și găsească un rost. La data izbucnirii războiului din Spania Iordache era însurat de curând. Câteva luni a așteptat să vadă cum se desfășoară evenimentele. Cu răsufarea oprită sta și asculta știrile despre Spania la aparatul de radio, cumpărat de ocazie. Iar știrile erau proaste. Fasciștii înaintau, călăul Franco se scâldea într'o baie de sânge. Iar statele «democrate» lăsau glorioasa Republică singură în fața atacurilor sângeroase ale fasciștilor și sabotau ajutoarele trimise de Uniunea Sovietică poporului spaniol.

Au fost zile de grele frământări pentru Iordache. Și nopți de nesomn, nopți chinuite de gândul că undeva, departe, oamenii muncii din Spania luptă pentru libertatea lor. Iordache simțea că ei luptă și pentru libertatea lui și pentru libertatea tuturor oamenilor muncii din țările asuprite de capitalism. Iar crimele săvârșite împotriva lor de către fasciști, Iordache le simțea ca și cum ar fi fost săvârșite împotriva lui. S'a svârcolit, s'a gândit, până când, nemaiputându-se împotrivi chemării, a luat însăfășit hotărîrea cea mare.

— Uite, dragă, Mario și alaltăieri s'ar fi putut întâmpla să nu mă mai întorc acasă. Am căptușit cu tablă de fier cabina sobei din automotor. Nea Costică trebuia să monteze pragul. Nu puteam să lucrăm amândoi în acel loc. Eu am plecat în celălalt automotor. Peste câteva minute aud un strigăt dureros. Am fugit într'acolo. Ceilalți muncitori din atelier s'au adunat și ei, repede. S'a format un grup. Cineva a scos ștecherul din priză. Dar n'a mai fost de nici un folos.

Nea Costică murise prin electrocutare.

În scurt timp a sosit inginerul Popescu dela serviciul personalului și a chemat îndată doi electricieni. Au schimbat cablul bormașinei. Au înlocuit două prize.

Când a venit comisia dela Asigurări, a constatat vinovăția lui nea Costică...

Soția n'are o para pentru a-l înmormânta. I-au rămas și trei copii.

Pe o listă, am scris, fiecare câte 10—20 lei. Măine la plată, o să adunăm banii.

— Dece n'ați spus comisiei care e cauza?

— Comisia a venit după terminarea lucrului.

Ce zici, Măriuță, mui are rost să muncesc la astfel de șapani?

Nu e mai bine să lupt cu arma împotriva nelegiuților de tot felul?

Dacă e vorba să mor, nu e mai bine să mor cu conștiința împăcată? Să știu că nu mi-am pierdut viața pentru îmbogățirea lor, ci pentru fericirea noastră!

Înțelegi acum frământarea mea? Așai că nu te împotrivesți să plec?

Ea l-a înțeles și a acceptat despărțirea — pentru cât timp? Nici unul din ei doi nu știa și nu putea să bănuiască.

Când pe peronul gării, și-a luat rămas bun dela soția sa, îi flutura un zâmbet ușor pe buze. Zâmbetul i-a rămas întipărit pe față cât a mai zărit-o pe peron. Pe măsură ce trenul se depărta însă, dispărea și zâmbetul, dând loc unui simțământ de nesigurantă, de șovăială. A avut oare dreptate? A făcut bine despărțindu-se de ea? Cine știe dacă o s'o mai vadă vreodată? ... Merge doar la războiu. N'ar fi fost oare mai bine să fi rămas locului și să-și vadă de treabă? Un șirag de gânduri asemănătoare îl frământau. Întrebări care s'au ivit abea acum, când silueta femeii pe care o iubea atât de mult, cu care îndurase atâtea griji, cu care împărțise puținele bucurii, pieriră în depărtare.

De atunci au trecut mulți, mulți ani. Azi, Iordache se pregătește să plece la Lublin.

În magazia de haine, toți cinci sunt îmbrăcați în haine noi. Șase polonezi din lagărul Gusen sunt alipiți grupului de cinci.

A doua zi de dimineață la formarea echipelor de muncă, Vlad, Ambrosie, Pons, Varga, și alții găesc fel de fel de mijloace de a se furișa până la Iordache ca să-i strângă mâna, să-i spună să nu uite că e comunist, precum nici ei nu vor uita de datoria lor.

Numai lui Fischer nu i se adresează nimeni.

Cei unsprezece deținuți au fost urcați în compartimentul unui vagon de rapid. Patru S. S. sunt însoțitorii. Unul stă la geam, altul la ușa compartimentului, doi sunt în repaus. În gara Westbahnhof din Viena, tre-

bue schimbat trenul. Cei cinci așteaptă pe peron. Strămtorați de S. S-iști și de vânt, se ghemuiesc unul în celălalt. S. S-iștii își pufăie țigările. Unul dintre ei le aruncă la picioare țigara fumată pe jumătate. Iordache se uită lung la ea. Para se învionează, asemenea unei chemări ademenitoare : « Apleacă-te, ridică-mă. În miezul meu este și tutun bulgăresc. Führerul a avut grijă să asigure armatei sale țigări gustoase... ».

SS-ul înghiontește pe Iordache, îi face semn cu capul să ridice mukul, că doar de aceea nu l-a terminat. Iordache își desface cu greu fălcile încleștate. Printre dinți străbate un șuerat, amestecat de ură, de încăpățănare și de dorință năvalnică de a trage adânc în piept fumul de tutun. Însă vorbele exprimă un singur lucru : « Eu nu fumez ! »

Scena a durat numai o clipă. SS-ul nici n'a avut vreme să-și dea seama ce se petrece. Lăcomia lui Fischer a pus capăt situației penibile. Fără a aștepta vreun îndemn, s'a năpustit după capătul de țigară, trăgând, cu o bucurie nestăvilă, fum după fum și suflând cercuri mari sub nasul celorlalți... SS-ul îl privește mulțumit.

A doua zi trenul intră pe pământ polonez. Personalul feroviar este polonez. Electricianul Dubowski și subinginerul Pilar sed lângă geam. Hainele vărgate sunt noi. Triunghiul roșu de pe piept este nou. Strălucește. Parcă ar fi o flacăra ce caută să se desprindă, să se ridice, să plece. Trecând prin gări Dubowski se întoarce cu pieptul către un geam, își duce mâna până la distinctiv, se ridică ușor de pe bancă, atât cât e nevoie ca distinctivul roșu să ajungă până la geam. Călătorii și personalul feroviar se uită cercetător la geamul compartimentului nostru, remarcă litera P. din triunghi și salută îndelung, călduros, cu prietenie. Mâna lui Pilar se strânge în pumn, ajunge până la, înălțimea geamului. Călătorii și ceilalți oameni de pe peron salută cu și mai multă emoție. SS-ul observă că se petrece ceva în jurul lui. Devine mai atent. Pune repede capăt situației create de cei doi. Îi îmbrânțește, îi ridică de la locurile lor, îi trănțește în celălalt colț al compartimentului. În locul lor expune pe Fischer și pe celălalt german.

A treia zi seara, sosesc la Lublin. În piața din fața gării, lămpile electrice răspândesc o lumină destul de vie în preajma lor. Din când în când, arare, un trecător. Stratul de zăpadă scârțâie sub pași. După o jumătate de oră de așteptare, în urma unor telefoane disperate, sosește camionul. E acoperit cu pânză. Gerul îi încolțește pe prizonieri, care se înghesuie unul într'altul. După un drum de vreo douăzeci de minute, își dau seama după trosniturile roților și clătănăturile camionului, că au părăsit șoseaua. Un viraj. o oprire bruscă.

Înainte ochilor se întinde un întuneric greu de pătruns. La lumina lămpilor de buzunar, se poate distinge o gheretă, o santinelă, sârme ghimpată.

Cineva îi numără, semnează un bilet. O capră de lemn, înfășurată cu sârmă ghimpată este dată la o parte. În timp ce prizonierii intră în lagăr, se aude huruitul motorului îndepărtându-se repede.

În noaptea zilei de 30 Noembrie 1941, pe un ger aspru, au intrat în lagărul dela Lublin.

În dreapta și în stânga porții se vedea acum gardul dublu de sârmă ghimpată. Între garduri, ca într'un coridor, se plimbau santinele.

Au fost conduși spre un șir de barăci și au intrat în baraca numărul 8. Din paturile de fier s'au ridicat repede ceilalți internați și au improspătat focul în sobă. Lumină nu e. Curent electric nu e. Gaz nu e. Pentru luminat, internații fac rost dela bucătărie de seu, îl pun într'o cutie, cu o sfoară în mijloc. Un deținut are grijă tot timpul ca flacăra plâpândă să nu se stingă. Fitulul trebuie îndreptat de câte ori se apleacă într'o parte sau alta. Câteodată se întâmplă totuși să dispară seul și atunci s'a isprăvit și cu luminatul. În seara când au ajuns, așa se întâmplase. La lumina răspândită de flacăra sobei se priveau în tăcere unii pe alții. Nu se cunoscuseră până atunci, dar asta nu-i împiedeca să se împrietenească nespus de repede.

Polonezii sunt în număr de opt. Au venit din lagărul Sachsenhausen acum o săptămână. Toți sunt medici și poartă semnul distinctiv roșu. Aici au însărcinarea ingrată și primejdioasă de a îngriji pe bolnavi de tifos. Infirmerie nu există, lumină nu e, instrumente medicale nu au, medicamentele lipsesc. Serviciul e simplu: medicul umblă din baracă în baracă, le pune termometrul celor bolnavi. Majoritatea bolnavilor suferă de tifos exantematic. Mortalitatea e de 80—90%. Medicii constată doar moartea. Vătaful barăcii, de câte ori vine vorba despre prizonierii sovietici din lagăr, pronunță cu dispreț numele lor. Nu uită să adauge niciodată epitetul de « bolșevic ». Dar în afară de primejdia neîncetată de a se molipsi dela bolnavi și de disprețul vătafului, medicii trăesc ceva mai bine decât ceilalți. Hrana lor nu e rea: primesc mâncare dela S. S. Ceilalți internați fac toate corvezile. Aduc apă, cărbuni. (Cărbuni sunt foarte mulți: în apropierea bucătăriei, un deal întreg. Ce folos însă? În nici o altă baracă, afară de cea cu numărul 8, nu e sobă). De curățenie nici vorbă nu poate fi în celelalte barăci. Există o singură fântână, care deservește bucătăria și pe medici. În condițiile acestea, din prizonierii sovietici care au venit la începutul lunii Octomvrie în număr de două mii, au mai rămas vreo două sute. Între timp au fost aduși și evrei din Lublin. Într'o seară de toamnă, s'au abătut cete de SS. prin cartierele locuite de evrei. I-au adus în lagăr. Nici măcar nu i-au înregistrat. Barăcile erau neîncălzite; paturi nu existau; pături n'au primit. Se urcau pe scânduri îmbrăcați și încălțați. De mâncare li se dădea cartofi necurățați, morcovi nespălați. Nisipul le scrâșnea între dinți. Mâncarea asta singură era de ajuns să-i doboare. În câteva zile, într'o săp-

tămână, cei mai mulți abea se mai țineau pe picioare. Dar trebuiau să și lucreze. Descărcarea materialului de construcție nu înceta nici o clipă. Pe o latură a sectorului erau zece barăci cu acoperiș, — iar pe cealaltă numai trei. În pofida gerului, lucrători civili polonezi continuau să lucreze la construirea lor. E drept că nici ei nu veniseră de bună voie la munca asta, ci între puștile SS-iștilor.

*

La evrei venea în fiecare zi un bărbier evreu din oraș. Astfel puteau comunica cu cei dinafară. Situația aceasta dura dinainte de sosirea noastră, și s'a mai prelungit încă o vreme. La două-trei zile, soseau noi grupuri de internați din diferite lagăre: Buchenwald, Dachau. Numărul nostru a atins cifra de treizeci. Celor din Buchenwald li s'a spus la plecare, că ajungând la Lublin vor fi eliberați. N'au prea crezut:

— Dacă ați vrea să ne eliberați, ați putea s'o faceți pe loc. De ce să mergem până în Polonia? întrebau internații.

Într'o zi ne pomenim cu un plutonier major SS. De statură înaltă, de vreo 26—28 ani, cu fața roșie, cu privirea sălbatecă, fieroasă. Cu o voce groasă făcu apelul. Unul lipsea. Era afară pe undeva. Numai decât a fost căutat și adus la apel. Era Volski, venit din Gusen unde lucrase la bucatărie.

— Vino încoa! Parcă ne cunoaștem. Vii din Gusen?

— Da.

— Și nu mă cunoști?

N'a mai așteptat răspunsul. Cu o plăcere bestială l-a luat în pumni.

— Crezi că aici nu mai e lagăr?

Ochii injectați de sânge și-i rotea în dreapta și în stânga. Se uita fix la fiecare din noi în parte.

— S'a terminat cu viața de sanatoriu! Incepe o viață de lagăr! Măine, toți la lucru!

Așa am făcut cunoștință cu comandantul de raport Kirchner. La plecarea lui, internații veniți din Gusen ne-au completat cunoștințele. În lagărul acela unde numărul morților atinge zilnic o sută, Kirchner era cel mai temut subofițer. Prezența lui în Lublin nu prevestea nimic a bun.

Abia a ieșit din baracă și dă cu ochii de bărbier. Din cauza hainelor cum se cadă pe care le purta, se vedea îndată că nu e din lagăr.

— Ce-i cu tine?

— Sunt frizer.

— Ce cauți? Cum ai ajuns aci?

Frizerul îi explică.

Kirchner explodează de furie.

— Ne mai pomenit! Un civil să intre și să iasă din lagăr! Să pleci! Să nu mai dai pe aici! A doua oară nu vei mai pleca.
Frizerul n'a mai stat la îndoială. Aproape în goană a părăsit lagărul.

*

Din celelalte lagăre au sosit deasemenea câțiva medici. Unul dintre ei se numește Burze. Spune că e din Transilvania, din Țara Bârsei, de acolo îi vine și numele... Ține foarte mult ca nimeni să nu uite a-i pronunța silaba « von », care arată originea lui nobiliară. Când voim să-l necăjim îl numim numai Burze. Cu o privire caraghioasă, se uită mereu pe deasupra ochelarilor. E un om de cinci zeci de ani care umblă mereu cu stetoscopul atârnat de gât. Vorbește despre lucrările sale științifice în domeniul vindecării bolilor de stomac. Medicii pufnesc de răs ascultându-l. Un alt medic e cetățean elvețian. Altul Zdenek, ceh din Praga, a fost voluntar în Spania. Inșă în lagăr a fost adus pentru alte motive. Intre el și Iordache s'a împletit repede o prietenie sinceră, camaraderească.

În seara zilei când a apărut Kirchner se face repartizarea în muncă. Majoritatea celor treizeci au profesii intelectuale. Lucrători industriali sunt numai vreo câțiva.

La « casa albă » trebuie să meargă cinci prizonieri, pentru a face curățenie. Acești cinci sunt: electricianul Dubowski, subinginerul Pilar, Iordache fierarul, un oarecare Kuhlenman și Fischer, cel cu mucul de țigară.

Profesorul Karabanski, are o burtă respectabilă; a fost repartizat la bucatărie. I s'a dat un ajutor.

Ceilalți internați vechi, supraveghează pe evreii și rușii repartizați la diferite lucrări.

Unul e însărcinat cu înmormântarea cadavrelor, și e făcut șef al ciocilor.

Odată cu venirea lui Kirchner au fost înregistrați toți prizonierii și internații. Dimineața și seara, apel în curte. Morții sunt scoși și ei la apel. După apelul de dimineață, morții sunt desbrăcați și aruncați într'un car. Sunt duși la marginea de sus a lagărului. În pământul înghețat nu se pot face gropi. Tărâcoapele și lopețile nu sunt bune decât să scormonești zăpada. Astfel încât trupurile goale sunt acoperite cu zăpadă și lăsate la voia întâmplării.

Din lagăr până la « casa albă » duce un drum de zece minute. « Casa albă » a fost vila unui moșier. Acum trebuie să facem ordine în ea, întrucât comandantul lagărului vrea să se mute acolo.

Din șoseaua Lublin—Cholm, un drum rău întreținut duce până la lagăr, care se găsește pe coasta unei coline nu prea înalte. Tocmii de-ajuns însă, pentru ca dela câteva sute de metri, trecătorul de pe șosea să nu mai observe nimic.

SS-istul însărcinat cu paza celor cinci, privește prin ochian spre lagăr. Scrutează cele cinci sectoare ale lagărului. În imaginația sa, cresc băricile, crește lagărul. Se întinde departe peste creasta colinei.

Cuprinde mii, zeci de mii, sute de mii de oameni.

În primul rând vor veni evreii. Apoi popoare slave, apoi francezi, italieni... Toți cei care stau în calea «rasei superioare»...

Pune ochianul în toc.

Cu un aer mulțumit se uită împrejur.

— Ce?! Încă nu funcționează pompa din fântână? Nu m'aș mira, dacă n'ar fi și doi nemți printre voi. Ce fel de neamț ești, Kuhlemann?

După ce a fost terminată pregătirea pentru locuit a «casei albe», Kuhlemann și Fischer au rămas acolo cu serviciul în mod definitiv. Nici la amiază nu se întorc în lagăr. Comandantul i-a preferat pentru că sunt germani. Fischer știe să și gătească.

Ceilalți trei au început să facă aceeași treabă la «casa roșie», tot la vreo zece minute depărtare de lagăr. La o sută de metri începe suburbia orașului Lublin. «Casa roșie» are un singur etaj, și e încă netencuită. De aici po-recla de «roșie». În casa asta au fost instalate primele birouri ale administrației lagărului; aici a rămas Pîlar să facă de serviciu. Dubowski a trecut la bucătărie să înlocuiască pe ajutorul de bucătar care s'a îmbolnăvit. Iordache a fost mutat la lăcătușerie și fierărie.

GERUL

Crăciunul a trecut la fel de neobservat ca și anul nou. Gerul năprasnic al iernii 1941—1942 s'a așternut peste întinderile nesfârșite ale câmpiei încremenite și înghețate. În lagăr însă lucrările continuă. Viețile de oameni nu au niciun preț. În fierărie, cuptoarele sunt mereu în funcțiune, chiar și când nu e de lucru, căci fiecare fierar are grijă să nu termine nici o piesă înainte de a veni următoarea. Fierăria e un loc de muncă invidiat.

În aceste zile, când gerul n'a fost mai mic de minus 25 grade săptămâni de-a rândul, internații evrei mureau zilnic cu zecile. Dar în aceeași măsură se aduceau de afară noi și noi transporturi. Hitleriștii nu sunt totuși mulțumiți de această mortalitate. Într-o noapte, din cauza lipsei unui evreu (ăsta a fost pretextul invocat de ei), toți evreii au fost trimiși în curtea sectorului, în formație de apel. Doi SS, au avut grijă ca nimeni să nu se miște din loc. Până dimineața, aproape jumătate au înghețat. Cei rămași în viață i-au ridicat pe cei înghețați și i-au așezat la capătul formației, pentru a fi numărați.

Dela lucrătorii civili am aflat câte ceva despre evenimentele din lumea întreagă. Din zările aduse la «casa roșie» și «casa albă» deasemeni am cules una, alta. Tonul de fanfaronadă din Octomvrie a scăzut foarte mult. Se întâmplase ceva cu armata hitleristă, lucrul era vădit. Și anume ceva ne-

favorabil pentru ei. Ziarele aruncau vina pe frigul cumplit. Când au scris despre stoicismul cu care soldatul german îndură gerul nemilos al stepelor rusești, știam că în dosul acestei constatări stă ascunsă o înfrângere greu de camuflat. SS-iștii lagărului ne reproșau zilnic că trăim în condițiuni mai bune decât soldații de pe front. Am fi dorit să le răspundem, că noi suntem gata oricând să schimbăm cu ei locurile noastre. Inșă un astfel de răspuns ar fi atras moartea celui ce l-ar fi rostit. În orice caz, din tot ce înțelegeam și întrevedeam, speranțele noastre în victoria armatelor sovietice creșteau cu fiecare zi.

E drept că nu fiecare prizonier gândea la fel. Burze și vătaful barăcii erau dintre cei care nu se bucurau de victoriile sovietice. Grupul lor găsisse un aprig susținător în persoana lui Bielski. În vremea primului războiu mondial ofițer în armata țaristă, Bielski căzuse prizonier la nemți. După revoluție nu s'a mai întors în patrie. Între cele două războaie s'a ocupat cu fel de fel de treburi: agent pentru vânzarea automobilelor, lacheu la un fost prinț, în cele din urmă a închiriat o tavernă. Orgiile de acolo au nemulțumit până și poliția hitleristă. După un an de închisoare, a fost trimis în lagăr. Acum e vătaful bucătăriei evreilor și a rușilor. Fură de acolo cât poate și le dă SS-iștilor. S'a folosit de influența sa pentru a se înconjura cu prizonieri ruși. Căci oricât de decăzut ar fi, nu se poate opri să nu fie mișcat când îi aude vorbind rusește. Șchiopătează și clipește adesea. Când vorbește dă capul pe spate. La orice ocazie, înjură rusește. E mulțumit că e înțeles. Dacă cineva din prizonierii ruși, auzindu-l înjurând, se uită strâmb, Bielski îl bate ușurel pe umăr:

— Nu te supăra voinicule, așa-i vorba mea!

Cei din bucătărie nu au uitat însă să-și ajute tovarășii din celelalte munci. Bucătăria a devenit astfel un punct de rezim al prizonierilor ruși, iar mortalitatea a scăzut simțitor între ei.

DOI « PRIZONIERI DE ONOARE »

În săptămânile ce au urmat am făcut cunoștință cu două tipuri de internați până atunci necunoscuți pentru noi.

Prizonierii « contingent » erau țărani polonezi internați în lagăr pentru delictul de a nu fi predat germanilor cantitatea de cereale prescrisă. Tifosul exantematic făcuse multe victime și printre ei. După câteva săptămâni de internare sură eliberați: era nevoie de ei la muncile de primăvară.

Ehrenhäftlinge, prizonieri de onoare, se numeau aceia care se bucurau de anumite avantagii. Purtau părul lung, în fiecare săptămână primeau și trimeteau scrisori, își păstrau ceasornicele. Daț *Ehrenhäftlingii* din Lublin întreceau orice închipuire! Se mișcau liber, neînsoțiți de santinele! Veniseră la Lublin înaintea sosirii noastre. Nu locuiau în lagăr, ci în cazarma SS-iștilor, din Lublin. Serviciu făceau tot acolo: lucrau la întreținerea cazarmii în frizeria și bucătăria SS-iștilor, câțiva făceau serviciul de ordonanță pe lângă

ofițeri. Aveau hrană mai bună decât chiar trupa SS. Seara mergeau la cinema și se plimbau. Aveau pâine și tutun, astfel că puteau să-și satisfacă orice dorință. La fugă nu se gândea niciunul. Majoritatea erau «verzi». Când construirea lagărului era destul de înaintată, cam prin Martie, au fost aduși și ei în lagăr. Dar continuau să lucreze și mai departe, la fel ca înainte. De alimentele din lagăr nici nu se atingeau.

Unuia dintre ei, fost voluntar în legiunea străină, i-a trecut prin cap să fugă. În urma acestei evadări, ceilalți «ehrenhäftlingi» n'au mai avut voie să umble fără sentinelă, n'au mai mers la cazarma SS-iștilor, fiind repartizați în atelierele lagărului, cu funcția de *capo*. Astfel, la atelierul de electricitate a venit «negrul» Wenger, aprig dușman al evreilor și comuniștilor. Doi feciori de ai săi sunt pe front. El e internat ca element asocial: și-a bătut soția, s'a certat cu toată lumea, era bețiv și provoca mereu scandaluri.

În atelierul de lăcătușerie a fost adus un «roșu»: Bogen, în vârstă de 55 ani, instalator. Acesta e foarte deosebit de Wenger. În primul războiu mondial a primit două decorații pentru curajul dovedit pe front. După încheierea păcii, a militat în Partidul Comunist German, mai ales după venirea lui Hitler la putere. În grădina casei sale, aflată într-o suburbie, a instalat o tipografie clandestină în care tipărea foi volante. Pe una din ele Hitler era înfățișat cu două fete: o fată spre muncitori, alta spre burghezi. Cu foaia asta a căzut. Procesul s'a ținut pe baza legilor constituției din Weimar.

Președintele tribunalului, după ce i-a citit actele personale, l-a întrebat:

— D-le Bogen, ai fost decorat de două ori, așa-i?

— Da.

— Având două decorații, cum de te-ai dedat la astfel de acțiuni?

— Nu le mai am, d-le președinte.

— Cum de nu le ai? Ce ai făcut cu ele?

— Apoi să vedeți, d-le președinte, când a plecat kaiserul, m'am gândit că odată ce-am scăpat de el, pot să dau drumul și decorațiilor. Le-am trimis după el.

A fost condamnat la patru ani temniță grea.

După terminarea pedepsei a fost internat la Buchenwald. Datorită calităților sale excepționale ca tehnician, e prețuit peste tot. Cu ceilalți internați se poartă tovărășește. Iar când află despre cineva că a fost comunist sau — cum e cazul lui Iordache — combatant antifascist, nu cruță nici un efort pentru a-i veni în ajutor. Se ia la ceartă chiar cu SS-iștii, nu ia în seamă amenințările lor. Se simte tare: e un meseriaș de elită. Inginerul lagărului nu preia nici o lucrare dela antreprenorii civili, fără verificarea și consimțământul lui Bogen.

Într-o zi, câțiva din atelier, mergem împreună cu Bogen, să luăm niște materiale din magazia de instalații. Vătaful, fost negustor de prin Lublin, ne spune:

— Așteptați.

Așteptăm. Unul din noi, slăbuț, se uită împrejur, se duce să vadă mai de-a-proape câte o piesă, cântărind-o cu privirea meseriașului specialist. E un evreu sosit recent în lagăr. Vătaful îl vede, strigă la el și-l lovește. Bogen se apropie:

— Ce s'a întâmplat? De ce dai în el? Cu ce drept? Nu suferi ca tine? Nu e prizonier ca și tine? Eu nu-mi permit să lovesc un om, și uite, pe pieptul meu, numărul 5, nu ca al tău, mai mare de 190.000! Știi ce înseamnă numărul 5: că sunt unul din cei mai vechi deținuți politici din lagărele lui Hitler. Și eu nu fac ce faci tu, venit de eri-alaltăcri!

Bogen continuă să-l certe, înfierbântându-se din ce în ce, până însăfârșit începe să-l isbească pe vătaf cu pumnii. Vătaful, deși e mult superior în grad unui prizonier, fie chiar și «de onoare», rușinat și înfricoșat, bate în retragere încasând, fără să se apere, pumnii și palmele lui Bogen.

CUPTOARELE

În atelierele devastate ale evreilor din Lublin au fost aduse diferite mașini pentru a fi instalate în atelierele lagărului.

Pe la începutul lui Aprilie, lagărul are o înfățișare cu totul schimbată. În sectorul unu și doi toate barăcile sunt terminate. Barăcile din Lublin se deosebesc de cele din Mauthausen. Sunt tot atât de mari, însă n'au nicio despărțitură. Dela un capăt la altul, numai paturi de lemn, cu trei etaje. Spălător nu-i. Nici alte instalații. Ne spălăm toți în câteva lighiane, lângă ușă. Pe fâșia de pământ dintre cele două sectoare și-a făcut apariția o baracă cu aspect straniu. Fără geamuri, fără uși, fără ferestre. Un coș puternic și înalt se înalță, greoi, în mijlocul acoperișului. În fața barăcii, straturi cu flori. Iar înăuntru — cuptoare. Asemănătoare cuptoarelor de copt pâinea, par fără rost în acest loc. Unii spun că o să fie o brutărie mecanică. Un civil a șoptit tainic marele secret — crematoriu! Nici nu mai era nevoie de destăinuirea lui. În zilele următoare au fost aduse cadavrele de pe pământul înghețat de astă iarnă. Un nor de fum gros s'a lăsat peste lagăr, peste câmp. Miroase a copită arsă, a păr ars. Un vânt puternic din răsărit ridică norul de fum în sus, îl alungă spre oraș. Locuitorii dela marginea orașului privesc surprinși spre lagăr. N'au idee ce se petrece acolo, nu înțeleg ce poate să însemneze fumul acesta cu miros ciudat.

NOUI SOSIȚI

O baracă din sectorul unu, a fost pregătită pentru cancelarii. Hârtii, mese, scaune, formulare, etajere, triunghiuri roșii și galbene, distinctivul evreilor. Într'un cuvânt, totul e prevăzut pentru primirea unui transport mai mare.

Intr'o seară se ivește pe șosea o coloană lungă, răzlețită. Capul coloanei cotește pe drumul lagărului, pătrunde printre santinele și sârme ghimpate.

Sunt evrei slovați.

Baia încă n'a fost terminată, așa că nu s'au putut spăla de praful și noroiul drumului. Au venit deadreptul în lagăr, încărcăți cu bagaje. Au adus cu ei tot soiul de obiecte: alimente și haine, pânzeturi și instrumente, bani și giuvaere.

« Verzii » și SS-iștii au apărut printre ei pentru a le da câteva « sfaturi ». S'au reîntors cu mâinile și buzunarele pline. În vreme ce internații de rând « verzi » se străduiesc să obție de-ale gurii, SS-iștii pun accentul pe ceasornice, aur și pietre scumpe.

Ar fi greșit să se creadă că toți evreii au venit bine aprovizionați. Unii dintre ei nu mai au nimic în raniță sau geamantan. Se uită lung la cei care mănâncă brânzeturi și pâine albă. Se interesează de condițiile de trai din lagăr.

Fiecare evreu povestește același lucru.

În Slovacia, prigoana antisemită s'a înțetit. Li s'a spus că în apropierea Lublinului se creiază un teritoriu autonom al evreilor. Numai controlul va fi german. S'a pus chestia voluntariatului. Mulți s'au prezentat voluntar, dar nu în număr suficient; restul a fost recrutat din clasa muncitoare și din închisori. Fiecare avea voie să aducă un bagaj de 50 kg. În vederea organizării unei vieți independente li s'a atras atenția să nu uite a duce cu sine scule, instrumente, hălăte de muncă, etc. Femeile au fost admise și ele, dar în număr restrâns. Pe drum au fost separați: femeile au luat altă direcție. Asta a fost prima desmetiere. Intrarea în lagăr a fost a doua și cea din urmă. Mulți dintre ei par descurajați, nu mai vor decât să moară.

Evacuații din temnițe și-au revenit repede în fire. Unul dintre ei, cu ochelari, umblă de colo până colo. Se întâlnește cu Iordache. Se împrietenesc.

Cum să nu se împrietenească? A fost și el voluntar în Spania. A luptat pe frontul dela Teruel. Unitățile lor au fost alături.

Apoi, în urma repetatelor demersuri, i s'a admis reîntoarcerea în țară.

De libertate nu s'a bucurat multă vreme, căci după mutilarea republicii cehoslovace, a fost arestat.

Fasciștii slovați l-au scos din temniță pentru a-l trimite aici.

Are și alți tovarăși cu el, radiotehnicianul Wolfner și zugravul Roth. Iordache îl duce la Bogen, Bogen vorbește cu Wanger: n'a trecut nici o oră dela sosirea în lagăr și iată că electricianul Grinberg nu mai e singur: are tovarăși. Peste o jumătate de oră radiotehnicianul Wolfner și zugravul Roth sunt repartizați și ei la muncă prin ateliere.

În două-trei zile se termină înregistrarea și repartizarea noilor veniți. Haine vârgate nu li se dau. În schimb li se vopsesc dungi roșii pe hainele proprii. Pe pieptul paltonului, peste triunghiul galben purtat și acasă, li se coase triunghiul roșu, răsturnat.

De acum încolo, se lucrează și mai cu zor la mărirea lagărului. Instalații de apă, bucătărie nouă, cu cazane moderne, canalizare, drumuri: lagărul pare un șantier. E nevoie de loc, căci în două săptămâni, numărul evreilor slovaci se ridică la zece mii. Mulți dintre ei ocupă poziții însemnate: șef de magazie, magazioner, bucătar, etc. Aceștia, cum e și de așteptat, nu o duc rău. Însă imensa majoritate suferă grozav. Sunt supuși la munci grele: cărat, săpat, lucrul pământului. Se desprind elemente josnice, infame, care voiesc să-și croiască o viață mai bună pe pielea celorlalți. Procesul de diferențiere înaintează repede. Cu atât mai vârtos cu cât internații mai vechi le servesc de exemplu. După părerea SS-ișt. lor disciplina în muncă nu e suficientă totuși. Din celelalte lagăre se aduc cincizeci de noi *Capo*.

Crematoriul răspândește mereu o coloană groasă de fum cu un miros înăbușitor, grețos.

BARACA PENTRU CONVALESCENȚI

Tifosul n'a încetat nici o zi. Fără întrerupere își alege noi și noi victime. Numărul barăcilor transformate în infirmerii crește în fiecare lună. Cine scapă din infirmerie cu viață, e trimis în baraca de refacere. Aici sunt trimiși și cei considerați inapți de muncă. Regimul de baracă e de așa natură încât «refacerea» devine groaza prizonierilor. Preferă să iasă la muncă, să suporte atrocitățile cele mai rafinate, decât să stea în barăci de refacere.

Vătaful barăcii e un «verde». Mâna dreaptă și o parte din antebraț îi lipsesc. Cu restul brațului lovește atât de tare că poate trânti la pământ și un om zdravăn. Ii place foarte mult să-și folosească brațul ca o sulită și să-ți-l repeadă între coaste, sau sub fălci. Dar nu numai asta l-a făcut temut ci și un alt obicei al său. După apelul de seară se postează cu un par gros în dosul ușii. Internații intră în șir unul câte unul. Dementul scrâșnește și ridică parul. O lovitură puternică neașteptată sub ceafa unui internat. Nefericitul s'a prăbușit la pământ. Vătaful se urcă peste el, îl calcă în picioare, îl strivește. Ceilalți, din urmă, îl ridică pe cel lovit și îl duc într'un loc dosnic, lângă baracă.

În felul acesta vătaful își câștigă în fiecare seară 5—6 porții de alimente suplimentare. Cine are de unde, îi plătește un bir ca să scape. Birul vieții sau al morții, SS-iștii îl felicită pe vătaf pentru ingeniozitatea de care dă dovadă.

OAMENI CARE AU INVINS TIFOSUL

La câteva săptămâni după fuga «Ehrenhäftling»-ului, iată că îl vedem iarăși în lagăr. A fost prins la Varșovia. A fugit cu ajutorul unei femei și tot ea l-a denunțat. Readus în lagăr a fost internat la infirmerie. Ceilalți «ehren-häftlinge» s'au pronunțat împotriva lui, fiindcă prin fuga sa a dat prilej să li se înăsprească regimul. Peste câteva zile i s'a făcut o injecție. A mai trăit trei ceasuri.

Injecția e foarte frecventă. Doi asistenți ai medicului SS, profesează cu mult drag acest sistem de exterminare. Din cauza aceasta, cei care se cred tari, nu intră în infirmerie oricât de bolnavi ar fi. Printre slovaci și polonezi au fost destul de mulți care au înfruntat și învins tifosul exantematic mergând la lucru în fiecare zi. Numai cine a trecut prin boala aceasta, poate să-și închipuie de câtă forță morală are nevoie un om, ca să învingă. E drept că au fost ajutați. Camarazii din dreapta și din stânga îl ajutau pe bolnav să meargă. Bunăvoința cepo-ului era cumpărată cu aur sau cu altceva, astfel că-l lăsa în pace. Pe căi întortochiate veneau medicamente, chiar din spitalul SS, pentru combaterea bolii.

UN CADOU LUI HITLER, DE ZIUA LUI

Dintre «verzii» lagărului, sunt aleși trei spărgători renumiți. SS-ișți au nevoie de ei pentru o misiune specială: în teritoriul vrmelnic ocupat au dat peste case de bani pe care nu le pot deschide nici cei mai iscusiți meșteșugari germani. Printre locuitorii sovietici nimeni nu se pricepe la deschiderea lor. «Verzii» au plecat. N-au mai revenit.

Pe la jumătatea lui Aprilie, Frank, guvernatorul Guvernământului General, adică al Poloniei ciuntite, dă ordin ca până'n 20 Aprilie, ziua nașterii lui Hitler, Lublinul să fie curățat de evrei. Evreilor nu le era permis nici până atunci să călătorească. Eșirile orașului erau însă acum și mai strict păzite. La evacuare s'a procedat cu o temeinicie prusacă, casă după casă, stradă după stradă, cartier după cartier. Lăsați pretutindeni sentinele. Apoi s'a trecut la trierea evacuaților. Au fost trimiși în diferite lagăre provizorii din împrejurime: Tomasov, Lubartov, Piaski, Krasnic. O mare parte au fost aduși pe maidanul din preajma lagărului Lublin.

Lăsați pe pământul gol, sub cerul liber, încercuți cu un gard de sârmă improvizat, nimeni nu se interesează de ei. Cel puțin așa se părea. Santinela strâmbă din nas uitându-se la ei, cum își fac nevoile, bărbați, femei, copii, de-avalma.

Dar după masă a zăpărit un convoi de camioane. Au plecat arhipline. Au venit și au plecat încă de două ori. A doua zi n'a mai fost nimeni pe maidanul de lângă lagăr. Toți au fost transportați undeva. Unde? Nimeni nu știe.

În aceeași seară, dintre internați s'a format o echipă de lucru de treizeci de oameni. În ziua următoare au fost urcați într'un camion și au plecat și ei undeva. Nu se știe unde. Seara i-am revăzut. Ne-au povestit că au săpat șanțuri în pădure. Au desbrăcat trupurile neînsuflețite ale celor pe care i-au dus cu o zi în urmă camioanele. I-au pus în șanțuri și i-au acoperit cu pământ. Doi prizonieri din echipă s'au împotrivit n'au vrut să facă o muncă atât de ticăloasă. Au fost împușcați pe loc. În a patra zi nu s'au mai întors nici ceilalți internați din echipă.

Kirchner a fost mereu prezent la operațiunea de exterminare. În ziua când n'a mai revenit nici echipa de lucru, pe pantalonii lui am văzut cu toții sute de pete mici de sânge. La ora apelului, aproape de poarta de intrare, curiozitate, dar și cu invidie. Kirchner stă cu mâinile în șolduri și privind-și pantalonii rânjește mulțumit:

— Judenblut... Sânge de evreu...

Apoi, schimonosindu-se de furie:

— Până și acolo unii cântau *Internaționala!*

EVADAREA PRIZONIERILOR SOVIETICI

Pe la începutul verii, a fost adus în lagăr un civil cu mâinile legate. Doi SS. se țin după el. Un al treilea face pe interpretul. N'are prea mult de lucru: civilul nu răspunde la nici o întrebare. Scutură din cap la toate întrebările puse în limba rusă, poloneză, ucrainiană sau lituaniană. L'au dus în baraca internaților germani. L'au legat cu multă precauțiune de un stâlp. Toată noaptea au stat de pază lângă el.

După apelul de seară, toți prizonierii ruși au fost mutați în sectorul doi.

Pe la miezul nopții ne deșteaptă un sir de împuscături. Foc de arme și de mitraliere.

Dimineața aflăm ce s'a petrecut. Civilul era om de legătură între partizanii din pădure și rușii din lagăr. A fost arestat în apropierea lagărului. Dar nu s'a știut atunci cine e. A doua zi voiau să-i ia interogatoriul, așa cum se pricepe hitleristi. Insa el comunicase deja prizonierilor din lagăr misiunea cu care fusese trimis.

Prizonierii ruși s'au adunat în cursul nopții în closetul mare cât o baracă, din capătul de sus al sectorului. Gardul de sârmă în acel loc era încă neterminat. Nu fusese încă dublat, cum era în jurul sectorului unu. La un semnal au dat năvală peste gard, au aruncat pături peste el și cât au putut de repede s'au cățarat și au sărit gardul. Au luat-o la goană. Spre sud-vest. Timpul le-a fost favorabil: cer acoperit cu nori mari. Faruri nu erau pe gard. Garda, compusă din SS-iști recent sosiți, își începuse serviciul abea în ziua aceea. Când cele două santinele din acel sector de pază și-au dat seama de ce se petrece în apropierea lor, primii ruși se și aflau la mai mult de 50 m. distanță de lagăr. Santinelele n'au știut încotro să-și îndrepte focul. Iar cele mai depărtate știind și mai puțin ce se întâmplă, au tras focuri în aer și la întâmplare.

S'a dat alarma. Toți SS-iștii din garnizoana lagărului au dat repede că orice zel e luminile lămpilor de buzunar au constatat destul de repede că orice zel e de prisos. Lângă gard au găsit doi morți și doi grav răniți.

N'au evadat toți rușii. Din cei 140 câți se găseau în acel moment în lagăr, numai 84 s'au hotărât să fugă. Restul, fie că erau prea slăbiți, fie că erau bolnavi în infirmerie, au rămas locului.

Dar dis de dimineață toți rușii rămași în lagăr au fost adunați în crematoriu și executați prin împușcare.

Raportul comandantului către Berlin suna astfel: « *In ziua de . . . la miezul nopții, prizonierii ruși au încercat să evadeze. 80 au reușit. . . , 64 au fost împușcați în timpul evadării* ».

După două săptămâni comandantul a fost schimbat. Omul de legătură a fost executat prin strangulare. Înainte de a-l executa, au încercat să-i smulgă mărturisiri. Eforturi zadarnice: dacă ar fi fost mut, n'ar fi știut să tacă mai bine.

IARĂȘI EVADĂRI

Altă evadare foarte reușită a fost săvârșită de un evreu polonez. Era de serviciu la niște subofițeri, într'o casă din apropierea « casei roșii ». După amiază, imediat după ce ieșise din lagăr spre a se duce la locul de muncă, adică la locuința subofițerilor, a trecut la acțiune. Fără să-și desbrace hainele și-a tras în picioare cismele unui subofițer pe care le lustruise de atâtea ori, a îmbrăcat o pelerină neagră de cauciuc cu galoane de plutonier major, și-a pus o capelă pe cap și a pornit pe drumul cel mai scurt către oraș. Lanțul de santinele era format din voluntari germani din regiunile baltice. Santinela văzând pe un subofițer german cu un grad atât de mare, n'a îndrăznit să spună nici măcar un cuvânt. După această întâmplare, SS-iștii au primit ordine stricte: nici ofițerii și cu atât mai mult subofițerii n'au dreptul să ție pe lângă ei internați să le facă serviciu.

Evadarea unui polonez a fost deasemeni îndrăzneată și ingenioasă.

Se săpau șanțuri pentru țevile de canalizare. Când șanțul a ajuns în apropierea gardului de sârmă, s'a încetat cu săpatul lui pe porțiunea de sub gard și s'a continuat dincolo de gard. Săpatul sub gard era prevăzut pentru ziua când vor fi așezate tuburile groase de ciment.

Polonezul s'a furișat în timpul nopții în șanțul ce ducea prin dosul barăcilor. Tiptil s'a strecurat până lângă gard. Cu lopata adusă cu sine a perforat peretele de pământ moale ce-l despărțea de partea din afară a șanțului.

Cele trei santinele care stăteau în noaptea aceea în turnul de pază din apropiere, au fost băgate la carceră, iar până când s'au terminat lucrările de canalizare, în toate șanțurile au fost puse santinele.

Dar nici acest mijloc de pază n'a folosit. Tuburile de canalizare, cu cât se apropiau mai mult de gura de evacuare, cu atât erau mai groase. Din sută în sută de metri era instalat un colector.

Evadarea următoare n'a mai avut loc noaptea. Nouă polonezi care lucrau la canalizare au dispărut dintr'o dată. Cercetările SS-iștilor n'au putut decât să constate că polonezii coborâseră în colectorul al treilea din lagăr. Gura lanțului de santinele era în afara lanțului de santinele. Ei s'au târît prin tub, pe sub lanțul de santinele. Malul gârlei, unde se termina tubul i-a ferit de vederea santinelei.

S'a pus și aici o santinelă, iar la gura țevii, lăcătușii au așezat un grilaj de fier. Au avut însă grijă ca fierul să fie moale și subțire. S'a crezut că nu mai e nevoie de santinelă.

Peste câteva săptămâni aflăm că grilajul a fost tăiat și că lipsesc cinci prizonieri.

De data aceasta, SS-iștii, ei înșiși, au făcut un grilaj din bare de oțel groase de 25 mm. Ca să fie și mai siguri, au pus din nou o santinelă de pază la gura canalului.

Din lagăr s'au adunat însă, cu timpul, fel de fel de murdării, paie, lemne, zdrențe, care s'au oprit împiedecate de grilaj, au împotmolit gura, au înfundat canalizarea. Altă pacoste. A trebuit scos grilajul de oțel. N'a mers, era prea solid. Au trebuit să spargă tubul de beton. În sfârșit, au făcut un grilaj nou cu balamale ce se închidea cu iacște.

După asta n'a mai evadat nimeni prin canal.

La vreo 2—3 km depărtare de lagăr, pe arăturile lagărului, lucrează șapte prizonieri ruși de curând veniți. *Capo* e un «verde», Schmuck. Pe cei șapte prizonieri îi păzesc patru santinele. Seara, întorcându-se spre lagăr, la un moment dat, prizonierii se aruncă asupra santinelilor, le dezarmează, le imobilizează. Trei fug spre pădure și dispar fără urmă. Ceilalți patru erau aviatori. Cu armele santinelilor, se îndreaptă spre aerodromul din apropiere. *Capo*-ul pe care l-au lăsat rușii nevătămat — nici nu s'au atins de el — gonește până la ferma lagărului, alarmează pe SS-iștii de acolo, aceștia anunță aerodromul. SS-iștii încercuiesc pe sovietici. Incepe o luptă inegală. Rușii au avut grijă să tragă cu înălțătorul potrivit. Trei SS. morți, patru greu răniți. Terminarea cartușelor din armele capturate a pus capăt luptei.

De sigur, nu toate evadările au reușit. De exemplu, odată, când patru polonezi au plecat spre lanțul de santinele, fără nici o pregătire, n'au avut succes. Doi au fost împușcați pe loc, ceilalți doi au fost prinși numai-decât. Pe unul dintre ei, subofițerul cu a cărui pelerină se deghizase evreul polonez care evadase mai înainte, l-a bătut până când și-a dat sufletul.

Iar dacă cineva ar fi încercat să se ascundă pe teritoriul de muncă al lagărului, adică pe acel teren care era păzit numai ziua, ar fi dat greș. Lanțul de santinele nu era retras până când apelul nu se închea. Dacă lipsea vrede, împreună cu câinii dresați, toată garnizoana pleca în căutarea lui. In-unul, tocmai ca și în celelalte lagăre. Cel prins în ascunzișul său era de obicei spânzurat.

VEȘTI DE PE FRONTURI

După evadarea masivă a rușilor, ni s'a interzis să părăsim baraca în timpul nopții. În antreul bărcii au fost zăpezate fel de fel de vase.

Celorlalte mirsuri și șgcmote li s'a adăugat încă unul. Asta l-a făcut pe Grinberg să născocescă parodia unei lozinci hitleriste. În traducere suna astfel: « *Imperiul meu, casa, mea ; casa mea, imperiul meu* ». Iar parodia: « *Imperiul meu, casa mea, casa mea e un closet* ». În nemțește sună bine:

« Mein Reich, mein Haus,

« Mein Haus, Scheisshaus ».

În scurt timp lozınca a fost cunoscută și repetată de majoritatea internaților, fără să se fi știut de unde și dela cine pornește.

Grinberg nu se oprește numai la acest soi de activitate. Merține mereu legături cu Zdenek, care e medic în infirmerie și cu Iordache. Are știri și dela radio, căci în atelierul de electricitate s'a instalat o secție de radioreparațiuni, unde lucrează Wolfner cu un ajutor. Se repară aparatele ajunse recent în posesia SS-iștilor. Wolfner care vorbește cinci limbi, face ce face și are totdeauna două trei aparate în atelier. Unul cântă atât de puternic marșurile germane, încât pără și SS-iștii protestează. Dar la umbra lmarșului se ascultă posturile de emisiune ale aliaților. Există o largă posibilitate de a ști ce se petrece pe front. Comunicătele marelui stat hitlerist sunt analizate, discutate, demascate. Din toată laudăroșenia rămâne numai adevărul-adevărat. Și acest adevăr arată reversul negru al operațiunilor militare hitleriste.

— Știți în care țară sunt cele mai multe orașe industriale? întrebă Wolfner.

— În Anglia! răspunde Zdenek.

— În Germania, e de părere Iordache.

— În U. S. A., spune altul.

— Nu, — răspunde triumfător Wolfner — în Uniunea Sovietică. De când au năvălit pe teritoriul ei, hitleriștii ocupă în fiecare zi câteva centre industriale și tot n'au terminat cu ele...

Atât Iordache cât și noi ceilalți tovarăși ai lui, avem oarecari cunoștințe militare. Știm bine că succesele hitleriste sunt vremelnice. Pentru imperialismul german, ele sunt necesare, trebuincioase, obligatorii. Fără ele nu s'ar putea susține moralul armatei cotropitoare. E un lucru clar că după înfrângerea din iarna trecută, armata hitleristă nu își va recăpăta niciodată vigoarea combativă dela începutul războiului. Nu trebuie să fie nimeni mare strateg, pentru a înțelege că poporul sovietic, Armata Roșie, și întinderea imensă a Uniunii Sovietice sunt tot atâtea pietre de moară, care vor măcina armatele lui Hitler. Pentru noi e clar că fiecare metru pătrat înghite, imobilizează, neutralizează un soldat hitlerist. Cu cât crește teritoriul ocupat, cu atât slăbește mai mult efectivul armatei hitleriste.

Debarcarea Anglo-Americanilor pe coasta de vest a Africei ne-a pus pe gânduri. Ne-am fi așteptat la o operație mai serioasă. Una care ar fi conșiderat cu adevărat la scurtarea războiului și prin aceasta la scurtarea atâtor suferințe. Operațiunea aceasta a dus numai la lărgirea fronturilor. Cui îi folosește?

Construirea șoselei strategice de-a-lungul coastei de Vest a Canadei și peninsulei Alaska, la depărtare de 5—6 sute kilometri de țărmul Oceanului Pacific, cui îi folosește?

Construirea de aerodromuri în Africa centrală, cui îi folosește?

Construirea de baze navale în golful Persic, în America de Sud, în America Centrală, în Grönlanda, pe coasta de Nord a Canadei, cui îi folosește?

Pentru cine sunt construite? Impotriva cui?

Popoarele cotochite gem, se sting sub cismele ocupanților.

În lagărele hitleriste mor zilnic mii și mii de deținuți și deținute, și în acest timp americanii construiesc șosele asfaltate în Alaska și Congo.

Oare pe acolo, este într'adevăr, drumul cel mai scurt pentru eliberarea noastră?

Cui folosește o asemenea tactică?

Popoarelor? Sau altora?

METODE NOUI

În lagăr au fost aduși vreo două sute de partizani. Operau în regiunea păduroasă din Zamosci. Au fost internați într'o baracă special păzită din sectorul trei, îngrădită cu sârmă ghimpată și având ferestrele acoperite tot cu sârmă ghimpată. Nimeni n'are voie să se apropie de baraca lor. Interogatoriul li se ia ziua, când majoritatea internaților sunt la lucru. Cei rămași pentru corvoadă, ne povestesc lucruri înspăimântătoare despre bătăile ce se auzeau din baracă.

După zece zile dela sosirea lor în lagăr, au fost duși, pe jos, undeva. Nimeni n'a aflat ce s'a întâmplat cu ei. Paza care i-a însoțit purta pe mâneci inițialele S. D., «serviciu special», adică un soi de poliție recrutată din elemente și mai fioroase decât SS-iștii. Noul comandant al lagărului folosește metode de represiune și de pedeapsă mai variate decât cel vechiu.

Din baraca nr. 5 lipsește cineva. Dar vâtaful barăcii, un polonez, în viața civilă medic, nu raportează lipsa și pentru această abatere e pedepsit grav. Măinile îi sunt legate la spate, legătura dela mâini e prinsă de un ștreang, iar capătul ștreangului trecut peste o grindă a unei barăci neterminată. De iar capătul ștreangului trecut peste o grindă a unei barăci neterminată. De celălalt capăt al ștreangului trag SS-iștii până când corpul se ridică la o jumătate de metru de pământ. Dacă cel atârnat se leagănă e și mai rău pentru el. Greutatea corpului acționează și mai dureros asupra încheieturilor umerilor. Ștreangul se adâncește tot mai mult în carnea vie a mâinilor. E deajuns

să atârne cineva zece minute ca să-și amintească o viață întreagă de suferințele avute. Cu cât atârână mai mult, cu atât chinul are consecințe mai grave.

Astfel, un internat a stat atârnat peste o oră. Câteva zile n'a putut să-și miște brațele. Iar după aceea părea un schilod, un infirm.

De două ori pe săptămână, era pedepsită câte o echipă întreagă de lucru. Pretextul era ridicol: n'a lucrat destul de repede, sau n'au ținut formația de cinci în timpul marșului, și altele asemănătoare. După apel, fiecare internat din echipă primește douăzeci și cinci de lovituri. Când au obosit și SS-iștii și s'au săturat de bătaie, sunt puși *capii* să bată. Li se dă ocazia să-și dovedească naționalismul și antisemitismul.

— Schmuck — întreabă un subofițer — ești un bun german?

— Da, domnule sergent.

— Ia cravașa, să te vedem cum bați.

UN « NEBUN »

În birourile din « casa roșie » lucrează un SS, numit Weissler. Are apucături neobișnuite pentru un SS. Nu ia parte la jefuirea evreilor, nu zbiară, nu bate. Tristețea îi dispăre numai când cântă la vioară. Se pricepe bine la vioară. Lui Pilar îi face diferite servicii. De pildă: Pilar primește odată într'o scrisoare fotografia logodnicei. Fotografia e pusă la dosar, dar Weissler o sustrage de acolo pentru că să i-o dea lui Pilar, pentru totdeauna.

Într'o zi șeful biroului îi dă lui Weissler o misiune. Weissler răspunde cu mândrie că el este funcționar SS, nu călău.

— Refuzi să execuți ordinul, domnule fruntaș Weissler?

— Nu! Doresc să primesc ordine demne de un german.

— Vei primi, domnule fruntaș.

Peste câteva zile fruntașul Weissler a fost internat într'un ospiciu de nebuni.

DOUĂ SCRISORI DE ACASĂ

Pilar ne-a adus o revistă teoretică a SS-iștilor. Harta Uniunii Sovietice e astfel desenată încât dă impresia că cea mai mare parte a ei este ocupată de nemți. A rămas încă o mică porțiune din partea europeană neocupată. Dar și partea aceasta va fi ocupată prin încercuirea Moscovei dinspre Răsărit. Restul e neglijabil. O fâșie îngustă dealungul Transiberianului. Nimica toată.

Ne-a umflat râsul. Iordache izbucnește:

— Știți ce-a mai rămas din Uniunea Sovietică! O noțiune geografică. Nu mai există nici Armata Roșie, nici Stat sovietic. Hitleriștii se bat acum cu stafii.

Tocmai în vremea aceasta începuse bătălia dela Stalingrad.

În vest nu se mișca nimeni. Hitleriștii au putut astfel să concentreze întreg potențialul militar în direcția frontului din răsărit. Politicienii din Apus priveau cu sânge rece cum se încearcă sugrumarea popoarelor iubitoare de pace.

Iordache a avut o bucurie mare: o scrisoare dela soție. După mai mult de doi ani de tăcere, iată un semn de viață, dela cei de acasă, dela cei dragi. Scrisoarea de fapt nu e decât o adresă venită prin mijlocirea Crucii Roșii Internaționale. Din ea se desprindea clar atașamentul nesdruncinat al unei femei dârze. Adresa conținea ultimele date asupra lui Iordache: căzut prizonier la Dunquerque în Iunie 1940, a fost în lagărul de prizonieri I. B. de unde provine ultima scrisoare. Ce-i cu el? Unde-i? Printre rândurile formularului tip se întrezărește voința de neclintit a unei femei care trage la răspundere pe cei care i-au răpit soțul, tovarășul de viață.

Iordache are dreptul să răspundă prin douăzeci și cinci de cuvinte. Le sucește și le învârtește în fel și chip, vrea să exprime cât mai mult prin ele:

« Dragă Rica. Sunt nespus de bucuros că ești în viață. Sunt sănătos. Am aceeași poftă de muncă ca altă dată. Nu sunt singur. N'am pierdut speranța revederii fericite. Al tău, Iordache ».

La câteva săptămâni a primit răspunsul. O scrisoare obișnuită:

« Dragă bărbate,

Prin aceste câteva rânduri vreau să-ți aduc la cunoștință că noi toți ne găsim bine, suntem sănătoși și asta îți dorim și ție. Nu m'am descurajat niciodată. Știam că trăiești și nu m'ai uitat. Dela părinții tăi nu am vești bune. Anul acesta n'au avut noroc cu pescuitul. Pe Dunăre au tras numai pești mari care au făcut numai stricăciuni în năvoade, și au răsturnat și lotcile. Am aceleași prietene ca pe vremuri. Ție cum îți merge? Ingrijește-te. Te așteptăm cu nerăbdare, mai ales eu, a ta dragă soție, Măria ».

Din scrisoarea asta Iordache a înțeles câteva lucruri, pe care nici cenzura de acasă nici cea hitleristă n'au știut să le observe: că soția lui activează în mișcare, că ar fi nevoie de el acasă și că pe front totul merge bine.

Pe nevastă-sa, părinții lui n'o priveau cu ochi buni. Pe ea o învinuiau pentru faptul că el a plecat în Spania. Nu le plăcea de ea din pricina sărăciei. Fata săracă, Iordache sărac, la ce s'au mai căsătorit? Pentru asta ea nici nu dă pe la părinții lui.

Iată de ce știrile despre pescuit exprimau altceva. Și anume că peștele mare (Uniunea Sovietică) face stricăciuni mari în năvoade (în diviziile hitleriste și antonesciene). Socotelile lor au fost răsturnate.

Scrisorile și răspunsurile exprimau în aceiași termeni grijile, speranța într'un viitor fericit, încurajarea reciprocă, dorul nestăvilat de a pune capăt situației actuale și credință neschimbată în victoria cauzei drepte.

Tot în vremea asta s'a permis și evreilor slovaci să scrie acasă. De fapt n'au scris, ci au completat o carte poștală tip. Cei de acasă au putut totuși constata că fratele, fiul, părintele le este sau nu în viață.

Wolfner, prietenul lui Iordache, cel cu aparatele de radio, nu e căsătorit. E logodit cu o nemțoaică, funcționară contabilă la o bancă din Bratislava. Aceasta îi scrie în răspunsul ei: «*Stimate domnule Wolfner, Mă bucură deosebit de mult faptul că sunteți bine. Cu această ocazie doresc să vă exprim părerea mea despre relațiile noastre:*

M'a atras foarte mult perspicacitatea și inteligența d-vs. Dar numai atât. V'am respectat. Ați reușit să treziți în mine admirație. Dar nu mai mult. Inima nu mi s'a încălzit niciodată la perspectiva conviețuirii noastre. Cred că și d-vs. ați remarcat aceasta. Nu ați fi așa cum vă cred, dacă mi-ați dovedi contrariul.

Condițiunile în care trăiți d-vs impun și mai mult necesitatea revizuirii logodnei noastre. In birou sunt ponegriță.

Sper că judecata d-vs. sănătoasă nu va pune nici o piedică în calea împlinirii unui act atât de vital pentru mine. Cu respect deosebit, Gertrud».

Rezultatul acestei scrisori a fost că Wolfner ascultă cu și mai multă asiduitate emisiunile clandestine.

Iordache a trimis o scrisoare și în lagărul din Mauthausen. A stat mult pe gânduri cui s'o trimită. S'a hotărât să-i scrie lui Varga. El prezenta cele mai multe garanții că se găsește acolo. Răspuns însă n'a venit.

TRĂDĂTORI ȘI TRĂDĂRI

Comandantul lagărului are agenții și informatorii săi. Unul dintre ei e Bielski. Acesta se străduiește să-i tragă de limbă pe tovarășii noștri.

— Spune-mi, Iordache, de ce ai plecat în Spania?

— Eram șomer...

— Ai fi putut să te înrolezi și în legiunea străină. Dece tocmai în Spania?

— Acolo erau condiții mai avantajoase...

— Adică ai fost un simplu lefegiu!

— Dacă îți place cuvântul acesta, hai să zicem și așa, răspunde calm Iordache

Altă încercare de același fel:

— Ce crezi, Zdenek, cine va câștiga războiul?

— Cel care posedă o tehnică superioară, răspunde agale Zdenek.

— Și cine are o tehnică superioară?

— Asta ne-o va arăta sfârșitul războiului, spune Zdenek și clipește ironic.

*

E ușor de descoperit cine e om de încredere al comandantului. Bielski de pildă și-a pus dinți de aur. Nu unul, nu doi, ci vreo paisprezece. Aurul provine dela noii veniți și din gura morților, câteodată chiar din gura inter-naționarilor vii. SS-iștii închid ochii, se fac că nu văd nimic. Serviciile pe care

le aduc informatorii, reprezintă o valoare mai mare decât cei câțiva dinți de aur.

Prezența codițelor de topor printre noi, stingherește foarte mult legăturile. Lagărul e locuit în toate cele cinci sectoare. Echipele de lucru sunt numeroase și lucrează împrăștiate. Prin forța lucrurilor, atelierelor și baia sunt locurile care au devenit puncte centralizatoare. Într'un fel sau altul comunicăm celor din ateliere ce se petrece. Dacă e un mesaj de dus într'o parte a lagărului, cu ajutorul lui Bogen numaidecât pleacă într'acolo un lăcătuș să repare o broască. Dacă nu e nimic de reparat, « se produce » un scurt circuit. În asemenea cazuri nimeni altul n'are voie să umble la siguranță decât electricianul de serviciu din atelier.

Am remarcat că interpații polonezi fac deasemenea uz de posibilitățile acestea. Prizonierii ruși la fel.

Personalul băii, datorită periodicității băilor (săptămânale), servește deasemenea ca un bun mijlocitor de știri și mesagii.

Lucrătorii civili sunt câteodată în număr de peste o mie. Sunt scotociți în fiecare dimineață și în fiecare seară. Acest lucru totuși nu-i împiedecă să aducă alimente și scrisori clandestine. Rezultatul acestor legături s'a văzut în cele câteva evadări reușite.

Prin cancelarii avem deasemenea câțiva tovarăși devotați.

În felul acesta am reușit să scăpăm viețile multor sute de prizonieri.

Când se formează un transport pentru Germania știm de obicei unde pleacă. Într'un lagăr al morții — sau altundeva, unde situația e mai puțin rea. Din transporturile « rele » am sustras totdeauna câțiva tovarăși.

Nu ne-am mărginit numai la atât. Am căutat să coordonăm activitatea noastră cu a rușilor.

Am lucrat împreună la planul cel mare.

Planuri avem mai multe. Unele cam ireale. Toate se bazează însă pe acțiunea din afară a partizanilor. Sub scutul focurilor lor, am fi reușit să evadăm într'un număr impresionant. Pădurea dela câțiva kilometri de lagăr, ne-ar fi adăpostit de urmăritori. Dar cu cei de afară, numai internații polonezi aveau legături. Iar ei nu prea colaborau cu cei de alte naționalități.

Între ei, erau multe elemente naționaliste-burgheze. Singurul motiv de internare a acestora era că s'au născut polonezi.

Unul dintre ei, Redlički, era vătaful barăcii 15. Înalt, osos, spătos, cam miop. Pentru a vedea mai bine pe cineva, strângea mereu pleoapele.

Când au venit deținuții francezi în lagăr, pentru a-și demonstra cultura, a început numaidecât să vorbească franțuzește cu ei.

Dar când, peste două zile, au apărut cu distinctivul evreilor, nu le-a mai adresat nicio vorbă.

În baraca sa, trebuia să se vopsească marginile ferestrelor.

— De unde ești, domnule vătaf? îl întreabă într'o zi Encke.

— Din Lwow, bolborosește Redlički.

- Ce meserie aveai?
- N'am meserie.
- Din ce trăiai?
- Am avut sonde petrolifere în Drohobice.
- De când nu le mai ai?
- Din 1939. Mi le-au luat bolșevicii.
- Și cum ți-a mers după aceea?
- Prost.
- Dar muncitorilor?
- Mai întrebă? Destul de bine!

Ca Redlițki erau și alții printre deținuți. Aceștia formau un cerc aparte. Se fereau de prietenia comuniștilor. Pentru noi erau aproape tot atât de periculoși ca și informatorii SS-iștilor.

Prin orice prilej căutau să demonstreze SS-iștilor că prezența lor în lagăr nu aduce niciun folos germanilor.

În asemenea împrejurări re-am văzut siliți să ne biziim pe forțele proprii, ale rușilor și polonezilor cinstiți. Planul nu e complicat, dar totuși greu de executat. Într-o zi, fixată dinainte, echipele din apropierea porții externe dela sud vor trebui să forțeze ieșirea, să atragă asupra lor focul și prin aceasta să dea prilej și celorlalte echipe să se îndrepte spre aceeași ieșire. Prin haosul creat, toți prizonierii dispuși la fugă vor putea să încerce evadarea.

Cu două zile înaintea zilei fixate, paza s'a dublat, toți SS-iștii au primit puști-mitraliere. Dintre conducătorii conspirației au fost arestați doi. După interogatoriu și torturi îndelungate au fost trimiși în Germania.

SE TREZESC SIMTĂMINTE DE MULT ADORMITE

În cursul iernii au venit vreo două sute de femei din lagărul special Ravensbrück. Lucrează în bucătăria SS, fac curățenie în barăcile SS-iștilor. În spălătorie și călătorie, tot ele au preluat locul bărbaților. În magaziile de haine, în croitorie, în grădinarie, la munca câmpului deasemenea, au început să fie folosite multe femei.

Prezența lor în lagăr a atârnat certuri și a trezit în mulți internați sentimente pe care le credeau de mult adormite. Numărul reparațiilor necesare a crescut nespun de mult în sectoarele pe unde lucrează și femei. Majoritatea meseriașilor lucrează și prin spălătorie, în croitorie, în sectorul cinci, unde locuiesc numai femei. Restricțiunile și pedepsele n'au izbutit să înfrâneze relațiile ce s'au legat între internați și internate. Femeile fac rost de cămăși și de haine bune pentru ei. Iar ei confecționează inele, scriu scrisori de dragoste.

Comandantul adjunct era atunci maiorul SS. Tunau. Un om mărunț, slab. Nu se grăbea niciodată. Cismele cu talpa dublă îi îngreunau și mai mult

mersul. Vorbea puțin, rar și aproape în șoaptă. Vocea îi devenea metalică, rece, aspră, numai atunci când — înfuriindu-se — începea să sbiere.

Pe oriunde umbla, purta cu sine câinele-lup dresat, de o statură și forță impozantă, Ding.

În dimineața unei zile călduroase de vară, cotind spre cismărie, surprinde un deținut și o deținută stând de vorbă.

Văzându-l pe Tunau, cei doi voiau să plece, care încotro.

Tunau îi oprește. Se apropie de ei fără nicio grabă.

Mai mult cu un semn al mâinii decât cu vorba, își îndemnă câinele:

— Pe ei, Ding!

Câinele, dintr'o opintire sare asupra deținutului, îl mușcă de umăr, pe față, brațele pe care le ridică pentru apărare. Sfășie hainele deținutului. Acesta împleticindu-se, cade la pământ.

Deținuta, ca hipnotizată, se uită buimăcită, cu ochii holbați de groază, la ceace se petrece. O ia la goană.

— Ding! pe ea! Se aude porunca șoptită a lui Tunau.

Același lucru se întâmplă și cu ea.

Câinele o răstoarnă. Îi sfășie rochia, bluza. Cu părul vâlvoi, fața, mâinile, picioarele sângerânde, femeia țipă și plânge.

— Ding, pe el!

Deținutul, abia sculat în picioare, este doborât din nou la pământ.

În tot acest timp, Tunau privea cu cea mai mare liniște, isprava câinelui. Săturându-se, îl chiamă la sine:

— Hop, Ding!

La un semn al stăpânului, Ding se ridică în două picioare. Labele dinainte le așează pe umerii lui Tunau. Își ating boturile.

Apoi, voios, câinele cască gura, scoate limba. Aerul îmbătat e respirat de celălalt.

Tunau îl bate, mulțumit, peste ceafă.

— Ajunge, Ding.

Deținutul și deținuta s'au sculat. Își pipăie corpul. Își șterg sângele. Vor să plece.

— Stați pe loc! Culcați-vă! Nu lângă olaltă!

Îi pune la 20 pași depărtare unul de altul, cu fața la pământ.

— Până la apelul de seară nu vă mișcați de aici!

*

În grădina lagărului cresc fel de fel de zarzavaturi și legume. Guliile sunt de-a-dreptul îmbietoare.

Culegerea lor este interzisă.

Deținuții sau deținutele care au drum pe lângă ele, nu prea știu să-și învingă ademenirea pe care o provoacă guliile suculente.

Când unul, când altul, se aruncă în straturi să smulgă o gulie, o ceapă, un morcov.

SS-iștii bat pe câte un făptaș. Dar foamea e mai mare decât frica de bătaie.

Smulgerea legumelor e un alt prilej pentru ca Tunau să-și arate din nou colții.

Se postează în straturile de fasole cățărătoare.

Stă la pândă. Revolverul încărcat e rezemat pe un arac.

Nici nu așteaptă mult.

Se apropie un grup de 8 deținuți. Poartă scânduri neghiluite. Doi dintre ei se uită cu băgare de seamă în toate părțile.

Nicăieri nimic.

Cei doi așează atent scândurile, apoi sar în stratul cu gullii. Smulg în grabă 2—3 gullii. Nu se uită dacă-s mari sau mici. Lucrul principal e că-s gullii.

Se aud 6 pocnituri de revolver.

Un deținut e rănit la umăr, celălalt în braț.

Bogen e în relații de sinceră camaraderie cu Hedwig, soția unui curier diplomatic polonez. În lagăr, face serviciu în magazia de articole tehnice și de instalațiuni. Pentru cuvintele bune pe care le-a adresat bătrânului cu părul cărunt, acesta i-a adus în schimb o ceapă întreagă, sare și o cutie de chibrituri plină pe jumătate, lucruri rare și invidiate printre internați, dar mai ales printre femeile care fumează.

În spălătorie lucrează rusoaice. Pe front au fost surori de caritate. Bogen le-a povestit acestora că după primul războiu mondial, muncitorii din Germania au colectat tot soiul de alimente și obiecte pentru a le trimite în Rusia Sovietică. El s'a adresat muncitorilor dintr'o fabrică de cuie. Aceia i-au răspuns că sunt săraci și nu au altceva decât cuie.

— Dați cuie — le-a spus el — și acelea sunt bune și trebuincioase la construirea socialismului. Dați cât de multe!

Când le-a povestit asta, rusoaicele i-au sărit de gât, i-au sărutat părul alb de pe tâmple.

CAMERA DE GAZARE

În primăvara următoare au venit evrei din Varșovia.

Aceștia însă nu erau dintre participanții la răscoală. Bărbații lucrau prin fabricile din suburbie. Despre femei am aflat numai puține lucruri. Când au venit ei, camera de gaze funcționa de multă vreme. La început a fost folosită pentru uscarea scândurilor trebuincioase tâmplăriei. Camera nu avea niciun geam. La cele două laturi opuse ale camerei, lungi de vreo cincisprezece metri, se găseau două uși de fier care se închideau ermetic. Plafonul abia atinge înălțimea de doi metri. Zidurile, plafonul și podeaua erau din

ciment. În peretele din stânga se căsca o deschizătură în formă unui trunchiu de piramidă. Pe acolo intra aerul cald mânat, printr'un ventilator, de la cazanul așezat în cămăruța de alături.

Materialul lemnos era așezat în stive, se închideau ușile, în cazan se făcea focul și aerul era presat în cameră. După câteva zile materialul era scos. Camera a fost întrebuințată câțva timp pentru treaba aceasta. Tâmplărilor nu le convenea metoda, pentru că uscarea nu dădea rezultatele așteptate. Spuneau că nicăeri n'au văzut un procedeu asemănător. De ce tocmai în lagăr trebuie să se încerce o inovație de felul acesta?

Abia mai târziu s'a văzut pentru ce anume a fost clădită camera de gaze.

Kuhlemann e și acum *capo* în baie. Poartă distinctivul roșu. Originar din regiunea Saar, după venirea lui Hitler aducea material clandestin de propagandă în Germania. A căzut. Inchisoare. Lagăr. În Lublin a venit dela Dachau.

Camera de gaze era în imediata apropiere a băii, astfel că Kuhleman a putut fi martorul primelor gazări. Au fost înghesuți peste două sute de oameni în cameră. Prin furtunurile unei butelii s'a dat drumul la gaz. În cameră era o țevă cu multe găuri, prin care se răspândea gazul. Ventilatorul sufla aer cald. Gazul se dilua și mai mult. Într'un timp extrem de scurt, nu mai știa precis nici el cât, toți cei dinăuntru au fost omorâți, înăbușiți de gaz.

Fără ca morții să fi fost scoși, au fost mânâți alții înăuntru.

Aceștia abia terminaseră baia. Erau încă goi și uzi. În baie li s'a spus că primesc prosoape în camera de alături și că tot acolo îi așteaptă și haine curate.

Răsvrătirea și împotrivirea n'au folosit la nimic. SS-iștii formau un cordon puternic, loveau cu armele și trăgeau cu revolverul. N'a trecut nici o jumătate de oră și în cameră zăceau o mie de morți.

Crematoriul n'a fost în stare să mistuie atâtea trupuri omenești. Pe hipodromul comandantului, împrejmuit cu parapeturi înalte, s'au înălțat stive imense de trupuri omenești și lemne. S'a turnat gaz lampant peste ele. Nici așa n'au fost nimicite toate cadavrele. Resturile au fost aruncate în camioane și transportate în pădure.

Baia și gazarea s'a făcut noaptea. Pentru asurzirea strigătelor și țipetelor s'a pus în funcțiune un tractor puternic, marca *Bulldog*; sgomotul motorului întrecea țipetele.

Parul lui Kuhlemann, negru ca pana corbului, în două zile a încărunțit. În jurul ochilor i s'au format cute adânci. Nu mai mânca, nu mai bea. Nu spunea nimănui nici o vorbă. Privea aiurit în juru-i. Era mereu absent, cu gândul în altă parte. În a patra zi a trebuit să fie internat în infirmerie. După zece zile a murit.

În aceeași vreme a murit și Fischer. S'a îmbolnăvit de tifos. În infirmerie nimeni nu s'a îngrijit de el. Cu câteva zile înainte de desfășurarea crizei caracteristice tifosului, a murit neplâns de nimeni. Se spunea că iar fi făcut și o injecție.

Internații dela crematoriu știu multe și de aceea sunt urțiți de SS.

Trierea varșovienilor s'a făcut după normele cunoscute. La triere a luat parte și doctorul von Burze. Smulgea pe cei slabi la o parte, cu o răutate sadică.

Vătafa sectorului de femei întrebă pe comandanta SS. ce va face cu copiii. Ea îi răspunse cinic: «Lagărul nu este prevăzut cu grădinițe de copii!».

Copiii au căzut în categoria incapabililor de muncă. Mamele care nu s'au despărțit de copii, au avut aceeași soartă.

Deținuții și deținutele găsiți inapți pentru muncă, au fost încolonați și transferați în sectorul doi. Printre straturile de flori, frumos aranjate în timpul verii, au intrat pe ușa din dos a crematorului.

De acolo n'au mai ieșit niciodată.

Majoritatea prizonierilor fu atunci cuprinsă de un coșmar greu. Zeci de mii de guri aruncau blesteme împotriva politicianilor care prin atitudinea lor pasivă contribuiau la menținerea unui regim bestial, sadic, sângeros.

LAGĂRE DE CARE NU ȘTIE NIMENI

Echipa noastră lucrează la canalizare. În timpul muncii, observăm printre noi un nou venit, lat în umeri, osos, cu fața brăzdată, încrețită, îmbătrânită. Il întrebăm de unde vine. Omul ne privește cu ochii săi cufundați în cap și răspunde:

— De unde vin? Dela Treblinka.

Treblinka? Nimeni n'a auzit de localitatea asta. Nimeni din noi nu știe nimic despre Treblinka.

— Unde vine asta? între bă Iordache.

Omul dă din umeri, parcă indiferent:

— Nu știu... Cred că e lângă Vistula... Sau poate nu e lângă Vistula...
Apoi adaugă:

— E în niște păduri.

Ne privim nedumeriți. Un SS se apropie. Ne reluăm lucrul cu înfrigurare. SS-ul trece pe lângă noi, se depărtează. Întrebăm în șoaptă:

— Și ce e acolo, la Treblinka? Ce fel de lagăr e?

— Nu e nimic. Câteva barăci mari și foarte lungi. Acum se fac niște transformări acolo, și de aceea m'au trimis aici.

— Și ce rost au barăcile acelea?

Omul se uită împrejur și ne șoptește:

— Intră în ele trenuri întregi, pline. Se închid porțile. Ferestre nu sunt. Se dă drumul la gaze. Apoi se deschid porțile, se scot morții din vagoane, și trenul pleacă mai departe gol... și echipele care lucrează acolo, sunt omorâte din când în când... Nimeni nu scapă de acolo...

Apoi tace și lucrează mai departe. E un om tăcut, închis în sine. Nici noi nu-l mai întrebăm nimic.

A doua zi nu l-am mai văzut la muncă.

ARMATA ROȘIE SE APROPIE...

Pentru înfrângerile de pe frontul de Răsărit, SS-iștii din lagăr au căutat să se consoleze jefuind efectele internaților. După aceea s'au denunțat reciproc. Perchezițiile s'au ținut lanț în barăcile lor. Au urmat condamnări severe. Li aștepta lagărul special pentru infractorii SS, Stutthof. Nimic nu-i putea opri însă. Au intrat în cărdășie cu «verzii» cei mai joșnici. Au adus în lagăr vodcă și franzelă. Au cerut preț dublu dela internați, fiindcă era marfă sigură. SS-iștii aduceau lucrurile chiar în barăci. La poartă, internații erau scotoțiți mereu și numai cu greutate mari puteau introduce ceva în barăci, pe când SS-iștii puteau duce înăuntru ce voiau, fără teamă de percheziții.

Doi SS au chefuit împreună cu Redlički și prietenii lui. Pe la miezul nopții, rondul i-a scos beți morți din baracă. Alți patru SS au alcătuit o bandă de spărgători — au spart magazia cu haine, au seos cât au putut și le-au vândut în oraș.

Pe la mijlocul verii au sosit SS proaspeți, șvabi și sași din România și Ungaria. Noi am tălmăcit și faptul acesta în mod favorabil: Germania nu mai are rezerve de oameni.

Șvabii la rândul lor au căutat să dovedească cu tot dinadinsul că nu sunt mai prejos decât semenii lor, hitleriştii din Germania. Unul dintre ei s'a legat de Iordache:

- Tu nu ești evreu. Ce cauți aici?
- N'am venit de bună voie...
- De ce nu pleci acasă, în țară?
- Nu depinde de mine.
- Cum îți place în lagăr?
- Cândva, e mult de atunci, îi respectam pe nemți...
- Și acum?
- Mi-am schimbat părerea.
- Am să te raportez!
- Ei și? Toată lumea este de aceeași părere.
- Am să te raportez. Ești obraznic!
- Mi-au spus-o și alții.

Un asemenea dialog ar fi adus înainte vreme moartea lui Iordache. Dar lucrurile s'au schimbat. Înaintarea Armatei Roșii a produs schimbare și printre internați. Capii nu mai sunt atât de îndrăzneți. Internații de rând au devenit mai curajoși. S'a deșteptat în ei demnitatea omenească.

Iar prizonierii sovietici sunt din ce în ce mai voioși. La beciurile de cartofi lucrează dela început, numai ruși. La ieșirea și intrarea în lagăr cântau mereu. Așa s'au obișnuit încă de mult. In vremea din urmă însă cântecele rușilor sunt atât de puternice, zu în ele atâta elan, încât li s'a interzis să mai cânte.

Rușii din lăcătușerie n'au ținut însă seamă de interdicție. Lăcătușeria răsună de cântece militare și populare. Comandantul atelierului, un neamț bucovinean, înțelegând ce se cântă a interzis să se mai cânte în atelier.

Rabenek, *capo*-ul pentru canalizarea lagărului, se ia la ceartă cu Mișa. Acesta nu se lasă. Se întâmplă ceva ne mai văzut în Lublin: un internat simplu se împotrivește unui *capo*.

— Las' că vin soldații roșii. Atunci ai să vezi!

— Mă ameninți? Cum îndrăznești?

Din oraș vine un grup de ofițeri ai armatei regulate, să viziteze atelierelor lagărului, să vadă cum ar putea fi amenajate pentru producția de războiu. Cer o calificare a internaților. Când se îndreaptă spre ieșirea atelierului, lăcătușul Vatzek, un polonez de 28 ani, din Radom, ridică un drug de fier, îl ține amenințător deasupra capului. Porneste și el spre ușă. Un ofițer se uită îndărăt. Vetzek așează fierul pe bormașină și zămbește, nevinovat. Ofițerul clatină capul.

O POVESTE DE DRAGOSTE

Capo-ul din vopsitorie, Encke, un « roșu », lucra, la venirea lui Hitler, la o cazarmă din Gotha. Procura arme și munițiuni pentru o organizație clandestină de luptă. Nu avea nici douăzeci de ani. A căzut. S'a ținut seama de « circumstanțe atenuante », de tinerețea lui, etc și a fost condamnat « numai » la temniță grea. Șase luni a stat în lanțuri într'o celulă fără geam. A pierdut din greutate douăzeci de kilograme. La vorbitor, îi spune maică-sii cât a slăbit. Paznicul îl părăște directorului temniței. Acesta îl chiamă și îi pune în vedere că dacă n'a slăbit în adevăr douăzeci de kilograme, o să-l țină alte șase luni la întunerec. La cântărire s'a constatat pierderea a « numai » nouăsprezece kilograme și jumătate. Directorul s'a ținut de cuvânt.

Când a fost trimis în lagăr, lui Encke i s'a părut ca și cum ar fi fost eliberat.

În Lublin, nu e bine văzut de « verzi ». Menține legături strânse cu ceilalți « roșii ».

— Roth! Știi să mânuiești o armă?

Roth abia are 20 de ani.

— N'am avut unde să învăț.

— Asta nu-i bine. Muncitorii, dar mai ales comuniștii trebuie să cunoască mânuirea armelor. Nu pentru altceva, dar vezi... Așa ceva e bine de știut —

mănuirea armelor. Nu pentru altceva, dar... vezi... Așa ceva e bine de știut pentru orice eventualitate.

Cheamă în biroul comandantului pe Roth. Din șifoniera deschisă scoate pușca-mitralieră și îl învață pe Roth cum trebuie mânăuită o armă automată.

Encke e un bărbat frumos. La două luni după venirea femeilor, s'a amorzat nebunește de o tânără poloneză, Helinka.

Când au fost arestați, ea nu mai era elevă. Limba de predare poloneză fiind înlocuită cu cea germană, s'a lăsat de studii, — cu toate că știa bine nemțește.

Nici părinții n'au obiectat împotriva acestei hotărâri. A intrat ca funcționară în țesătorie. Lagărul nu i-a schimbat caracterul ei vioi, vesel. Poate că tocmai această trăsătură l-a atras pe Encke. Prima oară s'au întâlnit într'o casă din apropierea lagărului. Casa aceea trebuia amenajată pentru a servi ca locuință unui ofițer SS.

Helinka făcea parte din echipa de femei care ștergea geamurile, freca pe jos în urma zugravilor — printre cari era și Encke.

Prin înfruntarea a mii de pericole ajungeau să se vadă, să se întâlnească, să petreacă împreună câte o oră. Păru de necrezut — se logodiră. In lagăr.

Logodna avu loc în magazia de haine. Encke aduse două inele de aluminiu, lucrate de Vatzek, o sticlă mică de votcă și doi prieteni ca martori. Helinka — numai două prietene. Ca de obicei era veselă, sburdalnică. Encke vechi deținut, cunoaște de mult toate chițibușurile și breșele închisorii și ale lagărului.

Totuși, în timpul logodnei e surprins de un SS. Un internat denunță pe Encke din gelozie. SS-ul raportează faptul. La cancelarie se dresează proces-verbal. Ar urma să fie grav pedepsit. Dar iată că intră în funcțiune aparatul nostru de auto-apărare. Ca prin farmec raportul e retras, procesul-verbal se nimicește...

Dar denunțatorul nu scapă nepedepsit. Cu atât mai mult, cu cât s'a purtat rău și cu internații din echipa în care lucrează.

Este un polonez-neamț din Galiția. Lucrează în grădinărie. Pe acolo se face contrabandă. Unii civili vin până 'n apropierea gardului de sârmă, aruncă pachete de alimente. Deținutul aruncă tot peste gard banii — clandestin — înfășurați într'o bucată de hârtie, sau într'o frunză, legată de o piatră.

Schimbul acesta nu se poate face decât acolo unde SS-istul, din motive «tari», închide ochii. Inșă tocmai pentru că se știe că în acel sector, unde casele locuitorilor sunt numai la 50—60 de metri, e rost de ceva «tare», SS-iștii iubitori de daruri — și câți sunt cei care nu doresc — caută să facă pază acolo.

Comandantul echipei în care lucrează Schaffer, îi este consătean. Acesta pândește schimburile. Cere o cotă dela acel care a primit pachete de alimente. Din cotă, dă și SS-istului. Vai de cel care nu plătește birul!

Dimineața, abia ajunge echipa sa în grădină, și iată că se prezintă doi internați «necunoscuți». Din mâncă scot bastoanele ascunse. Ii administrează o bătaie, până își pierde conștiința. Il lasă într'o baltă de sânge.

Pentru o vreme i-a trecut pofta de denunțare.

SE IMBLÂNZEȘTE REGIMUL LAGĂRULUI

În lagăr se fac percheziții în fiecare săptămână, se răstoarnă saltelele, păturile. Se caută în ungherile cele mai ascunse: se caută arme, aur, pietre prețioase. Cei care și-au procurat slănină, pâine, zahăr, înjură că nu mai știu unde să-și ascundă bunătățile.

În jurul lagărului se fac fortificații. Noaptea stau de pază în ele SS care ziua fac de serviciu în birouri și ateliere. Sunt nemulțumiți, murmură. Un ofițer îi întreabă amenințător, scurt: — Credeți că pe front e mai bine? Sunteți liberi să vă prezentați oricând pentru front!

Tăcere. Nu le arde de front.

Le e frică de un atac al partizanilor și nu e de mirare. Câteva lagăre mai mici, mai slab păzite, au fost deja eliberate de partizani.

Au fost iarăși câteva evadări reușite. De astă dată a evadat și o femeie. O poloneză. Lucra în magazia de haine, de unde, cu camioane greu încărcate, se transportă hainele la magazia din oraș și de acolo apoi în Reich. Cu complicitatea SS-ului, comandant al magaziei, poloneza s'a ascuns între haine; tot cu complicitatea lui s'a ascuns pe drum. Când s'a aflat cum a scăpat, SS-ul a fost degradat și trimis la Stutthof.

Într'o dimineață de duminică, doi ruși lucrează sub paza a două santinele în apropierea porții dela sud. Lanțul mare de santinele nu e întins. Cele două santinele beau vodcă cumpărată pe banii rușilor. Rușii se aruncă deasupra santinelilor, îi dezarmează, scot închizătorul armelor și fug. Armele n'au putut să le ia cu ei, căci era ziuă deabinelea și trebuiau să treacă pe lângă marginea orașului.

În garaj se repară mereu câte patru, cinci automobile.

Monteurii de acolo au prieteni croitori. Aceștia confecționează haine pentru SS-iști. Lucrează clandestin, din stofă adusă tot clandestin de către SS-iști. Într'o zi o mașină de lux se oprește în fața porții de lângă « casa roșie ». E strict interzisă ieșirea oricui pe acolo. Santinela speriată la vederea a cinci ofițeri SS descuie poarta, mașina pornește alene, apoi o ia la goană.

La apelul de seară lipsesc cinci polonezi: doi monteurii, un șofer și doi croitori.

Regimul de lagăr s'a imblânzit. Camera de gaze funcționează rareori. În apropierea ei, sub un șopron mare, stă un camion mare, acoperit. În camion fel de fel de instalații electrice. Câțiva ingineri și tehnicieni germani lucrează mereu la ele. Din timp în timp vin în lăcătușerie, iar câteodată au nevoie și

de ajutoare. Ne spun că e vorba de un aparat de desinfectare care va funcționa cu raze ultra-scurte.

Nici acest aparat nu prevestește nimic bun.

Crematoriul nu mai funcționează atât de mult ca înainte. Mulți dintre internații de vază se acoperă cu plapome. Unul dintre *capii* are chiar două plapome, cu una se învește, pe alta se culcă. Plapomele provin din magazii, pe aceleași căi întortochiate ca și alte obiecte nepermise. Odată ajunse în lagăr, SS-iștii închid ochii. Cei care se acoperă cu ele nu sunt mai răi decât ei înșiși.

Se permite primirea pachetelor. Internații de altă naționalitate nu prea primesc, dar polonezii primesc foarte multe. Mulți dintre ei nu mai au familie, nici casă și nu știu nimic despre rudele cele mai apropiate. Nu face nimic. Organizația poloneză de ajutoare le trimite și acestora.

Asistăm la scene și mai ciudate.

Kirchner, sângerosul, e de față când un vătaf de baracă palmuește pe un internat.

— De ce-l bați? Ce ai zice dacă te-aș bate eu pe tine?

— A așezat rău patul.

— Arată-i cum trebuie. Arată-i de două, trei ori. Iar dacă tot nu face bine, dă-i alte pedepse. Nu-l lăsa la matchul de foot-ball, sau ceva asemănător. Ai înțeles?

— Da! Am înțeles.

Intr'adevăr din Berlin se trimiteau regulat circulări, pentru ca regimul din lagăre să fie îndulcit. Se trimiteau și până acum, însă nimeni nu le lua în seamă, pentrucă se trimiteau, vădit, de formă. Dar acum e altceva. Ba, mai mult, circulara dispune ca internații cu randament de muncă mai mare să fie retribuiți. Să li se pună la dispoziție țigări spre cumpărare.

Feciorul lui Wenger e soldat în Răsărit. După multe intervenții i se acordă favoarea să vină în vizită la tatăl său. Așa ceva încă nu s'a întâmplat la Lublin.

Era o pereche curioasă. Tatăl internat în lagărul fűhrerului. Feciorul luptă pentru acest fűhrer, care îl ține în lagăr pe tată-său.

Lagărul a căpătat o înfățișare de nerecunoscut: lumină electrică, spălător și W.C. în barăci, canalizare, curte netezită, în mijlocul curții un bazin cu apă și fântână țășnitoare, în jurul intrării și pe lângă barăci, straturi cu flori. E drept că pe cărarea ce duce dela poartă până la prima baracă, nu era permis să circule altcineva decât SS-iștii și *capii* germani.

Un polonez n'a ținut seama de restricțiunea aceasta. În timpul unei alarme de noapte s'a furișat din baracă. Tărăș, prin curte, dealungul florilor, s'a strecurat până la poartă. SS-ul din gheretă se refugiase în adăpost. Internatul a tăiat două sârme, a lărgit breșa, a trecut prin ea și s'a făcut nevăzut.

Cercetările au durat ziua întregă. Nimeni n'a ieșit la lucru. Nu l-au găsit. După această evadare, SS-iștilor de la poartă nu le-a mai fost permis să se miște de acolo, nici în timpul alarmei aeriene.

Crematoriul a fost mutat în afara lagărului lângă sectorul cinci, acolo unde cu ani în urmă erau aruncați morții. Nu se mai aduc transporturi noi. Mortalitatea a scăzut simțitor. Fețele prizonierilor sunt mult mai pline de viață decât în primăvară.

Din când în când organizăm reprezentații teatrale și artistice. Talente artistice se ivesc mereu.

Un actor slovac recită monologul « *Fumul* ». E vorba de un imperiu din basme. Impăratul chiamă la sine pe un comerciant, ca să-i vândă fumul coșurilor. S'au tocmit. La urmă de tot, cumpărătorul exclamă: « *Va veni vremea când va trebui să vinzi chiar și fumul imperiului tău* ».

Intre multe alte cântece și glume fără niciun rost, se intercala și o piesă cu conținut propagandistic, fără să fi fost observată de agenții SS-iștilor.

Un alt monolog reușit era « *Pâinea* ». Se petrecea în timpul revoluției rusești: Albi pătund în casa unui evreu, îi cer mâncare. Nu are. Il omoară. Feciorul scapă. Se înrolează în armata roșie. Revine victorios. Face dreptate.

Monologul a avut un succes formidabil. Baraca se clatină de aplauze. De data aceasta și informatorii s'au sesizat. Câteva săptămâni deiarândul n'a mai avut loc nici o manifestație culturală.

Printre deținute, sunt câteva sute de evreice « sefarde ».

În Lublin au fost aduse din Auschwitz. Acolo din Grecia, mai ales din orașul Salonic.

Când timpul era ploios sefardele căutau adăpost în ateliere. Comandanții atelierelor, nu le permiteau.

Dar acum, când tactica de încercuire — pe care noi, din cauza formei cum s'au desfășurat operațiunile militare, am numit-o tactica « *secera și ciocanul* » — a Armatei Roșii, are ca rezultat distrugerea a zeci de divizii hitleriste, li s'a permis sefardelor, ca în caz de ploaie, să vie în ateliere, dar să nu stingherească munca.

Așa a întâlnit Iordache pe Șeli. Fată de vreo nouăsprezece ani, cu ochi negri umbriți de gene lungi. Un surâs calm dădea feței palide și triste o trăsătură atrăgătoare. Când a venit în lagăr, i s'a tuns părul. De atunci ia crescut la loc. În valuri unduioase îi ies buclele negre și lucitoare de sub năframa roșie.

Se înțeleg în limba spaniolă.

— De ce ești tristă, Șeli? o întreabă Iordache.

— Cum să nu fiu? Nu ne așteaptă nimic bun, îi răspunde îngândurată.

— Fii liniștită, nimic nu durează o veșnicie. Totul are un sfârșit. Vom scăpa și noi odată. Tocmai acum te întristezi, când pierderile hitleriștilor cresc în fiecare zi?

— Vouă ne-evreilor vă este mai ușor. Puteți avea mai multe speranțe de scăpare. Dar noi, parcă am fi blestemați. Nicăieri nu avem pace.

Vocea i-a devenit tremurătoare. Pe față i se prelingeau două lacrimi.

Iordache nu se putu opri să nu-i mângâie obrazul.

Ea s'a înseninat puțin.

— Fii mai curajoasă, Șeli! Fii curajoasă, ca semenele tale din țara mea. Știi ce femei minunate avem noi? Una din ele, Haia Lipschitz, la vârsta pe care o ai tu acuma, a servit și bărbaților ca exemplu de curaj și hotărîre.

— Pretutindeni suntem prigonîți. Din Spania ne-a alungat inchiziția. Din Grecia ne-au alungat hitleriștii. Când se va termina odată?

Stropii mari de ploaie izbeau puternic pe acoperișul de scânduri al atelierului, acoperit cu hîrtie gudronată. Din când în când, uruitul cutremurător al unui tunet.

Celelalte sefarde, adunate într'o grupă, îngănuau încet un cântec. Iordache devine atent. E un vechiu cântec spaniol. La fel de vechiu ca limbajul pe care-l folosește Șeli.

Cântecul acesta îl transportă departe de Lublin. În tranșeele din Aragon și Catalonia. Sub livezile de portocale și măslini. Pe povârnișurile aride ale munților din Estremadura.

Nu durează mult. Adică cine știe? Își revine.

— Și aici e o tranșee. Și aici e luptă. Aceiași dușmani, aceiași prieteni.

Pleacă spre menghina unde lucra. De pe polița de sub banc scoate pâine și zahăr. Se duce la Șeli.

Ceilalți deținuți, fierarul Mișa, lăcătușul Vatzek, instalatorul Bogen și alții procedează la fel. Din fierul vechiu, din grămada de cărbuni, de după tablele de fier, din interiorul țevilor și burlanelor, sunt scoase la iveală pâine, marmeladă, zahăr, margarină, slănină. Sunt oferite sefardelor. La ele dispar sub cutele bluzelor.

— Le vom împărți cu celelalte.

Aceiași lucru se întâmplă în vopsitorie, tâmplărie și atelierul electrotehnic.

Tunetele s'au îndepărtat, vântul din răsărit dantelează nourii, din care un soare zămbitor trimite raze vesele asupra grupei de sefarde ce se îndepărtează încet de atelierele de unde le urmărim cu drag.

TIFOSUL

Tocmai acuma îl pălește pe Iordache tifosul exantematic. Nu-și dădea seama unde și când a fost înțepat de păduchele molipsitor.

Acest lucru e cu atât mai ciudat, cu cât zilnic se face control la păduchi. Cel găsit cu păduchi nu merge a doua zi la muncă, ci la baie. Hainele și păturile îi sunt desinfectate în camera de gaze. Dacă cineva nu vrea să iasă la muncă se străduiește să facă rost de un păduche. Il arată la control și rămâne în lagăr. Pentru un păduche se dă în schimb o bucată de pâine sau trei țigări.

Iordache are încredere în organismul său robust care l-a scos din atâtea situații critice. Știe că inima îi e sănătoasă. Dar n'a voit să fie internat în

baraca cu bolnavi de tifos. N'are încredere în medicul de acolo, care înjură pe toți rușii cu epitetul de « bolșevicule ». Cu ajutorul lui Zdenek a reușit să fie internat în baraca lui, chit că acolo erau bolnavi de desinterie. Zdenek i-a pus la dispoziție un pat în sufragerie, acolo unde doarme personalul barăcii, unde nu e niciun bolnav.

Din personal face parte Tolika, un vlăjgan ucrainean de optsprezece ani. La începutul războiului a făcut serviciul de curier la un corp de armată. Era voluntar. Lângă Rostov a căzut în mâna nemților. A avut vremea să se îmbrace în haine civile. Nemții l-au trimis la muncă forțată în Reich. A fugit de acolo. A ajuns până în teritoriile poloneze. În jurul Cracoviei a fost denunțat de un civil, căruia îi ceruse adăpost și mâncare. Nemții l-au trimis la Lublin.

Împreună cu Zdenek făcea planuri de evadare. O variantă era asta: vor construi o scară cu balamale, asemănătoare cu scara zugravilor. Într-o noapte întunecoasă ieșind din baracă, se vor apropia de gard, o vor arunca repede peste sârmă și gata. Planul avea însă un mare defect, era interzisă cu desăvârșire ținerea în baracă a oricărui obiect care nu era cuprins în inventar.

O altă variantă era și mai hazardată. Din baracă trebuia săpat un tunel până în afara lagărului. Era vorba de numai cincizeci de metri. Munca în sine n'ar fi fost grea. Greu era să nu fie observată săparea.

Sub pretextul adăpostirii cărbunilor economisiți, Tolika a tăiat o ușe în podea și a început săparea gropii. Era deja atât de mare că, pe lângă cărbuni, poate ascunde și un om.

Zdenek e mereu lângă Iordache. Ba îi pune termometrul, ba îi ia pulsul. Ii fierbe ceai. Ii dă compot făcut din merele dela Praga. El a avut tifos. Știe ce-i trebuie unui bolnav.

Ii comunică știrile de pe front. Ii încurajează. Ii cântă cântece populare spaniole și cehe. Ii amintește de datoria ce îi așteaptă. Epuizează întreg arsenalul cunoștințelor sale medicale. Când Iordache a intrat în criză și a zăcut două zile fără cunoștință, Zdenek se scula și în timpul nopții să-i dea ceai sau compot.

Datorită îngrijirii neobosite a lui Zdenek și organismului său robust, Iordache s'a făcut bine. Slăbit și palid a făcut primii pași. Pe zi ce trece prinde mai multe puteri.

Tovarășii din atelier, cei din celelalte sectoare l-au copleșit cu atenția lor. I-au trimis lapte, mere, zahăr.

Când are destulă putere ca să părăsească patul, face un pas, doi. Se așează pe un pat vecin. Iarăși se ridică, face doi, trei pași. Apoi, reușește să meargă 20 de pași. Ii cuprinde bucuria. Privește împrejur. Totul îi pare nou, nevăzut. Încet, încet, își aduce tot mai bine aminte de cele petrecute înaintea bolii.

Vălul des, ce se așezase pe memoria sa în timpul febrei, se subțiază, se desprinde, se îndepărtează tot mai mult.

Iși amintește de atelier, de « casa albă », de « casa roșie », de fumul crematoriului. Când se gândește la crematoriu îi trece un fior prin tot trupul. Ce puțin i-a lipsit să nu ajungă « acolo ». Iși amintește de Bogen, de Grünberg, de « sefarde », de Șeli... de soție.

Gândindu-se la toate și la toți, iată că-l vede pe Encke intrând în infirmerie. E slăbit și palid. Supt la față. Picioarele îl duc anevoios lângă patul unde se află Iordache.

Are și el tifos exantematic. La început credea că e o răceală. Dar simptomele caracteristice tifosului, lipsa poștei de mâncare, tremurul picioarelor, febra neregulată, l-au convins repede despre ce e vorba.

Până la desfășurarea crizei mai are cinci zile.

Zdenek îl îngrijește cu aceeași grijă părintească. Dar șansele de vindecare a lui Encke sunt mai mici, el nu este atât de rezistent ca Iordache. Injecția cu soluție de zahăr, procurată cu multă greutate, nu dă roadele dorite.

Zdenek e măhnit. Ce ar putea face? Deodată, tresare. Se adresează lui Iordache:

- Aș vrea să-i fac lui Encke o transfuzie.
- Crezi că-i ajută? Și privește atent spre bolnav.
- Trebuie să încerc. Dacă astăzi și mâine nu reușesc să-i întăresc organismul, este pierdut.
- Încearcă.
- N'am sânge pentru asta, răspunse abătut Zdenek. I-aș da dintr'al meu însă nu prezintă aceeași eficacitate ca sângele unui recent vindecat.
- Al meu ar fi bun?
- Da, Iordache.

Zdenek aduce repede o seringă de douăzeci centimetri-cubi. O umple de două ori din artera brațului lui Iordache.

Tot atât de repede îl injectează lui Encke.

Acesta aiurează. Cântă. Strigă. Gângăvește. Râde. Ha, ha...

Nu, nu e răs. Voia să pronunțe numele lui Halinka, dar nu izbutea.

Zdenek și Iordache îl îngrijesc cu schimbul. Se apropie ultimele ceasuri ale crizei, termometrul arată mereu 40,7°. Bătăia pulsului scade. Respirația se întetește.

Câteodată Encke se svârcolește.

Pe măsuța de alături compot, limonată, felii de mere. Ochii sticloși ai bolnavului fixează pe cei din jurul său. Afară de Zdenek și Iordache, stau alături Tolika și Weismüller.

Va trăi sau va muri?

După două ceasuri de așteptare încordată, cutele de pe tâmpile lui Zdenek se netezesc. În jurul buzelor sale se așează un zâmbet. Se întinde extenuat pe patul său.

- L-am scăpat, șoptește obosit.
- Și aici e tranșee.

MĂCELUL DIN 3 NOEMVRIE

Iordache e pe punctul de a părăsi infirmeria.

Dar iată că într'o zi, dis de dimineață, Zdenek intră grăbit: — Iordache, Iordache se petrece ceva grav, lagărul e înconjurat de trei lanțuri de sentinele !

Intr'adevăr, peste o jumătate de oră, vătaful infirmeriei trece din baracă în baracă și strigă puternic ca toți arienii să iasă din bărci; evreii să rămână pe loc.

Începe un dute-vino, un furnicar. Cei vizați se înfășoară în pături și ies în curte. Cei grav bolnavi sunt ajutați de personalul bărcii și de internații sănătoși. Iordache, încă bolnav, ia în spate pe Encke, care abia se mișcă și care e numai pielea și osul. Când ajung la poarta sectorului, Iordache îl pune într'un car și-l transportă în sectorul trei. Arieni din sectorul patru și cinci au fost adunați aici.

Evreii din întreg lagărul sunt mânați spre sectorul cinci. În urma lor vin coloane compacte de evrei din celelalte lagăre din împrejurimi. Pe culmea colinei, în apropierea crematorului s'au instalat megafoane puternice. « Muzica » difuzată de ele se aude până la un kilometru depărtare. La adăpostul acestei « muzici » răsună pocnituri abia perceptibile.

Weismüller, medic vienez, face parte din personalul grupei lui Zdenek. Bănuind că se pune la cale un lucru monstruos, n'a rămas în baracă, și-a rupt steaua cu șase colțuri și a venit cu noi. După un timp medicul SS, urmat de vătaful infirmeriei, trece prin fiecare baracă a sectorului trei. A descoperit câțiva evrei camuflați; îi trimite în sectorul cinci. La noi în baracă îl vede pe Weismüller și se repede la el:

— Ești evreu?

— Nu.

— Zdenek! Țsta e evreu?

— Nu știu.

— Cum nu știi?

— Nu l-am întrebat niciodată.

Vătaful din spate denunță:

— Da, este evreu.

L-au dus și pe Weismüller în sectorul cinci, unde muzica și pocniturile se întesc.

Bobby, un copilandru de treisprezece ani, ca prin minune, la trierea copiilor, nu cade pradă canibalismului hitlerist. Fusese adus în lagăr odată cu varșovienii. Frumusețea, inteligența și corpul său bine dezvoltat îl scăpă dela pieire sigură. Până și Kirchner a avut pentru el o vorbă desmierdătoare.

Bobby făcea serviciul de curier în cancelaria sectorului unu. Vătaful de acolo îl îngrijea ca pe propriul său copil. Azi nu l-a lăsat să plece în sectorul cinci, l-a adus cu el între noi. Spre amiază a fost însă descoperit. L-a denunțat cineva. Doi SS l-au târît, după ei, în sectorul cinci.

Au trecut câteva zile până să știm exact ce s'a întâmplat acolo, la numai câteva sute de metri de noi.

Cu o săptămână în urmă se începuse săparea unor șanțuri adânci și largi în apropierea crematoriului.

În noaptea de 2 spre 3 Noemvrie 1943, câțiva SS au tăiat o poartă de trecere prin gardul de sârmă din dreptul crematoriului. În partea aceea a sectorului se găsea o baracă (din cauza formei ei se numea baraca «L») construită pentru spălătorie, dar folosită pentru înmagazinarea materialelor de construcție. În peretele acestei bărci s'a tăiat o ușă, cam în dreptul unde era fixată poarta gardului. S'au instalat megafoane. În zorii zilei s'a pus paza aceea puternică din poliția serviciului special. Trei cordoane în jurul lagărului. Sentinele erau înșirate cam la cincizeci de metri depărtare una de alta.

Evreii au fost îndreptați spre baraca «L». Au fost siliți să se desbrace. În rând câte unul au fost mânați prin ușă și poartă, până la marginea șanțului. Acolo așteptau soldații-polițiști din serviciul special, care îi împușcau.

Impușcau metodic. Impușcau neturburăți.

Stăpânii lor din Germania și din alte părți erau ocupați în vremea asta cu alte treburi.

În câteva ceasuri au fost executați douăzeci de mii de oameni sănătoși, voinici. Oameni care trecuseră prin atâtea încercări și suferințe încât ar fi meritat să fie prețuiți și respectați de toată lumea. Aveau o singură vină: că nu s'au născut dintr'un popor bântuit de himera dominației mondiale.

Mulți din ei s'au opus. Au lovit, au sgâriat, au strigat. Rezistență zădarnică, târzie.

În zilele execuției, asemenea oamenilor din caverne, purtătorii civilizației moderne cutreerău întreg sectorul cinci și găsind încă cinci-șase evrei ascunși prin poduri sau pe sub bărci i-au executat tot atât de metodic.

După terminarea măcelului, miliția specială a plecat, megafoanele au fost demontate, gardul și peretele bărcii au fost refăcute, șanțurile pline de cadavre au fost acoperite. S'a lăsat descoperită o mică porțiune de șanț pe unde au fost scoase o parte din cadavre pentru a fi duse la crematoriu.

Internații din sectorul cinci au fost repartizați în celelalte sectoare. În două bărci ale sectorului trei, au fost separați trei sute de evrei și evreice, supraviețuitori ai măcelului. Lucrau la selecționarea și scotocirea hainelor rămase în baraca «L» din sectorul cinci.

Unii dintre prizonieri s'au desmeticit uimitor de repede și au început să scotocească pretutindeni după bani și aur.

Alții însă, și între aceștia se numărau și Zdenek și Iordache, au umblat săptămâni de-a-rândul ca somnambulii. Mai ales Iordache suferea mult. Starea sănătății lui se înrăutățise în ultimul timp.

La cele văzute aici se adăoga și faptul că într'o scrisoare primită de acasă, scrisă de altcineva nu de soția sa, i se comunicase prin cuvinte subînțelese că soția sa a fost arestată și aruncată în închisoare.

Au trecut două luni până când și-a revenit în fire. Dar voioșia de altădată se topise de pe obrazul lui Iordache. Ii luase locul o tristețe și mohorîre adâncă. În muncă își găsea singura alinare. Nici în viața civilă nu lucrase cu atâta patimă ca acum.

— Ce-i cu tine, Dache? îl întreba Zdenek.

— Ce să fie...

— Nu te mai recunoaștem.

— Nu-i nimic; n'are importanță...

— Ciudat mai ești.

După câteva săptămâni trecu și valul acesta...

*

Bogen întîlnind-o pe Hedwig, o întreabă ce părere are despre măcel.

— A fost un lucru util. O să iert nemților multe abuzuri pentru asta, răspunse tînăra poloneză.

— Vorbești serios Hedwig? Doar ești și tu internată cum au fost ei...

Vocea lui Bogen tremura. Ochiul îi se făcuse mare.

— Pe cât se poate de serios. Nu am nicio milă pentru evrei. Aerul e mai curat de când s'a făcut prinenirea.

Pe față îi trecu umbra unui surâs. S'o fi gîndit la bărbatul său, care nu era atît de sentimental ca bătrînul acesta din fața ei. S'o fi gîndit la balurile și petrecerile lunei nobile unde pe piepturile doamnelor străluciau cruciulițe de diamante. Cine știe. Bogen n'a întrebat-o la ce se gîndea. Și, probabil, n'o s'o întrebe niciodată.

— Da, Hedwig, așa-i... Cîteodată e bine să se facă o prinenire... Dar ar trebui să fie făcută de alții și altfel...

NAZIȘTII EVACUEAZĂ LAGĂRELE SPRE VEST

Cocoșul roșu și-a făcut apariția în lagăr: barăcile de scînduri, acoperite de hîrtie gudronată, ispiteau apariția lui.

Prima baracă în care și-a înfipt pintenul, era baraca «L» unde deținuții evrei triau lucrurile rămase dela cei douăzeci de mii de exterminați.

Focul a fost observat pe la ora 11 noaptea. Echipa de pompieri a întins furtunurile, a îndreptat coloana de apă spre incendiu dar fără niciun rezultat. Baraca fiind construită pe terenul cel mai ridicat al lagărului, presiunea și debitul de apă au fost insuficiente.

Au fost sculați din somn cîteva sute de deținuți pentru localizarea incendiului. Printre ei Iordache și Encke. Au primit lopeți și tîrnăcoape.

Flăcările vopseau în roșu straturile tremurătoare ale aerului. Casele dela marginea orașului reflectau o culoare roșie-neagră.

O ploaie mărunță, ivită de undeva, micșoră puțin înălțimea flăcărilor. Deținuții topăind în noroi, umblau de colo până colo. Sbierăturile SS-iștilor provocau o desordine și mai mare.

— Ar fi bine să fumăm, spuse Iordache în timp ce se uita spre capătul de sus al barăcii, unde focul nu făcea încă ravagii.

— Ai dreptate, Dache. Eu am niște mahorcă adevărată.

— Dar n'am foc.

Encke izbucni în râs.

Luând pe umeri târnăcoapele, s'au îndreptat, printre ceilalți deținuți și SS, spre partea de sus a barăcii.

Peste vreo zece minute și de acolo ieșeau flăcări.

În felul acesta a fost mistuită de flăcări și uscătoria de rufe de lângă spălător. Uscătoria era plină în timpul incendiului.

Baraca 9 din sectorul patru și bucătăria din sectorul trei au avut aceeași soartă.

În zilele acestea armata roșie atinge și depășea vechea frontieră sovieto-polonă. Stațiunea de frontieră Sarnej fusese ocupată.

Hitleriștii începură evacuarea lagărelor din teritoriile ocupate. Din Lublin plecă mai întâi un transport de femei ruse și poloneze.

Mișa primi o scrisoare înflăcărată dela o cunoscută a sa care pleca în transport. O scrisoare de dragoste, scrisă însă cu slove îmbibate de un patriotism fierbinte. Ea îi cerea să nu-și uite niciodată poporul și țara:

*«... Mișuțo, drag Mișuțo, chipul tău mi va fi în veci neuitat...
Voiu păstra o dragoste fierbinte... Dorul meu nestăviluit mă va conduce
la tine, oriunde aș fi... Dar vai... Nici nu îndrăznesc să pronunț...
Să fii mereu demn de numele armatei, de numele poporului din care facem
parte...»*

*A ta veșnic credincioasă
Katinka»*

Prin legăturile noastre, am trimis și pe Halinka în acest transport. În ultima vreme a lucrat în bucătăria și sufrageria SS-iștilor. Iar acolo... firea ei sburdalnică a fost mai puternică decât ura.

A fost o lovitură puternică pentru Encke.

Când convoiul a ajuns în fața atelierelor Encke nici n'a ieșit să-i dea un ultim salut de revedere. Halinka era în capul coloanei. Se uita mereu înapoi, doar l-o vedea pe Encke. Când transportul de femei a apucat pe drumul ce duce din lagăr până 'n șosea, Halinka intonă, un cântec pe care câteva din celelalte deținute l-au reluat.

A urmat apoi un transport de prizonieri ruși și polonezi. Când au venit SS-ii de pază am aflat că din două vagoane prizonierii au evadat. Au rupt podeaua. Între ei erau și lăcătuși. Și Mișa, moscovitul.

Hitleriștii au trecut atunci la un nou sistem de transport. In lagăr au fost confecționate rame de lemn mari, cât diametrul vagonului de marfă. Pe ramă s'au fixat rânduri de sârmă ghimpată.

Următorul transport fu alcătuit din evreicele rămase după măcel. Li s'a așternut paie în vagoane și au fost înghesuite câte cincizeci într'un vagon.

In cele două uși laterale SS-iștii au bătut în cuie ramele. Ușile vagonului nu mai trebuiau închise. La ambele capetele ale vagonului s'a format astfel câte o celulă. La mijloc, printre cele două uși, era un coridor unde stăteau de pază SS-iștii.

Totuși, dintr'un vagon femeile au evadat. La munca de scotocire a hainelor celor măcelăriți, ele găsiseră pietre scumpe. Inainte de a se urca în vagoane au reușit să cumpere băutură și pe drum au oferit-o gardienilor care s'au îmbătat ca porcii. Femeile au făcut o bresă prin plasa ramei. In regiunea păduroasă din împrejurimile orașului Kielce au sărit din vagon.

Celelalte evreice, ajunse la Auschwitz au fost exterminate.

La transportul următor, hitleriștii au procedat mai precaut. In curtea sectorului doi ei au adunat întreg convoiul. I-au scotocit pe toți. Sumedenie de cuie, burghiuri și pânză de fierestrău au ieșit la iveală. După asta au fost înghesuți în sectorul trei. Din nou au fost scotociți. Și de data aceasta s'au mai găsit câteva obiecte tăioase. Dela sector până la șosea convoiul a trecut prin fața atelierelor. Cei din atelier s'au pregătit să le dea câteva scule ușor de ascuns. N'au reușit. De-a-lungul parcursului erau postate sentinele care nu permiteau nimănui să stea pe afară în timpul plecării transportului.

Cu transportul acesta a plecat și Bielski. Scăpam de o păcoste. Transportul fu îndreptat spre Trier, într'o zonă mereu bombardată. Dar, așa cum îl cunoaștem pe Bielski, știm că nici acolo n'o să-și rupă gâtul. In adevăr, chiar în vagon își făcu o situație privilegiată. Grilajul de sârmă după care era ținut, avea o ușă ușor de deschis. Sub pretextul că servește ca interpret se învârtea mereu pe afară.

Pe teritoriul polonez, în fiecare gară s'a făcut un control special. Atât prizonierii cât și trupa de pază au fost mereu controlați. De fiecare dată se comunica comandamentului lagărului că n'a evadat nimeni. Când transportul a ajuns pe teritoriul german, ofițerii au răsuflet ușurați; de aici încolo nu-i mai amenința pericolul evadării.

Cu un alt transport au plecat medicii și bolnavii. Pentru aceștia nu s'au mai luat aceleași măsuri de precauțiune. In fiecare vagon au fost urcați șaptezeci-optzeci de bolnavi și câte un medic. La plecare erau deja în vagon șaseprezece morți. Câți or fi fost la sosirea la Auschwitz, gara de destinație?

La formarea transportului, Iordache și Zdenek se întâlniră încă odată. Zdenek suferea mult. Il chinuia stomacul. N'avusese încredere în chirurgul lagărului, altminteri s'ar fi operat de mult.

— Iordache, în curând vom fi liberi. Nu-ți pierde curajul.

— Nu-ți fie teamă, Zdenek...

- Să-mi scrii, Iordache. În Praga mă găsești ușor la Asociația Prietenilor Uniunii Sovietice.
- Fii liniștit. N'am să te uit.

INCEPUTUL SFÂRȘITULUI

Toată primăvara frontul părea staționar.

Prin lupte locale, fusese atins Bugul polonez. Armata roșie era la numai o sută de kilometri de Lublin.

Inimile noastre băteau mai puternic.

Incolțeau în noi planuri îndrăznețe de eliberare.

Mai toate erau sortite eșecului. Un deținut a reușit totuși să fugă. O echipă de internați lucra la uzina electrică din Lublin. Cineva, probabil un militar, avea acolo o motocicletă. Șeful echipei reușise să încalce pe motocicletă și să gonească spre Răsărit. În goana lui trebui să treacă și pe lângă lagăr. Dar dispăru ca o nălucă. Nici motocicletă, nici șef de echipă. Evadarea asta era cu totul remarcabilă pentru că fusese săvârșită de un neamț «verde».

Civili nu mai lucrează în lagăr. Numărul nostru abia atinge patru sute. Ne pierdem într'un sector. Nu mai e forfota de altădată, când prizonierii necesari pentru întreținerea lagărului, bucătăriei și a barăcilor SS-iștilor era în număr mai mare decât suntem noi acum. Se încarcă materiale pentru a fi transportate în Reich.

Intr'o noapte pela începutul lui Mai, suntem deșteptați de urletul sirenelor. Nu e pentru prima oară. Dar de astădată alarma e serioasă. Urmează explozii apropiate. Schije cad și pe lagăr. În primul moment ne gândim la un atac al partizanilor. Ne îmbrăcăm repede, cum putem și ieșim în curte. Vuet de avioane, explozii, reflectoare. SS-iști alarmați ne mână în refugiile săpate în curte. Ei rămân la gura adăpostului.

Alarma se stinge după vreo două ore.

Dimineața aflăm ce s'a întâmplat în cursul nopții. Aviația sovietică viza-se barăcile SS-iștilor, câteva trenuri de pază, crematoriul, «casa roșie» și «casa albă», precum și comandamentul german din Lublin.

O parte din populația orașului se refugiase în satele din apropiere.

O echipă de internați fu trimisă să lucreze la curățirea dărâmurilor comandamentului din oraș. La întoarcere aduc cu ei diferite alimente. Un comandamentului din oraș. La întoarcere aduc cu ei diferite alimente. Un ziar folosit la împachetare este — *Pravda!* Și încă poartă dată recentă! Arzătorul de fond desvoltă apelul de 1 Mai. În cea mai mare taină, ziarul e citit de prizonierii ruși. Ni-l transmit și nouă, celorlalți, în care au încredere. În

articolul de fond se face bilanțul anului în curs. Se scoate în evidență imensa importanță a Uniunii Sovietice și se încheie — arătând că un efort comun din apus și răsărit este acum necesar pentru ca fiara fascistă să poată fi cât mai repede prăvălită.

Intr'un alt articol se scrie despre lagărele eliberate în Bielorusia. Aflăm cum au procedat hitleriștii răspândind tifosul exantematic în aceste lagăre.

La loc de frunte sunt publicate știrile despre părăsirea frontului de către soldații maghiari și români.

Dela măcelul din Noemvrie nu ne mai putusem informa. *Pravda* a completat și îmbogățit mult cunoștințele noastre. Fiecare articol a fost prelucrat. Păcat numai că n'am mai putut obține urmarea numărului acestuia. Intr'adevăr, echipa a terminat repede cu munca de curățire. N'a mai avut prilejul să iasă din lagăr.

O altă echipă de muncă lucrează la restabilirea transformatorului. Acesta era montat în trecut, pe o schelă de lemn. Dela vârful ei pleca conductele de înaltă și joasă tensiune.

Comandamentul a dat ordin să se construiască o clădire de cărămidă.

Lucrarea începe. Înaintează anevoios, dar tot înaintează.

De-acum înainte, în nopțile cu cer senin, se auzea regulat bubuitul artileriei. Ba, câte unuia i se părea că vede și flacărele exploziilor.

Zilele încep să fie mai lungi. SS-iștii sunt tare posomorâți. Ei n'au fost trimiși în Reich. Garnizoana întreagă a rămas locului.

Vineri 31 Iulie, o mare mișcare printre SS-iști. Aflăm repede ce e. S'a săvârșit un atentat asupra lui Hitler. O serie de generali și ofițeri superiori au fost arestați. Acest lucru e comentat de-a-lungul și de-a-latul lagărului. Se vorbește despre o lovitură de stat, despre răsturnarea lui Hitler, despre terminarea iminentă a războiului. Acest lucru ni se părea cu atât mai verosimil, cu cât aliații care tot încercau de mai bine de o lună, reușiseră în sfârșit să debarce în Franța. E drept că nu înaintaseră prea mult de atunci, dar totuși existența unui front pe continent, era o speranță în plus că doar-doar aliații vor lua în serios sarcina ce le revine.

Obuzele-rachete germane se dovedesc neputincioase. În loc să lovească frontul ele se năpustesc și explodează în mijlocul populației londoneze.

Unii SS ajung să spună că dacă într'adevăr s'ar clinti Reichul, care, după cum știau ei, urma să dureze o mie de ani, ei își curmă zilele...

A doua zi, Sâmbătă, neliniștea e și mai mare. Focul artileriei se aude aproape de tot. Pe șoseaua Lublin-Cholm se înșiră, se îngheșuie, astupă drumul, convoaie lungi trecând spre Lublin. Pentru acest soi de activitate nemții au născocit numele de «desprindere de inamic». Inșă Armata Roșie nu prea le dă răgaz să se «desprindă». Avioanele sovietice se abat mereu asupra convoaielor în retragere.

Internații ies la muncă, dar nimeni nu lucrează. Nici SS-iștii nu se mai sinchiesc. Se gândesc la altceva. La amiază intrăm în lagăr ca să prânzim

ca de obicei. După masă însă nu mai ieșim din lagăr: Zvonurile, ca de obicei, sunt contradictorii: plecăm, nu plecăm, nu-i tren, plecăm luni...

Pe la ora două după masă primim ordin să ne pregătim de marș. Se aduce pâine și conserve. Fiecare ia cât vrea. Intr'un autobuz sunt încărcăți cei douăzeci de bolnavi care n'ar putea să meargă pe jos și încă vreo câțiva deținuți, care din motive întemeiate nu doresc să cadă în mâinile sovieticilor. Și apoi, așteptăm. Așteptăm un ceas. Două. Din cauza tensiunii din ultimele zile, suntem oboșiți. Adormim. În starea aceasta de încordare și de somn toropit, ni se înfățișează o priveliște de neuitat: crematoriul este aruncat în aer. În locul său se înalță o clipă o coloană de fum și cenușă. Magazia de muniții dela marginea orașului sare și ea în aer. În alte locuri, de asemeni, explozii puternice.

Spasmele unei nebunii care agonizează.

Profesorul Karabanski umblă cu un caiet dela unul la altul. Colectează semnături și dedicații. A și găsit momentul. Bogen scrie: «*Maidanek, monument al cruzimei, amintirea-ți va fi veșnică*».

La ora șase părăsim lagărul. Garnizoana întreagă ne însoțește călare pe biciclete, pe motociclete, cu câini, mitraliere, pistoale automate. SS-iștii sunt mai mulți decât noi, deținuții. Capul coloanei ajunge la șosea. Se ivesc câteva avioane sovietice. Ne culcăm cu toții în șanțuri. Și SS-iștii. Apoi plecăm mai departe. Ajunși la șosea mergem două trei sute de metri prin șanțul ei, apoi cotim la stânga. Lăsând în urmă mahalalele, pe lângă gară, părăsim orașul în direcția Nord-Vest. Ajunși afară din oraș, ni se alătură un alt grup de internați. Lucraseră la magazinele unei întreprinderi hitleriste numite D.A.W. Împreună cu ei, suntem nouă sute. SS-iștii cam tot atâția. Mergem în marș forțat, până când se întunecă. Ajunși într'o vâlcea, ne oprim.

Privim înapoi de mai multe ori. Lublinul ne aduce aminte de Dunquerque. Limbi uriașe de foc se înalță și se pierd. Cerul deasupra orașului seamănă cu o căldare de foc răsturnată. Sute de fulgerări albe și galbene străbat această culoare roșie întunecată.

Incepe să plouă. Lămpile de buzunar al SS-iștilor se aprind când ici, când colo. La coada coloanei se aud împușcături. Un strigăt. Tăcere. Impușcături din altă parte. Iarăși tăcere. Intunec și tăcere. Injurăturile SS-iștilor. Când mijeste de ziuă, pornim. După un marș forțat de șasezeci de kilometrii distanța dintre Lublin și Krasnik — ajungem spre seară la destinație.

Rupți de oboseală, trecem prin orașel. La capătul celălalt este o cărămidărie în care poposim. A plouat ziua întreagă și n'a rămas nimic uscat pe noi. Copcioarele nu ni le simțim. Căldura din pod ne cuprinde, ne înmoaie. Coborim totuși în curte să vedem ce e pe acolo. În curte, tocmai intră delegații unei organizații de ajutorare, poloneză. Aduc cu ei ceai și pâine. Paza la poartă nu e prea strașnică. Și SS-iștii sunt oboșiți. Printre internați sunt câțiva care au rude chiar aici în Krasnik: acestea aduc haine, pardesiuri. Internatul

îmbracă pardesiul și iese la braț cu rudele. Patru polonezi au reușit să scape în felul acesta. SS-iștii prinzând de veste alungă atunci delegația de ajutorare. Dar odată cu ea reușește să plece un internat polonez.

Nu se vede niciun ofițer. Un major are comanda escortei. Un major pe care nimeni nu-l cunoaște. Se plânge că acum la strâmtoare, cei mari o șterg cu toții și-l lasă pe el în baltă. De necaz bea votcă. Apoi se tânguește iarăși, vorbește despre încercuire. Sovieticii au ajuns până la Vistula. — Ne-au tăiat drumul de retragere, zice majorul jalnic, și iarăși trage o dușcă din plosca de votcă.

Dimineața continuăm marșul. Poposim mai des. La primul popas, câțiva internați fug în lanurile de grâu. SS-iștii trag după ei. Nu știm dacă au murit sau au scăpat cu viață.

Căldura și setea ne chinuie. Ajunși în apropierea orașelului Anapol, năvălim spre o fântână din apropierea unei mori. Drumul trece câteodată printr'o pădure. Pe cele două părți ale drumului, arborii sunt tăiați pe o distanță de 80—100 metri. Pe drum unii n'au putut să mărșăluiească. Sperând că se vor putea odihni, au rămas în urmă. SS-iștii i-au forțat să mărșăluiească, și pentru că aceștia nu mai erau în stare să-și continue drumul, i-au împușcat.

După amiază trecem podul de peste Vistula. La capul podului câțiva subofițeri din lagăr, care au ajuns încă de ieri. Podul e minat. Ajunși pe malul celălalt ne odihnim, ne spălăm într'o baltă. După câțiva timp trece pe lângă noi un SS călare. Are pe șea un geamantan. Vătaful lagărului îl strigă, îl întreabă unde a găsit geamantanul. Seamănă foarte mult cu al său. Călărețul îi răspunde că în apropierea fântânii a dat peste doi deținuți ascunși într'o groapă. Unul înalt, blond, celălalt mic. I-a împușcat. Dela ei era geamantanul ăsta.

— Mi-ai împușcat omul de serviciu: strigă vătaful. Deschizând geamantanul se convinge că într'adevăr geamantanul conține lucrurile sale.

Peste noapte dormim sub cerul liber într'o pădurice. Paza nu slăbește niciun moment.

A doua zi ne urcăm în tren, în vagoane deschise. Ajunși în apropierea unei stațiuni mai mici, cineva sare din tren. E un internat francez. SS-iștii îl urmăresc. După câteva minute de goană îl împușcă.

Soldații își cos la loc epoleții și distinctivile pe care le-au smuls de pe umeri și dela gulere în timpul marșului până la Vistula. Nu mai sunt atât de atenți nici la pază. E noapte târzie, când trecem prin regiunea Sileziei superioare. Trenul ne duce până în interiorul lagărului.

AUSCHWITZ

Suntem la Birkenau, lagărul dependent de Auschwitz. Incotro se uită omul, numai rețele de sârmă și barăci.

Baie. Desinfectare.

Evreul polonez care ne unge cu o soluție usturătoare, întreabă pe fiecare din noi dacă e german. Bogen îi răspunde că da, și celălalt îl unge atât de îmbelșugat cu lichidul de desinfectare, încât două ceasuri după aceea Bogen tot se mai vaetă de usturime.

La întrebarea dacă e german, Iordache răspunde că e român.

— Cum? român? Cum ai ajuns aici?

Românii sunt bine cotați în lagăr, pentru că România n'a trimis evrei în Germania. O parte din prizonieri judecă numai prin prisma asta. Încă n'au aflat nimic despre Transnistria.

— Auzi: un român!

Vestea se răspândește repede.

Vin curioșii. Ne pun fel de fel de întrebări. Dar mai ales se interesează de modul cum am fost transportați. Cum s'a făcut transportul? Câți au evadat?

La apel se constată lipsa a 120 de internați. Nu se știe exact câți au fost împușcați, câți au reușit să scape.

Pentru completarea formularelor, ceilalți prizonieri îl îndreaptă pe Iordache la Gavrilă, internat de origine română care a fost arestat în Franța, unde era ziarist. A activat și în mișcarea de rezistență franceză. Aici face serviciul de conșopist.

Acesta îi dă îndrumări prețioase: ce trebuie făcut, cu cine poți intra în legătură, fie că ești trimis la fabrica de cauciuc «BUNA», fie că pleci în Auschwitz. Dacă Iordache rămâne în Birkenau, ceea ce e puțin probabil, o să aibe grije de el.

O parte din lublinezi pleacă la «BUNA», restul la Auschwitz.

Legăturile se încheagă repede și organizația noastră își arată roadele. Astfel, în grupul venit din echipă de muncă D.A.W., sunt trei spanioli. În câteva zile sunt plasați în locurile cele mai bune: la serviciul de pachete, la desinfectare, la barăcile de locuit ale unor lucrători civili. Iordache e lăcătuș de întreținere în tipografie, iar peste câteva săptămâni intră în fabrica de pâine, tot ca lăcătuș de întreținere. Organizația noastră din Auschwitz e puternică și prin faptul că vătaful lagărului, un jurist austriac, a fost voluntar în Brigăzile Internaționale din Spania. Ceilalți lublinezi nu se plasează cu aceeași ușurință. Faima rea a lagărului urmărește și pe o parte din internații săi. Totuși, Bogen devine în scurt timp capo la atelierul de instalațiuni.

La o săptămână după venirea noastră în Auschwitz iată că sosesc și doi subofițeri, pe care îi văzusem la podul dela Anapol. Au avut pierderi grele. Lupta în jurul Lublinului a durat trei zile. În sâmbăta în care am părăsit lagărul, soldații sovietici erau deja la ieșirea de Nord-Vest a orașului. Aceasta e pricina pentru care n'am mai mers spre Radom sau Varșovia, cum fusese planul la început. Autobuzul cu bolnavii care plecase înaintea noastră, pe alt drum, n'a mai apucat să părăsească orașul.

Știrile aduse de cei doi subofițeri nu ne prea bucură. Dacă am fi avut puțin noroc, acum am fi fost liberi. Măcar să ne fi dat drept bolnavi. Dar

cine și-ar fi închipuit că depărtându-se mai repede de front, ajunge mai repede în libertate?

La sosirea în Auschwitz, fiecare internat lublinez scrie o scrisoare. Scrie și Iordache una, însă nu mai primește răspuns: frontul s'a întins de-a-curmezișul ținuturilor care îl despărteau de țară.

În tipografia din Auschwitz se tipăresc imprimare pentru uzul tuturor lagărelor. La fabrica de pâine se coc zilnic 30.000 de pâini. În atelierele D.A.W. lucrează peste o mie de meseriași care confecționează obiecte pentru uzul armatei. În fabrica de desinfectante se fac prafuri, soluții, gaze. În săptămânile ce urmează, pachetele cu imprimare și cele cu desinfectante trimise spre diferite lagăre din răsărit, revin rând pe rând cu mențiunea: « *pentru moment nu pot fi înmânate...* ».

În fabrica de munițiuni lucrează 2—3 mii de prizonieri. Pe dinăuntru seamănă cu o grădină zoologică: cuști nenumărate cu mașini, bănci și oameni. Trecerea dintr'un compartiment într'altul, prin ușile zăbrele ale cuștilor, se face numai cu bilet de voie.

În cele douăzeci și cinci de clădiri ale lagărului sunt instalate infirmeria, cancelaria, bucătăria, poșta, desinfectarea și încă 16.000 de prizonieri. Când sunt toți în curte, abia se pot mișca în înghesuială.

Clădirile au etaj, parter și subso. Pe vremuri, când Auschwitz-ul nu era ocupat de hitleriști, în aceste clădiri, era încazarmat un regiment polonez. Clădirile nu aveau, atunci, etaje.

Din interiorul lagărului nu se poate vedea în afară. Lagărul, la numai vreo cincisprezece metri de clădiri, e împrejmuit cu gard de beton armat, înalt de vreo trei metri. Pe creasta lui sunt console de fier, lungi de aproape un metru, înclinate spre interiorul lagărului. Pe ele e întinsă sârmă ghimpată electrică cu înaltă tensiune. Tot pe creștetul gardului, la distanțe micie sunt farurile îndreptate spre interior. Afară, lângă gard, sunt tunurile de pază. Iar mai încolo de ele, sârme ghimpate, șanțuri adânci și late umplute cu apă.

Și în Auschwitz, la fel ca în Mauthausen, există un bordel.

Clădirile în care locuiesc deținutele sunt în afara lagărului propriu zis, în apropierea unor clădiri locuite de S.S. O clădire e transformată în stațiune de cercetări « medico-științifice ». Zeci de deținute sunt supuse unor « experiențe » desonorante, neștiințifice.

În dreapta, ieșind din lagăr, e infirmeria S.S. și abatorul lagărului. Între acestea și clădirile deținutelor se aliniaza clădirile de cismărie, croitorie, tipografie.

În stânga, puțin mai departe, e magazia cu făină, fabrica de pâine, depozitul de materiale, atelierele D.A.W., barăcile lucrătorilor civili, moara, gara, fabrica de munițiuni.

De partea opusă șerpuiește Vistula, pe un șes întins, care spre Nord se pierde în zare, iar la Sud e mărginit de lanțul munților Carpați.

Pe această porțiune se întinde lagărul dependent, Birkenau, cu 70—80 mii de deținuți și cele cinci crematorii mari cât o uzină.

Mai departe sunt fabricile de cauciuc artificial, «BUNA».

Deasupra porții de intrare e o ramă de fier, în formă de arc ce se sprijină pe cei doi stâlpi ai porții. Pe ramă e întinsă o plasă de sârmă cu ochi în șase colțuri. Pe plasă sunt fixate litere de jumătate metru, făcute din tablă de fier. Ele formează fraza ce nu spune nimic precis:

«*Arbeit macht frei*».

«Munca te face liber». Ce fel de liber? Liber de *ce* sau de *cine*?

Iordache a găsit și aici doi cunoscuți români. Unul e Albert, contabil din București, fost voluntar în Spania, pe care îl cunoaște din lagărele franceze. După debarcarea aliaților, lagărul disciplinar Vernez, în care se găsea în acel timp, a fost evacuat de către germani și îndrumat spre Auschwitz. Au trecut și ei prin multe peripeții. Puțin le-a lipsit să fie înconjurați. Albert lucrează aici la desinfectare. Munca asta nu e cea mai potrivită pentru sănătatea lui, dar îi pare totuși bine că se găsește între tovarăși.

Celălalt este Radu. S'a pierdut de noi pe terenul sportiv din Emmerich. Cu o coloană de prizonieri de războiu a ajuns în lagărul Drancy, în Franța. Acolo, știind nemțește și franțuzește, a servit ca interpret. Cineva l-a denunțat că a fost voluntar în Spania. L-au trimis la Birkenau. Cu ajutorul lui Gavrilă, reușește să fie trimis în atelierele D. A. W. din Auschwitz. Aici lucrează la tâmplărie.

Țigani poartă distinctivul negru: sunt considerați asociați. În Germania nu mai există niciun țigan în libertate, toți au fost trimiși în lagăre de concentrare. În Auschwitz sunt în toamna asta aproape o mie încă în viață. Intr'o zi sunt adunați toți la baie și îmbrăcați în haine mai bune:

— Veți fi eliberați, le spune un subofițer.

A doua zi, echipa de desinfecție primește hainele lor făcute pachet. Fuseseră gazați la Birkenau.

Răscoala din Varșovia, organizată de generalul reacționar Boor-Komorowski, se termină cu înfrângere. Generalul intrase în serviciul hitleriștilor, iar pe adepții săi și pe creduli îi lăsase la cheremul cotropitorilor, care s'au purtat față de ei fără milă. Represiunea a fost sălbatecă. Pe când acum un an și jumătate populația evreiască a Varșoviei avusese cel mai mult de suferit, acum urgia barbarilor moderni se abătu cu aceeași furie asupra restului populației varșoviene. Incepu o prigoană sălbatecă. Dar nici în provincie nu era mai bine. Cine nu găsea un adăpost în vreo casă, era sortit pieirii. Orice civil găsit de nemți pe câmpuri, pe șosele, în păduri, era privit ca spion. Puținul teritoriu polon rămas sub ocupația germană, era considerat zonă de războiu. Sute și sute de polonezi desorientați, demoralizați, s'au predat astfel nemților.

Și-au terminat bejenia la Auschwitz.

Lângă atelierele D.A.W. era un munte de haine. În magazie nu mai era loc pentru ele. Aparțineau evreilor aduși din Ungaria. Selecționarea hainelor a durat săptămâni întregi. Prin cine știe ce salturi ale fanteziei, dealul a fost numit *Canada*. De acolo, în ciuda pazei severe, s'au sustras mii de lucruri care au luat apoi drumul lagărului. În fiecare seară o parte din curtea lagărului se transforma în piață. Acolo se puteau cumpăra, vinde, schimba obiecte de tot soiul, până și cărți de ale lui Ștefan Zweig și Maxim Gorki.

Furnizorii cei mai de seamă erau prizonierii ruși. Ei nu țineau seamă de pericolele care îi pândeau, și prin iarba înaltă din curtea D.A.W. se târau până la gardul de sârmă al Canadei. Cu o șipcă lungă scoteau obiectul dorit. La intrarea în lagăr nu erau scotociți toți internații, ci numai câte unul la întâmplare. Dacă cineva era găsit cu ceva, nu scăpa, bine înțeles, fără pedeapsă.

« Fuga pentru viață » e la modă și în Auschwitz. Albert reușește să se eschiveze dela încercare. Se ascunde în uscătoria de lângă baie, și pe o fereastră dintre cele două încăperi, privește de acolo ce se întâmplă.

După cină toți internații sunt încolonați. Apel. Fiecare se desbracă. Hainele rămân în curte pe locul de apel al fiecăruia. Oamenii goi, scheletici, pornesc spre baie. Înșirați în flanc, câte unul, au străbătut în fugă sala mare de baie, unde se afla comisia, care condamnă la moarte pe cei mai înceți la fugă.

Radu cade de data asta. Dar influența legăturilor noastre e atât de puternică, încât în ziua următoare, când convoiul era în marș spre camera de gaze, putem să-l scoatem de acolo. Cadourile bine plătite, intervenția vătăfului lagărului, au ca rezultat grațierea lui, sub pretextul că e un lucrător de neînlocuit.

La fabrica de pâine lucrează o echipă la descărcarea sacilor de făină și la transportul pâinii. Saci grei, de 100 kilograme. Oamenii primesc o hrană deosebit de îmbelșugată și sunt toți bine făcuți. Se joacă cu sacii. SS-iștii le tolerează multe. Jugo e șeful de echipă: nimeni nu-l chiamă altfel pe jugoslavul Rancici, fost partizan. În fiecare săptămână inventează noi și noi metode de a sustrage pâine pentru internații cei mai slăbiți. Ba sub platforma furgonului, ba în cauciucul de rezervă. Odată, folosindu-se de o greșală de calcul, a sustras cinci sute de pâini.

O parte din conțopiștii internați sunt evrei unguri, fii de comercianți sau oameni de afaceri. Cu excepția câtorva, în timpul liber învață limba engleză. Sunt caraghioși, aici, în umbra crematoriilor, când frontul germano-sovietic e la două sute de kilometri chinându-și mușchii feții și ai gâtului să scoată niște cuvinte schimonosite.

Alarmerle aeriene se țin lanț: vine aviația anglo-americană. În timpul alarmei nu se lucrează. Cei din fabrici se adună într'un singur atelier, iar cei din atelierele mai mici într'un singur colț. Bombardamentul dela sfârșitul lunii Septemvrie nu cruță nici lagărul. Două bombe cad în atelierul de croitorie și cismărie. Schijele fac stricăciuni și în tipografie. Șaptezeci de

internați sunt uciși. Fabrica « BUNA » e de asemeni bombardată, iar numărul internaților morți depășește acolo câteva sute.

Tot în vremea aceasta, prizonierii noi veniți ne aduc vestea bombardării unei fabrici din apropierea lagărului Buchenwald. Se svonește că acolo ar fi murit câteva mii de internați. Atmosfera ce domnește printre internați numa favorabilă anglo-americanilor nu e.

— Au atâtea puncte strategice de bombardament, de ce ne-au ales tocmai pe noi ca țintă?

— Astfel înțeleg ei eliberarea noastră!

— Pe front stau locului și vin să bombardeze lagărele?

— Să știți c'au fost nemți!

— Imposibil. Artileria antiaeriană n'ar fi tras împotriva lor. Iar ei n'ar fi bombardat propriile lor fabrici. Au murit și patru sprezece SS.

Iar când aflăm știrea despre moartea lui Thälmann, nemulțumirea atinge un grad și mai înalt. Ziarele hitleriste arată că Thälmann a murit din cauza bombardamentului. Din alte surse însă auzim că ar fi fost asasinat de călăii SS.

Ținem ședințe în care evocăm memoria și activitatea celui dispărut. Arătăm lupta dusă de el împotriva fracționistilor stângiști și împotriva fascismului. Ținerea ședințelor e deosebit de dificilă. Oriunde se uită omul, pretutindeni e lume multă, în curte, în clădiri — forfoteală neîncetată. De cele mai multe ori ținem ședințe mobile, plimbându-ne, dar atenția ne este micșorată atunci pentru că trebuie să avem grijă să ne uităm împrejur, să vedem dacă nu cumva ne urmărește vreun informator al SS-iștilor.

MOARTEA LUI ENCKE

Capitularea României, Finlandei și Bulgariei a avut asupra noastră un efect cu mult mai înviorător decât cea a Italiei, de anul trecut. Motivele sunt multe: hitleriștilor le fuge pământul de sub picioare, germanii sunt demoralizați, țările eliberate au alungat pe politicienii reacționari, și, ce e mai important, popoarele eliberate au luat armele în mână pentru nimicirea fascismului, astfel încât frontul antifascist crește considerabil.

Printre rândurile ziarelor putem întrezări imensele pagube suferite de hitleriști sub loviturile bine îndreptate ale Armatei Roșii și forțelor populare din Grecia, Jugoslavia, Franța, Belgia și Olanda.

Din aceste țări ajung de obicei în lagăr numai cei bănuți că ar fi ajutat mișcarea de partizani și cea de rezistență. Rezistenții activi, odată arestați, au altă soartă.

Din cele spuse de către noii sosiți, ne convingem suficient că pretutindeni, în Europa, pământul arde sub picioarele ocupanților hitleriști.

Și până acum s'a întâmplat uneori ca hitleriștii să fi eliberat din lagăr câte un prizonier german. Imediat îl încorporau în armată. De data aceasta însă au lansat de-a-dreptul un apel la voluntariat. Toți cetățenii nemți erau chemați să se prezinte voluntar în armată. Părerile internaților erau împărțite. Unii, aproape toți nepolitici, erau pentru plecare. Alții, mai ales politiciii, erau împotriva, nevoind să lupte pentru fascism.

Bogen s'a eschivat dela voluntariat spunând că e bătrân. A trăit cinstit, vrea să moară cinstit.

Encke se prezintă.

Ne spune printre dinți: — Numai să am o armă în mână, știu eu cum trebuie s'o folosesc...

Comandantul lagărului alege un transport. Nu ține seamă de voluntariat. Pe unii din cei care s'au prezentat ca voluntari, îi reține în lagăr. Encke e între aceștia. Pe alții, care nu s'au prezentat ca voluntari, totuși îi trimite să se îmbrace în uniforme militare.

Se svonește că au fost trimiși într'o unitate primejdioasă și sălbătică, pentru combaterea partizanilor din Slovacia.

Munții Carpaților de Vest nu sunt nici la cincizeci kilometri depărtare. Acolo e trecătoarea Jablonka, iar dincolo de ea începe regiunea luptelor cu partizanii slovaci.

Prin fire nevăzute, chemarea la luptă pentru desrobire, a ajuns în lagăr și a fost auzită.

Și în Auschwitz sunt perchezionate clădirile. Mai ales clădirii No. 4 i se dă deosebită atenție, căci acolo dorm internații care lucrează în fabrica de armament. La o percheziție s'a găsit dinamită într'o mică pungă ascunsă într'o pungă mai mare cu făină.

Totuși dinamita a continuat să intre în lagăr. Mai ales deținutele carea lucrează la fabrica de munițiuni, o aduc în haine, în cantități foarte mici, dar în fiecare zi. Explozibilele sunt ascunse în paturi, în saltele. De aici, pe căi întortochiate, ajung în barăcile lagărului de exterminare Birkenau, unde «selecționații» sunt gazați și apoi arși în cele cinci cuptoare care lucrează din plin, și pe ale căror coșuri fumul iese și mai gros după sosirea unui nou convoi.

Iar într'o zi din toamna aceasta, unul dintre crematorii sare în aer.

Deținuții care lucrau la crematoriu erau exterminați, după un stagiul de trei-patru săptămâni. În tot timpul muncii, li se dădea alimente alese și băutură în abundență. Erau mai mult beți decât treji.

Echipa de acum nu era nicidecum dispusă să fie exterminată. Au procurat din timp explozibile.

Pe *Capo* l-au aruncat de viu în crematoriu. Au minat un cuptor și l-au aruncat în aer. Apoi, au încercat să evadeze.

Au fost prinși și exterminați cu toții.

Se fac cercetări. Patru femei sunt spânzurate.

Mai rămân patru crematorii care lucrează din plin, răspândind același fum gros și același miros de unghie arsă.

Tot în zilele acestea sunt prinși câțiva care încercaseră să evadeze. Evadarea e imposibilă sau cel puțin așa pare. Lămpi, reflectoare, turnuri de pază, șanțuri cu apă, în regiune de jur împrejur un sistem de lagăre. Regiunea întreagă mișună de militari, SS și lagăre. Și totuși, unii au evadat. În câteva săptămâni se constată lipsa la apel a cincisprezece prizonieri. Unul e un preot polonez. Cei trei de acum sunt nemți. Unul dintre ei este Encke. Spânzurarea evadaților și a celui prins cu dinamita ascunsă a avut loc în același timp. Când i se pune frânghia de gât Encke strigă:

— Astăzi eu, mâine v...

N'a putut să termine: călăul i-a tras scăunelul de sub picioare. Corpurile lor rămân atârinate trei zile, în curtea lagărului, aproape de intrarea în bucătărie.

Evadaseră cu ajutorul unui SS. Acesta era pe vremuri militant activ într-o organizație democratică. Din motive tactice a trecut la hitleriști. Aceștia n'au avut nicicând încredere deplină în el. În lagăr era șofer pe camioneta infirmeriei SS. Tocmai acest serviciu a fost utilizat pentru evadarea câtorva internați. Camioneta i-a dus în dreptul trecătorii Jablonka. La un control de pe șosea, extins și asupra camionetei, șoferul a protestat în zadar. Au fost găsiți fugarii.

PLECĂM DIN AUSCHWITZ... DAR INCOTRO?

Săptămânile se scurg ca de obicei. Duminică după masă, cinematograf. Rulează filme vechi, fără nici o valoare. Vizionarea lor e rezrvată în primul rând personalului de serviciu. Dar nici lor nu le face plăcere să le privească.

Câțiva noi veniți din Dachau, transferați acolo dela Mauthausen, ne aduc vestea omorării unor *capo*. Fapta s'a petrecut astfel: astăvară s'a organizat la Mauthausen un transport. Majoritatea erau cehi. Câțiva capi, și nu dintre cei mai blânzi, au fost și ei predați acestui transport. Pe drum s'au purtat la fel ca în lagăr. Ajunși la Dachau internații au tăbărit asupra lor. Trei dintre *capo* au fost omorâți. Comandamentul însăși a rămas uluit în fața acestui fapt. Niciun internat n'a fost pedepsit. SS-iștii au câteodată destul tact ca să nu se amestece în treburile deținuților.

Noaptea, în timpul alarmelor, lumina se stinge dela centrală. Fabrica de pâine are nevoie însă de curent pentru mașini. Pentru acest scop e instalat «agregatul»: un motor și un dinam. Vara după întrebuințare, nu mai era nevoie ca apa din motor să fie scoasă. Iarna însă, din cauza gerului, trebuia făcut acest lucru. Punerea în mers a motorului și oprirea lui după alarmă, era datoria lăcătușului însărcinat cu întreținerea lui. Inșă el a «uitat» odată să golească răcitorul. Rezultatul a fost că apa înghețând peretele răcitorului

a crăpat. Motorul n'a mai putut fi întrebuințat. În timpul alarmelor, fabrica a rămas fără curent. S'au stricat câteva kilograme de cocă, iar repararea motorului a durat două săptămâni.

Era un caz vădit de sabotaj.

Vinovatul totuși n'a putut fi găsit. În fabrică erau doi lăcătuși însărcinați cu întreținerea, unul de zi, celălalt de noapte: pe lângă ei umbla, câteodată, la motor și subofiterul SS.

Iordache s'a apărat din răspuneri contra acuzării.

— Eu? Sunt tot atât de vinovat ca Papa dela Roma, sau ca împăratul Japoniei.

S'a desvinovățit cu atâta convingere încât cercetările au încetat. Atenția tuturor era absorbită de alte lucruri. Trupele engleze fuseseră aruncate de parte îndărătul liniilor ocupate de ele. Erau aproape de baza lor de atac de astă toamnă.

În acest moment critic pentru Anglo-Americanii, începu să se miște frontul din răsărit. După o scurtă pregătire de artilerie frontul fu rupt. Armata Roșie înainta cu pași victorioși. Germanii, în disperarea lor, făcură încă o mobilizare totală. Toată lumea era utilizată într'un fel sau altul pentru susținerea nebuniei hitleriste. Femeile și bătrânii fură siliți să sape tranșee, fortificații, acum, în toul iernii.

Lagărele au început să fie evacuate. Mai întâi cele mai îndepărtate, apoi altele, din apropiere. Pe șoseaua din fața fabricii de pâine treceau convoaie lungi de internați și internate. Imbrăcați în zdrențe, neîncălțați, cu fețele supte, executau anevoie ordinele SS-iștilor.

Peste trei zile veni și rândul nostru, al celor din Auschwitz. Comitetul Antifascist al deținuților a hotărât de asemeni plecarea din lagăr. Din informații precise, s'a știut că hitleriștii au concentrat în jurul lagărului câteva baterii de artilerie. SS-iștii au organizat trupe de pionieri pentru aruncarea în aer a tuturor clădirilor.

Rămânerea în lagăr în astfel de condiții ar fi fost o sinucidere în masă. Acest lucru era cu atât mai sigur cu cât majoritatea deținuților ruși și polonezi, baza oricărei rezistențe în masă, au fost evacuați în săptămânile din urmă.

Că pe drum vor fi victime, era clar. Însă oricâte ar fi, toți deținuții nu vor muri.

Comitetul a ținut cont și de faptul că orașul Sosnovice la vreo treizeci km. Nord de Auschwitz a fost ocupat de Armata Roșie. Câteva tancuri sovietice, rupând frontul în regiunea Cracovia, au înaintat până 'n apropierea lagărului.

Ne-a surâs din nou posibilitatea încercuirii și eliberării de către Armata Roșie.

Comitetul n'a împiedecat însă rămânerea în lagăr a celor care voiau.

Între aceștia erau și cei trei spanioli veniți din atelierele D.A.W. din Lublin. S'au ascuns în canalul de scurgere de lângă desinfecare.

Abia părăsisem lagărul și la numai câteva sute de metri de el, drumul înghețat și acoperit de zăpadă deveni înspăimântător. La fiecare douăzeci-

treizeci de pași, câte un cadavru. Sunt trupurile celor din coloanele anterioare care n'au mai putut să mărșăluiească. Rămași în urmă, au fost împușcați în ceafă sau în gură. N'a mai fost nevoie de niciun îndemn pentru a ne încorda puterile și pentru a ne continua marșul.

Pe lângă șosea, când în dreapta, când în stânga, se înalță turnuri de pază în jurul unei fabrici. Acolo lucrează și acuma încă internații. În alte părți, gropi individuale. Copii de cincisprezece-șaisprezece ani, îmbrăcați în uniforme, stau în ele la pândă, având lângă ei granade antitanc.

Noaptea poposim într'o fermă. Cei mai mulți găsesc loc de dormit în șoproanele mari cu paie, și o nimeresc mai bine. Cei care rămân în curte, nu pot dormi toată noaptea. Între aceștia e și Albert. Unii fac o groapă în grămada de bălegar și se îngroapă în ea. Numai capul le rămâne afară.

În învălmășeala plecării, Radu s'a ascuns în paie. A făcut ca o cârțiță: s'a înfundat în paie, tot mai adânc. Nu e singurul care face acest lucru. Și SS observă ce se petrece. Dar nu mai e timp de zăbovit cu căutarea lor. Trag în paie. Se aud câteva țipete desperate.

Din cauza pâinii uscate și a conservelor de carne sărată, ne chinue o sete grozavă. O astâmpărăm cu zăpadă. Zăpada însă ne întetește și mai mult setea.

Trecem prin localitatea balneo-climaterică Goczialkovicz. Unii dintre internați au rude acolo. O femeie civilă reușește să schimbe câteva cuvinte, pe marginea șoselei, cu o rudă de-a ei. Câteva cuvinte de îmbărbătare și încredințarea că drumul retragerii e tăiat. Vestea asta se transmite dela om la om. Ea aduce pe fețe o rază de lumină. Totuși, împușcăturile dela capătul coloanei continuă.

După două zile de marș ne oprim pe o câmpie înzăpezită, în apropierea unei stațiuni mici de cale ferată. De-a-lungul trenului, în fața fiecărui vagon, formăm grupe de o sută douăzeci de oameni. Atâția vor intra în fiecare vagon. Vagoanele sunt deschise. Înainte de plecare ne săturăm cu apă caldă din locomotivă, dinadins lăsată de mecanic să curgă. Din direcția stațiunii, răpăit de împușcături: trei internați au fost împușcați. Oare unde-i Albert? De câteva ceasuri nu l-a mai văzut nimeni.

Seara târziu ajungem la Moravska-Ostrava. Trenul oprește sub un pod îngust pe care circulă civili, oameni pe care abia-i vedem în întunec. De pe pod ni se aruncă alimente în tren. Dar nu durează multă vreme, SS-iștii interzic civililor staționarea în fața trenului.

Civili nu iau însă în seamă. SS-iștii trag. Strigăte. Vaete. Fugăreală. Cazanele au fost îndepărtate.

Noaptea călătorim mai departe. Nimeni nu are vreo idee unde suntem, încotro ne ducem.

A doua zi după masă, trecem prin gările suburbiilor Vienei. Pretutindeni se văd urmele grozavelor bombardamente. Cartierele muncitorești sunt transformate în ruină. Același aspect îl prezintă Florisdorf, vestit pentru

rezistența pe care locuitorii ei au pus-o în anul 1934, împotriva dictaturii sângeroase a lui Dolfuss. Și pe aici au bombardat anglo-americanii. În noaptea aceea ne oprim pe o linie deschisă. E alarmă aeriană. Spre dimineață ajungem la *Mauthausen*.

DUPĂ CINCI ANI, IARĂȘI LA MAUTHAUSEN

Cu aproape cinci ani în urmă, duba adusese grupul nostru de foști voluntari în Spania până sus în lagăr. Acum mergem pe jos. Coloana de câteva mii de internați se lungeste și capul coloanei se oprește ca cei din urmă să se poată apropia.

În lagăr, aceleași formalități ca de obicei. Numărătoare. Baie. Desinfecție. Dela baie până la barăcile de carantină, unde vom locui, sunt patru sute de metri. Prin gerul crunt al ultimilor zile din Ianuarie, mergem până acolo desbrăcați la piele.

Lagărul a crescut mult în anii aceștia. În locul lagărului carantină, pe vremuri erau atelierile care de atunci au fost mutate în barăci mai îndepărtate. Dincolo de lagărul carantină, alt lagăr. Barăcile, care au fost construite sub conducerea *capo*-ului Georg, servesc de infirmerie. Într'un pat cu trei caturi, zac doisprezece bolnavi, goi. În locul gardurilor de sârmă sunt clădite ziduri din piatră de granit. Eșirea și intrarea în lagărul carantină este permisă numai personalului lagărului. Ne folosim de diferite munci pentru a ne strecura în lagărul propriu zis. Dela bucătărie aducem termosurile cu mâncare. Dela magazii aducem încălțăminte și haine.

Unii dintre noi se întâlnesc cu prieteni vechi. A fost mișcătoare întâlnirea dintre Iordache și Varga. Se aruncă unul de gâtul celuilalt. Se îmbrățișează. Râd și plâng de bucurie, nu găsesc cuvinte pentru a-și exprima sentimentele de care sunt cuprinși amândoi. Nici nu e însă timp să vorbești. Grupa din care face parte Iordache trebuie să plece mai departe, în direcția opusă. Totuși, seara, Varga vine în lagărul carantină. La poartă spune că trebuie să repare conducta electrică. Pentru vătaful barăcii aduce un bec electric, obiect de mare preț în lagăr. Datorită acestui dar, Iordache are de acum înainte o situație mai bună în baracă.

Varga povestește un șir de întâmplări. A primit scrisoarea lui Iordache din Lublin, dar i-au dat numai plicul. A scris de două ori la adresa menționată pe plic. N'a primit niciun răspuns.

— Nu-i de mirare că nici eu nu am primit vreun răspuns la scrisoarea pe care ți-am trimis-o. Eram îndreptățit să cred că nu mai ești în lagăr, spune Iordache.

Varga a purtat vreme îndelungată corespondență cu soția sa, care plecase din Uruguay. Războiul a prins-o în Franța. I-a trimis și pachete. De când au debarcat însă aliații, nu mai primește nimic dela ea.

într'acolo un alt transport, tot atât de mare ca acesta. Bogen bătrânul, cărunțitul Bogen, care înfruntase împreună cu Iordache atâtea suferințe, e reparatizat și el la transportul acesta. Se despart, emoționați, în atmosfera lugubră a lagărului morții.

— Dache, să-mi scrii după războiu. Adresa mi-o știi: Leipzig, suburbia Gross-Schorren. Mă cunoaște toată lumea acolo...

La o săptămână după sosirea noastră, într'o noapte, împușcături multe ne deșteaptă din somnul nostru treaz. Impușcăturile izbucnesc în imediata noastră apropiere. În cursul zilei, aflăm ce s'a petrecut noaptea. Internații din baraca 20 au evadat. Erau toți ofițeri și subofițeri din diverse armate, inclusiv cea germană. În lagăr nu lucrau nimic; ziua erau ținuți în baracă. Erau vreo cinci sute, hrăniți prost, cu o supă care trebuia să fie distribuită și consumată la amiază într'un sfert de oră. Locuiau în baraca 20, la marginea lagărului, împrejmuită cu ziduri de granit. În două colțuri ale zidurilor, turnuri joase de pază.

Se pregătiseră cu săptămâni în urmă. Cei care erau mai slăbiți cedaseră o parte din hrană celor mai puternici. Zăpada din curte fusese măturată și adunată lângă ziduri, așa încât ajungea până la jumătatea zidurilor. În noaptea hotărâtă, echipe de șoc au năvălit în curte. Au produs un scurt circuit la conducta de înaltă tensiune și la conducta obișnuită. S'au urcat pe meterezurile de zăpadă, apoi pe ziduri, au sărit în turnurile de lângă ziduri, au imobilizat santinelele. Cu armele capturate au ținut în șah santinelele celelalte, care, datorită consemnului, nu-și puteau părăsi postul.

Acțiunea de surprindere a durat câteva clipe. Restul internaților au ieșit pe uși și pe ferestre și în valuri compacte au trecut zidul ce-i despărțea de vale și pădure. Încălțăminte — erau încălțați cu sandale de lemn — i-a împiedecat să înainteze iute. Unii au aruncat saboții. Cei debili au ajuns să facă numai câteva sute de metri. La șapte minute după începerea evadării au fost ajunși de SS-iștii din garnizoana alarmată. Pe plaiurile Austriei de sus, între Dunăre și Cehoslovacia, începu atunci o goană sălbatecă, fără cruțare. Intreaga regiune fu transformată într'o regiune de vânătoare. Din lagăr nu mai fu scos niciun deținut la muncă. Din celelalte lagăre pornesc de asemenea detașamente de SS. După trei zile de urmărire, numărul cadavrelor aduse în lagăr depășea cifra de șapte sute. Vânătoarea de oameni încetează. Din restul de o sută nimeni nu știe în acest moment, câți scăpaseră cu viață, câți pieriseră în vreo văgăună sau prăpastie ascunsă.

Fulgii de zăpadă au așternut un covor moale peste crimele SS-iștilor, mari pete de sânge se vedeau totuși în stratul de zăpadă curată.

*

Internații spanioli aduc atâtea mâncare lui Iordache încât acesta poate să-i dea o parte și lui Kopler, inginer electrician din Cracovia, cu care lucrase la fabrica de pâine.

Din celelalte lagăre ale reichului vin noi transporturi. Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Ravensbrücken trimit zilnic transporturi. Mauthausen devine centrul unei insule, ale cărei maluri se surpă tot mai mult. Valurile Armatei Roșii smulg în fiecare zi câte o fâșie din teritoriul german.

Din Mauthausen pleacă zilnic transporturi spre lagărele dependente, St. Valentin, Steyregg, Melk, Steyr, Guzen, St. Georg, St. Hubert și altele.

Intr'o Vineri, pe la orele 10 înainte de masă se încuie ușa lagărului carantină. Nimeni nu mai are voie să iasă. Trei conțopiști ai cancelariei centrale citesc o listă lungă. Transport pentru St. Hubert. Plecarea imediată.

Seara, după un marș obositor, transportul ajunge în St. Hubert.

ST. HUBERT LUCRĂM INTR'O UZINĂ SUBTERANĂ

După baie suntem trimiși în trei barăci goale. Saltelele sunt îndesate cu paie. Până să fim repartizați la muncă trec vreo trei zile, tocmai de ajuns ca să ne lămurim asupra condițiilor de viață de aici.

Aflăm că spre sfârșitul lui Ianuarie va avea loc o desinfecție generală. În adevăr, peste câțva timp toți internații sunt scoși din curte, goi, în ger. O echipă de lucru, face în acest timp desinfecțarea. Când se termină curățenia nici jumătate din cei din curte nu mai trăiau. Trupurile lor au fost transportate în Gusen, unde era un crematoriu.

Majoritatea internaților sunt evrei din Ungaria. Mortalitatea e formidabilă. Prigoana e mult mai cruntă decât în celelalte lagăre. Intr'o anumită perioadă, Lublin, ar fi părut un paradis în raport cu cele ce se petrec aici. Parcă ar fi o colonie de nebuni. Sbierețe, strigăte, lovituri. *Capo*, șefii de echipă, vătafii de baracă, în fine toți acei care sunt ceva în lagăr, umblă cu bastoane și vergi de cauciuc. Dacă nu intri repede în baracă, lovituri; dacă nu ieși repede, lovituri; te uiți la cer, ești lovit; te uiți la stânga, ești lovit; nu te aliniezi la apel, ești lovit; nu urcă destui într'un vagon ce se duce la muncă, loviturile cad ploaie.

Lagărul se găsește lângă digul înalt, ridicat împotriva revărsării Dunării Pe dig, șoseaua Mauthausen-Linz. De pe ea se poate vedea bine interiorul lagărului.

Lagărul e împrejmuit cu un gard de scânduri. Paza, la fel ca în alte părți. Turnuri, curent. În lagăr sunt 21 de barăci de lemn, așezate pe temelie de cărămidă.

În partea din spre Linz e un pod, pe sub care trece o cale ferată. Ea duce din lagăr până la uzina subterană din St. Georg.

Dincolo de pod un drum pornește spre cele două bărci ale SS-iștilor. Baraca lor e tot atât de mare ca a deținuților, însă au mai multe ferestre. La cele două capete ale barăcii, câte o ușă. Între ele, un coridor care împarte în părți egale baraca. De o parte și de alta a coridorului uși multe. Fiecare din ele corespunde unei camere. În ele, câte două-trei paturi de lemn.

Nu departe de bărcile SS-iștilor, se înalță dealurile păduroase, făcând parte din podișul Austriei superioare.

În bărcile deținuților sunt câte 50—60 de paturi cu trei rânduri. În ele se adăpostesc patru-cinci sute de deținuți. Un colț din interiorul bărcii e separat cu un perete de scânduri. Acolo doarme vătaful bărcii și ajutorul său. El are și masă și scaun. În restul bărcii nu se află așa ceva. Intrarea în baracă e pe la mijlocul bărcii în partea ei lungă. Trebuie urcate cinci trepte pentru a ajunge înăuntru.

Infirmeria e lângă baraca 19. E tot atât de mare ca celelalte bărci. Domnesc în ea aceleași condițiuni infernale ca în Mauthausen. Paturi cu trei rânduri. La fiecare rând câte 4—5 bolnavi goi. Se acoperă cu o singură pătură. Majoritatea suferă de dezinterie. În baracă e o duhoare otrăvitoare. Sănătos de-ar fi cineva, și tot s'ar îmbolnăvi. Dintre bolnavi, puțini scapă cu viață.

Deținuților le este interzis de a avea orice obiect, afară de ce li se dă din lagăr. Iar acestea nu-s multe. Haine vârgate uzate, fără căptușală, făcute din celofibră, pline cu pete de sânge. O șapcă fără cozoroc, din același material. Un pardesiu ros de purtatul a cine știe câți alți deținuți, tot fără căptușeală. Cămașă, izmene rupte. Bunc nici nu se trimite din Mauthausen. În picioare o pereche de bocanci cu talpă de lemn. Ciorapi se dau 20—30 de perechi pentru toți deținuții unei bărci. Vătaful, ca să nu-și bată capul, aruncă ciorapii în mijlocul deținuților adunați grămadă. Fiecare deținut primește un prosop. În timpul iernii se dă și un fel de pulover, atât de ros, încât nu poate fi folosit nici ca materie brută la filaturi, și cu atâtea găuri mari și mici, încât nimeni nu se poate descurca în ele.

Echipamentul e completat printr-o farfurie bombată de aluminiu. Prin urechea ei — dacă are, dacă n'are, îi facem o gaură — trecem un fir de sârmă și o atârnăm la spate de brăcinarul pantalonilor. A avea lingură nu e permis.

Lingura e considerată de comandament ca un lucru ofensiv. A avea o furculiță, nici n'are rost. Nu e permis să avem o bucată de hârtie, un creionăș, un briceag. N'avem ață, n'avem nasturi. Hainele le înnădim cu sârmă. Dar cusutura cu sârmă rupe «stofa» pe alături de gaura existentă. La două săptămâni primim câte o bucată de săpun nisipos, de mărimea unei radiere.

Seara, când se distribuie hrana rece, ne încolonăm în fața bărcii în rânduri de câte cinci. Câte cinci intrăm în baracă, unde primim o pâine întreagă de 1350 gr., brânză, marmeladă sau margarină. Împărțirea pâinii, după prevederile hitleriștilor, ar trebui să se facă prin ruperea și fărâmițarea ei.

Dar noi nu ținem seamă de îngrădirile lor demente. N'am fi deținuți vechi și meseriași, de n'am avea câte o lingură cu mânerul ascuțit, sau un cuțit făcut din tablă de duraluminium.

Dacă SS-iștii încep să ne scotocească, găsim numai la primii scotociți, ceilalți fie că aruncă obiectele nepermise, fie că le ascund în țărâna de sub picioare.

Trenul format din vreo cincizeci de vagoane ne duce alene până la locul de muncă, în pântecul unui munte. Sentinelele merg pe jos, la o distanță de cincizeci de pași de teren. Unii poartă un far electric cu acumulator. Farul le atârnă pe piept, acumulatorul pe spate.

Trenul se oprește în apropierea gării St. Georg. Pe peretele vagonetelor e scris: « Numai pentru transportul nisipului și al deșeurilor ». Unde se oprește trenul, este o platformă de scânduri construită pe schelă de lemn. Scândurile se îndoiesc sub pașii noștri. Coborâm pe niște scânduri așezate pieziș. În timp ploios, sau cu zăpadă, alunecăm și cădem. Alții cad de-a-valma peste cei de jos. Continuăm mersul pe o distanță de vreo cinci sute de pași. În dreapta și în stânga, sentinele. Dincolo de ei, livezi de pomi. Trecem și prin fața unor case. Un măr își apleacă crengile până în apropierea capetelor noastre.

Trecem pe sub un pod de cale ferată. Dincolo de el, începe terenul uzinei. Pretutindeni, stive de materiale, bărci improvizate, linii de cale ferată îngustă. Pe ele circulă trenuri formate din vagonete și trase de o locomotivă-motor, mică.

Două intrări, înalte de câte trei metri se pierd în peretele muntelui. În jurul intrării, mașinării, malaxoare de ciment, instalații, schele, bande rulante. La o sută de metri cresc munți de nisip și pietriș. Ajungem într'un tunel prost luminat, din care pornesc alte tuneluri transversale și paralele. Galeriile formează o rețea. Lumini orbitoare cad peste ateliere bine instalate: mașini, strunguri, bănci, scule, instrumente, furate din zeci de țări, gălăgie infernală. E o uzină subterană.

Construirea ei a început în vara anului trecut. Din internații de atunci abia mai sunt câțiva în viață. Construirea continuă și acum. Se sapă galerii noi. Sunt utilizate metodele cele mai moderne. Se lucrează cu energie electrică. Pământul din galerii e dus pe bande rulante până pe dealul din fața intrării. De acolo se încarcă în vagoane și e transportat pe terenurile din apropierea Dunării. Se lucrează zi și noapte. La betonaj lucrează trei echipe. În lăcătușerie se montează zăvoare pentru parașute. În tinichigerie se fac planuri și fuzelaje de avioane Messerschmidt. În strungărie se fac piese de schimb. Internaților sudori li se dă lapte. În celelalte ateliere se distribuie deasemenea lapte: 2 litri la 24 oameni. . . Lucrătorii civili primesc un litru pe zi. Disciplina e feroce. « Verzii » nou-veniți (între ei e și Schmucke) s'au obișnuit repede cu situația de aici. Fac și ei rost de remarcați de SS, li se dau poșturi de încredere. Ajung repede și ei cineva: primesc lapte și o felie de pâine albă.

În tunel lucrează și spanioli; printre ei îl întâlnim pe Pons, care lucrează ca sudor. Are trecere pe la diverse mărimi ale atelierului.

Revederea noastră este sinceră și cordială. Pons ne pune la curent cu un șir de întâmplări. În urma celor suferite de spanioli la Mauthausen, din

douăzeci de mii, câți au intrat în lagăr, nu mai sunt în viață nici a zecea parte; în urma celor povestite de internații evacuați din alte lagăre, și ei au ajuns la concluzia că trebuie să adopte o tactică de luptă mai activă. Rezistența pasivă trebuie transformată în rezistență activă. Vor trece chiar la ofensivă dacă va fi nevoie.

Baldeneo și Vlad lucrează la planoare, în echipa de noapte. Întâlnirea cu ei nu e posibilă decât duminica. Atunci nu se lucrează și se face schimbul șutului.

Aici sunt o sută cincizeci de spanioli. O parte dintre ei au fost repartizați la bucătărie, și alții fac de serviciu în barăci, cei din tunel nu o duc toți rău, iar cei care o duc mai greu sunt ajutați de ceilalți. Astfel, toți se bucură de o condiție fizică destul de bună. Printre ruși, jugoslavi, francezi, se poate conta pe alți o sută cincizeci, cei mai mulți foști partizani, oameni căliți. Mențin o legătură permanentă între ei și de asemenea cu Ambrozie, din lagărul Steyregg, care organizează acolo echipe de șoc. Iordache primește și el instrucțiuni, i se spune cu cine să ție legătura, din care grupă face parte.

În Aprilie, cei rămași în timpul zilei în lagăr, văd cum trec pe șosea coloane și grupuri răslețe de soldați unguri, fără arme. Nemții îi trimit în lagăre de prizonieri de război. O să-i folosească la muncă. Soldații unguri sunt vinovați că nu mai vor să lupte. S'au săturat să moară pentru Reichul lui Hitler. În jurul Vienei, Armata Roșie a rupt cu ușurință sectorul de front ocupat de unguri. Cei care n'au căzut prizonieri la sovietici, au părăsit frontul. Pe măsură ce au fost prinși de nemți, au fost desarmați.

Trecând pe șosea ei privesc curioși spre lagărul ce se întinde între șosea și deal.

Prin Aprilie, mare mișcare în lagăr. A sosit o comisie din partea Crucii Roșii Internaționale, și organizează un transport de repatriere format din cetățenii țărilor apusene. La început credem că e o glumă, o capcană a hitleriștilor. Dar nu: ni se împart pachete cu alimente de înaltă valoare nutritivă. Mare folos n'am tras de pe urma lor. Aproape toți ne îmbolnăvim. Organismul este ne-obișnuit. Mare entuziasm n'a provocat venirea comisiei.

Acum și-au adus aminte domnii dela Crucea Roșie să ne vie în ajutor? La șase ani după începerea războiului? Au stat cu mâinile în sân, când definiții au murit cu milioanele. Iar acum, când, grație Armatei Roșii, se sparge buboiul din inima Europei, se deșteaptă și ei și vin să ne spuie — *prezent*. Pe cine vor să ducă cu zăhărelul? Pe cine voiesc să păcălească?

Alături de Iordache lucrează un prizonier sovietic, Ivanov. E inginer. El a declarat că e lăcătuș.

— Știința și capacitatea mea de muncă aparține patriei mele.

Nici el nu împlinește norma de lucru ce i-a fost prescrisă.

Din cauza asta nu primește niciodată felia de pâine albă, nici lapte, deși lucrurile astea i-ar fi foarte utile. Dezinteria face ravagii. Medicamentul cel răștii. Pâinea albă, laptele pe care-l dau, nu e decât o momeală.

Ivanov însă nu se descurajează. Dimpotrivă, însuflețește pe internații ceilalți din atelier. Mulți sunt italieni, pe care nemții i-au adus ca ostateci din regiunile care mai sunt ocupate încă de ei. Italienii suportă mai greu condițiile aspre din lagăr. Au fost repartizați la munci grele. Mortalitatea e mare printre ei.

Ivanov compune o lozincă pe care o preiau toți internații popoarelor slave:

« *Bolșe raboteieși*

Ranșe umeraleși »:

« *Lucrezi mai mult, mori mai de vreme* ».

Iar acum, mai mult ca niciodată, nimeni nu vrea să moară. Căci, în pofida măsurilor luate împotriva răspândirii știrilor, în linii generale eram la curent cu situația de pe fronturi. Armata Roșie întâmpină o rezistență furi-bundă, dar înaintează mereu.

Am aflat despre un ordin dat SS-iștilor. În cazul unei situații critice să se predea aliaților. Să evite cu orice preț prizonieratul sovietic!

Alarmerile se țin lanț. Cei din fabrici lucrează neturbați. Însă cei din lagăr sunt sculați din somn, mânați într'un tunel din apropierea lagărului, iar când nu e timp suficient pentru asta, în niște șanțuri de pe terenul din partea cealaltă a șoselei.

Intru cât fiecare vrea ca după terminarea alarmei să a unghă cât mai repede în baracă, nimeni nu intră prea departe în tunel. Toți se opresc la intrare. Imbulzeală mare. Intervin capii, vatafi și toți acei care mănuesc felii de cauciuc. Le sar în ajutor și SS-iștii. La una din secțiunile acestea, Iordache îl zărește de departe pe Kirchner. Se ferește de el. Reușește să treacă neobservat. Are noroc. Și află astfel că Kirchner e în Gusen.

Oboseala ne-a frânt. Oboseala nu se datorește numai muncii excesive sau hranei proaste, ci mai ales condițiilor generale de trai. Într'un pat dorm doi. Duminecă noaptea nu e schimb și atunci dorm patru, adică doisprezece într'un pat cu trei caturi. Alarmerile, fugă, înghesuială obositoare peste tot. În tunel, aer nesănătos. Nu suntem încă în stare să realizăm norma, cu toate că norma noastră nu reprezintă nici jumătate din randamentul unui muncitor mijlociu. Când unul, când altul, moțaim lângă banc. *Capii* și SS-iștii stau la pândă mereu.

Intr'o zi e adus în lăcătușerie un francez. Tremură ca varga. Nu mai știe pe ce lume trăiește. Ne privește cu ochii rătăciți.

— Ce-ai pățit?

— M'au spânzurat...

— Cum de ești aici?

— Nici eu nu știu...

Maiestrul civil îi dă o piesă s'o lucreze. Francezul privește neîncrezător și îngrozit în toate părțile. Are de ce. Un SS l-a găsit moțând cu sculele în mână. L-a deșteptat, l-a luat de guler, l-a dus într'un loc mai întunecos, în dosul unor mașini neîntrebuințate. Acolo l-a atârnat într'o sârmă cu laț. Un alt gardian ungar l-a scăpat pe francez dela moarte sigură. Înțelegem de ce e atât de năucit.

Cazuri de acestea sunt la ordinea zilei. Ca să ne ferim de ele, am organizat un sistem de apărare. Stăm și noi la pândă, cu schimbul, pe locul de muncă. Unul pândește către încrucișarea de tuneluri din dreapta, celălalt spre stânga. Chiar dacă SS-ul sau *capo* vede că cineva doarme, în momentul în care ajunge lângă el, îl găsește lucrând.

Părăsind fabrica subterană, observăm că la gura de intrare se sapă găuri adânci în pereții laterali. Nu trece multă vreme și aflăm că sunt găuri pentru explosive. Întrebarea care se pune e: «*cu sau fără noi?*».

Mai mult de o sută de internați germani sunt recrutați pentru armată. Zilnic fac instrucție. Apoi pleacă din lagăr. Urmează instruirea unui alt detașament. Pleacă și aceștia. Raportul de forțe din lagăr s'a schimbat simțitor în favoarea noastră. Locul SS-iștilor tineri și sănătoși e preluat de temnici mai bătrâni, rămași pe drumuri din cauza eliberării deținuților din închisorile unde făceau serviciu până acum. Acest fapt e un alt factor important care vine în favoarea noastră. Internații care fac de serviciu în barăcile SS-iștilor, reușesc să facă rost de un pistol automat. Cu mii de griji și precauțiuni e adus în lagăr, demontat, desfăcut, băgat între rufe și haine murdare, care sunt mototolite și ascunse în fundul căldărilor de termos. În fine avem o armă în lagăr. Mai face rost de câteva grenade, pe care le ascundem în pământ. Apoi încă de o armă. Și apoi gata. Controlul a devenit atât de sever, încât ne e imposibil să mai aducem ceva în lagăr.

RĂSCOALĂ ÎN LAGĂR

De peste o săptămână se aude bușuitul artileriei. Cei care lucrează în curte, văd pe cer țâșniri scurte de foc, care acoperă cu o lumină vie creasta muntelui ce ne desparte de Linz.

Bubuitul se deplasează spre Nord.

În dimineața zilei de 2 Mai nu mai suntem scoși la lucru.

Focul artileriei din dosul dealurilor dela Nord se mută tot mai mult spre răsărit, spre Mauthausen. În ziua de 4 Mai primim ordin să ne pregătim pentru a intra în fabrici. Toți fără excepție. Nici pentru dormit nu ne mai reîntorcem în lagăr. Să luăm deci și pături.

Prin munte ne trece imaginea găurilor dela gura tunelului. Vor deci să ne îngroape acolo, în măruntaiele muntelui!...

Din mijlocul nostru izbucnesc strigăte:

— Nu ieșim ! Suntem bolnavi ! Slabi ! Ne e indiferent dacă suntem bombardati !

Gardienii sunt desorientați. Prin telefon raportează în Gusen.

Nu mai e timp de zăbovit. Se formează o echipă de șoc din cincizeci de oameni aleși. Comandant e Pons. Un gardian ungar, aliat al internaților, conduce echipa spre poartă. Ci-că pleacă să repare podul de pe șosea la capătul de vest al lagărului. Intr'adevăr, merg într'acolo. Inșă nu se opresc aici. Cotesc spre barăcile SS-iștilor. Echipa știe de mult unde sunt rafturile cu arme, și unde sunt armele proprii ale fiecărui SS. sau gardian. Echipa se-răspândește în grupuri. Paznicii și gardienii din primele camere ale barăcii, deșteptați din somn, nu sunt obișnuiți ca internații să vină în număr așa de mare în afară de orele de curățenie. Bănuelile lor sunt însă alungate cu argumente bine alese.

După câteva secunde argumentele sunt înlocuite cu fapte. Cine se împotrivesc e imobilizat.

Grupul cel mai mare pune mâna pe armele din raft. Ceilalți se înarmează cu revolvere și pistoale automate luate chiar din camerele gardienilor. SS-iștii și gardienii deșteptați de șgomotele neobișnuite sar din pat. Sunt ridicoli, cum vor să lupte în izmene și cămăși. Se trag focuri. Rezistența lor e ușor înfrântă. Totul a durat cel mult cinci minute.

Nu li se permite să se îmbrace.

Lângă baraca gardienilor, rămâne de pază o grupă de șoc, în funte cu Iordache.

În timp ce echipa condusă de Pons acționează în baraca gardienilor, o grupă de șoc desgropă grenadele, scot la iveală automatul.

Apoi, se duc spre poarta de intrare. Intră fără șovăire în cabina gardianului, fost temnicer. Un francez scoate grenada din buzunar și începe să se joace cu ea parcă ar fi o minge. Baldenco scoate de sub haină automatul, îl îndreaptă spre gardian, într'o germană stâlcită îl întreabă:

— Ție viața drag ? Ție moarte vrei ?

Neamțul, cuprins de teamă, răspunde tot într'o germană stâlcită, parcă s'ar fi contaminat.

— La mine numai datorie făcut.

Neștiind ce să facă, închide registrul cu scoarțe negre, în care înregistrează ieșirea și intrarea echipelor de lucru.

— Ce vreți să fac ?

Voind să evite privirea poruncitoare a automatului, se uită la vârful încovoiat al cismelor noroioase.

Francezul simulează că scapă grenada.

Neamțului îi trece încă un val de spaimă pe față. Cu apărare, își ridică mâinile, cu degetele crispate, spre față.

— Tu trebuie să strigi la turnuri: Toți garda jos ! Țuruc ! Ferștanden ? (Înapoi ! Ai înțeles ?), — îi spune Baldenco.

— Da ! Răspunse neamțul.

Francezul i-a dat drumul spre ușă.

Baldenco îl urmează cu automatul îndreptat mereu spre neamț.

Cu vocea tremurătoare, neamțul strigă :

— Toți gardienii să se deie jos din turnuri ! Ne retragem !

Nu toți ascultă chemarea. Gardianul din turnul apropiat podului zăbovește.

Gruța lui Pons, în acel timp, este pe șosea. Un tovarăș din grupă, îl soamează pe gardian să coboare mai repede.

Gardianul din turn deschide foc asupra grupei. Dintre ceilalți gardieni coborâți, unul începe, deasemeni, să tragă.

La comanda lui Pons, grupa ia poziție de tragere la marginea șoselei.

Pe șosea au rămas trupurile neînsuflețite a trei tovarăși.

O echipă de luptă trage asupra turnului de scânduri. O altă echipă ia sub foc pe gardienii care zu trăs asupra lor.

În turn se produce tăcere.

Gardienii coborâți se adăpostesc pe cele două laturi ale șoselei.

Unii dintre ei se pregătesc pentru tragere. Alții strigă disperați să nu se tragă.

În acest timp se apropie grupa de șoc a lui Baldenco. Vine târș pe marginea șoselei. În timp ce francezul aruncă două grenade spre gardieni, Baldenco trage de-a-lungul șantului cu automatul.

Nemții încep să țipe.

Unul dintre ei ridică o batistă. Exemplul lui este urmat și de alții.

— Aruncați armele ! — strigă francezul.

— Aruncați armele ! — strigă, după el, Pons.

Nemții aruncă pe șosea, una câte una, a me e.

O parte din grupa lui Pons, îi ia în primire. Îi escortează până la barăcile unde Iordche stă de pază cu ai săi.

Înainte de a intra în baracă, nemții sunt desbrăcați până la cămașă, chiloți.

Un evreu ungar, din grupa lui Pons, se urcă în turn. Neamțul de acolo e mort de-a-binelea.

Tovarășul scoate din buzunarul tunicei neamțului portmoneul. Îl deschide și exclamă indignat :

Fir-ai să fii ! Tu erzi ?

Tovarăși ! știți cine-i ăsta ?, — se adresează el celor de jos.

— A fost gardian la închisoarea din Vacz, unde a stat închis atâta amar de vreme conducătorul partidului nostru.

Îi jură încă odată. Ia arma și coboară.

Tovarășii din grupa lui Pons, adună armele de pe șosea.

Pe târgi improvizate din arme, duc trupurile neînsuflețite a celor trei morți.

Pe drum se întâlnesc cu celelalte grupe de șoc, venite să se înarmeze.

Primesc armele gardienilor din turnuri. Cei care au arme se reîntorc în lagăr. Ceilalți continuă drumul până la Iordache, unde se înarmează fiecare.

Tot în timpul acesta, în lagăr se produce o revoluție în miniatură. O parte din internați se alcătuiesc în grupuri și încep o goană sălbatecă după *capo*. Mai mulți de zece sunt omoriți în bătai. I-au lăsat întinși în curte.

Incep să devasteze barăcile, bucătăria, paturile. E timpul ca echipele înarmate din serviciul de ordine să intervină.

Comitetul Antifascist, care activa până acum în ilegalitate, trece la acțiune deschisă.

În baraca 18 se convoacă o adunare. Sunt de față elementele cele mai active, lăcătuși, fierari, tinichigii, sudori.

Inginerul Ivanov e ales președinte al comitetului.

Pons are sarcina comandai unităților armate.

Lui Vlad i se încredințează sarcina de a redacta un manifest pentru combaterea șovinismului.

Hârtia și creionul și le procură din camera unui gardian.

Manifestul e tradus în mai multe limbi. A fost afișat în locurile cele mai frecventate.

Un francez primește sarcina organizării serviciului de alimentare. O sarcină ingrată, pentru că puținele alimente existente în magazie au fost risipite, jefuite de către deținuții mai puțin disciplinați.

Dar grămezile mari de cartofi, din pivnite, ajută la soluționarea provizorie a alimentației.

Cu mult mai grea e rezolvarea problemei bolnavilor.

Morții, în număr de 29, sunt duși înafara lagărului, acolo unde ne refugiam în timpul alarmelor.

Celor trei tovarăși de ai noștrii, căzuți în luptă, li se sapă gropi individuale. Însmormântarea lor este însă amânată pentru a treia zi.

Pe ceas ce trece, numărul morților sporește. Extenuarea, inaniția, desințeria nu s'au oprit cu eliberarea lagărului. Germanii morții, sădiți de hitleriști își dau roadele.

Este nevoie de medicamente, de o hrană mai bună.

După amiază ordinea domnește din nou în lagăr. S'a format garda de apărare împotriva atacurilor eventuale. S'a organizat serviciul de manutanță. În cancelarie se dau certificate de părăsire a lagărului celor care nu mai au răbdare să aștepte.

Cei care pleacă se îmbracă cu haine mai bune, luate din magazia de efecte.

Un grup de internați în frunte cu Vlad aduc pe locuitorii din comunele vecine să vadă ce grozăvii se petreceau în apropierea lor. Ce fel de regim bestial era acela care le conducea destinele, de atâția ani. Majoritatea locuitorilor încearcă să-și dovedească antihitlerismul.

— Eu am fost totdeauna antihitlerist, — spune un bătrânel, cu fața sbâr-cită, având în gură o lulea lungă.

— Noi am spus totdeauna că ocupația germană nu o să ne aducă nimic bun.

— Bărbatul meu a votat mereu pentru Bauer!

Ajunși pe trenul unde erau întinși morții, se cutremură. Muierile își acoperă fața cu năframa. Plâng.

Văzând acele schelete umane, și bărbații, mai toți vârstnici, se înduioșează.

Chiar atunci, se aduc încă patru morți. Fiecare avea cel mult 45 kilograme.

Sprea seară vine din Mauthausen un pluton de gardieni, trimiși să re-ocupe lagărele.

Noi isbucnim în răs.

Din locuitori se formează o delegație care intră în tratative cu gardienii. Sunt rugați să plece. Reușesc să-i convingă. Gardienii se retrag, dar nu se mai întorc la Mauthausen.

A doua zi după masă, apar pe șosea carele de luptă ale aliaților: au venit dinspre răsărit, din direcția opusă celei de unde ne așteptam noi. Apariția lor dă loc la manifestațiuni entuziaste.

Insă ele n'au fost de lungă durată.

Ivanov ia legătura cu un sergent, comandantul primului car de luptă.

Ii arată situația din lagăr.

— Ne trebuiesc alimente, dar în primul rând medicamente.

Sergentul radiotelegraiază comandantului Diviziei 11 americane de care de luptă. Ii comunică cele văzute. Ii comunică cerințele foștilor deținuți.

Răspunsul comandantului Diviziei 11 de care de luptă e laconic:

— *Disregard! Keep on action!* (A nu i se dă atenție: continuă acțiunea!)

Sergentul grupei a doua de care blindate de recunoaștere, executând ordinul comandantului său, continuă drumul spre Linz.

Înainte de plecare scutură sdravăn mâna lui Ivanov.

Ii strigă din mers:

— Reed army, good army! (Armata roșie, armată bună).

Noi am rămas, mai departe, fără medicamente, fără alimente.

Peste o zi vin ofițeri și trupă, americani.

Ivanov arată unui locotenent american situația prizonierilor.

De vorbit n'a trebuit să vorbească mult. Mizeria din lagăr a vorbit dela sine.

Dar pe locotenentul american l-a interesat mai mult altceva.

— Cine sunt oamenii aceștia înarmați?

— Foști deținuți. Au desarmat pe nemți.

— Nemții unde sunt?

— În barăcile lor.

Se duce în spre acolo.

— Ne mai întâlnești! Țineți în asemenea hal pe nemții aceștia! Numai decât să se îmbrace!

Dă ordin unui sergent american să escorteze pe nemți până 'n Linz.

Când află că există un Comitet Antifascist, are un nou motiv de indignare.

— De ce antifascist? Nu mai sunt fasciști! Fascismul l-am zdrobit! Kaput fascismul!

Pons și Ivanov încearcă să explice necesitatea denumirii de antifascist. Trudă zadarnică. Au fost chiar amenințați de către american.

— Dacă nu v'ați săturat de antifascism, vă ajutăm noi să vă treacă pofta.

Pleacă mai departe. Din urmă e ajuns de coloana de nemți escortați.

Zâmbesc recunoscători. Le-a dispărut frica. Ajunși pe șosea, iau cadența, încep să cânte un marș.

Locotenentul privește mulțumit după ei.

Dând cu privirea de un grup de tovarăși înarmați, ordonă unui alt sergent să înceapă dezarmarea foștilor deținuți.

Pocnește mulțumit cu limba.

Noi ne pregătim să înmormântăm morții noștri.

Ne adunăm cu toții pe terenul transformat în cimitir.

Tâmplarii aduc 53 de cruci simple și trei cruci mai mari din lemn. Pe acestea numele tovarășilor noștri e săpat în lemn. Pe celelalte numele e scris cu vopsea.

Membrii Comitetului Antifascist rostesc, unul câte unul, fiecare în limba maternă, un necrolog, care e și o chemare la luptă.

« Numărul milioanelor de oameni, căzuți victime imperialismului nesățios, s'a mărit. Acești trei tovarăși, trecuți prin atâtea greutăți, prin faptele lor, prin moartea lor, au arătat că acolo unde este unire între oamenii muncii, între antifasciști, nu există obstacole de neînving. Acolo unde este o voință puternică de luptă, greutățile de orice fel, pot să fie înlăturate.

Loviturile zdrobitoare ale Armatei Roșii ne-au asigurat eliberarea noastră.

SS-iștii feroci au trebuit să părăsească lagărul, pentru a merge pe front.

Organizația noastră, călită în decursul anilor, a știut să aleagă momentul potrivit pentru a scăpa dela moarte sigură mii și mii de deținuți.

Hotărîrea nețărmurită, convingerea neclintită, spiritul de sacrificiu, unirea de nedistrus, au atras după sine o victorie.

La fel trebuie să acționăm și în viitor.

Fascismul nu e învins. El a primit numai o lovitură mortală.

Fascismul va căuta să reînvie.

Dacă noi vom fi uniți, fascismul nu va învia.

Dacă noi vom fi desbinați, fascismul va învia.

Unire!... Unire!... Unire!... »

Capetele descoperite fremătau. Mii de pumni s'au ridicat amenințători.

— Vom fi uniți! Vom lupta!

— Trăiască glorioasa Armată Roșie!

— Glorie marelui Stalin!

Miile de foști deținuți au început să scandeze numele lui *Stalin*.

Suntem cuprinși de un entuziasm nemărginit. Ochii strălucitori, fețele îmbujorate...

Americanii, între ei și locotenentul, privesc mirați spre mulțimea de oameni. Locotenentul parcă și-ar aduce aminte de ceva, își trece mâna — cu tre inele de aur pe degete — înaintea feței. Apoi se duce la Iordache pe care-l cunoaște dela baraca unde păzea pe gardieni.

— Ce-i cu morții de pe șosea? De ce nu-i îngropați și pe accia.

— Am avut altă treabă. Și apoi nici nu ne-au fost în cale.

Conversația e anevoioasă. Iordache nu știe englezește, ofițerul nu cunoaște nicio altă limbă. Vin în ajutor foști deținuți și câțiva soldați americani.

— Nemaivăzut! Să lași cadavre pe marginea șoselei. Să fie îngropați imediat și ei.

Nimeni nu s'a mișcat.

În urma unui ordin, patru soldați americani au îmbrăncit câte un fost deținut să aducă cadavrele nemților.

Au fost înmormântați în apropierea morților noștri.

Ne-am răspândit. Mâncare n'am primit dela americani. Ne-am potolit foamea cu cartofi fierți.

Cei mai mulți foști internați au plecat din lagăr.

Au plecat pe jos, în toate vânturile zării.

Mulți dintre cei plecați seamănă a cadavre. Abia se mișcă. După zece-cincisprezece pași se așază, se odihnesc îndelung. Pornesc mai departe. Kepler are înfățișarea unei stafii: ochii adânciți, brațele slăbite care îi atârnă fără viață, pielea de pe față îi e suptă și se lipește strâns de fălci, de dinți, de umerii obrazului.

Pleacă, mai bine zis se târăște spre Linz.

Pons împreună cu cincizeci de spanioli face rost de un camion. Pleacă spre Franța.

Iordache, cu un rus, se urcă într'un automobil care venea din spre Linz și în care călătoresc și trei soldați unguri.

Înainte de a se despărți, Pons, strângând puternic mâna lui Iordache, Vlad, Ivanov și Boldenco, în semn de făgăduință, le spune:

— *Lupta împotriva fascismului nu s'a terminat: ea și-a schimbat numai centrul de greutate.*

În ziua când hitleriștii au capitulat, Ivanov, Baldenco, Vlad și Iordache pornesc pe jos spre Mauthausen. N'au nimic altceva decât o pătură.

Se duc lângă Dunăre. La vale coboară încet un șlep, plin până la refuz cu foști soldați unguri. Podurile sunt numai ruine.

În același timp, un remorcher face tot ce-i stă în putere spre a trage cât mai repede la Linz un vas cu pasageri. Aceștia, de pe puntea vasului, privesc speriați înapoi, crezându-se încă urmăriți.

Cei patru tovarăși coboară până la mal. Trei bărci sunt legate cu lanțuri, de pari înfipți în țârm. În apropierea lor, câțiva foști deținuți. Unul are și o bicicletă. Sunt ușor de recunoscut după îmbrăcăminte. Se străduiesc să ocupe loc în bărci și să le deslege. Una dintre ele este pe jumătate plină cu apă.

Iordache își amintește, deodată, de meseria părinților și bunicilor săi, pescarii. Oare în câtă vreme ar ajunge acasă, într'o astfel de barcă?

Adâncit în gânduri, e adus la realitate de câteva plescăituri. Sgomotele se repetă, de data aceasta mai apropiate.

Toți se uită spre malul celălalt. Zăresc trei oameni înarmați în uniformă, care se pregătesc să tragă!

Foștii deținuți nu așteaptă însă. Se ascund după stânci și trunchiuri de sălcii. Apoi pornesc în fugă spre partea de sus a țărmlui.

N'au putut să deslușească dacă erau nemți sau... Americanii ocupaseră malul drept al Dunării de patru zile.

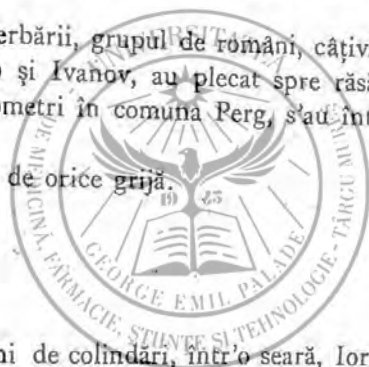
Cei patru tovarăși au ajuns seara în lagărul Mauthausen. S'au întâlnit cu Varga, Miron. A sosit și Ambrozie din Steyregg, Pinteza din Gusen.

N'au dormit noaptea întreagă. Au avut ce să-și povestească. A doua zi s'a serbat și în lagăr ziua Victoriei. Serbarea a început cu o cuvântare rostită în memoria morților.

După terminarea serbării, grupul de români, câțiva jugoslavi și bulgari, împreună cu Baldenco și Ivanov, au plecat spre răsărit.

La numai șapte kilometri în comuna Perg, s'au întâlnit cu primii ostași sovietici.

Acum, erau scăpați de orice grijă.

EPILOG

După trei săptămâni de colindări, într'o seară, Iordache ajunge în localitatea unde locuia soția sa. Nu era acasă, ci într'o comună vecină, unde făcea muncă de lămurire.

Plecă într'acolo. În comună, sătenii, adunați cu mic, cu mare, ascultau cuvintele luptătoarei mult încercate, care le vorbea despre drumul pe care l-au parcurs dela eliberarea țării și sarcinile ce trebuiesc realizate.

Cineva se apropie de vorbitoare. Ii șopti ceva. Femeia se schimbă la față. Iși pune mâinile pe piept. Părăsește tribuna, sala, aleargă afară. Intră ca o furtună în casa vecinului.

Intr'adevăr, Iordache!

O căruță îi duse acasă. Scârțâitul roților, acoperea mii și mii de întrebări.

Șapte ani și nouă luni de când nu s'au văzut. Dintre aceștia, șase ani și trei luni i-au înghițit lagărele imperialiștilor. Cinci ani lagărele morții.

Ea, un an și jumătate în temniță. Armata Roșie a eliberat-o.

Cine o să le redea anii pierduți? Cine o să plătească suferințele îndurate?

Atunci Iordache amintește de cuvintele lui Pons:

— *Lupta împotriva fascismului nu s'a terminat, ea și-a schimbat numai centrul de greutate.*

ALEXANDRU GRECU

VECHII SCRITORII ROMÂNI ȘI RUSIA

CULTURA VECHIE ROMÂNEASCĂ ÎN
SECOLUL AL XVII-LEA ȘI RUSIA

În interiorul perioadei feudale din istoria Rusiei, veacul al XVII-lea reprezintă vremea căderii vechii clase boierești și ridicarea unei clase noi de slujitori ai țarului, împroprietăriți. Această nouă clasă conducătoare își întemeiază puterea, așa cum a arătat de curând istoricul sovietic Grekov, pe comerțul grâului, de sigur și în străinătate, dar mai ales pe piața internă. Țăranii șerbi sunt legați definitiv de glic la mijlocul veacului al XVII-lea, tocmai pentru că ei produc acum pentru export și vânzare. Ridicarea unei noi clase sociale, precum și începerea unui comerț de grâne, ceară și blănuri cu Europa Centrală și Apuseană, au avut ca urmare schimbări în cultura imperiului moscovit: pe când vechea Rusie medievală era legată de tradiția religioasă ortodoxă cu influențe bizantine, Rusia veacului al XVII-lea începe să învețe tehnica și metoda științifică în organizarea statului, a armatei și a școlii. În acest sens reformele lui Petru cel Mare nu mai apar azi ca opera unui singur om, ci sunt precedate dela mijlocul veacului de o lungă perioadă de pregătire. După stingerea anarhiei nobiliare cu ridicarea dinastiei Romanov (la 1613), prin deșteptarea sentimentului de apărare și conservare a poporului rus, urmează o vreme de consolidare, când puterea țarului, sprijinită pe clasa slujitorilor împroprietăriți (pomestnici), începe să pregătească era reformelor. Atunci se deschide la Moscova, Școala slavo-greco-latină, tot atunci se organizează *colegiile*, vechile ministere cu traducători din limbi străine și o administrație de funcționari. Se încep traduceri din scrieri polone, latine, descrieri de călătorii, armata este organizată pe baza armelor de foc. Vremea domniei țarului Alexei e considerată ca precursora a aceleia a fiului său, Petru cel Mare.

Principatele Române, în special Moldavia, mai apropiata, au participat și au fost influențate de această înouire a vieții rusești. Legături de tot felul: comerciale, politice, culturale, ale Românilor cu lumea rusească, atât cu

Rusia Moscovită, cu care pe atunci Românii nu aveau încă o graniță comună, cât și cu Rusia Ucrainiană ce se afla în granițele statului polono-litvan, au existat din vremuri foarte vechi. E destul să amintim de colaborarea lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș, mai târziu a lui Mihai Viteazul cu Moscova, de faptul că în cancelaria Moldovei se scria în limba slavo-rusă ca limbă oficială, de marele comerț pe drumul Liovului spre Dunărea-de-Jos. Dar în veacul al XVII-lea aceste legături iau un alt caracter. Și în Principatele Române se produc schimbări în viața socială, economică și culturală, care răspund celor din Rusia, pe o scară mai redusă, căci aci dezvoltarea lor era împiedecată de exploatarea economică exercitată de Turci.

Și în Moldova și în Țara Românească comerțul grâului ia locul vechiului comerț de vite spre orașele săsești. Grâul se vindea mai ales în Turcia, prin mijlocirea negustorilor greci. Țăranii care lucrează moșiile boierești și mânăstirești sunt și ei legați de glie, obligațiile lor devin tot mai grele. Pe munca lor se întărește o clasă boierească puternică, avută și deci doritoare de o anumită cultură literară: istorică, pentru promovarea faptelor strămoșilor familiei lor, religioasă, care întreține mai ales lupta de rezistență împotriva exploatării turcești. Se deschid atunci primele școli domnești, se scriu în acest veac primele cronici românești, primele încercări de versificație românească.

Boierimea românească din veacul al XVII-lea se îndreaptă spre Rusia și spre Ruși; au loc căsătorii între nobili și nobile din boierimea rusă din Polonia și cea din Moldova și Muntenia, căci alte popoare vecine cu boierime de rit ortodox nu erau. Comerțul de blănuri și vinuri leagă drumurile Ucrainei dela Nipru cu *Cazacii*, (negustori dela Cazaci) spre principate. Dascăli învățați trec, în slujba lor, în ambele țări. Și ceea ce este mai important, cele mai multe personalități mari pe care le-a dat cultura românească de atunci, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul celui următor, află în Rusia un mediu favorabil dezvoltării lor.

Rusia începutului reformelor și a lui Petru cel Mare este o Rusie nouă pentru Români, care au găsit acolo puțința unei manifestări ce le lipsea în țara apăsată de Turci, turburată de lupte interne. În aceasta stă caracteristica și importanța relațiilor ruso-române în veacul al XVII-lea, deosebirea lor față de cele din veacurile anterioare: sunt relații între anume clase sociale (boierimea nouă și pomestnicii) și pe temeiul unor figuri reprezentative ale culturii.

PETRU MOVILĂ, MITROPOLITUL
KIEVULUI ȘI ACADEMIA DIN KIEV

Petru Movilă, mitropolitul Kievului, fiu de domn român (era fiul lui Simion Movilă; s'a născut la Suceava în 1596; devine mitropolitul Kievului la 1633; moare la sfârșitul anului 1646 în Kiev) este o figură culturală caracteristică pentru felul cum s'au dezvoltat aceste legături ruso-române în veacul

al XVII-lea. De obicei se admite că importanța lui Petru Movilă stă în alcătuirea catehismului denumit «Mărturisire ortodoxă», dar această carte nu este o lucrare prea originală, ci o prelucrare cu variațiuni ortodoxe a catehismului iezuitului Canisius.

Figura lui apare mult mai importantă dacă-l privim din punctul de vedere al răspândirii culturii: Petru Movilă este omul școalei și al tipografiilor.

Academia din Kiev, înființată de el, este un focar al culturii rusești. Kievul, în vremea lui Petru Movilă, ca și toată Ucraina la Apus de Nipru, aparținea coroanei polone. Noua nobilime polonă împreună cu cea înrudită ucrainiană stăpâna mari latifundii în pământul bogat al Ucrainei, lucrat de țărani serbi și apărat de oastea Cazacilor Zaporojeni. Marea răscoală populară a lui Bogdan Hmielnițki (1648) a fost răbufnirea cumplită a acestei lumi apăsată și păstorirea lui Petru Movilă se situaiază chiar în preajma acestei mari turburări sociale. Nu ne putem aștepta ca el, fiu de domn, mare moșier în Moldova și în Ucraina să fi fost de partea poporului. Cu sprijinul nobilimii ucrainiene a izbutit să se ridice în scaunul mitropolitan, cu voturile îndemănatec folosite ale boierilor ruși la dieta alegerii regelui Poloniei Vladislav IV (la 1633) el smulge privilegiul dela stăpânitorii din Varșovia: libertatea limbii rusești în biserică, în școli, în tiparnițe și mai ales înființarea Academiei din Kiev, prima școală superioară rusească.

Cum se explică faptul că acest român devine luptător pentru cultura rusească din Polonia? Intre Movilești și nobilimea de moșieri ruși din Ucraina se încheiaseră legături de familie, fetele lui Ieremia Vodă, vere cu mitropolitul Petru, se căsătoresc în familiile Wisniowietki și Korețki. Petru Movilă, alungat din țară, cumpără o moșie la Rubiejovca în Ucraina. El găsi acolo un mediu social și cultural potrivit pentru dezvoltarea talentelor sale; la școala slavă a *Frăției* (asociație de clerici, nobili și negustori) din Liov studiaseră și mai înainte numeroși Moldoveni.

Academia din Kiev a fost un centru de propagare al culturii: Petru Movilă formează profesori pe care îi trimite apoi țarului dela Moscova, unde sunt angajați la Școala slavo-greco-latină. Rectorul Academiei, Sofronie Pociățki, este trimis în Moldova și înființează acolo, sub Vasile Lupu, școala dela Trei Ierarhi. Tipografiile din Kiev cu materialul lor și meșterii lor se răspândesc, roiesc, în Ucraina, Polonia, apoi în Rusia Moscovită. Meșteri tipografi ruși, trimiși de Petru Movilă în Țara Românească (tipografiile din Câmpulung, Govora, Târgoviște) și în Moldova (Trei Ierarhi) cu presele și literele de tipar, dau primele cărți tipărite în românește în cele două țări românești; așa numita «introducere a limbii române în biserică» din veacul al XVII-lea este, măcar din punct de vedere tehnic, opera tipografiilor din Kiev. Ilustrațiile pe lemn cu care se mândresc aceste vechi cărți românești sunt operele unor gravori ruși: Ieromonahul Ilia din Kiev a ilustrat minunat Cazaniile lui Varlaam (1643). Cărțile tipărite de Petru Movilă în rusește au fost traduse în românește; *Mystirio* din Târgoviște 1650, este o traducere a Trebnicului

lui Petru Movilă. Pravila cea Mare dela Govora, 1644, este precedată de o prefață care reproduce pe aceea a Nomocanonului lui Petru Movilă din 1629, și se mai pot da și alte exemple, puțin sau de loc cunoscute de istorici până azi. Aceeași răspândire a cărților din Kiev se constată și în Rusia Moscovită, unde, bine înțeles, nu era nevoie de traduceri.

Toate aceste constatări de fapte, sunt firește, foarte interesante, ele dovedesc tendința de propagandă a culturii, pe care o are opera lui Petru Movilă pornită dintr'un centru rusec. Dar pentru a judeca valoarea acestei opere și a învățământului pornit din Academia dela Kiev, trebuie să ne punem întrebarea: care erau caracterul și trăsăturile esențiale ale acestei mișcări culturale? Este sigur că școala lui Petru Movilă dela Kiev avea un caracter *scholastic*. Scholastică era filosofia din universitățile medievale din apus, întemeiată pe raționalism, pe filosofia aristotelică, pe studiul limbii latine și pe o anume latură a teologiei, socotită ca materie logică și nu mistică. De sigur, în veacul al XVII-lea scholastica era depășită de cultura laică din Europa: știința, filosofia, literatura, izvorâte din Renaștere, introduseseră spiritul critic și experiența, în locul formalismului aristotelic. De aceea, ceea ce oferea reforma culturală a lui Petru Movilă lumii slave și românești nu era, cu tot caracterul ei occidentalizant, lumina științei, ci un învățământ medieval depășit de mult.

Totuși față de tradiția bizantină a bisericii ortodoxe, ea reprezenta un progres. Întâi, prin cunoașterea limbii latine: limba latină era până atunci limba tuturor manualelor tehnice, științifice, a celor mai multe tratate de istorie și geografie, limba culturii. Dar pe lângă aceasta misticismul ortodox ignorant și superstițios era înlocuit cu o școală filosofică și raționalistă. Trebuie să adăugăm că, în ierarhia treptelor culturii, era o trecere necesară spre cultura laică și științifică.

În această privință e foarte interesantă atitudinea lui Petru cel Mare (1689—1725) în timpul luptei lui pentru reformarea Rusiei, față de Academia din Kiev, care (dela 1673) se afla în marginile statului său. În lupta sa cu vechea boierime și cu clerul ortodox bizantin, Petru cel Mare a făcut apel, în prima perioadă a domniei sale, la elevii Academiei din Kiev. Ștefan Iavorski, un urmaș spiritual al lui Petru Movilă și urmașul său în scaunul dela Kiev, a fost pus în fruntea boierimii rusești pentru «civilizarea» ei. În a doua perioadă dela sfârșitul domniei lui Petru cel Mare, reprezentanții Academiei din Kiev cad în disgrație și sunt înlocuiți cu oameni de cultură modernă.

Și în țările române influența Academiei dela Kiev a reprezentat numai un moment de trecere, dar aci condițiile economice și sociale, ca și cele politice, nu îngăduiau o reformă a culturii care să însemne ruperea cu cultura bisericească și trecerea la cea științifică. Academia dela Trei Ierarhi, întemeiată la 1641—1642, sub dascălii ruși dela Kiev, a fost o școală *latină*, adică în care învățământul superior se predă în limba *latină*. După moartea lui Petru Movilă însă și sub presiunea crescândă a boierimii și a clerului grec,

ea a fost transformată într-o școală clasică *elenică*, care s'a menținut în tot veacul al XVIII-lea și până la începutul celui următor, dând o coloratură specială învățământului și literaturii din Muntenia și Moldova.

Petru Movilă este un ierarh al bisericii rusești și un senator al regatului polon. Scrierile sale sunt în limba rusă (*Memoriile*, de fapt o adunare de material pentru viața bisericească ortodoxă), latină (Mărturisirea Ortodoxă), polonă (Lythos, polemica împotriva catolicului polon Cassian Sakovicz) și chiar română (forma primitivă a cuvântării ținută la Iași, la nunta fiicei lui Vasile Lupu). Dar el stă la începutul perioadei de reforme culturale din Rusia prin înființarea primei școli superioare rusești și de asemenea la începutul legăturilor de caracter nou între Ruși și Români, așa cum le-am caracterizat în paragraful precedent.

NICOLAE MILESCU ȘI DESCRIEREA SIBERIEI

Nicolae Milescu Spătarul, Cărnul, cum a fost poreclit, reprezintă alt moment al relațiilor culturale româno-ruse în veacul al XVII-lea. E vorba de relații directe cu Rusia dela Moscova, cu Marea Rusie, și de un mijlocitor al acestor relații atât pe tărâm cultural, cât și pe cel politic. El nu este cum s'a spus, un aventurier, adică o personalitate anarhică și izolată, ci slujește Rusia și principatele române într-o vreme când legăturile erau necesare.

Deși dintr-o familie de origine greacă din Peloponez, tatăl său era așezat în Moldova unde avea moșii și se românizase. La Moscova, din vremea domniei lui Alexie, se puneau temeliele reformelor de mai târziu ale lui Petru cel Mare. La această operă, care înseamnă o înecată trecere dela misticism la știință, a colaborat Nicolae Milescu.]

Studiase latina și greaca în școala patriarhiei din Constantinopol, un centru de învățatură important pentru istoria culturii noastre, dar în care rămânea încă un spirit erudit ortodox. De aceea primele lucrări ale lui Milescu sunt influențate de cultura lui religioasă și mistică: traducerea Bibliei (din grecește și slavonește), manualul în limba latină despre deosebirea religiei ortodoxe față de calvinism, manuale mistice traduse sau prelucrate după autori moderni greci (Chresmologhion, Arithmologhion).

A trebuit ca un anume curent al culturii rusești, anume nevoi practice ale societății rusești din vremea lui să-l cuprindă, să-l silească să treacă la opere științifice: [descrierea călătoriei în Siberia și în China. Intocmai ca și C. Ntemir mai târziu, cum vom vedea mai jos, Milescu a trecut dela misticism la preocupări practice și științifice numai după un contact prelungit cu societatea rusească din epoca reformelor. De sigur, Milescu era foarte mândru de operele sale de compilații religioase și profetice, dar, în realitate el rămâne în istoria culturii prin opera sa de descriere geografică și etnografică.

După o viață sbuciumată de intrigi politice (un complot pentru domnia Moldovei îi aduce tăierea cartilagiului nazal, după obiceiul bizantin) solii diplomatice la Stockholm, la Paris, la curtea regelui Ludovic al XIV-lea, pelerinări în Germania și pe coastele Baltice, el vine în Rusia la 1671, recomandat țarului Alexie de patriarhul grec Dositei al Ierusalimului. E un fapt ce trebuie reținut: el vine în Rusia recomandat de Greci, cu un bagaj de cunoștințe clasice, dar și mistic-religioase. Traducător la *colegiul* (ministerul) pentru relațiile străine, e trimis, la 1675, într'o solie pe uscat prin Siberia la împăratul Chinei, la Peking.

Călătoria lui Nicolae Milescu în Siberia și în China este descrisă de autor în trei lucrări rămase manuscrise până aproape de zilele noastre, toate tre în limba rusă: *Drumul dela Tobolsk până la granițele Chinei*, *Stateini Spisok* (jurnal cu observații, cel mai important), *Descrierea Chinei* (prelucrare după *Atlas Sinensis* al iezuitului Martini). Cele două dintâi sunt publicate în rusește de I. Arseniev, ultima de A. Alexandrov și J. Katanov la Kazan, 1916. Traducere după manuscrisele rusești în englezește de J. Baddeley, *Russia, Mongolia, China*, I, Londra, 1919.

Această călătorie avea un caracter științific și practic, deoarece scopul politic, trimiterea unor scrisori împăratului mongol dela Peking, era numai prilejul pentru ca un sol învățat să poată recunoaște drumul pe uscat spre China, care urma să devie un drum de negoț, să descrie locurile, oamenii și obiceiurile, regiunea și bogățiile ei. Siberia, alipită la Rusia de un veac, nu fusese încă descrisă științificește și de aceea opera lui Milescu este opera unui precursor în domeniul descrierii geografice. Francezul Filip d'Avril, care nu fu lăsat de țar să treacă prin Rusia spre China, reproduce o hartă, « din arhivele din Moscova » a drumului din Moscova până în China, și care s'a dovedit a fi opera lui Milescu. (Ph. Avril, *Voyage en divers états d'Europe et d'Asie entrepris pour découvrir nouveau chemin à la Chine*, Paris, 1692). Leibnitz se interesa de descoperirile lui Milescu, de asemenea și mai mulți învățați suedezi care izbutesc să-și procure copii după manuscrisele lui.

Aspectul general al lucrărilor lui Milescu este, în adevăr, acela al observației științifice: rasele și triburile asiatice cu religiile și obiceiurile lor sunt notate cu îngrijire, de asemenea și felul de îmbrăcăminte sau hrana. Iată Ostiacii dintre Obi și Jenissei: « Vorbesc diferite dialecte, se hrănesc cu pește pe care-l usucă sau îl fierb, nu cunosc conservarea peștelui prin sărare, îmbrăcăminte lor constă din piei de animale, au bărci ușoare de lemn, vânează cu arcul, practică poligamia ». Aceeași îngrijită notație o aflăm și în descrierea palatului imperial din Peking, a ceremonialului de primire al solilor străini la curtea chineză, precum și la descrierea templelor, a animalelor și a râurilor.

Societatea rusească, care trecea atunci dela cultura religioasă la o cercetare practică a nevoilor ei, într'o epocă de consolidare politică, avea nevoie de asemenea scrieri de informație exactă. Nu e o întâmplare că Milescu, om de cultură bisericească greacă, devine în Rusia un geograf, un om de știință.

Ca și Petru Movilă, ca și Cantemir mai târziu, el se adaptează la mediul rusesc care l-a primit și l-a folosit.

În această privință este de un deosebit interes să observăm atitudinea și participarea lui Miclescu la «bătălia reformelor» din Rusia, bătălie între partizanii vechii și noii direcții în cultură, care începe încă înainte de domnia lui Petru cel Mare.

Partizanii vechiului învățământ pur teologic ortodox, susținuți de Greci nu se sfîrî să lovească prin intrigi și amenințări în cei ce voiau să introducă științele practice și învățământul modern în Rusia. Insuși Miclescu și boerul Matveiev, care-l proteja și-l numise profesor al fiului său, fură învinuiți de vrăjitorie; se spunea că evocau spiritele rele. La întoarcerea sa din China, Miclescu fu chiar întemnițat cîtva timp, deoarece protectorul său căzuse în disgrație.

Am arătat că învățatul moldovean venise în Rusia cu recomandația patriarhului grec Dositei de Ierusalim, un mare luptător pentru cultura greacă. Ii datora recunoștință și a rămas în strânse legături cu dînsul. Patriarhul avea mare trecere în Rusia, sfaturile lui politice și culturale erau mult ascultate, iar Miclescu îi îngăduise să-și procure o traducere a descrierii Chinei, în timp ce Dositei îl însărcinase cu organizarea tipografiei și a școlii grecești dela Moscova. Totuși, cînd în 1703 Petru cel Mare reformează școala bisericească din Moscova, introducînd limba latină și studiul științelor, Nicolae Miclescu se alătură partidelor reformelor, ceea ce îi atrage fulgerele fostului său protector. «Prea sfințitul este foarte supărat împotriva mea, mă învinuiește că am micșorat autoritatea lui în Rusia, trecînd de partea arhiepiscopului de Riazan (Ștefan Iavorschi, fost conducător al școlilor dela Kiev, urmașul lui Petru Movilă). Așa dar, moldoveanul n'a rămas alături de clerul grecesc, el s'a alăturat curentului progresist, cu toate legăturile ce-l uniseră cu Dositei, cu biserica grecească și cultura ei.

Despre legăturile lui Miclescu cu Petru cel Mare avem un lung raport al celui dintîi, un fel de autobiografie scrisă de el la 1696 (la 60 de ani), ca să-și justifice cererea de a fi răsplatit cu împrumutarea¹⁾.

În acest memoriu el amintește călătoria în China, de unde a adus un diamant mare pentru visteria imperială; dar mai interesantă este pomenirea participării lui, alături de Petru cel Mare, la expediția dela Azov în 1696, care avu de rezultat luarea acestui port din mâinile Turcilor, expediție unde cercetătorul lucrurilor orientale a adus mari servicii.

Colaborînd cu Rușii, Nicolae Spătarul n'a fost pierdut pentru patria lui; atunci ar fi fost mai puțin interesant, în orice caz nu ar fi rămas în istoria relațiilor ruso-române. Ni s'a păstrat corespondența lui cu domni

¹⁾ Memoriul a fost publicat de S. A. Bielocurov, *O posolskom prikaze*, Moscova, 1906, p. 141—143, dar n'a fost folosit pînă acum de nici unul dintre istoricii care s'au ocupat de Nicolae Miclescu.

Munteniei și ai Moldovei și cu mitropolitul Dosoftei al Moldovei. Boierii îi scriu că țara este cotropită de Turci și ar dori ca Rușii să le redea libertatea cu ajutorul oștirilor lor. Neavând însă posibilitatea de a se adresa direct țarului, ei intervin pentru acest lucru prin mijlocirea lui Miclescu, pe care-l numesc *vizirul țarului*¹⁾. «Țara noastră, scrie învățatul Dosoftei, este la granițele morții trupești și sufletești. Te rog deci să intervii, pentru ca țarul drept credincios să întindă mâna sa împotriva Turcilor».

O scrisoare încă inedită²⁾, este adresată spătarului Miclescu de către cronicarul și eruditul muntean Constantin Stolnicul Cantacuzino, în românește (câtre 1682—1684), în care-i spune: «Îți scriu ca unui frate mai mare» și-i trimite cuvinte tainice printr'un sol, «pentru binele întregii creștinătăți» (adică împotriva Turcilor).

Dar nu numai ca mijlocitor politic pentru ideea desrobirii țărilor române supuse Turcilor a fost folosit Miclescu de compatrioții lui, dar și în domeniul cultural. Vechea tipografie cu litere de plumb și presă de lemn dăruită de Petru Movilă lui Vasile Lupu se stricase și se uzase. Dosoftei era gata cu lucrări în versuri și scrieri religioase traduse în românește și nu le putea publica din lipsa unei tiparnițe. Pentru aceasta se adresează în Rusia și firește, mijlocitorul cel mai potrivit a fost și de astădată tot Nicolae Miclescu. În scrisoarea mitropolitului Dosoftei din 1679 el îi cere lui Miclescu să intervii ca să se dăruiască Moldovei o tipografie cu literele și presele necesare³⁾. În adevăr, el obținut acest dar, a cărui importanță pentru istoria vechii culturi românești a fost adesea subliniată de istorie.

Și mai târziu, solii lui Constantin Brâncoveanu stau la Moscova în legături permanente cu Nicolae Miclescu.

În acest sens, putem socoti opera lui Miclescu ca o operă de colaborare. În mediul special al reformelor Rusiei el este un român care lucrează în același timp pentru Români și pentru Ruși.

MITROPOLITUL DOSOFTEI

Dacă Petru Movilă și Nicolae Miclescu au stat în Rusia sau în țări rusești și de acolo au lucrat pentru relații culturale ruso-române, sunt și alți Români învățați din secolul al XVII-lea care din țară au încheiat și au dus mai departe asemenea legături. Mitropolitul Dosoftei al Moldovei este unul dintre dânșii. Bine înțeles că, dacă-l lăsăm într'un capitol al literaturii bisericești, alături de traducători, compilatori și glosatori, nu apare ca o figură interesantă. În realitate, avem a face cu un om viu, lucru rar în această frescă a vechii

¹⁾ I. N. Arseniev, *Noviia dannia o službe Spatoria v Rossii*, scrisori din anii 1673—1679.

²⁾ O copie la Academia R. P. R., hârtiile Tocilescu, din anul 1697.

³⁾ I. Bogdan, *O scrisoare a mitropolitului Dosoftei din 1679*, Acad. Rom., sec. Ist. XXXIV, 1912.

culturi. Om de o rară curiozitate științifică, setos de a ști, de a acționa, de a interpreta și a înnoi, face etimologii pe marginea Psaltirii, scrie versuri și le reface mereu, ca să sune mai armonios (îl putem socoti ca începătorul versificației românești), luptător pentru independența țării împotriva Turcilor, termină prin a fi afurisit de biserica ortodoxă pentru părăsirea scaunului arhiepiscopal, unde nu mai putea sta la revenirea domnului turco-fil.

Familia lui venea dintr'un centru rusec, Liovul, era în fruntea *Frăției* (asociație religioasă și laică rusească) din acel oraș și se numea Papară. Într'un document de sigur falsificat datat din 1521¹⁾, ei pretindeau că au venit din Epir dela Ianina, călări până în Moldova și s'au stabilit întâi în acea țară, în satul Miculești lângă Vaslui. Este probabil că Dosoftei a studiat în școala rusească dela Liov, școala *Frăției*, al cărei epitrop era ruda lui Dosoftei, Kiriac Papară.

Cu această lume rusească din Galiția are Dosoftei legături culturale, de acolo caută el întâi o tipografie pentru lucrările lui. La Uniev, un centru rusec galițian, se afla încă din 1646 o tipografie rusească condusă de Simion Stadnițki, «Simion tiparnicul», cum îl numește Dosoftei, unde a tipărit, cu litere rusești, cartea românească «*Psaltirea în versuri*» la 1673. Este prima carte românească în versuri, care în împrejurările de atunci a fost culeasă și tipărită în afara țării, într'o tiparniță rusească²⁾.

Intre data *Psaltirii* în versuri și aceea a aducerii tipografiei dela Moscova (1680) se plasează tipărirea la Iași a *Liturghierului* lui Dosoftei din 1679, carte importantă, de vreme ce stabilește data introducerii limbii române în biserica din Moldova.

Dosoftei este partizanul limbii vulgare, împotriva celei clasice. Un ecou al luptei din vremea Renașterii pentru limba poporului, împotriva literaturii în limbi moarte, se vede în lupta lui. El nu recurge la limba poporului, «limba proastă» (adică simplă, nemeșteșugită prin retorică) din slăbiciune, din necunoașterea slavonei sau a limbii grecești; e, dimpotrivă, conștient de revoluția culturală care începe; aduce argumente și exemple de aiurea, dovezi din autoritățile cunoscute. Dacă scrie versuri, n'o face pentru că ar fi un poet inspirat, scopul său e să dovedească un fapt, care până la el nu fusese recunoscut: se poate scrie literatură și în limba poporului, nu numai în limbile clasice ale antichității și ale bisericii.

Liturghierul poartă numele tipografului rus Vasile Stadnițki, de sigur o rudă, poate fratele sau fiul lui Simion Stadnițki dela Uniev, ceea ce ne îngăduie să conchidem că și această carte a fost tipărită de aceiași meșteri dela Uniev, cu litere și o presă aduse poate provizoriu la Iași, până la sosirea uneltor cerute dela Moscova.

¹⁾ Arhivele Ossolinski din Liov, document slavon din 1521.

²⁾ I. Ogienko, *Istorija Ukrainskogo drugarstva*, I, Liov, 1925, pe larg pentru tipografia dela Uniev.

Am arătat cum s'a adresat Dosoftei Rușilor pentru a obține o tipografie prin intermediul lui Nicolae Milescu, care-și făcuse o situație bună la Moscova. Căpitanul moldovean Ionașco Bilevici aduce scrisoarea lui Dosoftei la Moscova și se întoarce la Iași cu o tipografie, dar rusesc pentru cultura românească. Inventarul tipografiei, care ni s'a păstrat, cuprinde « literă mică, literă mare și literă de Evanghelie ».

Sunt cunoscute versurile de mulțumire ale lui Dosoftei pentru darul primit:

*Lăudată s'aibă dreptul pomană
In ceriu și pre lume fără de prihană,
Că și dela Moscova luceaște lucoare (adică lumină)
Întinzând lungi raze i bun nume subț soare . . .
Din patriarșie datu-ne-au lipare
Sufletească treabă și bine ne pare¹⁾.*

Plecat din țară la 1686 cu regele polon Sobieski, Dosoftei trece întâi la Stryi, orașel rusesc, apoi într'alt orașel rusesc din Galiția, la Zolkiev, unde sfințește și doi episcopi ruși, noui aleși în acele părți ce se aflau atunci sub coroana polonă. La moartea lui Dosoftei, în Decembrie 1693, discursul funebru e ținut de mitropolitul rus din Liov și ia parte și Frăția din acel oraș.

Dar nu numai cu Rușii din Galiția, în mijlocul cărora trăia și a murit, ci și cu Moscova și cu Kievul are el relații în această ultimă perioadă a vieții lui. În fiecare din aceste două orașe se păstrează câte un manuscris cu cuprins teologic scris de Dosoftei, trimise colegilor ruși de acolo. Unul din ele, cel dela Kiev cuprinde o consultație asupra unui punct teologic care forma o divergență între protestanți, catolici și ortodocși și el apără cu erudiție punctul de vedere ortodox. În dedicația lui Dosoftei către Varlaam Javorski din Kiev, el amintește de citirea cu folos a unei cărți a lui Petru Movilă.

De sigur că în epoca feudală în care în Răsărit literatura religioasă predomină, avem de însemnat în istoria legăturilor literare și culturale ruso-române o serie de personalități și de lucrări din acest domeniu, dar trebuie să spunem că în a doua jumătate a veacului al XVII-lea nota religioasă rămâne pe planul al doilea în aceste relații. Figura lui Milescu care din teolog devine om de știință, este grăitoare în acest sens. Mai caracteristică este însă aceea a lui Dimitrie Cantemir, erudit humanist și om de știință. Ceea ce începe atunci să devie fecund în întrepătrunderea de cultură ruso-română nu mai este repetirea vechilor formule teologice, ci nevoile noi și practice ale unei societăți care se transforma.

¹⁾ Dosoftei, *Parimile*, Iași 1683.

Deși Dimitrie Cantemir s'a bucurat de atenția mai deosebită a istoricilor și a istoricilor literari români în ultimul timp, totuși asupra acestei personalități a vechei noastre culturi predomină încă și acum concepții greșite; el nu este încă situat în adevărata lui lumină, nu se înțelege sensul operei sale. Același lucru se poate spune și despre șederea lui în Rusia și despre influența culturii rusești în opera lui. Unii istorici care au scris monografiile cuprinzătoare despre Dimitrie Cantemir sau i-au consacrat capitole întinse în istoria literaturii (N. Iorga, I. Minea, . . .) consideră că ideile lui s'au format la Constantinopol, unde și-a scris toate operele mai însemnate istorice și geografice, iar în ce privește activitatea lui de scriitor în Rusia, el a fost un exilat care a trăit izolat de societate și, în singurătatea lui, din lipsă de ocupație, s'a apucat să completeze operele lui erudite. Chiar în cultura românească autorul «Istoriei Imperiului Otoman» este considerat de acești istorici ca o apariție singulară, desprins din curentul de idei și preocupări a vechei noastre culturi, un om care a trăit între învățații străini, departe de țară, fără a o cunoaște și fără a se integra în cultura ei.

Toate aceste afirmații grăbite sunt lipsite de temei, ele dovedesc lipsa unei adânciri a studiului operei cantemiriene și lipsa unei cercetări a cadrului social în care a trăit acest învățat. Ideile conducătoare ale scrierilor lui Cantemir sunt de fapt o continuare a școlii cronicarilor moldoveni și munteni, în primul rând însă a celor doi Costini. Ele sunt mai dezvoltate, duse mai departe în cunoștințele lor, dar ca temelie sunt aceleași: și la Costini și la Cantemir aflăm ideea originii comune a Românilor, despărțiți în vremea lor în state deosebite, de asemenea și cultul clasicismului greco-roman, mândria descendenței romane. Și la cei dintâi și la cel din urmă este o încercare de a forma o limbă literară bazată pe moștenirea clasică și cu încercarea de a înlătura balastul limbii bisericești. De asemenea, se poate adăoga dorința de a face cunoscut poporul nostru lumii învățate străine, o operă de informare științifică având un substrat politic: desrobirea poporului român de sub jugul otoman.

Dacă «Descrierea Moldovei» a lui Cantemir poate fi socotită ca o continuare a descrierilor țării, în limba polonă, de Miron Costin, dacă «Hronicul Româno-Moldo-Vlahilor» este dezvoltarea în mari proporții a lucrărilor cronicarilor despre originea poporului nostru, nu mai puțin adevărat este că aceste scrieri de maturitate ale lui Cantemir au fost, în realitate, alcătuite în timpul șederii lui în Rusia. Numai acolo a găsit un mediu propice pentru scrierea și răspândirea unor opere de știință istorică și geografică. Departe de a fi un izolat, Cantemir a participat la lupta de reforme, măcar în partea culturală, în vremea domniei lui Petru cel Mare. Mai mult decât atâta, mediul cultural rusesc a schimbat orientarea spirituală a lui Dimitrie Cantemir, nu numai că a contribuit la maturizarea spiritului său, dar l-a transformat dintr'un filosof mistic

într'un cercetător științific. Se repetă, pe un plan mai vast, același fenomen pe care l-am întâlnit când am studiat pe Nicolae Milescu. Cantemir, ca și Milescu, a fost elevul Academiei patriarhale dela Constantinopol. De sigur, pe lângă învățământul teologic, se aflau în această școală și tendințe spre cercetarea filosofiei clasice și chiar a geografiei. Geograful grec Meletie de Arta științific, e mai ales o compilație după autori antici. Profesorul cel mai ascultat de Cantemir, acela pe care tatăl său îl adusese în Moldova, este grecul erudit și mistic Ieremia Cacavela. Sub influența lui scrie dialogul de morală ascetică: «*Divanul lumii cu înțeleptul*» (1697), lucrarea de metafizică în limba latină, întemeiată pe autoritatea revelației: «*Imagina sacrosantă a lumii*» (1700) și scrierea istorică în formă de povestire morală, «*Istoria hieroglifică*» (1705). Nimic nu vestește încă pe istoricul Imperiului Otoman, ce urma să fie tradus în cele mai însemnate limbi europene.

Momentul hotărîtor în schimbarea spirituală a tânărului scriitor a fost domnia lui dramatică din Moldova, care, precum se știe, n'a ținut decât un an (1710—1711). Faptul istoric important, din această scurtă domnie, este trecerea lui Petru cel Mare în Moldova, prima trecere a unei armate rusești în țările române pentru a le da ajutor împotriva Turcilor.

Tratatul dela Luțc, din 13 Aprilie 1711, încheiat între Petru cel Mare și solul lui Dimitrie Cantemir, Luca, al doilea tratat de alianță între Moldova și Rusia — cel dintâi fiind din 1656 între țarul Alexie și Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei — cuprinde declarația preliminară a lui Petru cel Mare sub semnătura lui: «*Noi Petru marele stăpânitor și țar făgăduim poporului valah să-l apărăm întotdeauna de toți dușmanii, pentru care am dat prezentul nostru privilegiu*», urmat de condițiile tratatului care stabilesc eliberarea Moldovei de sub Turci, sfărâmarea puterii politice a boierimii în favoarea puterii domnești ereditare în familia Cantemir.

Infrângerea dela Prut a făcut din domnul Moldovei un exilat. În prima parte a șederii sale în Rusia, Cantemir stă mai ales în Ucraina, făcând rare vizite în noua capitală a Rusiei, Petersburg. În această vreme (1711—1719) el credea încă în întoarcerea în scaunul Moldovei cu ajutor rusesc și scrie ca să dovedească primejdia turcească și importanța Moldovei. În timpul războiului turco-austriac (1716—1718), fostul domn încearcă zadarnic prin audiențe și rapoarte asupra situației din Turcia și a așteptărilor popoarelor supuse, să atragă pe țar în războiul deschis împotriva Otomanilor. Când supuse, să atragă pe țar în războiul deschis împotriva Otomanilor. Când Petru pleacă la Paris în 1717, el vede că așteptările lui erau zadarnice și că un nou războiu nu va avea loc. Dar activitatea neadormită a lui Cantemir cuprindea mari rezerve de energie; el schimbă numai țelul lor. Vine acum în mijlocul societății rusești, se așează la Petersburg, unde-și clădește o casă ce devine centrul lumii elegante și diplomatice, are legături cu oamenii politici, cu curtea și lumea învățată. Rusia reformelor îl prinde în marea activitate de clădire și schimbări. În a doua perioadă a șederii lui în Rusia (1719—

1723), Cantemir este numit senator și acesta nu este un simplu titlu — cum au crezut istoricii care nu cunoșteau organizarea Rusiei în acea vreme. Cei 10 senatori formau consiliul de miniștri al lui Petru cel Mare; prin intrarea lui Cantemir în minister (1721) el devine un sfetnic politic al țarului, unul din colaboratorii lui la opera de reforme care au schimbat aspectul Rusiei ¹⁾. Anume decizii ale Senatului sub semnătura lui Cantemir privesc legiuirea stării șerbilor, altele privesc titlul țarului, pentru care se aduc dovezi istorice din istoria Romanilor.

Nu este cazul aci să analizăm sensul reformelor din vremea lui Petru cel Mare, dar pentru înțelegerea participării lui Cantemir, e necesar să amintim că reformele sunt rezultatul pe de o parte a ridicării unei noi clase sociale, pomestnicii, slujitorii stăpânirii colonizați pe pământuri noi sau luate dela vechea nobilime. Această clasă sprijină centralismul monarhic. Pe de altă parte, creșterea producției grânelor și mai ales formarea manufacturilor, deschiderea drumului la Baltica și clădirea unei flote, au ca rezultat crearea unor legături comerciale și spirituale cu străinătatea. În cultura Rusiei se observă ca urmare a acestor schimbări economice și sociale răsturnarea vechilor valori: literatura religioasă cu spirit bizantin e înlocuită cu un învățământ de cercetări științifice: matematici, fizică, medicină, precum și geografie și istorie, care nu mai sunt discipline filosofice, ci de informație. În domeniul politic, cunoașterea țărilor vecine cu care se putea face comerț sau dela care putea veni vreo primejdie, era absolut necesară. În mijlocul acestor schimbări, Dimitrie Cantemir devenea folositor, măcar într'un sector al reformelor. De sigur, principatele Române erau interesante pentru Rusia, dar Cantemir era mai mult decât un specialist în chestiuni românești, el trăise ani lungi la Constantinopol și, lucru aproape unic, nu fusese în contact numai cu lumea grecească de acolo ci și cu cea musulmană. Știa turcește, arabă și persană, cunoștea manuscrisele scrierilor istorice, juridice, folclorice orientale, era unul din rarii orientaliști ai vremii. Pentru cultura rusească acest lucru era de un deosebit interes: lumea musulmană era în contact cu Rusia nu numai în Crimeea, pe atunci a hanului, nu numai la Marea Neagră, în Caucaz și în Asia, dar în însăși granițele Imperiului rusesc se aflau populații musulmane, vorbind limbi din ramura turcă. Cantemir a fost folosit din plin, grație cunoștințelor sale de orientalist, în vremea lui Petru cel Mare. El însoțește la 1722 pe țar în expediția sa dela Derbent pe malul mării Caspice și conduce tipografia volantă care răspândea manifeste în limba popoarelor din acele părți. Însoțit de o gardă călare face cercetări științifice în Caucazul Oriental, notează limita zăpezilor eterne, profilul munților, descrie temple, morminte, copiază inscripții în limbi orientale. Pe baza notelor lui profesorul german din Rusia, T. Bayer a publicat la 1726, în primul tom al Analelor Academiei

¹⁾ Actele senatului rus și știri despre participarea lui Cantemir, în colecția lui N. A. Voskresenskii, *Zakanodatelnie akti Petra I*, Moscova-Leningrad, 1945.

Rusești, disertația în limba latină «*De muro Caucaseo*» (Despre zidul Caucazului).

Chiar în timpul expediției din Caucaz se publică în limba rusă la Moscova, cartea lui Dimitrie Cantemir «*Sistema religiei mahomedane*» (Moscova, 1722), un fel de enciclopedie, nu numai a religiei mahomedane, ci și a literaturii, artelor, științelor, filosofiei, dreptului, învățământului, la popoarele musulmane. Este o carte rară, care e mai puțin cunoscută între scrierile lui Cantemir, de vreme ce nu figurează în colecția operelor sale publicate de Academie, dar ediția din 1722 ar merita să fie tradusă și republicată.

«*Sistema religiei mahomedane*» este singura scriere a lui Cantemir care a fost publicată în Rusia în timpul vieții lui. Istoria Imperiului Otoman, cu titlul întreg «*Istoria creșterii și descreșterii curții otomane*», o precede cu 5 ani (e terminată în 1717). Nici această scriere în limba latină nu este lipsită de contingente cu actualitatea epocii: e o lucrare terminată în timpul războiului austro-turc din 1716—1718, război în care Cantemir voia să atragă pe Petru cel Mare, pentru liberarea supușilor Turciei. Cartea a fost tradusă în rusește pentru țar, rămânând în manuscris. Autorul traducerii este elevul școalei latine din Moscova, D. Grozin. Deși constatarea din titlu, *creșterea și descreșterea* nu are valoarea filosofică ce i s'a atribuit, pentru că așa ceva nu rezultă din text, ea rămâne multă vreme o carte de informație pentru Europa în privința lumii otomane.

Cărțile de informație despre Români, scrise de Cantemir în Rusia, sunt mult cunoscute «*Descriere a Moldovei*» (terminată la 1716) în limba latină cu harta Moldovei, cerută de Academia din Berlin, dar care se adresa și învățaților ruși (Cantemir ia termeni de comparație, pentru stările sociale din Moldova, în cele rusești: răzeșii sunt odnovoțții din Rusia, puterea vechilor domni ai Moldovei e comparată cu aceea a țarilor), apoi așa numitul «*Hronic al Româno-Moldo-Vlahilor*», rămas neterminat la moartea lui Dimitrie Cantemir, la 1723. Această din urmă lucrare scrisă în românește, a fost precedată de o formă mai scurtă, «*Historia Moldo-Vlachica*», în limba latină, care se adresa lumii învățate din Europa, deci tot o carte de informare.

De sigur, toate aceste opere nu le-ar fi scris, dacă nu s'ar fi aflat în mediul cultural dela curtea lui Petru cel Mare, mediu care era el însuși în contact cu toată lumea învățată a vremii. Cantemir a ieșit din izolarea turco-moldovenească și a intrat într'o lume învățată, care l-a apreciat și l-a folosit. Aci stă secretul fecundității sale literare în timpul șederii lui în Rusia și explicația unui turn de fildeș al exilatului amărit trebuie categoric înlăturată.

Un episod puțin cunoscut, din activitatea lui Cantemir în Rusia este participarea sa la lupta religioasă care s'a dat pentru conducerea bisericii rusești în vremea lui Petru cel Mare. Am spus că, în prima perioadă a reformelor, țarul s'a folosit de elevii și urmașii lui Petru Movilă dela Academia din Kiev, care reprezentau un element mai progresist, mai învățat, decât clerul moscovit cu vechea tradiție bizantină. Dar în 1720 Petru avea acum la îndemână o nouă

generație de clerici cu învățătură și vederi care depășeau pe acelea ale scholasticilor dela Kiev, adevărați colaboratori ai operei lui de reforme. În fruntea acestora se afla un scriitor și polemist de talent, autor de studii politice, Theofan Procopovici. Dimitrie Cantemir n'a putut însă urma această treaptă a reformelor, în parte din motive personale: el păstrase încă din Moldova legături cu Academia din Kiev, în Rusia era prieten cu Ștefan Iavorschi și cu Teofilact Lopatinski, rectorul, din vremea aceea, al Academiei din Kiev. Dar poate sunt și alte considerații ce trebuiesc ținute în seamă, ca să explicăm atitudinea lui Cantemir: el nu vedea cu ochi buni laicizarea crescândă a culturii rusești, mai ales despărțirea de Orient și apropierea de Occident, pentru că socotea că aceasta înseamnă o părăsire și pe plan politic a intervenției Rusiei în favoarea creștinilor ortodocși. De aceea mai ales a scris acea polemică viguroasă în latinește (tradusă și în rusește), care a circulat atunci mult în Rusia, «*Loca obscura*», îndreptată împotriva lui Theofan Procopovici, la anul 1720, tocmai în anul când acesta reformează sinodul. Theofan este acuzat de Cantemir că este *protestant* și influențat de studiile sale din Germania, deci a depășit planurile lui Petru, care nu urmărea introducerea protestantismului în Rusia, ci numai de a împiedeca biserica să devie un element de opoziție împotriva progresului societății.

Polemica lui Cantemir împotriva lui Procopovici a fost un avertisment, dar ea n'a scăzut trecerea de care se bucura fostul domn pe lângă Petru cel Mare și nici nu l-a împiedecat să colaboreze mai departe cu dânsul. Ea arată însă, că el reprezenta în Rusia reformelor, un anumit punct de vedere legat de origina sa din Moldova, de cultura și de politica de acolo.

Scriitorii români care au avut legături cu Rusia în secolul al XVII-lea și la începutul celui următor înseamnă, după cum s'a putut vedea, un moment din cele mai interesante ale vechei noastre culturi. S'ar putea adăoga și alte câteva nume la acele a căror activitate am schițat-o, în acest studiu (Varlaam al Moldovei, Udriște Năsturel, frații Corbea); toată această colaborare se poate explica numai în cadrul reformelor, a schimbării societății și a culturii rusești din acea vreme. Scriitorii români, istorici, geografi sau teologi progresiști, au aflat în lumea rusească un mediu favorabil, înrudit cu cultura și problemele ce frământau lumea românească, dar în același timp și un câmp fecund de activitate și de influențe. Este vorba, prin urmare, de o colaborare culturală, al cărei studiu învie paginile, altfel destul de veștede, ale istoriei vechei noastre literaturi.

MLĂDIȚE NOUI

SOLO JUSTER

MUNCITOR ȘI POET

*Intre patru pereti
înalti și reci,
In fața unui birou
gemând
sub dosare
zeci și zeci?
Nu, acolo nu mă găsești pe mine!*

*Eu sunt văpaie,
cântec
și țărni în zare!*

*Mă scald
în al flăcărilor
fierbinte râu
Și 'n palmele crăpate
Imi încolțesc
boabele de grâu.
Da, acolo mă găsești pe mine!*

*Cu pumnul meu
lângă al tău
hotar*

*In calea
pântecoșilor ridic un
stăvilar.
Da, acolo mă găsești pe mine!*

In uzină,
tovarăşe,
alătura de tine
Condeiful meu i-un deget
ce scrie
cu vâpaie
Şi negrul
prafului
de cărbune
Ziua de mâine
Ziua mea şi-a ta e!

I000

*Cu aripi ca de smei,
In pumni barosul sburdă
Năprasnic trăznet-cade
Smulgând din fier
Un fulger
Și-o mie de scântei.*

*Din scrașnet de motoare
Și icnete din piepturi,
Trimite sol-uzina
Ogorului fârtat,
Un zâmbet de metale
Și-o mie de tractoare.*

SECERIS

Hei tovarăși,
tovarăși.

Strângeți
pumnii,

iarăși,
E vremea secerișului!

Strângeți
pumnii

pe coasă,
In fațtul răsăritului,

Să dăm sărăcia
afară
din casă!

Sus
tălpile, desculțele,
sus!

Ca spicul
urcă
pana 'n soare!

Și hăue
vlea 'n cântece
de tractoare!

Să adunăm
d'avalma
hectarele

Să strângem frăția,
să strângem hotarele!...

E fierbinte
vântul, și cerul
și pământul,

Dar mai fierbinte-i
 vrerea
 și pumnul!...
 Hai, smulge-te
 din balta
 trecutului,
 Hei, tovarăși,
 tovarăși,
 strângeți
 pumnii
 iarăși.
 E vremea secerișului!
 Strângeți
 pumnii
 pe coasă

In faptul răsăritului
 Să dăm sărăcia
 afară
 din casă.
 Tovarășe,
 alungă fețele ceții
 Și cosește dărz
 și spulberă eretii!

CORNELIU LEU

A R T A

Pierdut în urma veacului,
la pândă,
cu ochi de sfinx
și șuer de reptilă,
neputincios,
se sbate
— mătă blândă —
când lațul vremii — cerber — îl cuprinde
hidosul « domn » ;
rânjește
și vrea milă.

Il știu,
îl știu acum,
și-l știu prea bine ;
nu după burtă,
nu după inele,
nu după frac,
dolari,
sau mahmudele ;
ehi, ehei, băieți,
de mult schimbatu-și-a el părul...!
năravul însă,
nu !
cu dinții-l ține.

Eu
i-am simțit veninul,
mușcătura,
m'au sfredelit privirile turbate,
când îi mustea de spume gura

spunându-mi :
vrem « om liber »
vrem « dreptate ».

Cu brațul
— șarpe —
mi-a cuprins grumazul,
cu vorbe
— viespi —
auzul mi-a 'mproșcat ;
mi-a povestit cum bate 'n țărniță talazul,
cum luna strălucește 'n poezie...
coclită cheie mi-a trimis — solie
să 'ncuie inima,
șubred lacăt...

Și mi-a vorbit de rosturile artei,
de harul ei divin,
predestinare,
de josiția lumii,
vraja foamei ;
« sublim purificat,
artă,
uitare »...

Imi mirosea a hoit împrejurimea,
cuvintele
îmi viermuiau în carne
și,
spartă,
vocea nu 'nceta să toarne
venin,
ascuns în :
« artă pentru artă ».

Eu, însă, începui
să râd deodată,
cu'n hohot nesfârșit,
hohot turbat ;
zărisem cu cămașa simplă
fracul,
și buzele crispate
'n S. dungat.

*Am hohotit
Și l-am trimis la dracu.*

II

*Atuncea mi-a ieșit în cale,
OMUL,
l-am cunoscut,
dospea în el mireasma
de mladă tânără ce 'nalță pomul,
când rădăcini-adânci, înfige 'n lut.
Ehei, băieți,
de 'ndat' l-am cunoscut.*

*Sta la picioarele-i pământul
și mâinile-i erau plămădă
de vremuri noi.*

*Mladă,
în privirea plină
ți creștea gândul
spre mai bine,
citea dintr'o carte cu scoarțe roșii.
Atunci,
începură să cânte cocoșii
vestind viață nouă;
rouă,
sufletu-mi s'a deschis
și s'a umplut trăgând în piept
prezentul:
— Hei tovarășe, hei!
— Ce-i?
— Spune-mi, rogu-te ce lumină
te 'nsenină?
(corbii trecuți
mai croncăneau în zare:
« sublim purificat,
artă,
uitare »)
ce faci aici,
hei, spui?*

— Imi înroșesc inima la forja Partidului.

III

Așchiile sboară,
 nicovala se tânguie ;
 încheieturile au început să-l doară
 și ucenicul cu mâinile — funingini
 băiguie.
 Ține bine !

Voința și-a strunit-o meșterul
 — oțel —
 și 'n el
 fierb roadele faptelor pline ;
 mâinile-i mari s'au încleștat vârtos
 pe coada de baros,
 și lovește.
 Ai grijă,
 nu scăpa din clește !

Și el începuse să se nănoaie
 cât îi de meșter
 l-au trecut sudorile
 — ploaie —
 dar nu !
 N'auzi și tu
 cum bate Ion pe nicovala lui ?
 De ce să poată el mai mult ca noi ?
 Hai, ține,
 cu steagul roș la căpătâi
 și pernele ți s'or părea mai moi.

Discret,
 strungul desbracă fierului haina de șpan
 și-l lasă 'n grația lui lucitoare ;
 alamei,
 îi lustruește fețele mai avan
 de crezi că ai strunjit o bucată de soare
 Ehei . . .
 e frumos să-l privești cum își plimbă cuțitele
 cum le'nfige 'n materie și aspru juipoaie ;
 e frumos să-ți înșirui clipitele
 înflorindu-i metafore pe fața bălaie.
 Dar transmisia scapă,

cuțitele stau țepene.

— Strungarul

injură

și prinde sdravăn la ruptură.

— Injură, spui?

— Da.

Mai sunt trei zile de întrecere

și nu-i vreme de alegere

știi tu câte norme se 'naltă 'n gândul lui?

IV

Ehei...

și câți nu mai sunt...

De unde să încep a vorbi despre faptele lor,
despre faptele oamenilor?

Din sideful negru al cărbunelui

ce-l smulg în adânc de abătuj,

din soarele furnalului

ce-asvârle foraj după foraj,

din nemaicunoscutul fior,

șfredel de zări,

când,

pe tractor,

Ileana a rostogolit prima brazdă?

Răspunde, gândule, răspunde,

de unde?

Munca-și întinde brațele de mamă

oriunde îndemnul o chiamă;

dar mamă mai bună ca 'n țară la mine,

puține-au cunoscut,

puține.

Iși crește pruncii,

oamenii muncii,

spre zări de progres,

în scutec țesut des

din fir de libertate

— Noroc mă frate

hai,

aici ți-e locul!

— Te-avântă suflote,

pornește-ți tocul!

Tovarăși de 'ncordări și bucurii,
m'am aciuat în inimile voastre sângerii,
în inimile pădurii de nume
ce 'nmănunchează o nouă lume ;
cu ea să-mi cioplesc versul,
să gâlgâie seva ce va 'nroși universul.
Să mă știu pe 'ntinsuri de câmpie
în pumni strânși,
în svon de melodie.
Să mă știu în patru zări de lume
îngropând o viață ce apune.

Să mă știu popor de milioane
'nălțând kilometri 'n diagrame.

Să mă știu cu gând curat de rouă
mergând pas la pas în viață nouă,
să pășesc dintr'al multimei clocot
și să fiu cu toți un singur ropot
construind vârtos o nouă soartă.

Ei,
atunci pot spune:
Asta-i artă!

FOCUL DELA FOLTINEȘTI

- Mărie, fă Mărie!... Ia vino, fă, o fără...
— Acuși, țaț'Anică. Și cele două vecine, despărțite doar de uluca veche a gardului, au început să vorbească, când mai tare, când mai încet:
— Și zi așa fă? Cu muncă voluntară...
— Apăi, așa să hotări, la adunare. Numa' Ilie Pricictoru și Stan Tărăță n'au vrut. Zăceau că ce ne trebuie Cămin Cultural, că n'avem bani și costă prea mult material, că oamenii n'au timp, că dacă n'am murit fără el până acum, nici de-acu' n'om muri. Da' a sărit lumea cu gura pe ei ș'a tăcut mâlc... De Luni s'apucă la treabă... Ice că-l pun lângă monumentul dela Primărie, că-i mai la mijlocul satului.

— Ion al meu zice că și statu ne ajutură cu lemn. Au și planu cum să-l facă. L-a adus Pătru lu' Drăgoi dela Craiova. Auzăi dela Lisaveta că la întâiu Mai o fi gata.

Și din vorba celor două sătence din Foltinești s'ar fi putut desprinde multe lucruri puse la cale de obștea satului. Erau semne că lucrul pornește bine. Țăranii muncitori își înființaseră Căminul de un an și ceva. Echipele lor artistice erau cunoscute în toate satele din jur. Localul însă lipsea. Această chestiune fusese pusă pe ordinea de zi a unei ședințe de Partid. Toma Luțescu, om din sat, care lucrase până la vremea pensiei la Industria Bumbacului din București și venise acum să-și petreacă bătrânețele în casa ginerelui său Pătru, primise sarcina de a vorbi oamenilor privitor la zidirea casei pentru Cămin, într'o adunare generală.

Mulți dintre cei care nu vedeau cu ochi buni lucrul început, șopteau:

« Așa, care a stat în pușcărie să ne învețe pe noi? ».

Intr'adevăr, Toma Luțescu fusese închis pentru că era cum spunea satul « bolc evist ». Oamenii știau că este greu. Câte unul mai slab de curaj da dreptate fostului perceptor, Ilie Dumitran:

— De, măi Gheorghe, știi eu? I-adevărat c'am stat agățat de multe ori de fereastra școlii, pentru a vedea pe fii-mio jucând în piesă; da' cu ce să-l facem? Nu știi ce greu încropii eu acum zece ani ai patru pereți, în care stau? Și Gheorghe Țândău, directorul Căminului, îl lua în zeflema.

— Păi, tot așa de greu ș'a făcut casa și naș'to, Tărăță, săracu. Parcă-l văd cum căra pământ, să-ți ajute, pentrucă și tu îi ciolisăi la grinzi toată vara.

— A avut un bou bolnav, da' ar fi venit.

— Ca să fure, noaptea, lemne din pădurea statului era boul sănătos. Mă Dumitre, așa-i omul: îi spui că laptele este alb și el o țâne înainte că-i negru. Tu nu vezi că ăștia trăiesc numa pentru ei? De-ar putea, ar lua zece piei de pe omu' sărman.

— Asta așa e. Și ca Dumitru Ciucă gândea și Ion Vărtosu și Radu Melinescu și Dincă Brebenel, finii lui Stan Popescu, poreclit de sat Tărăță, pentrucă în mămăliga dată vara celor ce îi munceau cele douăzeci de hectare de pământ lucrător băga mai mult tărățe decât mălai.

Dela adunarea satului, din acea Miercuri, când vântul începutului lui Ghenarie șfichiuia obrazul oamenilor ce ieșeau dela consfătuirea din școală și până Luni, Toma Luțescu, «bolcevistul» închis pe vremuri și Gheorghe Țândău, directorul Căminului Cultural, au bătut la fiecare poartă. Singure, casele chiaburilor n'au primit vizita celor doi foltineșteni.

Sâmbătă dimineața, Ilie Dumitru, întâlnind așa, ca din întâmplare, pe Gheorghe Țândău, îl opri în drum:

— Mă Gheorghe, m'am gândit că tot voi aveți dreptate. Am de gând să vă dau o mână de ajutor. Să mă ai în grijă... o pereche de boi și carul...

— Om vedea, dom'le pricitor.

— Ce-«om vedea» mă, că tot muncitor să chiamă că sânt și eu și la mine n'a venit nimeni să mă întrebe dacă viu să v'ajut sau nu.

Lui Gheorghe îi sta pe limbă să-i spună că munca lui se mărginea la a strânge plocoane — ouă și găini — dela nevoiași. Tăcu însă. Nu voia să și-l facă dușman pe față dela început. Și privind în urma lui, scrâșni o injură între măsele... «Mama ta, de vulpe bătrână! Cine știe ce-ți mai cloște țeasta...». Gheorghe se hotărî să fie mereu cu ochii la el.

Având puțină treabă pe ulița lui Toma Luțescu, se abătu și pe la el. Bătrânul, cu ochelarii pe nas, citea «Albina». Gheorghe îi spuse despre întâlnirea lui cu Ilie, și Toma îl privi lung pe sub ochelarii legați cu sârmă.

— Nu-ți băga în câr cu ăștia. O să caute ș'asa să încurce treaba. Cu săracii, tovarășe, să stai de vorbă; pentru ei este nevoie de Cămin Cultural. Ilie Dumitran care a furat de-ajuns din munca altora nu mai poate să învețe azi, la bătrânețe, ce e aia cîinste. O să se găsească ac pentru toate cojoacele.

Vorba trece dela una, la alta. Cuvintele luptătorului bătrân cad în sufletul directorului cum cade roua peste grădina însetată de ploaie.

— Mulțumesc pentru sfat, tovarășe Toma și noroc!

— Noroc! frate Gheorghe.

Directorul Căminului o luă pe ulița către școală. Iar Toma Luțescu, singur cu cărțile și ziarele lui, își sui tacticos ochelarii vechi pe nas, citind mai departe despre lucruri pentru care fusese bătut și închis odinioară.

— In vremea asta, la Leana lui Gheorghe Țândău, care se făcuse parcă mai frumoasă după ce născuse la dispensar un dolofan de băiat, veni, așa, ca să mai schimbe o vorbă, două, și mai ales să-i vadă odrasla, cum zice dumneaei, baba Dina, moașa care tăia buricul nounăscuților pe așchie de lemn sărită 'ntâi din secure și pe ban de argint « ca să aibe noroc ».

— Să-ți trăiască, Leano maică, că făcuși ce făcuși și nu vruși să ți-l moșesc. La « Dispinsar » acum, de! biata baba Dina nu mai e bună.

— Mătușe Dină, nu te supăra, da' acolo este altfel... curățenie, leacuri, doftori și moașă cu școală... Imi pare bine că m'am dus. Poate nici nu știam să mă duc, dacă n'auzam conferința într'o seară la Cămin.

— Mă omorîți toate cu Căminu'. Parcă v'a făcut Căminu cu ciobu. Zăcii că ăia au școală? Tu nu știi, Leană neică, « teoria ca teoria, practica te omoară » și eu am practică, slavă domnului.

— Mătușe Dino, să-ți spui drept, mi-era teamă să nu pat ca Paraschiva lu' Ionete Paveliu, de rămasă beteagă după nașterea fetii și boli până o băgară în pământ.

— Așa i-a fost scrisă.

— Nu mătușe, așa i-a fost mințea, că n'a căutat om cu știință pentru o treabă ca asta.

Baba Dina oftă adânc, sculpă de trei ori spre copil, pe semne « să nu-i fie de deochi » și adăugă:

— De maică, văd că Gheorghe al tău să dă dea-păstrăgala, să facă cu comuniștii lui Cămin Cultural. Să dea Maica precista să fie bine, dar nu-m vine să cred, că prea vor să schimbe obiceiurile noastre vechi. Auzi tu, dispinsar când toamna'ăi care vorbesc de el au fost trași de unde-i pusă Dumezău de mâinile babei Dina, așa pline de bălegar cum sânt ele.

Și baba, dânddin cap ca un cal, care să apără de muște, ieși pe ușă fără a-i da barem bună ziua.

Despre vizita acestei moașe fără diplomă, Leana, prinsă de grijile casei, uită să-i spună lui bărbatu-său.

Trase cu tânjala după cai sau boi, lemne drepte de gorun, lungi de zece, doisprezece metri, numai bune pentru construcție, începură, de Luni, să se îngrămădească în fața Primăriei. Pentru fundament aveau cărămida rămasă dela clăditul școlai elementare.

Luna lui Ianuarie era sorocită pentru adunare de material. Odată cu venirea unor zile mai călduroase aveau să se apuce de săpat la șanțurile fundației, ca apoi să înceapă clăditul. Unde era nevoie de un îndemn, de un sfat, de-o lămurire, fostul lucrător din boiangeria industriei de bumbac

era prezent. O întâmplare abătu întru câțva grija oamenilor dela lucru. Intr'o zi, la Primărie; Ilie Dumitran, venit fără nicio treabă, lucru pe care-l făcea de-altfel în fiecare zi de când fusese dat afară dela Percepție pentru luare de mită, căută ceartă lui Mitru lui Stancu.

— Și așa, Mitre, vă găsiți voi, ăștia tinerii, mai cu moț. Văd că tu ești capu' tineretului. Nu-l faceți, bă! Așa, din senin nu iese casă.

— Mă, nea Ilie, veziți de treabă. Nu te-am întrebat de vorbă, nu-mi răspunde. Cu de-ai ca dumneata nici nu vreau să stau la taifas.

Ilie Dumitran supărat de răspunsul tânărului sări ca ars:

— Derbedeu și neam prost a fost tac'tu, derbedeu și neam prost și tu!...

Oamenii auzind gâlceava, se apropiară.

— Ce-i făcuși, Mitre?

— Nimic, nea Gore! Fostul perceptor, luat de câțiva țărani într'un colț, furios, învârtea pumnul deasupra capului:

— Ți-arăt eu ție, golanule!

— Golan, că n'am furat nici banu' statului și nici n'am păsuat oamenii la dări pentru ouă și curci. Ți munțeam degeaba pe vremuri. Acu' s'a dus găina care făcea ouăle mari. Țăranii căutau să-l oprească:

— Mitre, dă-o dracului; lasă-l în pace!

— Ce să las, nea Petre, nu este el ăla de spunea mai anțărț că o să ne puie comuniștii să mâncăm la cazan?... Nu este Ilie Dumitran ăla care căuta să ne împiedece când ne hotărîsăm să împărțăm moșia boierească? și întorcându-se spre Ilie, perceptorul, își scuipea neșagul:

— Crapă fierea 'n tine că s'a dus huzurul pentru de-alde voi, găinarule!...

Săracii își frecau mâinile. În sfârșit, unul de-ai lor spusese în față fostului perceptor ce gândea satul despre el. Cu Mitru lu Stancu, Ilie Dumitran avea o racilă mai veche. Acesta fusese contra feciorului fostului satrap al Foltineștenilor când ceruse să intre în organizația tineretului din sat. Ilie Dumitran încercase cu fiul său peste tot. În cele din urmă îl dete la liceul « Frații Buzești », unde Ioniță reuși să facă trei clase secundare. Dar se săturase foarte repede de învățătură și acum își cheltuia timpul între trândăvie și cărciumă.

Întâmplarea dela Primărie avu ca urmare un atac, într'o seară, asupra lui Mitru. După cum s'a aflat mai târziu, Ioniță, băiatul perceptorului, a pândit la un colț pe Mitru, seara, când ieșise dela o ședință, și-i înfipsese cuțitul în spate. Noroc că hainele groase și cojocul ogoiseră puterea loviturii și tăietura n'a fost prea adâncă. În urma acestui fapt, Toma Luțescu, strânse oamenii și le spuse:

— Tovarăși, unul de-ai noștri a fost junghiat. Cei care ne vor răul stau ca lupii la pândă. Trebuie să fim cu ochii în patru. Bogătanul e iarbă rea, e pir, pe care anevoie îl scoți din țarină.

Lupta mocneă surdă între cele două tabere. De o parte chiaburi, de cealaltă sărăcimea, iar la mijloc stăteau în cumpănă pumnul de fini al lui Tărăță și Dumitran și câțiva dintre țăranii mai înstăriți.

Căldura veni mai de vreme decât se aștepta Gheorghe Tândău. În luna lui Făurar șanțurile fundației fură săpate și temelia pusă. Lemnul cioplit sclipea, alb-gălbui, în bătaia soarelui călduț. Câteva albine, ieșite pentru prima oară în anul acesta din știubeie, căutau în așchiile albe sucii dulce al vieții.

La județ se aflase de activitatea oamenilor din Foltinești.

O echipă dela fosta întreprindere « Andreescu-fii », astăzi naționalizată, sosi într-o Duminecă în sat. Din camionul cu care venise echipa începură să fie descărcate lăzi cu cuie, scoabe, fierărie — necesare construcției Căminului.

Copiii, în mintene seine, sgâiau ochii printre uluci la muncitori. Chiar burii fierbeau.

Șezătoarea din Dumineca aceea fu plină de bucurie. Muncitorii au cântat și au recitat, iar Foltineștenii, cu dansurile lor, au completat programul. La sfârșit, învățătorul Gică Iovan, în cuvinte calde, a mulțumit muncitorimii pentru grija cu care sprijină satele. Ultimele cuvinte, în care Iovan arăta că acesta e drumul deschis de Partidul clasei muncitoare, au fost acoperite de lungi aplauze. Hore de înfrățire s'au încins apoi și bătrânului Toma Luțescu îi tremurau ape încheoșate sub pleoape privind la săracii satului, cum înconjoară cu dragoste grupul muncitorilor. Cât dorise el ziua aceasta!...

Venirea muncitorilor în Foltinești a avut ca urmare o întrecere între oameni la zidirea Căminului. Ei știau că nu sunt singuri. Doar cei doi chiaruri și câteva coade de topor priveau cu ură cum crește clădirea. Majoritatea celor șovăielnici trecuseră până la urmă de partea celor mulți.

Bârnela de gorun cioplit se încheiau. Bărbați în foată puterea și tineri, în frunte cu Mitru, vindecat de împunsătura de cuțit, urcau pe umeri vânjoși construcția, spre soare, cântând.

— Hei rup! Heei rup! și grinzile grele, trase pe scripeți de funii groase și lanțuri, se ridicau tot mai sus.

— Ca la Bumbști, frate Ioane.

— Încă una, Ghiță.

— Heei rup! Câteodată primăvara plătea bir iernii care își flutura în vânt rarii fulgi de nea.

— Nu-i nimic, tovarăși. Viața-i caldă, măi copii. Toma Luțescu, cu alți tovarăși din Partid erau în frunte unde lucrul era mai greu, cu gluma și cu umărul alături de tineret. Și când oboseala își lăsa scrumul peste mușchii de oțel, un cântec vijelios, « Porniți înainte tovarăși... », turna apă vie peste inimi. Tărăță și Dumitran treceau din ce în ce mai des prin fața Căminului. Cu capul aplecat, privind pieziș la cei ce munceau, cei doi duceau pe umeri ura celor ce nu mai putea suge vlaga acestor oameni. Câteodată, un tânăr striga printre două grinzi altui tovarăș de muncă:

— Mai repede, Costine, că dacă ești vrednic te lăsăm să joci rolul chiarului din « Capra Zamfirei ».

Cel strigat prindea înțelesul:

— Ba l-o juca nea Tărăță, că-l știe pe dinafară fără să-l fi cetit.

Stan Popescu zis Tărăță, simțind biciul vorbelor peste obraz, o lua mai repede la picior.

Șezătorile din zilele de sărbătoare erau parcă mai frumoase ca 'nainte. Undeva, la București, cineva scrisese în jurnale despre ei. Câțiva erau pome- niți și cu numele. Pentru munca lor îndârjită primiseră, gratuit, un aparat de radio și o bibliotecă de o sută de volume. Seara, până târziu, era lumină la școală. Oamenii, obosiți de munca unei zile, se odihneau, citeau, sau ascultau vești din alte părți ale țării. Iși dădeau seama că prin ceea ce fac sunt ca un fagure de albine lucrătoare în mirele stup al Republicei.

*

Intr'una din zile, un om în haine ponosite de târgoveț apăru pe ulița mare. Căinii, legați, smuceau lanțurile lătrând; cei slobozi se repezeau să-i sfărtece pantalonii. În dreptul casei lui Marin Clăcașu, încolțit de potâi, omul, se rezemă cu spatele de-un gard și, disperat, învârtea o nua prin față. Auzind atâta larmă, Marin, care tocmai intrase în grajd să arunce un snop de coceni în ieslea boilor, ieși la poartă.

— Nii, javrelor, ce vă apucă?! Mars!... Mars, Lupu! Căinii, fugăriți, își retraseră armia pe după colț, pe ulița lui Matei Birbă-Lată, botezat de săteni « buiestrașul » pentru mersul lui mărunț și teapăn. Marin, după ce goni căinii, se uită lung la străin.

— Io-te! Nu ești tu, vere Liță?!

— Eu sunt, vere Marine. Am venit să văd ce face mama Varvara și să dau ș'un spectacol pentru sat. Cred că ai auzit că sunt artist mire. Lucrez chiar cu supranaturalul.

— Ești artist? Foarte bine! Uite ce casă frumoasă ridicăm noi pentru serbări! Uite, colo, în dreapta primăriei. Avem acum dintr'ai noștri artiști care nu lucrează cu ăla, cum îi zăsăși, da' fac piese de ț-e mui mare dragu', dintr'o carte, « Indrumătoru' ».

— Lasă, neică Marine, numai să vedeți ce fac eu după ce voi aranja treburile. Ce spectacol! În capitală toată lumea mă știe.

— O fi, Liță. Ce să ză? Da' cum îi zăsăși la ăla cu care lucrezi?

— Supranatural! Și Marin Clăcașu începu să-l repete în gând pentru a-l întreba pe Gheorghe sau pe învățător ce e ăla. Liță își luă ziua bună și plecă spre maică-sa, iar Marin, trântind poarta, plecă spre Cămin măcinând în gând vorba neînțeleasă. În curtea lui Milică Vrăbiete, un cocoș cărâi a pericol, speriiind găinile risipite în căutare de hrană. Oamenii aflară dela Clăcașu despre venirea lui Liță. Gică Iovan îi lămuri ce este « supranaturalul ». Aveau, de altfel, și pe limba lor un cuvânt pentru meseria lui Liță Gălbinașu: « șarlantanie ».

*

Nouvenitul în sat se abătu într'o zi și pe la Cămin să vadă cum lucrează oamenii. Nelu lui Vlăduț Plomadă nu avu răbdare:

— Domnu' Liță, nu vrei să ne înveți să facem și noi o piesă cu «supranaturalu»?

Liță nu știu la început ce să creadă. Vorbea serios flăcăiandrul sau îl lua a proasta, peste picior? Se lămuri însă repede când auzi pe un altul care sta călare pe-o grindă:

— Petre, aruncă-mi o «supranaturală».

— N'am decât «Naționale».

— Poate are domnu' Liță, că vine din capitală. Gălbinașu își dete seama și plecă încruntat spre casă. În urmă-i, un hohot de răs puse punct întâlnirii lui cu șantierul satului. Pe drum îl întâlni pe vărul său Marin Clăcașu.

— Hai noroc, vere Liță! Da' ce-ai că te văd necăjit?

— N'am nimic vere. Și Liță căută să plece mai departe.

— Mă Liță, ce drac de meserie ți-ai ales și tu? Las-o măi vere, că oamenii vor azi lucruri mai bune, mai adevărate. Tu nu vezi că lumea se schimbă?

— Povești, Marinică neică, povești. Vino când oi da spectacolul și o să te minunezi.

— Vere, vere, ești om bun de muncă. Măi frați-mi-o, fă și tu ceva care să fie de folos și ție și altora. Te știam înainte de a pleca din sat băiat de treabă. Mi-ar pare rău să te pierzi. Vezi tu ... sângele apă nu se face!

— Nu-mi duce grija. Sunt destul de copt la minte să mă pot conduce și singur. Sunt freat de lume mai mult decât tine. Ține-ți povata pentru alții mai proști. Și Liță plecă, lăsând pe Marin în mijlocul drumului uitându-se a milă în urmă-i; în urma lui Liță, tovarășul de joacă din zăvoaiele de odinioară ale Amaradiiei.

*

În Aprilie, Căminul a fost tencuit și văruiat în interior. Pavoazat și împodobit, strălucind în soare, aștepta armindenul pentru a se face început șezătorilor în noua clădire.

Varvara Gălbinașu îi spusese lui fiu său, Liță, că treburile nu-i mai merg așa ca pe vremuri. În sat se ținuseră conferințe în care se spunea că descântecul și vrăjitul nu au niciun rost. Și, azi, fetele nu mai vin cu rățoiul sau puica neagră să le caute «ursitu», sau să le facă de dragoste. Câte una mai pică, din an în paști, și aia din altă parte.

Ilie Dumitran și Stan Tărăță legară repede prietenie cu feciorul Varvarei vrăjitoarea și adeseori, seara, până spre cântatul cocșilor, întârziatul pe drum ar fi văzut la fereastră lui Stan sau a fostului perceptor, umbra lui Liță Gălbenașul, marele artist poposit în Foltinești.

Cu trei zile înainte de paști, Liță vorbi cu Gheorghe Țândău despre spectacolul, cum îi zicea el, pe care voia să-l dea la orele trei după masă, în prima zi de sărbătoare.

Directorul, după ce-l ascultă, îi zise:

— Uite, Liță, eu nu pot hotărî singur. Hai cu mine la Partid și-om vedea. Aci, tovarășii hotărîră să-l lase:

« Bine, noi știm că ești pe o cale greșită, dar pentrucă ești de-aici, din sat și ai copilărit cu noi, vrem să vedem până unde ai ajuns. Noi, avem însă la școală serbarea Căminului, și după serbare tineretul o să facă horă; așa că lume prea multă nu s'o bulugi să te vadă ».

— Nu-i nimic, merge fiecare unde-i pofteste inima.

Și Liță plecă, supărat că Gheorghe nu vruse să-i dea deslegare singur și mai ales că serbarea Căminului Cultural se ținea, încurcându-i socotelile, în care era trecută nădejdea multor « pițule », cum îi plăcea să spună.

Vre-o câteva ceasuri mai târziu, gardurile ulițelor din Foltinești, fură bălțate cu afișe scrise de mână:

«Duminică 24.IV, ora 3 după masă, la domnul Stan Popescu « Mare Spectacol » dat de Niculiță Gălbinașu, elevul marilor fachiri din India ».

Lițerele, lăbărțate pe hârtia de împachetat, cumpărată dela cooperativa satului, păreau niște bube violete pe coala care supsesse, setoasă, cerneala.

În Dumineca aceasta, în care Liță își pusese toată nădejdea, în șura lui Tărăță, Varvara, doftoroaia cu leacul în descânt, răsufla greu, scuturând cele peste 100 de kile. Ilie Dumitran și Tărăță cu nevestele, baba Dina și trei fini de-ai lui Tărăță, neam cu Liță dinspre partea mâne-sa, stau care pe bănci, care pe scaune mici cu trei picioare, așteptând să mai vie ceva lume.

— Blestemu lu Dumnezeu! Auzi tu să nu mai țână postu'. De aia a făcut-o sfântu' pe lăptăreasa aia măgăriță. Și tata Ioana, nevasta lui Tărăță, amintindu-și că și ea mâncase carne în Vinerea Mare, continuă făcându-și cruce:

— Doamne, iartă-mă, că mulți păcătoși mai sunt pe lumea albă! Baba Dina, crezând că Ioana face cumva vreo aluzie la comuniști și la cei care ascultau acum piesa de teatru la Cămin, duse mai departe șirul vorbei:

— A'nebunit lumea! E apocalisu', maică! Liță vedea cum trece timpul fără ca alți oameni să deschidă ușa la șiră. Păcat de gologanii cheltuiți cu hârtia și cerneala. Numără poate a 20 oară pe cei veniți să-i vadă măiestria. Sunt tot numai nouă și cu el zece. Intr'un târziu, când dela hora flăcăilor s'auzneau chiuitori pânăici, văzând că și cei prezenți dau semne de plictiseală, se hotărî să 'nceapă.

« Banul care dispare », ouă sparte într'o pălărie veche a lui nea Stan — pe a nouă n'o dete de teamă să nu i-o strice — prestidigitație efină de bălci. Cu un pistol cu capse vru să le arate că tâmpla dumnealui rezistă la glonț. Acesta era numărul, cu care credea că va uimi pe cei prezenți. Eși prost însă, din cauza unei javre de cățel de vreo trei luni care se strecurase în șură, mirat pe semne de înțepeneala momânilor de pe scaune și care la prima pocnitură o luă la fugă schelălăind, printre picioarele celor de față.

Așa s'a terminat « marele spectacol » dat în șura domnului Stan Popescu din Foltinești. Ajuns acasă, Liță, cu spume la gură, înjura pe Gheorghe Tândău

și Căminul Cultural, crezând că nenorocul de-acolo i se trage. Ura îi întuneca mintea și nu-și dădea seama că erau cauze mult mai adânci care îi stricaseră socotelile. Varvara, căută pe corlată un porumb și pe cârpător neras de cocă de câteva luni, începu să înșire boabele, boscorodind: « Patruzeci și unu de bobi, patruzeci și unu de frați, să-mi spuneți, să-mi dați... »

Echipele Căminului Cultural se pregătiseră îndelung pentru ziua de 1 Mai. Veneau și alții din satele vecine. Toma Luțescu trecuse pe la tovarășii muncitori, care îi vizitaseră în iarnă și îi chemase de ziua lor la Foltinești. Întăiu Maiul veni mai repede decât se așteptau ei. Tinerii mai aveau de aranjat câte ceva. Schimbau o lozincă, mutau un panou, căutând ca totul să fie la locul lui. De dimineață, lumea se strânsese în curtea Căminului.

— O făcurăm și pe asta, tovarășe Gheorghe.

— Făcurăm, Dumitre! și Gheorghe Țândău, zâmbi amintindu-și cuvintele spuse astă iarnă de acelaș Dumitru Ciucă.

Toma Luțescu trecuse prin sala mare a Căminului. Privise chipurile conducătorilor Partidului și parcă cineva din inimă, îi șoptise: « E bine așa, tovarășe Luțescu » și Toma, gândind la lupta crâncenă pentru o viață mai bună, murmură:

— E bine, tovarășii!

La serbare, « bolcevistul », care vorbise la începutul lui Ianuarie despre nevoia ridicării unei case pentru Cămin, arăta oamenilor în cuvinte simple câtă putere este în ei, când în frunte este Partidul și clasa muncitoare. Le vorbi despre tractoarele care arau în țarina lor pământul celor întovărășiți în cete și, o cută îi încreți adânc fruntea, vorbind despre norul războiului împins de peste ocean de capitaliști. În sala Căminului, oamenii ascultau cu încordare cuvintele înnaripate ale bătrânului luptător. Urmă apoi serbarea, răsplătită din belșug de aplauze. Fu vizitat Căminul cu toate încăperile lui. Gheorghe Țândău da lămuriri tovarășilor veniți dela oraș:

— Aici avem sala de lectură și biblioteca. Dincolo, este camera pentru șah, aparat de radio și ședințele colectivului. În partea cealaltă, avem o cameră goală, în care o să facem un muzeu al satului.

Foltineștii aveau cu ce se mândri. Țăranii muncitori luaseră hotărîrea să împlinească Planul, însămânțând la timp. Munca se dusese în ultima lună între câmp și Cămin. Incepuseră să vadă că fără știință și câmpul rodește mai puțin. Noroc și cu S.M.T.-ul, care îi ajutase. Pentru contractul încheiat cu Stația de Mașini tot Partidului îi mulțumeau. Vitele, ieșite mai slabe din iarnă, nu mai erau omorâte la jug.

— Hei, Radule, ce oameni și comuniștii ăștia!... Păi ce băsnea pe vremuri despre ei de-al de Nae țărănistu', și ce vedem noi azi!...

— Mai sunt și azi unii care îi înjură și vântură minciuni. N'au, vezi, măi frati-mi-o, coraj să mai fure... și asta e bine.

— Le vine rândul la toate... încet, încet...

Oamenii își vedeau de treburi cu mai multă dragoste ca înainte. Ilie Dumitran, însă, își mușca pumnii de ciudă și lui Stan Tărăță nici finii nu-i mai călcau prin curte.

— Fine Dumitre, nu vrei să-mi ajuți să ar pârdaľnicu de zăvoi?

— Nu, nașule, că am de arat la mine.

— N'ai nevoie de plug?

— N'am că's 'n ceată și ar cu tractoru'. Și Stan Tărăță, din ogărjit ce era din cauza sgârceniei, parcă mai mult slăbea. Injura în gând pe «finu» Dumitru Ciucă, ăla care mai an nu-i ieșea din vorbă.

*

Intr'o noapte, când o ploaie mărunță țărăia monoton pe tabla casei, Gheorghe Tândău fu trezit din somn de strigăte puternice. Păreau din ce în ce mai mulți oameni că aleargă pe uliță. Nevastă-sa, care privise între timp pe fereastră strigă, galbenă la față:

— Arde!

Gheorghe, așa cum era, în cămașe și ismene, o luă la fugă pe ușă. O flăcără roșie lumina dinspre Cămin, în noaptea aceasta în care burau stropi mărunți de apă. Căminul ardea.

Incruntat, Toma Lutescu arăta oamenilor ce să facă pentru ca pârjolul să nu se întindă și să poată fi stins. Oamenii, innarmați cu găleți și donițe urcau în pod pe scări. Deasupra lor, tabla încinsă pocnea și scândurile de brad prinse de boare, trăsneau.

Din îndemnul P.M.R.-ișilor se formară în grabă lanțuri de oameni dela fântâni până la locul prăpăduľui. În umbră, mișcarea legănată a oamenilor, care își dădeau gălețile din mână în mână, părea un lanț puternic, în stare să țină piept oricărei urgii.

— N'am fost trei cum trebuia să fim. Cu avutul nostru trebuia mai multă grijă.

— Nenorocirea asta să ne fie de pildă... Oamenii treceau mai departe gălețile pline. Alături, pe Primărie, Mitru și încă trei tineri cu vedre pline cu apă, veghiau ca balaurul să nu-și întindă limbile galbene, în vecini.

Focul cuprinsese aproape tot acoperișul. Plini de funingine, sătenii aruncau într'una apă peste vâlvorile jarului. Echipe de femei scoteau fără odihnă apă din fundul fântânilor. Sudoarea amestecată cu ploaia curgea pe fețe din belșug.

În timp ce oamenii cu mâinile arse și sprâncenile pârľite aruncau găleată după găleată peste foc, Marin Clăcașu se întorcea dela cumnatu-său din Stoicani. Pe drum, aude înaintea lui pașii unui om care se apropia în fugă, parcă gonit de cineva. Curios, se dete în marginea șanțului și așteptă să vadă cine este. Liță Găľbenașu trecu pe lângă el fără să-l vadă. Era într'adevăr ceva nelalocul lui în mersul acesta, când fugit, când cu pas forțat.

— Ei, drăcovenie. Să știi că s'a îmbolnăvit mătușa Varvara și nu-i mai ajută apa descântată cu buruieni culese pe lună plină și Lică fuge după leacuri la șpitărie. Înaintea lui o perdeea de pădure. După ce scăpă dincolo de copacii înalți văzu flăcările peste sat și pricepu că arde ceva. Impins ca de-un lucru nevăzut, o luă mai repede la picior către sat. Ploaia picura din pălăria pleoștită pe urechi și se strecura prin perii aspri din barba nerasă. Apropiindu-se de sat, văzu că arde Căminul. Tresări.

— Nu cumva, Liță... ? Și prin minte îi trecură icoane din viața satului... mătușa Varvara, mama lui Liță, fără îmbulzeală la descânțete... văru-său, prieten cu chiaburii... rușinea pe care i-o făcu satul, când cu șura lui Tărăță, de nu se duse-se niciunul...

În fața lui vălătaia creștea.

— Dacă este el, trebuie să-l dau pe mâna satului; e păcat de munca oamenilor... da'cum să fac asta? El e văr bun cu mine și, vezi, sângele meu se chiamă. De-ar mai trăi bunicu, ce-ar zăce? ... Fusesse de treabă om, bătrânul. La Căminul ăsta îmi scrânti mâna astă iarnă de zăcui apoi trei săptămâni, de nu puteam să mă mișc, și câți n'au plecat cu trupurile julite și hainele rupte, și văru-meu Liță ia dat foc... La dracu! Nu-l iert!... N'ai să scapi, că... vântu' mătii de șarlatan. Și începu să alerge spre sat.

Din poarta postului de miliție sergentul major al Catrinei Pavel se repezi pe drum cu un ostaș după el, gonind spre foc, unde șeful postului, plecat odată cu lumea din sat, căuta pe făptaș.

— Tovarășe, stai, tovarășe; eu sunt Clăcașu Marin. Stai o țără...

— Ce este, nea Marine?

— Dumneta ești, tovarășe sergent instructor? Dă fuga la telefon și spune la Stoicani să țâie calea lui Liță Gălbinașu. El a pus focu'.

În urma legăturii luate cu miliția din Stoicani, o patrulă, primea la intrarea în sat pe feciorul babei Varvara. Din declarațiile făcute se află că focul fusesse pus cu știrea lui Stan Popescu zis Tărăță și Ilie Dumitran. Varvara și baba Dina, ocolite acum de femeile satului Foltinești, nu erau nici ele străine de isprava lui Liță.

Afară în noapte, înveliți în întunec, oamenii stăteau în fața Căminului cu frunțile încruntate. Focul până la urmă fusesse biruit. În besnă, sclipea câte un ochi de țigară, trasă cu năduf de vreun sătean, care urcase în iarnă pe umerii juliți bărnele groase. Tăcerea apăsa pe suflete. Căminul, ca o pasăre rănită înălța spre cer vărfuri de căpriori înnegriți de foc. Un tunet dinspre Cornu Caprii sparse liniștea nopții. Glasul lui Toma Luțescu de pe treptele umede de ploaie și apă cărată în grabă, răsună până departe:

— Tovarăși, în primul rând noi suntem vinovați că n'am veghiat. Nemernicii știau că aici se arată celor cinstiți binele și răul. Știau că o țărănime muncitoare luminată nu le va mai umple trântorilor hambarele. Ei știau acest lucru și din această cauză ne-au lovit. Să veghem, tovarăși și să fim fără de milă pentru năpârcile care caută să muște. Căminul, așa cum a crescut din palmele noastre și din inimele noastre, va crește iar. Peste o săptămână, peste două, acoperișul se va ridica iarăș din scrum ! Ce ziceți, tovarăși, îl clădim în două săptămâni ?

Și mulțimea, asemeni tunetelor care se înteteau dinspre Capricorn, răspunse:

— Clădim, clădim ....

PENTRU O JUSTA ORIENTARE A ACTIVITAȚII ȘTIINȚIFICE ÎN R.P.R.

HOTĂRÎREA PREZIDIULUI ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE DIN 28
IUNIE 1949. — EXPUNEREA D-LUI PROF. TRAIAN SĂVULESCU, PREȘEDINTELE
ACADEMIEI R. P. R. — RAPORTUL SECȚIUNII DE ȘTIINȚE MEDICALE A
ACADEMIEI R. P. R.

Prezidiul Academiei Republicii Populare Române a luat cunoștință de raportul Secțiunii de Științe medicale a Academiei R. P. R. privitor la poziția cosmopolită, antipatriotică și antiștiințifică a „Revistei de Oftalmologie,

În urma discuțiilor asupra acestui raport, Președintele Academiei R. P. R., prof. Traian Săvulescu, a făcut o expunere cu privire la atitudinea Academiei Republicii Populare Române în problemele orientării activității științifice în țara noastră.

După discuții, Prezidiul își însușește expunerea și concluziile Președintelui și aprobă raportul Secțiunii de Științe medicale.

Prezidiul Academiei Republicii Populare Române, consideră, atât raportul Secțiunii de Științe medicale, cât și expunerea Președintelui de o deosebită importanță pentru justa orientare a activității științifice în R.P.R. pe calea slujirii Patriei și poporului — cale pe care ne călăuzește Partidul Muncitoresc Român — și le recomandă Secțiunilor și Institutelor de Cercetări Științifice pentru a le folosi în scopul stimulării și dezvoltării științei în Patria noastră, luând pildă dela știința cea mai avansată — știința sovietică.

TEXTUL EXPUNERII PREȘEDINTELUI ACADEMIEI R. P. R.
D. PROF. TRAIAN SĂVULESCU

Prezidiul Academiei Republicii Populare Române se găsește în fața unui document, care pune o problemă cu totul nouă — a cărei dezbateră nici nu era de conceput în vechea Academie — o problemă de o importanță deosebită pentru orientarea viitoare a cercetărilor științifice în țara noastră. Este vorba de hotărîrea Secțiunii de Științe medicale, prin care este înfierată « Re-

vista de Oftalmologie », revistă care atât în conținut, cât și ca formă de prezentare și mai ales ca tendință, reprezintă o gravă abatere dela calea pe care trebuie să se desvolte știința în Republica Populară Română, pentru a fi cu adevărat un instrument puternic de ridicare a Patriei și poporului nostru și pentru a contribui efectiv la construirea socialismului.

Academia Republicii Populare Române prin statutul său de organizare și funcționare are misiunea de a organiza, îndruma și planifica întreaga activitate științifică din țară, fie că se desfășoară în Institutele sale proprii, fie că se desfășoară în alte așezăminte de cercetare. Intervenția ei în cazul concret, semnalat de Secțiunea de Științe medicale, este așa dar nu numai oportună și necesară, dar chiar o datorie.

Academia Republicii Populare Române, creată din inițiativa Partidului Muncitoresc Român și bucurându-se de tot sprijinul Partidului și Guvernului, nu poate și nu trebuie să uite niciun moment obligațiunea de a da contribuția ei luminată mării opere întreprinsă de clasa muncitoare, care poartă pe umeri sarcina istorică de a îndruma poporul pe căi noi, către un viitor strălucit. Aceasta cere din partea noastră, a tuturor oamenilor de știință și cultură, o atitudine limpede, lipsită de orice reticențe și orice echivoc în lupta hotărâtă și necurmată împotriva tendințelor antiștiințifice, antinaționale, anti-patriotice, manifestate de unii oameni de știință nevindecați încă de prejudecățile infiltrate în conștiința lor de regimurile capitaliste.

În ultimii ani și anume dela eliberarea țării noastre de către Armata Sovietică, participăm la realizarea unor schimbări revoluționare profunde, care ne-au dus pe drumul construirii socialismului. Industria, agricultura și comerțul, justiția și învățământul, sănătatea publică și administrația au făcut pași hotărâtori înainte pentru așezarea bazei societății socialiste; concomitent se desfășoară revoluția culturală, dirijată cu nesdruncinată voință de clasa muncitoare, înarmată cu arma sigură a marxism-leninismului și urmând drumul care a dus Uniunea Sovietică la strălucite succese și la victorie deplină.

Clasa muncitoare condusă de Partidul ei, cucerind puterea politică și devenind din ce în ce mai stăpână pe puterea economică, le folosește pentru zămislirea unei culturi noi socialiste, bun al întregului popor muncitor. Poezia începe să se adapteze iar și în condiții noi, la izvorul său nesecat popular; scriitorii se îndreaptă spre fabrici și sate, crescând zi de zi în contact cu masele, știința își soarbe seva din realitatea vieții, tinzând să nu mai fie izvor de îmbogățire, de aspirare și cotropire la îndemâna câtorva, cum este cazul în țările capitaliste. Instituție de bază, în societatea socialistă, și în regimurile de democrație populară, știința are de îndeplinit o funcțiune esențială înaltă și trebuie să se integreze total în viața Statului, pentru a ajuta la zidirea societății noi, libere, independente, apărătoare a păcii.

O prejudecată perseverent inoculată, ca un virus, de educația burgheză oamenilor de știință, este aceea a « științei universale », a « științei fără patrie », « a științei care, complet desinteresată, urmărește adevărul abstract, transcendent, independent de viață ».

Aceasta nu este numai o prejudecată, este ceva mai mult: o erezie, un fals. Dacă ne dăm puțin osteneala să aprofundăm problema, constatăm că în realitate lucrurile se prezintă cu totul altfel. *Cultura universală nu poate exista în afara și pe deasupra culturii naționale, așa cum nu poate exista corpul*

omnesc fără organele componente. Cultură universală se compune din aportul realizărilor culturilor diferitelor națiuni.

« Fiecare națiune — spune I. V. Stalin — indiferent dacă este mare sau mică, are particularitățile sale calitative specificul său, care-i aparține numai ei și care nu există la alte națiuni. Aceste particularități reprezintă contribuția pe care o aduce fiecare națiune în tezaurul comun al culturii mondiale, completându-l și îmbogățindu-l ».

După cum nu există o cultură mondială, abstractă, fără rădăcini naționale, tot astfel nu există nicio știință universală, abstractă, situată deasupra națiunilor. Ceea ce numim știință universală reprezintă de fapt totalul realizărilor științifice bazate pe contribuția savanților diferitelor națiuni.

Ce interese de clasă ascunde însă « teoria » cosmopolită a unei « științe universale » pe deasupra națiunilor ?

Tendința spre monopolism a țărilor capitaliste se constată nu numai în economie și politică, ci și în știință. Manifestările originale ale oamenilor de știință din țările mici sunt treptat sufocate iar producțiunea proprie este absorbită de știința claselor stăpânitoare ale țărilor mari capitaliste, cu « drepturi primordiale ». În felul acesta, cu timpul, urmele specificului național în cultură dispar, ca un simptom al procesului pierderii independenței naționale. Știința, arta, creațiunile cele mai nobile ale omului, care ar fi putut să apropie popoarele și să le ajute să se dezvolte fiecare, au devenit și ele obiect de acaparare pentru statele capitaliste, care le abat dela rostul lor progresist și le îndrumă pe calea intereselor claselor stăpânitoare din aceste țări. Se poate cita o serie de exemple. Unii oameni de știință, prizonieri ai educației primite sau ademeniți de privilegiu (bani, situații, onoruri), devin instrumente de împilare, de exploatare mai rafinată a omului și pun în mâna dușmanilor democrației, păcii și umanității, ai progresului și științei însăși, arma cunoștințelor și experienței lor.

Concepția așa zisă a științei universale, abstracte, nenaționale, este folosită și popularizată cu dibăcie de forțele reacționare, cu scopul de a micșora sau nega total contribuția adusă la propășirea științei de către națiunile, care astăzi sunt obiectiv al agresiunii anglo-americane. Această concepție reacționară se îndreaptă împotriva independenței naționale a popoarelor; ea se îndreaptă împotriva țărilor cu democrație populară, care și-au cucerit libertatea și independența grație victoriei Armatei Sovietice; ea se îndreaptă cu deosebire împotriva Uniunii Sovietice, a cărei producțiune științifică domină și depășește pe aceea din țările capitaliste cele mai înaintate, nu numai prin aportul său original, ci și prin orizontul ei progresist, prin largul umanism socialist care o îmbibă și prin rolul de frunte pe care îl are în lupta pentru pace.

Gândirea științifică sovietică este un factor esențial al progresului social, cultural și economic pe întreg globul; ea mobilizează popoarele și pe oamenii muncii din lumea întreagă în lupta lor pentru pace, independență națională și socialism. Știința sovietică sporește puterea oamenilor, sporește cunoașterea și înțelegerea lor, pentru a-i face apti să lupte în contra forțelor distrugătoare ale naturii, în contra vrăjmeșilor omului și societății omenești, în contra concepțiilor reacționare și prejudecăților care învrăjbesc popoarele, în contra a tot ce stă în calea progresului. Știința sovietică a cimentat conștiința maselor largi populare și le-a precizat misiunea lor eliberatoare.

Știința capitalistă — dimpotrivă — sprijină tendința de cotropire a țărilor și popoarelor, întărește exploatarea omului de către om, este complice cu elementele reacționare, care urmăresc aservirea oamenilor și popoarelor.

Sub masca « științei universale » și a cosmopolitismului în general, marile puteri imperialiste caută deci să înăbușe dezvoltarea științei în țările dependente, să-și întărească astfel dominația asupra acestor țări sau să și-o recapete acolo unde au pierdut-o. Pe vremea fostului regim burghez-moșieresc, clasele exploatoare din țara noastră, ca și exploatorii din alte țări dependente, subjugate de imperialism, propagau cosmopolitismul în știință, literatură, artă, cultivau neîncrederea în forțele proprii și ploconirea servilă față de « cultura » decadentă a patronilor imperialiști din Apus.

Cosmopolitismul este o manifestare ideologică plină de otravă, a intereselor claselor exploatoare.

În țările subjugate de imperialiști, cum a fost în trecut și țara noastră, cosmopolitismul nu era altceva decât o față ideologică, un reflex în cultură, al robiei politice și economice. Cosmopolitismul a avut aspecte practice din cele mai dezastruoase pentru noi, contribuind la aservirea țării față de imperialism, la ținerea în înapoiere a poporului, la înăbușirea științei și artei. El a slujit din plin interesele exploatorilor băștinași și ale celor de peste hotare, exploatorii a căror prosperitate se bazează tocmai pe înapoierea și sărăcirea poporului și care și astăzi, folosind ca o armă mentalitatea cosmopolită pe care au sădit-o în mințile unor oameni de știință și intelectuali din țara noastră, încearcă să ne întoarcă din nou în starea de robie politică, economică și ideologică, din care ne-a smuls lupta eroică a clasei muncitoare.

Oamenii de știință patrioți și doritori de progres din Republica Populară Română, în frunte cu Academia Republicii Populare Române, sunt datori să se ridice cu hotărâre împotriva încercărilor cosmopolite de a trece cu buretele peste aportul științei și culturii Patriei noastre în dezvoltarea științei și culturii mondiale. Acei care nu și-au implântat rădăcinile științei lor în pământul Patriei, în aspirațiile și nevoile poporului, întăresc mitul inferiorității științei noastre și al exclusivității valorii științei occidentale, care se știe că trece printr-o fază de marasam și desorientare, determinate de starea de declin a societății burghize în descompunere.

« Consacrarea » (adesea, « Bon pour l'Orient ») râvnită de unii oameni de știință din partea forurilor științifice ale statelor care vreme îndelungată au ținut România în stare de vasalitate, este dovada unei atitudini de ploconeală degradantă, a unui servilism umilitor, a lipsei de mândrie națională, a desconsiderării virtuților creatoare ale poporului, a irosirii talentului aruncat pe pământul sterp al cosmopolitismului decadent.

Când cineva încearcă să-și înstrăineze avutul agonisit din munca altora punându-l « în siguranță » prin safe-urile băncilor străine, justiția populară îl condamnă ca uneltitor împotriva intereselor poporului, ca trădător. Dar cu cât oare este mai puțin vinovat omul de știință, care în loc să arunce sămânța gândurilor lui în ogorul țării careia îi aparține și care îl susține prin truda obștească, sporește potențialul științific, tehnic și economic al țării conduse de guverne care amenință cu războiul sau cer să renunțăm la independența și libertatea noastră pentru a le fi pe plac?

Acei care pun la dispoziția celor care plătesc bine o descoperire sau invenție, spre a o specula cu însutite procente pentru ei și interesele clasei căreia aparțin, sunt atinși de putregaiul mercantilor, periclitează interesele vitale ale poporului, sunt trădători.

Ce însemnătate are pentru știința românească și ce fel de patriot este de pildă fizicianul Gogu Constantinescu, descoperitorul sonicității, care și-a vândut cu preț bun brevetele marilor întreprinderi engleze, asigurându-și o

însemnată participare la beneficii? Ar fi suferit știința universală dacă acest fizician și-ar fi dedicat munca și priceperea ridicării poporului său, care neîndoelnic are atâta nevoie de sprijinul științei? Ce calificativ mai nimerit s'ar cuveni să dăm aceluia care, înainte de a asigura hrana indispensabilă semenilor săi înfometaji, ar trafica rezervele dosite și le-ar trece altora peste graniță, ca să întrețină acolo debitul fabricilor de spirt sau să îngrașe porcii? O astfel de persoană ar fi stigmatizată ca profund imorală, incorectă, trădătoare. Nu se cuvine oare să dăm aceleași calificative de stigmatizare și oamenilor de știință care, descoperind un remediu contra pelagrei sau gușei, l-ar înstrăina în scopul de a trage folos personal și ar lăsa părinții, frații și surorile în suferință? Sau acelora care, descoperind noi procedee de fabricație pentru ușurarea muncii, pentru perfecționarea producțiunii ar scoate la mezzatul bursei internaționale fără să simtă mustrare de cuget, că contribuie la menținerea stării de primitivitate a semenilor lor și că adesea (se cunosc numeroase exemple) ne silesc să cumpărăm cu bani grei pentru țara noastră, patentul sau brevetul lor înstrăinat în U.S.A. sau în altă parte?

Ce fel de om de știință este acela care în loc să caute să sporească patriotismul de cunoștințe și de înțelegere al poporului său, servește cercurile imperialiste mărindu-le acestora puterea de stăpânire și de cotopire?

Omenirea nu a ajuns încă în acea fază a dezvoltării istorice în care barierele dintre toți oamenii să fi fost ridicate. Atâta vreme cât o parte a lumii e dominată încă de regimul capitalist, regim de exploatare și asuprire, ar fi o gravă greșală să ne închipuim că în cadrul unui asemenea regim știința ar putea fi cruțată de acapararea și folosirea ei în scopuri reacționare și agresive. Antagonismul dintre statele imperialiste, în care clasa capitalistă deține puterea și pregătește un nou războiu, și popoarele care luptă pentru libertate și pace în frunte cu Uniunea Sovietică și țările de democrație populară, se accentuează din zi în zi. De aceea orice abatere de la drumul indicat de clasa muncitoare este echivalent cu trădarea în toiul luptei. Când la Washington și Londra se aud urletele provocatorilor la război și elementele democratice, progresiste sunt urmărite, private de libertate și chiar asasinate, nu ne este îngăduit ca truda grea de consolidare a Republicii Populare Române și de construire a unei vieți mai bune, mai demne, pentru oamenii muncii, ca lupta pentru pace, libertate și independență să fie sabotate prin manifestări nesănuțoase care nu servesc nici științei adevărate și nici țării. Și în țările capitaliste adevărații oameni de știință, ca de pildă renumitul fizician francez Fr. Joliot-Curie, luptă și suferă alături de clasa muncitoare pentru libertatea oamenilor și popoarelor, pentru prestigiul științei legată de interesele propriului lor popor. Ei nu osteresc de a activa în spirit progresist, încălziți de sentimentul dragostei de Patrie și acela al frăției între popoare. Manifestările lor sunt însă înăbușite, iar ei sunt persecutați.

Fără a disprețui sau micșora valoarea științei și a slujitorilor ei din orice țară, cinstind pe oamenii de știință progresiști de pretutindeni, să avem totuși mândria de a întemeia o solidă și înaltă știință națională, o superioară artă națională, cu un adânc conținut socialist; cu alte cuvinte o adevărată și sănătoasă cultură, însuflețită și străbătută de patriotism și de spiritul înfrățirii între popoare, întărind zsfel prin contribuția noastră originzică, cultura mondzică.

Marea sculptoriță sovietică *V. I. Muhina*, cu prilejul vizitei făcute în țara noastră, după ce a cunoscut pe toți artiștii noștri, pictori și sculptori, cărora le recunoștea talentul, le-a pus o întrebare cu un subtil și real tâlc, — anume:

pentru ce vreți neapărat să fiți mici francezi și nu aspirați să fiți voi înșivă? Ca și *Muhina*, elev al lui *Bourdelle* a fost și compatriotul nostru *Brâncuș*, pe care *Muhina* îl cunoaște foarte bine, fiindcă au fost colegi. Dar câtă deosebire între unul și celălalt! Pe când *Muhina* a dăruit poporului țării sale și artei mondiale, lucrări de mare valoare, inspirate din realizările, năzuințele și luptele poporului sovietic, *Brâncuș* căzut în păcatul așa zisei arte pentru artă, pe care, fără îndoială, nici el nu o poate înțelege, al artei sublimite până la absurd și paradox, al artei prețuite în dolari de miliardarii de peste Ocean, nu mai are nimic comun cu specificul țării sale. De aceea arta *Muhinei* crește, se înalță și se impune prin vitalitatea ei lumii întregi, iar arta lui *Brâncuș* agonizează și se destramă în « distincțiunea » câtorva snobi.

Ca și artiștii, oamenii de știință (chimisti, fizicieni, biologi, tehnicieni, etc.) au în Republica Populară Română o largă perspectivă ca să se desvolte și mijloace de lucru care pot stârni invidia colegilor din multe țări capitaliste occidentale. Ei au însă datoria istorică, ca alături de poporul muncitor, să pună în valoare bogățiile solului și subsolului și forțele productive ale oamenilor, să lupte pentru a înfrânge vitregia naturii care ne aduce periodic primejdia foametei, să îndrepte starea sanitară rea pe care ne-au lăsat-o moștenire regimurile din trecut, să stărpească analfabetismul, să infiltreze adevărurile științei în masele largi populare, să combată și să înlăture falsele teorii idealiste și metafizice cultivate cu grijă de clasele stăpânitoare de până ieri, pentru a spori misticismul și obscurantismul; să înzestreze Statul Socialist pe care îl clădim, cu o știință adevărată, având la bază știința marxist-leninistă. Pentru aceasta, oamenii noștri de știință trebuie însă să-și formuleze precis problemele de bază și temele ce le au de urmărit în specialitățile lor.

Academia Republicii Populare Române instituie a poporului creată de Guvern din inițiativa Partidului Muncitoresc Român, a concretizat țelurile științei și rolul oamenilor de știință în Republica Populară Română. Li se cere acestora devotament pentru popor, loialitate față de clasa muncitoare, iar problemele și temele lor să se încadreze în lupta pentru lichidarea stărilor înapoiate din țară, în lupta pentru realizarea planului economic și cultural al Statului de democrație populară, pentru construirea socialismului. Oamenii noștri de știință să privească îndrăzneț viitorul și să atace cu curaj marile probleme ale poporului eliberat. Ei au prilejul istoric de a contribui la întemeierea unei industrii de bază indispensabilă pentru dezvoltarea normală a Statului, de a redă și spori fertilitatea solului pentru a asigura hrană abundentă poporului, de a îndrepta starea sanitară stărpind boalele sociale moștenite, de a contribui la tăierea canalului Dunărea—Marea Neagră, la descoperirea de noi zăcăminte de minereuri folosite în industrie, de a desvolta știința istoriei Patriei de a ușura condițiunile de muncă ale omului, de a-l face să trăiască mai bine, mai fericit, mai conștient pe pământul țării lui. Oamenii de știință au sprijinul întreg al poporului muncitor, care transformă cu entuziasm descoperirile și ideile științifice în minunate realități și care știe să prețuiască, să respecte, să jubească și să răsplătească pe adevărații oameni de știință ca și pe adevărații artiști.

*

Lipsa de patriotizm a unor oameni de știință, ploconiți în fața Apusului, se manifestă și prin disprețul pe care-l arată față de limba națională, pe care unii o socotesc « improprie » sau insuficientă pentru exprimarea gândurilor și

sentimentelor înaintate, sau prea puțin cunoscută pentru a nu primejdui circulația adevărurilor științifice. Acei puțini oameni de știință, care nutresc aceste gânduri și sentimente față de limba țării, cad în păcatul reprezentanților protipendadei de acum un veac. Când *Asachi*, *Gh. Lazăr*, *Bălcescu*, *Kogălniceanu*, *Eliade Rădulescu*, tipăreau operele lor în limba românească, aceștia protipendadă socotea limba neaoșă ca o limbă necioplită, incapabilă să îmbrace toată variația de idei și sentimente ale omului. Operele lui *Eminescu*, *Creangă*, *Coșbuc*, *Caragiale*, *Sadoveanu*, etc., au dovedit falsitatea acestei concepțiuni. Limba română oferă oamenilor de știință un vocabular bogat, plastic, din care pot să extragă, cu puțină osteneală, tot ce au nevoie pentru înfățișarea producției lor.

Nu vom susține niciodată teoria, ca o lucrare științifică să nu fie tradusă într-o limbă străină universală, mai ales dacă ea îmbrățișează un câmp care interesează și pe oamenii de știință din alte țări și impune o colaborare a specialiștilor progresiști și luptători pentru pace, dar ea trebuie neapărat să fie mai întâi tipărită în limba țării, pentru a fi la îndemâna celor de aci, pentru a crea aci un climat mai general și mai adânc de preocupări științifice, un limbaj care să-i asigure o mai largă difuzare, cu alte cuvinte să iasă din cadrul îngust al preocupărilor izolate sau de grupuri restrânse și să devină un bun al maselor populare. Numai astfel vom reuși să ridicăm poporul prin știință, la care el însuși să poată participa efectiv.

Pornind dela aceste principii, Academia R.P.R. a publicat și publică lucrări în primul rând în limba română, însoțindu-le de traduceri rezumate sau integrale în limba rusă și franceză.

Nu din îngâmfare ci dintr-un sentiment de respect și iubire față de țara și poporul nostru să ne dăm osteneala să creăm un curent științific puternic la noi, să folosim limba românească în prezentare, să tragem tot folosul din știință pentru ridicarea poporului și să nu cădem în greșala acelor oameni de știință care se tem că vor rămâne necunoscuți și «netaxați» la «bursa» valorilor științifice universale. Dimpotrivă vom fi chiar mai respectați decât am fost până acum.

O tendință nesănătoasă, dăunătoare progresului și dezvoltării noastre, este ignorarea voită sau nevoită, a producțiunii științifice sovietice, adică a celei producții care stă azi în frunte, vie, sănătoasă, îndrăzneată, în opoziție cu știința burgheză, decadentă și înfeudată intereselor capitaliste.

Concepția materialist-dialectică, care stă la baza științei sovietice, a făcut ca aceasta să atingă culmi necunoscute de știința burgheză, iar prin aplicațiunile ei practice în toate domeniile să îmbunătățească condițiunile de viață materială și spirituală ale omului, să-i deschidă drumuri largi către țeluri care-l duc mereu mai sus, mereu înainte.

Pentru a înțelege incomparabila valoare și puterea dătătoare de viață pe care știința sovietică o are nu numai pentru poporul sovietic ci și pentru celelalte popoare ale lumii și în particular pentru poporul nostru, trebuie neapărat să ținem seama de condițiile istorice în care s'a dezvoltat și și-a căpătat caracterul său specific.

Știința sovietică este un produs și totodată un factor activ al luptelor eliberatoare duse de popoarele U.R.S.S., lupte care au avut ca rezultat izbânda Marii Revoluții Socialiste din Octomvrie, lichidarea înapoierii secu-

lare economice, culturale și sanitare a vechii Rusii, consolidarea independenței politice și economice, construirea socialismului, istorica victorie împotriva imperialismului fascist, iar în timpul din urmă, începerea construirii comunismului.

Aceste mari împrejurări istorice și-au pus pecetea de neșters asupra științei sovietice. Noi trebuie să învățăm de la marea știință sovietică nu numai pentru că ea ocupă locul de frunte în nenumărate domenii ale științei, dar mai ales pentru că este o știință care s'a născut și a crescut în slujba măreței cauze a eliberării sociale și naționale a poporului, a construirii unei vieți libere, îmbelșugate și luminoase pentru toți cei ce muncesc. Știința sovietică nu poate fi pusă alături de nicio altă știință, fiindcă numai ea ne poate învăța și ne învață « cum putem desvolta propria noastră știință », cum să o folosim în scopul întăririi independenței Patriei noastre, în scopul smulgerii poporului nostru din sărăcie și înapoiere, a îndreptării lui spre culmile culturii și progresului.

Acei puțini oameni de știință din țara noastră, care ignorează știința sovietică sunt complicii elementelor reacționare din țările capitaliste care încearcă să denatureze sau să treacă sub tăcere aportul Uniunii Sovietice la știința mondială și care ar dori să înăbușe mai departe, ca în trecut, dezvoltarea științei Patriei noastre.

După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, savanții sovietici, valorificând strălucita tradiție a științei ruse prerevoluționare, au ridicat știința sovietică la cele mai înalte culmi, făcând din ea știința de avangardă a întregii omeniri.

Inovatori, precursori în toate domeniile, învățații ruși din trecut și mai ales savanții sovietici care creează în condițiile celui mai înaintat regim social, au dat omenirii cele mai îndrăsnete realizări.

Marele enciclopedist *M. V. Lomonosov*, încă din veacul al XVIII-lea, a dovedit experimental legea conservării materiei, a elaborat teoria atomistă a gazelor, a contribuit la dezvoltarea opticii, astronomiei, geografiei și geologiei. Fizicianul *V. V. Petrov*, care a trăit la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, a pus bazele electrotehnicii moderne, a descoperit arcul electric numit ulterior « voltaic », a arătat posibilitatea întrebuințării electricității pentru iluminat și pentru sudarea și topirea metalelor. *A. S. Popov* are meritul de a fi creat radio-ul, cu mult înaintea lui *Marconi*. Prin lucrările lui din seismologie, *B. B. Golitin* ocupă un loc de frunte în seismologia universală.

Matematica rusă ocupă un loc excepțional în știința mondială. *N. I. Lobacevski* este creatorul primei geometrii neeuclidiene, geometria spațiului cu curburi, care a dat bază matematică teoriei relativității generalizate a lui Einstein.

N. E. Jucovski este întemeetorul aerodinamicii moderne. *D. I. Mendeleev* este creatorul sistemului periodic al elementelor, iar *A. M. Butlerov* este întemeetorul chimiei organice moderne. De numele lui *D. C. Cernov* este legată apariția unei științe noi, metalografia, care constituie baza metalurgiei moderne. *V. O. Covalevski* și *I. I. Mecimicov* au pus bazele embriologiei comparate, care are o deosebită importanță pentru studiul evoluției ființelor viețuitoare. *Covalevski* a creat paleontologia evoluționistă. *I. I. Mecimicov* a descoperit fenomenul de fagocitoză. O serie de mari savanți ruși și-au desăvârșit activitatea științifică în condiții superioare ale regimului sovietic. *C. A. Timireazev* a dezvoltat cu succes ideile lui *Darwin* și a lămurit

trăsăturile fundamentale ale procesului de fotosinteză la plante. De numele lui *I. P. Pavlov*, care și-a dezvoltat activitatea în bună parte în perioada sovietică, este legată descoperirea genială a reflexelor condiționate. *D. I. Ivanovski* a descoperit virusurile filtrante, care astăzi formează obiectul unei științe noi: *Inframicrobiologia*. Știința solurilor s'a născut și s'a dezvoltat în Rusia, iar părintele ei este *V. V. Docuceaev*, creatorul clasificăției naturale a solurilor. Școala lui *Docuceaev*, dezvoltată de *P. A. Costacev*, a fecundat știința agrotehnică și a prilejuit altui mare învățat rus *V. R. Villiams* să pună bazele unui sistem de cultură, cunoscut universal sub numele de complexul *Docuceaev-Villiams*. În istoria științelor medicale învățării ruși ca *S. P. Botkin*, unul din întemeietorii medicinei contemporane. *N. I. Pirogov* marcel chirurg, *V. M. Behterev*, însemnat neuropatolog și psihiatru ș. a. au merite atât de mari încât nu se poate concepe medicina umană fără contribuția lor.

Am putea continua lista marilor oameni de știință ruși și dovedi foarte ușor că nu există domeniu de activitate în care ei să nu participe ca mari descoperitori, inovatori și gânditori, dincolo de marginile cunoșterii atinse până la dâșii.

Marea Revoluție din Octombrie a deschis o nouă eră nu numai în istoria lumii, ci și o nouă eră în știința sovietică și în cea mondială.

Noi terii au fost date la iveală, experiențe strălucite au fost executate în toate domeniile, s'au rezolvat importante probleme științifice și tehnice, s'a făcut un mare număr de invenții cu mare însemnătate în viața economică. Aceasta se datorește faptului că din primii ani ai puterii sovietice *Lenin* și *Stalin* au acordat o mare atenție dezvoltării științei. Încă din 1919, *Lenin* a întocmit schița de plan a lucrărilor științifice și tehnice. Odată cu aceasta a început și întărirea organizatorică a științei și dezvoltarea bazei ei materiale, care urma să atingă ulterior proporții uriașe. Institutele de cercetări științifice apar unele după altele, iar pe măsură ce problemele puse se rezolvau, se dezvoltau nenumărate cadre de specialiști, cu calificare superioară, ieșiți din rândurile poporului muncitor. Munca tuturor institutelor științifice este planificată, coordonată și controlată de către Academia de Științe a U.R.S.S. În afară de institutele academice, diferitele departamente dispun de sute de institute, de mii de laboratoare și stațiuni experimentale, unde se desfășoară o muncă rodnică și se rezolvă probleme însemnate. Numai Ministerul Sănătății are peste 1.000 de stațiuni și laboratoare. Oamenii științei și ai tehnicii sunt înconjurați de stima întregului popor. Cei mai buni sunt răsplătiți cu înalte semne de distincțiuni ca: premiile Stalin, titlul de erou al muncii socialiste, etc. Astăzi în Uniunea Sovietică oamenii de știință formează o armată impresionantă, care merge în primele rânduri ale poporului, în mărețele lui lupte pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale omului și pentru pace. Savanții sovietici au prioritate indiscutabilă pentru cele mai importante descoperiri științifice din ultimul timp. Matematica sovietică ocupă poziția de frunte, conducătoare, în matematica mondială. Numele lui *I. M. Vinogradov*, în domeniul teoriei analitice a numerelor, *B. N. Delone*, în teoria numerelor, *A. N. Colmogorov*, în calculul probabilităților, *P. S. Alexandrov* și *L. S. Pontriaghin*, în topologie, sunt legate de această strălucită epocă din dezvoltarea gândirii matematice moderne. Este îndeobște cunoscut rolul gândirii științifice ruse și sovietice în dezvoltarea mecanicii, știința atât de importantă pentru tehnică. Sunt excepțional de importante lucrările savanților sovietici în aerodinamică și hidrodinamică. În perioada sovietică s'a îmbogățit cu realizări importante teoria elasticității, plasticității și rezistenței mate-

rialelor. În Uniunea Sovietică s'a creat o știință nouă: *Mecanica petrolului*. Fizica, știința de bază a progresului tehnicii moderne, a căpătat în U.R.S.S. o dezvoltare necunoscută în alte părți. Ea este reprezentată de savanți ca *S. I. Vavilov*, președintele Academiei de Științe a U.R.S.S., cercetător de frunte în domeniul luminiscentei și al opticii tehnice. *A. F. Ioffe*, în fizica experimentală a cristalelor și în fizica semiconductorilor și mulți alții. Savanții sovietici au o participare hotărâtoare la elaborarea principalelor probleme ale fizicii nucleare, ca de pildă structura nucleului atomic. Concepțiile lui *D. D. Ivanenco* și *E. N. Gapon* asupra nucleului atomic au fost recunoscute definitiv de știința mondială. Frații *A. I. Alihanov* și *A. I. Alihanian* au făcut importante cercetări în domeniul razelor cosmice și au descoperit noile particule ale nucleului atomic, varitronii, intermediare ca masă între protoni și electroni, *G. N. Flerov* și *C. A. Petrac* au demonstrat pentru prima oară diviziunea spontană a nucleelor atomilor de uraniu. Ne-ar fi foarte ușor să dovedim prioritatea oamenilor de știință sovietici aproape în toate domeniile fizicii teoretice și aplicate și să găsim explicația prin aceasta a dezvoltării luate de tehnica modernă în U.R.S.S. De asemenea în domeniul chimiei lucrările lui *N. S. Curnacov*, creatorul analizei fizico-chimice, cu numeroase aplicații în domeniul aliajelor, cele ale lui *D. P. Conovalov* asupra teoriei soluțiilor, ale lui *N. A. Șilov* asupra reacțiilor în lanțuite, ale lui *V. G. Hlopîn* în radiochimie, ale lui *A. E. Favorski* în chimia organică, care au condus la o serie întreagă de sinteze organice cu aplicații practice cum e de exemplu la fabricarea cauciucului sintetic, fibrelor artificiale, maselor plastice, etc., sunt de o importanță excepțională.

Paralel cu progresul din științele matematice și fizico-chimice s'au obținut în Uniunea Sovietică mari succese în Geografie, Geologie, Biologie, în Științele Agricole și cele medicale. Datorită expedițiilor temeinic organizate pentru explorarea vastului teritoriu al Uniunii Sovietice, s'au găsit zăcăminte de noi minereuri, bazine carbonifere, pungi cu gaze naturale. Studiile mineralogice, petrografice, biochimice, floristice și faunistice au luat o dezvoltare fără pereche pe lume, fără să neglijeze însă aplicațiile lor practice. Numeroase expedițiuni s'au ocupat de arheologie, etnografie, folklor, lingvistică și artă populară. Aceste discipline au luat o dezvoltare prodigioasă în U.R.S.S.

Pentru studiul bolilor tropicale numai profesorul *Pavlovski* a organizat în ultimii 20 de ani peste 120 de expedițiuni. În perioada sovietică, știința solului, cu vastele ei aplicațiuni în agricultură, a ajuns la un stadiu de înflorire și rodire, la care țările capitaliste nu pot măcar aspira. *Villiams* și elevii lui au redat solului fertilitatea, — care după doctrina capitalistă este o însușire ce și pierde valoarea paralel cu intensificarea exploatării. În acest domeniu se poate recunoaște în modul cel mai vădit cum structura economică capitalistă atrage după sine falsificarea însuși a fundamentului științific.

I. V. Miciurin și elevii lui au ridicat biologia la o treaptă superioară de cunoaștere, înțelegere, interpretare și aplicare. Biologia sovietică are o superioritate hotărâtoare, verificată practic, asupra științei occidentale, îmbibată de idei reacționare, ruptă de viață. Lupta dusă de *T. D. Lisenco* și școala micu-rinistă împotriva biologiei idealiste a avut răsunet nu numai în U.R.S.S., ci în întreaga lume. Tabăra vrăjmașă, tabăra falsificatoare a adevărului științific s'a demascat. Pozițiile ei au fost însă bine reperate și vârtos lovite.

Teoria reflexelor condiționate a lui *Pavlov*, nu numai că reprezintă o problemă cu totul nouă pentru știință, dar prin ea s'a dat o rezolvare materia-

listă a fenomenelor de activitate nervoasă superioară. Lucrările lui *Pavlov* au devenit o mândrie a științei mondiale.

În medicină, știința sovietică numără de asemeni numeroși cercetători iluștri, ca: *A. A. Bogomolet*, cunoscut prin lucrările lui importante asupra îmbătrânirii și prin serul antirecticular citotoxic, *V. P. Filatov*, celebrul oftalmolog, inițiatorul greifei de cornee cu cornee de cadavru, și creatorul unei noi ramuri a medicinei, țesutoterapia, *N. N. Burdenko*, renumit în domeniul neurochirurgiei, *A. D. Speranski*, cercetător reputat al rolului sistemului nervos în procesele patologice, etc.

Nu mai puțin însemnată este contribuția științei sovietice în domeniul științelor tehnice, în care vom aminti numai pe marele arhitect *A. V. Sciusev* și pe *I. P. Bardin*, cunoscutul constructor al gigantilor industriei metalurgice a U.R.S.S., în domeniul filologiei, pe *N. I. Marr* și elevul și continuatorul său *I. I. Mesceaninov*; în domeniul științelor istorice pe *Grecev*, *Volghin*, *Tarle*.

Toate aceste mari cuceriri ale științei sovietice au fost cu putință, pentru că la baza ei stă știința marxist-leninistă, știința lui Marx și Engels, continuată și dezvoltată de Lenin și Stalin.

Din această sumară prezentare a realizărilor oamenilor de știință sovietici, oricât om neorbit de patimă, neînfrânat de interese înguste de clasă, își poate da seama de perspectivele largi ce se deschid pentru progresul științei noastre, dacă vom ști să folosim ceea ce a realizat știința sovietică pentru a da omului puțința de cunoaștere și de transformare a naturii și societății pentru satisfacerea necesităților celor ce muncesc, pentru ridicarea omului și societății umane.

Oamenii de știință sovietici dovedesc respect pentru știința adevărată, pusă în slujba păcii și a progresului oriunde s'ar găsi ea. Ei resping însă cu indignare — și alături de ei se găsesc popoarele sovietice și toți oamenii cinstiți din lume — încercările servilor «științifici» ai capitalismului de a ascunde sau nega rolul și realizările științei sovietice și deseori chiar de a-și însuși fără rușine aceste importante realizări, fără a aminti în niciun fel pe adevărații lor autori.

În ura lor împotriva științei sovietice, așa ziii «savantii» vânduți imperialismului încearcă să conteste prioritatea sovietică, de netăgăduit, în unele din cele mai însemnate descoperiri științifice. Lupta aceasta în chestiunea priorității științifice este de fapt un aspect important al luptei mondiale care se dă astăzi între socialism și capitalism, între lagărul păcii și al progresului și lagărul războiului și al reacțiunii. Orice încercare de a micșora sau ascunde însemnătatea științei sovietice nu poate fi calificată decât ca o lovitură vrăjmașă dată cauzei păcii și independenței popoarelor, cauzei progresului și socialismului și de aceea noi o socotim ca o lovitură îndreptată și împotriva intereselor vitale ale poporului și patriei noastre și în consecință o respingem și o combatem cu toate forțele.

Superioritatea de netăgăduit a științei sovietice, marele rol pe care l-a avut și-l are în progresul cultural, economic și social al U.R.S.S., în construirea socialismului și acum a comunismului, se datorește faptului că ea se întemeiază pe o concepție și se dezvoltă într-o orânduire socială care leagă într-o unitate indisolubilă teoria cu practica, precum și caracterul ei planificat.

Planificarea științei în U.R.S.S. stă la baza cercetărilor, iar planificarea este legată de coordonarea lucrărilor efectuate în diferite centre de pe vastul teritoriu sovietic. Rezultatele organizării cercetărilor științifice au fost stră-

lucit verificate și în cursul războiului antifascist și în lucrările din timp de pace.

Să luăm pildă dar dela oamenii de știință sovietici, să-i urmărim cu munca și pricepera noastră pe calea largă pe care au deschis-o. Geniul creator al oamenilor noștri de știință va avea astfel prilejul să se desvolte, să rodească pentru binele patriei și al poporului muncitor.

Sarcina pe care oamenii de știință din Republica Populară Română și-au luat-o de a ridica nivelul tehnic și cultural al muncitorilor și țăranilor muncitori, o pot duce cu succes dacă vor ști să folosească cât mai mult rezultatele științei sovietice, care le stau fără opreliște la îndemână, și-i pot ajuta la dezvoltarea forțelor productive ale poporului, la mărirea productivității muncii, la sporirea bunurilor materiale și spirituale necesare construirii societății socialiste.

Iată pentru ce ignorarea producției științifice sovietice, constatată la unii oameni de știință dela noi, și pe care Secțiunea de Științe medicale a Academiei Republicii Populare Române o semnalează în cazul « Revistei de Oftalmologie », trebuie combătută cu toată dârzenia dela început. Ogorul științei noastre are nevoie de izvorul bogat și limpede al științei sovietice, pentru a fi fertilizat. Numai astfel el va da o producție viguroasă, sigură și va ajuta la consolidarea cât mai grabnică a regimului nostru de democrație populară, regim care consacră știința ca o instituție de bază a patriei.

Țara și poporul nostru, atât în știință și în artă, cât și în tehnică, trebuie să fie alături de țara și poporul care luptând pentru libertatea și independența tuturor popoarelor, luptă și pentru libertatea, independența și dezvoltarea noastră.

Academia Republicii Populare Române stă ferm pe poziția care i-a fost fixată de Partidul Muncitoresc Român și va lupta pentru înlăturarea ereziilor și prejudecăților, contra falselor teorii care ar încerca să-și facă drum în știință, contra așa zisei științe pentru știință și artă pentru artă, contra științei profesate în spirit mercantil, contra servilismului și cosmopolitismului manifestat de unii oameni de știință ca o reminiscență a unor obiceiuri pe vecie abolite și din vremuri ce nu se vor mai întoarce, contra patriotismului acelora care disprețuesc virtuțile poporului din care face parte și limba țării. *Bălcescu*, dr. *Brandza*, *Cobălcescu*, *Bacaloglu*, *Babeș*, *Cantacuzino*, *Marinescu*, *Parhon* și alții sunt oameni de știință mari, prin ceea ce au realizat pentru știința românească, pentru țara și poporul cărora aparțin. Prin aceste realizări ei sunt prinși în blocul culturii mondiale, cimentându-l și sporindu-l prin aportul lor.

Academia Republicii Populare Române îndrumată de Partidul Muncitoresc Român pe calea științei celei mai înaintate, știința marxist-leninistă, este datoare să înlăture din mintea unor oameni de știință dela noi prejudecățile moștenite despre care am vorbit. Descătușați de resturile ideologiei burgheze, ei vor putea ataca cu îndrăzneală marile probleme ale poporului și țării și vor putea folosi din plin știința lor în spirit constructiv, progresist, impunându-se stimei și aprecierii oamenilor de știință de pretutindeni, ca « ei înșiși și nu ca mici francezi ».

Luptând pentru dezvoltarea științei noastre și a lăstărișului tânăr pe care-l creștem cu grijă, trebuie să fim combativi și vigilenți. Academia Republicii

Populare Române va fi în frunte pentru lupta în contra cosmopolitismului decadent din știință și artă.

Lupta aceasta se duce de fapt în contra elementelor reacționare din țară, în contra imperialismului anglo-american, pentru instaurarea curentului sănătos în știință și artă, pentru progresul patriei noastre pe toate tărâmurile.

RAPORTUL SECȚIUNII DE ȘTIINȚE MEDICALE A ACADEMIEI R.P.R.

În lupta poporului nostru pentru lichidarea înapoierii economice, culturale și sanitare a țării noastre, luptă care se desfășoară pe calea glorioasă a construirii socialismului, sarcini din ce în ce mai importante revin și științei medicale, atât pe tărâmul muncii de apărare a sănătății poporului, cât și pe cel al cercetărilor științifice și al educării cadrelor.

În această privință Secțiunea de Științe Medicale a Academiei R.P.R. constată cu satisfacție că cei mai buni dintre medicii noștri, însufleșiți de un înalt avânt patriotic, participă cu succes la rezolvarea acestor mari și grele sarcini, străduindu-se să găsească cele mai potrivite căi pentru a pune știința noastră medicală în slujba poporului. Se fac încercări meritorii de a se aplica în cercelările științifice metoda materialist-dialectică, de a se lega teoria cu practica, de a uni eforturile tuturor celor ce activează pe tărâmul sănătății publice în cadrul unei munci planificate parte integrantă a Planului de Stat al Republicii Populare Române. În această operă patriotică, medicinei noastre îi sunt de un neprețuit ajutor experiența și cerceririle științei medicale sovietice, care — tocmai pentru că este o știință socialistă — merge în avangarda științei medicale din lumea întreagă.

Pe alocuri se manifestă însă, în medicină, rămășițele otrăvitoare ale ideologiei vechilor clase exploatoare, clase vrăjmașe poporului, vrăjmașe independenței și progresului țării noastre. Pe cât de antiștiințifice și obscurantiste, pe atât de antipatriotice, aceste concepții constituie și pe tărâmul medical o piedecă în calea progresului, o stavilă ce trebuie înlăturată din calea dezvoltării științei noastre. O ilustrare elocventă a acestui fapt o constituie « Revista de Oftalmologie » — revistă din care au apărut două numere și care pretinde a reprezenta știința oftalmologică din țara noastră.

De sigur că o bună revistă de oftalmologie ar aduce mari servicii luptei pentru ocrotirea sănătății publice, cât și progresului științei. Rolul unei asemenea reviste ar fi să contribuie la rezolvarea unui șir întreg de probleme care privesc apărarea sănătății poporului nostru muncitor.

Se știe că în ciuda înapoierii în care România a fost ținută de regimul burghezomșieresc, un șir întreg de savanți și medici patrioți și-au închinat viața activității științifice pe tărâm medical, făcând eforturi pentru ridicarea nivelului sanitar al poporului nostru, dând la iveală lucrări de necontestată valoare științifică și făcând ca știința noastră medicală să fie cunoscută și stimată peste hotare. E destul să amintim asemenea figuri luminoase ca profesorul C. I. Parhon, iar dintre decedați pe Victor Babeș, I. Cantacuzino, G. Marinescu și alții. Această nobilă tradiție este astăzi dusă înainte și dezvoltată de numeroși lucrători pe tărâmul științei medicale, cărora regimul de democrație populară, în dezvoltarea sa spre socialism, le creează posibilități și mijloace pe care nici nu le puteau visa înaintașii noștri.

Cu toate acestea, știința medicală românească este aproape total ignorată de către « Revista de Oftalmologie ».

Ea nu aduce în paginile ei contribuția specialiștilor din țara noastră, cărora le preferă în mod ostentativ colaborarea specialiștilor din țările capitaliste apusene. Ea nu

discută problemele și realizările oftalmologiei românești, ea nu se preocupă de loc de nevoile sanitare ale masei muncitoare din Republica Populară Română.

Disprețul fățiș pe care îl manifestă « Revista de Oftalmologie » față de publicul medical din țara noastră se vedește nu numai în conținutul revistei ei și într-o inadmisibilă desconsiderare a limbii române. Ea publică articole mai ales în franceză și engleză, întreținând vechea tradiție burghezo-moșierească de desconsiderare a limbii naționale, socotită de vechile clase exploatoare ca o limbă « incultă », « improprie » pentru exprimarea gândirii științifice.

Este limpede că o asemenea poziție cosmopolită, antipatriotică, nu poate fi acceptată de către oamenii de știință legați de popor. Limba română este limba în care predau în universitățile noastre eminentii oameni de știință. Ea este limba în care s'au tipărit cursuri și lucrări științifice de valoare. Ea este limba în care își însușesc cuceririle științei mii și zeci de mii de tineri, proveniți în măsură din ce în ce mai mare din sânul maselor muncitoare și mențiți a fi cadrele noastre științifice de mâine... Limba română s'a dovedit pe deplin aptă să exprime tot ce are gândirea științifică mai înalt. Secțiunea de Științe Medicale a Academiei R.P.R. consideră că este o cinste și o datorie pentru noi, oamenii de știință din România, să publicăm lucrările noastre în limba poporului nostru și să aducem contribuția noastră la îmbogățirea și la dezvoltarea ei.

S'ar putea părea la prima vedere că structura « Revistei de Oftalmologie » — conglomerat de articole disparate, semnate în cea mai mare parte de autori străini — s'ar datora dorinței de a aduce la cunoștința cititorilor din R.P.R. ultimul cuvânt al științei oftalmologice pe scară mondială.

Dacă însă aceasta ar fi fost cu adevărat intenția direcțiunii revistei, în paginile ei ar fi trebuit fără îndoială să-și găsească un loc de frunte lucrările savanților, sovietici și problemele de specialitate care preocupă lumea științifică sovietică — probleme care tot mai mult devin și ale țării noastre.

Aceasta cu atât mai mult cu cât în oftalmologie știința sovietică ocupă incontestabil primul loc din lume, cu realizări care depășesc cu mult pe cele ale științei din țările capitaliste. Dar scopul « Revistei de Oftalmologie » nu este să ofere cititorilor ei o informație onestă asupra ultimelor rezultate ale acestei specialități necesare progresului sanitar al poporului nostru.

Unicul scop practic al « Revistei de Oftalmologie » este în mod vădit acela de a propaga cosmopolitismul, dușman de moarte al științei, de a propaga dependența și spiritul de ploconire servilă față de cultura burgheză decadentă din occident. Aceasta pentru a face pe cititori să creadă că cele mai de seamă cuceriri științifice pe tărâmul oftalmologiei s'ar datora exclusiv științei din țările capitaliste; pentru a distra atenția specialiștilor de la problemele actuale ale oftalmologiei românești și de la realizările ei, de a sabota efortul oftalmologilor din țara noastră de a-și însuși experiența uriașă, metodele de lucru și ultimele date ale științei oftalmologice din Uniunea Sovietică.

O dovadă grăitoare a acestui fapt este felul în care « Revista de Oftalmologie » tratează importanta problemă științifică a grefei de cornee.

În deosebi în această problemă centrală a luptei pe care o duce știința pentru a reda vederea celor ce au pierdut-o, știința sovietică se află în frunte, depășind cu mult tot ce a realizat știința burgheză.

Numai oftalmologii sovietici călăuziți de concepția științifică — singură justă — a materialismului dialectic, sub îndrumarea Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., și cu sprijinul puternic al Guvernului Sovietic, au putut ridica știința oftalmologică a țării lor la un nivel care să facă posibilă rezolvarea și a acestei probleme centrale.

În acest domeniu, un merit nepieritor are ilustrul savant sovietic V. P. Filatov, ale cărui realizări îndrăznețe fac epocă.

De mai bine de un secol, cei mai eminenți oftalmologi din lume au căutat soluția problemei de a reda vederea celor atinși de orbire din cauza opacificării corneei. S'au făcut în acest scop nenumărate încercări. Știința sovietică — datorită lui V. P. Filatov și școlii sale — a rezolvat cea dintâi în mod revoluționar problema înlocuirii pe scară largă a corneei devenite netransparentă cu o cornee transparentă.

În urma cercetărilor sale, Filatov ajunge la concluzia că « țesuturile animale și vegetale separate de organism suferă, sub influența factorilor mediului care le îngreuează procesele vitale, o modificare biochimică.

• Rezultatul acestei modificări este elaborarea de către țesuturi a unor anumite substanțe care reprezintă stimulorii proceselor biochimice în aceste țesuturi aflate în condiții neprielnice pentru existența lor. Aceste substanțe, întrucât permit țesuturilor să-și păstreze viața în acele condiții neprielnice sunt numite de mine « substanțe de rezistență » sau « stimulorii biogeni ai țesuturilor ».

• Substanțele de rezistență » sau « stimulorii biogeni » — fiind introduse pe calea transplantării sau a implantării unui țesut ce le conține din belșug, în orice organism, constituie stimulorii pentru țesuturile acestuia din urmă. Ridicând metabolismul celular ele intensifică astfel funcțiunile fiziologice ale organismului, ceea ce în cazurile de îmbolnăvire, face ca forțele regenerative ale acestuia să crească, ajutându-le în lupta cu boala.

... • Substanțele de rezistență » iau naștere și în organismele vii, întregi, care sunt puse în condiții de mediu neprielnice, dar nu mortale — grație modificărilor biochimice ale acestor organisme. Aceste modificări pot să joace un rol și în procesul evolutiv, etc. » (Acad. V. P. Filatov: « Transplantarea optică a corneei și țesutoterapia » — Medghiz, 1945, pag. 226, ediția rusă).

Această descoperire epocală se întemeiază pe concepția materialist-dialectică care stă la temelie a operei marelui Filatov, idee care ar putea fi rezumată astfel: acolo unde moartea este iminentă, se naște viața.

Acesta este un exemplu de modul în care învățătura marxist-leninistă asupra luptei contrariilor, ca bază a dezvoltării și progresului — a luptei « între ceea ce este vechi și ceea ce este nou, între ceea ce moare și ceea ce se naște, între ceea ce dispăre și ceea ce se dezvoltă » (I. V. Stalin, « Problemele Leninismului », pag. 853, edit. II-a P.M.R., 1948) — și-a găsit o aplicare magistrală în principiul descoperit de Filatov și care stă la baza metodei sale terapeutice.

Ca o consecință practică imediată, Filatov propune în 1933 utilizarea corneei conservate de cadavru, ca material de grefat.

Din acel moment toată problema transplantării de cornee capătă un alt aspect. Materialul fiind ușor de procurat, operația se poate practica pe scară întinsă, devenind astfel cu puțință să se redea vederea la un mare număr de orbi. Până la 1 Ianuarie 1941 se făcuseră în U.R.S.S. 842 transplantări de cornee, numărul operațiilor reușite întrecând pe cel al transplantărilor de cornee reușite din toate celelalte țări ale lumii luate la un loc.

Aci intervine al doilea element de importanță capitală în rezolvarea problemei transplantării de cornee: ajutorul dat de Guvernul U.R.S.S. și de Partidul Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., care apreciind just marea însemnătate a acestei descoperiri pentru oamenii muncii a dat lui Filatov și elevilor săi puțința de a crea la Odesa un Institut de cercetări unic în lume, prin întinderea și organizarea lui.

Aceasta a fost cu puțință numai în Țara Socialismului.

În U.S.A., unde totul, inclusiv știința, este comercializat, în interesul unui grup îngust de mari capitaliști, a fost înființat în 1946, o Bancă « Eye Bank for Sight Restoration » pentru negocierea ochilor necesari grefărilor de cornee. (« Revista Oftalmologică », vol. I, pag. 181).

Iată cum se soluționează această problemă într'un stat capitalist. O problemă de știință, o problemă de ordin social: ajutorarea orbilor, se transformă într'o sursă de

venituri, se creează o Bancă cu procente și acțiuni. Cine nu are cu ce plăti, rămâne orb.

În urma succeselor obținute prin grefarea corneei de cadavru, Filatov trece dela vindecarea ochilor la regenerarea țesuturilor corpului omenesc în general, grefând pe țesuturile bolnave diverse țesuturi animale și vegetale. Astfel, el creează țesuto-terapia, care a dat rezultate uluitoare deschizând căi noi în terapeutică.

« Terapeutică cu țesuturi conservate (și cu derivatele lor — extracte, sucuri) pe calea transplantării, implantării, injecțiilor, ș. a. m. d., mi-a dat mie — elevilor mei și celor ce au aplicat-o, după mine, — scrie Filatov — rezultate extrem de prețioase, câteodată surprinzătoare, atât în afecțiuni oculare, cât și în alte afecțiuni dintre cele mai diferite ale organismului.

Realizările obținute de noi în domeniul țesutoterapiei au fost puse de mine și de școala mea în slujba eroicei noastre Armate Roșii și aplicarea țesutoterapiei în multe spitale de campanie a confirmat în totul utilitatea ei în bolile și rănilor de războiu.

Introducerea țesutoterapiei în practica spitalelor militare se prezintă ca absolut necesară pentru tratamentul atât al afecțiunilor oculare, cât și în acel al plăgilor atone, resorbția cicatricelor, tratamentul inflamațiilor de origine traumatică și neutraumatică, tratamentul nevritelor... precum și în alte multe boli ». (*Ibidem*, pag. 225).

Iată cum în U.R.S.S. materialismul dialectic — concepția despre lume a clasei muncitoare — temelia sigură a marilor progrese și cuceriri științifice și-a dovedit și în acest domeniu fecunditatea.

Dar « Revista de Oftalmologie » vrea să ignoreze sistematic aceste cuceriri ale științei sovietice.

Pentru a putea ascunde mai bine cititorilor săi marile cuceriri ale oftalmologiei sovietice, pentru a le minimaliza, când ele nu mai pot fi ascunse, « Revista de Oftalmologie » opune de fapt marelui Filatov pe profesorul elvețian Franceschetti, al cărui articol îl și publică, lăsând să se înțeleagă că lucrările acestuia ar reprezenta cele mai înaintate cuceriri ale oftalmologiei mondiale în problema grefei de cornee.

O asemenea prezentare a chestiunii este cu totul falsă, iar poziția reacționară pe care se plasează Franceschetti în articolul său nu are nimic comun cu o adevărată poziție științifică obiectivă.

Într'adevăr, în articolul său, Franceschetti, vorbind de tehnica « sa » declară că utilizează corneea de cadavru, fără să amintească măcar pe Filatov, căruia îi aparține prioritatea acestei metode și a generalizării ei terapeutice (țesutoterapia). Pentru a efectua acest adevărat « tur de forță », Franceschetti, încă dela începutul articolului său caută să inducă în eroare publicul științific prin câteva considerațiuni istorice asupra grefei de cornee, în care, toate realizările din acest domeniu, anterioare cercetărilor d-sale, sunt prezentate drept factor neglijabil.

« Transplantarea corneei, puțin practică în 1934, când au avut loc primele noastre încercări, a devenit în timpul anilor din urmă, o intervenție aproape curentă. Când am prezentat primele noastre cazuri de transplantare de cornee la Societatea Elvețiană de Oftalmologie, în 1930, ni s'a răspuns că era inutil să se nutrească iluzii asupra rezultatelor tardive și că grefonul implantat se va opacifica mai curând sau mai târziu. Astăzi, perspectiva unei perioade de mai bine de 12 ani, ne permite să judecăm într'un mod obiectiv rezultatele obținute și să tragem din ele încă de pe acum anumite concluzii din punct de vedere practic » (A. Franceschetti, « Les greffes de cornée », Revista de Oftalmologie, 1948, Nr. 1, pag. 117).

Este evident că a privi rezultatele obținute în domeniul grefei de cornee în lumina unei foarte subiective perioade de 12 ani legată de persoana d-lui Franceschetti este mai mult decât tendențios.

Transformarea grefei de cornee într'o « intervenție aproape curentă » nu începe dela d. Franceschetti, după cum știința oftalmologică nu începe dela niște opinii eronate

emise de « Societatea elvețiană de Oftalmologie ». Timp de mai bine de un secol un șir întreg de savanți au lucrat pentru rezolvarea problemei grefei de cornee.

Chiar după ce se obținuseră în acest domeniu un șir de rezultate terapeutice pozitive, calea spre practicarea acestei operații pe scară largă era barată însă de un mare obstacol.

« Pentru a face o homoplastie — spune renumitul savant Magitot — este totuși nevoie să se găsească materialul necesar ».

Și el arată că Filatov este cel care « a rezolvat problema luând ochiul de la cadavru ». (A. Magitot, « Remarques sur les greffes et la transparence de la cornée », *Annales d'oculistique*, 1947, Nr. 10, pag. 625).

În articolul citat, Magitot încă de la primele rânduri subliniază că atunci când este vorba de grefa de cornee « nu poate fi uitat » Filatov (*ibidem*, pag. 619).

Este singurul mod în care poate fi prezentată problema de un savant cu elementar respect față de adevăr.

Decedatul savant de renume mondial, Zdravko Nicetici, prezentând rezultatele lucrărilor sale în domeniul grefei de cornee arată că încă în 1933 (deci cu un an înainte de primele încercări ale d-lui Franceschetti) el a executat prima sa grefă cu cornee de cadavru bazându-se pe informațiile apărute în ziare cu privire la o operație de acest fel făcută de Filatov. Nutrind față de Uniunea Sovietică și față de marea sa cultură, sentimentele de dragoste și admirație pe care fracțiunea naționalistă a lui Tito n'a reușit și nu va reuși să le smulgă din sufletul poporului iugoslav, omul de știință Nicetici îl numește în mod leal pe Filatov « Maestrul » său.

În același timp Nicetici subliniază întreaga importanță a inovației revoluționare a lui Filatov: folosirea ochiului de cadavru.

« După cum am mai spus, noi am bătut multă vreme pe același loc. Eram neputincioși față de această problemă, pe care eram totuși hotărâți s-o rezolvăm. . . . Filatov este cel care a rezolvat principala problemă, aceea a materialului de transplantat. . . . Astăzi difuzarea ideilor lui Filatov și-a dat roadele. Există mulți transplantatori de cornee în toate țările lumii ». (Zdravko Nicetici, « Considérations sur la greffe de la cornee », *Annales d'oculistique*, 1947, Nr. 10, pag. 596—597).

Iată adevărul asupra modului în care grefa de cornee a devenit, după expresia d-lui Franceschetti, « o intervenție aproape curentă ». Aceasta a avut loc pe baza descoperirilor lui Filatov.

Este necesar să subliniem că Filatov a început să practice grefa de cornee încă din 1913. Fînd nevoit, din cauza primului războiu mondial, să-și întrerupă lucrările, el și le-a reluat la sfârșitul anului 1922. Din această perioadă și până la 1 Iunie 1941, Filatov și școala sa au efectuat peste 1.000 de transplantări de cornee, ceea ce întrece cu mult transplantările făcute în toate celelalte țări ale lumii într'un secol de elaborare a problemei. Numărul cazurilor în care s'a obținut o clarificare persistentă a corneei (considerând drept persistentă o clarificare observată timp de peste 9 luni) atingea în toată lumea până la 1 Ianuarie 1941 aproximativ 100, pe când numărul celor obținute de Filatov și de școala sa se ridică până la această dată la câteva sute (324). Pentru o justă apreciere a rezultatelor obținute de Filatov, mai trebuie ținut seama și de faptul că unele cazuri socotite de Franceschetti și de alții ca « defavorabile » pentru grefă — ca acelea de aphakie — sunt considerate de Filatov și școala sa ca favorabile și sunt operate cu succes.

D. Franceschetti se prefăce a ignora că încă din 1933, în perioada când d-sa era încă la « primele sale încercări », Filatov, sintetizând și generalizând concluziile lucrărilor sale în domeniul grefei de cornee, formulează ideile de bază ale țesuto-terapiei. Lucrul acesta este totuși de notorietate mondială, iată ce scrie despre aceasta revista « *Archives d'ophthalmologie* »:

« V. P. Filatov, directorul « Institutului Experimental de Oftalmologie » dela Odesa, celebru prin cercetările sale asupra grefei de cornee, este din ultimii 15 ani inițiatorul unei terapeutici cu totul noi, țesuto-terapia ».

Și mai departe:

« ... Filatov în 1933 întinde câmpul experiențelor sale și aplică acești « factori de supraviețuire » în diferite infecții. . . El institue țesuto-terapia sub alte forme: implantări sub piele, în țesutul conjunctiv, ale unor fragmente conservate: nu numai de cornee, ci și de piele, de cartilajiu, de retină, de coroidă, de placentă, de creier, de splină, de ficat, de țesut muscular sau nervos. . . » (Prof. M. Toulant, « La thérapeutique tissulaire en ophthalmologie » (Archives d'ophthalmologie, 1948, Nr. 1, pag. 33—34).

Îată care este adevărul pe care d. Franceschetti încearcă să-l diformeze, îată realizările de însemnătate mondială pentru oftalmologie și medicină în general ale lui Filatov și ale școlii sale, peste care profesorul elvețian încearcă, în disprețul oricărei probități științifice, să treacă cu buretele. Știința de clasă a burgheziei imperialiste urăște știința sovietică, pentru că ea este o știință pusă în slujba poporului, în slujba păcii, în slujba umanității, în slujba socialismului.

Articolul lui Franceschetti dovedește că știința nu este de sine stătătoare, nu poate ocupa o poziție neutră, în condițiile unei lumi împărțite în două lagăre: unul al democrației, păcii și culturii în frunte cu U.R.S.S., celălalt al imperialismului, războiului și obscurantismului, dominat de Statele Unite ale Americii; el dovedește, dimpotrivă, că știința are întotdeauna un caracter de clasă, aflându-se fie în slujba claselor exploatatoare, condamnate de istorie, fie în slujba maselor muncitoare și a progresului în toate domeniile.

El mai dovedește că în statele capitaliste din Occident unii savanți burghezi se înjoșesc până la a sluji interesele de agresiune și de dominație mondială ale imperialismului anglo-american, încercând să minimalizeze — fără să aleagă mijloacele — prestigiul crescând de care U.R.S.S., cultura și știința ei de avangardă se bucură în rândurile oamenilor iubitori de progres din lumea întreagă. În unul din mijloacele lor principale pentru atingerea acestui scop este negarea sau ignorarea voită a priorității științei sovietice într'un șir întreg de domenii.

Savanții de acest soi se pun de-a-curmășul progresului științei, devin dușmani ai științei, ceea ce oglindește decadența culturii burgheze, pusă în slujba imperialismului.

Noi, membrii Secției de Științe Medicale a Academiei R.P.R., împreună cu toți oamenii de știință progresiști din țara noastră, solidari cu colegii noștri din lumea întreagă, care luptă pentru a pune cuceririle științei în slujba păcii, progresului și a umanității — respingem această știință decadentă, antiumană a « savanților » vânduți burgheziei și imperialismului obscurantist. Noi ne îndreptăm privirile cu încredere spre știința sovietică, știința Țării Socialismului care ne dă pilda înălțătoare a unei științe puse în slujba omului, a vieții, a păcii și progresului, știință a cărei experiență și ajutor vor înlesni celor ce muncesc în R.P.R. pe ogorul științei să contribuie cu succes la înflorirea Patriei noastre și a culturii ei.

O dovadă că poziția caracteristică a « Revistei de Oftalmologie » constă în încercarea de ignorare sau — acolo unde aceasta nu e cu puțință — de minimalizare a științei sovietice, este articolul scris chiar de directorul revistei, cu privire la V. P. Filatov.

Opera marelui savant sovietic fiind prea populară în țara noastră pentru a putea fi trecută multă vreme cu vederea într'o revistă de specialitate, numărul 2 al « Revistei de Oftalmologie » consacără, în sfârșit, câteva pagini aniversării a 50 de ani de activitate științifică a lui Filatov, sau mai bine zis unei încercări neîndemânatică de a minimaliza strălucitele merite ale acestui om de știință.

Această dare de seamă, în care autorul se străduiește să inee realizările lui Filatov într'un șir întreg de nume ale unor cercetători occidentali de însemnătate incomparabil

mai mică între care regăsim pe Franceschetti, a cărui poziție antiștiințifică în chestiunea grefei de cornee, am putut-o aprecia din articolul semnalat mai sus.

Această dare de seamă în care câteva elogii formulate sunt acoperite imediat — pentru a plăcea stăpânilor de limba engleză sau franceză din Apus — cu ploconiri la adresa unor nume cu rezonanță engleză sau franceză, tinde să umbrească opera lui Filatov, prin prezentarea ei voit trunchiată. Autorul nu subliniază decât cu totul în treacăt ceea ce constituie aportul de bază al marelui oftalmolog sovietic: întrebuințarea pentru prima oară a corneei conservate de cadavru ca material de transplantat. Dar nu numai atât. Autorul ascunde cititorilor un element de cea mai mare însemnătate pentru o justă apreciere a importanței operei lui Filatov. Este vorba de succesele obținute de acesta prin marea sa descoperire, nu numai în rezolvarea problemei transplantării de cornee, dar și în tratamentul cu țesuturi conservate în diverse afecțiuni ale ochiului sau ale organismului în general; și această prezentare fragmentară are loc în ciuda faptului că diferitele aspecte ale metodei lui Filatov constituie un tot indivizibil.

În articolul amintit, directorul revistei nu pomenește măcar despre țesuto-terapie, cu toate că acest tratament a fost reluat și experimentat cu succes în lumea întreagă și cu toate că asupra acestei probleme s'a lucrat și la noi și s'a scris și în limba românească.

În felul acesta este ignorată una din cele mai frumoase și mai concludente realizări ale gândirii medicale, care a deschis perspective noi și nebanuite terapeutice în general.

A pune, în chestiunea grefei de cornee, pe Filatov pe același plan cu Franceschetti și alții, așa cum face directorul « Revistei de Oftalmologie » este o mistificare întreprinsă în unicul scop de a propaga în lumea științifică românească o ploconire lipsită de orice spirit critic, față de știința decadentă a burgheziei occidentale.

Exemplul citat de noi cu privire la tratarea tendențioasă, mistificatoare a problemei grefei de cornee, nu este unicul. Astfel « Revista de Oftalmologie », publică un articol despre trachom, semnat de profesorul occidental *G. Bielli*, care trece în revistă toate ipotezele privitoare la etiologia acestei afecțiuni. Nici în articol însă, nici altundeva în cuprinsul revistei nu se amintește măcar de savanta sovietică *Ecaterina Trapezonțeva*, care are lucrări importante în problema legăturilor dintre agentul etiologic al trachomului și corpusculii rickettsoizi, precum și în cea a rolului păduchilor în transmiterea trachomului. Deasemeni, nicăeri nu se pomenește măcar de *Circovski*, care conduce primul Institut din lume pentru cercetarea trachomului (înființat la Kazan în 1922) și ale căror numeroase lucrări științifice cu privire la trachom au fost sintetizate de el în 1947 în tratatul intitulat « Trachomul ».

Deasemeni, deși în revistă își găsesc locul un șir întreg de evenimente minore în legătură cu desfășurarea carierei unor mai mari sau mai mici profesori occidentali, nicăeri nu sunt amintite măcar marile nume ale oftalmologiei sovietice, ca de pildă *Averbach*, această figură excepțională a oftalmologiei sovietice și mondiale. Până la moartea sa — în anul 1944 — *Averbach* a fost organizatorul și conducătorul activității oftalmologice din U.R.S.S., clinician ilustru și luptător neobosit pentru cauza celor ce muncesc.

* * *

Rubrica de recenzii a revistelor și cărților din țară și străinătate pe care o publică « Revista de Oftalmologie », oglindește aceeași politică de conspirație a tăcerii împotriva științei celei mai înaintate din lume, a științei sovietice:

Și aceasta, cu toate că la « Institutul de Studii Româno-Sovietic » stau la dispoziția publicului din România reviste de specialitate din U.R.S.S. cu articole gata traduse sau cu traducători gata să traducă asemenea articole. Acolo se poate găsi revista sovietică « Vestnik Oftalmologii », un model de revistă redactată în spiritul unei științe înaintate, însuflețită de spirit patriotic și pusă în slujba poporului. Această revistă, prin însăși compoziția ei, demonstrează în mod elocvent care sunt problemele ce preocupă o țară

socialistă, unde oamenii muncii științifice vin să dea ajutor oamenilor muncii intelectuale și manuale în munca lor de construire a unei vieți fericite.

Nu se poate face nicio comparație între revista cosmopolită, care formează obiectul raportului de față, revista care tratează probleme luate la întâmplare, rupte de necesitățile vieții noastre științifice naționale, formând un conglomerat hibrid, și revista sovietică, întind toată spre un țel, cu preocupări centrate în fiecare număr în jurul câte unei probleme, corespunzând nevoilor poporului muncitor! Astfel, un număr al revistei sovietice este consacrat problemei accidentelor de muncă și recuperării ochilor traumatizați. Articolele privitoare la această problemă, scrise de cercetătorii *F. B. Iusefova*, prof. *G. G. Bursuk*, *N. O. Blumenfeld*, *Z. S. Crupinskaia*, *L. I. Dragnova*, oferă soluții fericite în cele mai multe aspecte ale traumatologiei oculare. Acest fel de a pune problema nu este întâmplător. În U.R.S.S. se face știință în slujba poporului pentru popor. Iată, de exemplu, ce preocupă pe *O. L. Guslina*: ajutorul oculiștilor în industria textilă din orașul Ivanovo și provincia Ivanovo.

Dar pentru conducerea « Revistei de Oftalmologie » asemenea reviste nu prezintă interes. Ea consemnează însă și popularizează pe larg asemenea instituții ca vestita « Eye Bank for Sight Restauration » de care am amintit mai sus.

În același timp, după cum desconsiderarea științei și problemelor românești a împins redacția « Revistei de Oftalmologie » pe panta disprețului pentru limba română, tot așa atitudinea ostilă față de știința sovietică a dus la desconsiderarea limbii ruse, — limba lui *Lomonosov* și *Timireazev*, a lui *Mendeleev* și *Lobacevski*, a lui *Paulov* și *Filatov*, a lui *Pușkin* și *Gorki*, a lui *Lenin* și *Stalin*.

Nu este nicio mirare că atitudinea cosmopolită, de nihilism național a « Revistei de Oftalmologie » și a directorului ei, culeg aprobările și încurajările cercurilor imperialiste din Apus. Dovadă, recenzia apărută în « American Journal of Ophthalmology » din Aprilie 1949.

Această revistă americană care se pretinde « pur științifică » nu se jencează cătuși de puțin să publice asupra « Revistei de Oftalmologie » o recenzie pur politică. În recenzie se relevă cu satisfacție publicarea majorității articolelor în limba engleză și franceză. Acest fapt este pus în nemijlocită legătură cu « tendințele naționaliste » reacționare și antisovietice ale burgheziei române. Revista americană nu caută să ascundă că în aceste « tendințe naționaliste », « civilizația vestică » a trusturilor vede o unealtă în lupta pe care o duce zadarnic spre a recăpăta « o puternică influență » asupra țării noastre sau — în termeni mai puțin « științifici » — pentru a ne subjuga din nou. În felul acesta însăși presa gen Hearst din America ne desvăluie cui servește cosmopolitismul în știință și cum naționalismul și cosmopolitismul alcătuiesc două tășuri ale aceleiași săbii ruginite, folosite de imperialismul american contra demnității naționale, progresului și independenței popoarelor.

* * *

Analiza critică a « Revistei de Oftalmologie » ne arată totodată cum slugărnicia față de Occidentul imperialist își găsește terenul firesc de dezvoltare la oameni lipsiți de patriotism, incapabili de elan constructiv, oameni care se mișcă în cercul îngust al unor interese mercantile și carieriste. Directorul revistei, dr. *N. Blatt*, reprezintă tipul unui astfel de fals « om de știință ».

Diă toată cariera d-rului *Blatt* este absentă preocuparea și activitatea de clinică, deși a avut posibilitatea să ducă o asemenea activitate, deși s'a putut folosi de marele sprijin și imensele posibilități pe care regimul de democrație populară — spre deosebire de statele capitaliste — le asigură oamenilor de știință care vor cu adevărat să contribuie la dezvoltarea științei și la punerea ei în slujba poporului.

Publicații cazuistice, proiecte de organizare fanteziste, rupte de realitate, constituiau dentru el simple mijloace de captare de clientelă și tribună de reclamă personală și de

auto-clogiere pe cât de deșănțată, pe atât de nemeritată, menite să servească scopurile lui de parvenire și de îmbogățire. Servii eri față de ocupanții nemți, a căror slugă, criminalul de război Antonescu i-a acordat privilegiile rasiale (Monitorul Oficial 1943, Nr. 177 partea I-a pag. 6756), dr. N. Blatt se străduiește azi să-și dovedească slugărnicia față de imperialismul american și englez.

Prin cursul ținut la Institutul Medico-Farmaceutic din Timișoara, dr. N. Blatt a încercat să abată privirile tinăretului studios dela izvoarele celei mai înaintate științe, știința sovietică, și să propage idei antipatriotice și antiștiințifice de felul celor care caracterizează « Revista de Oftalmologie ». Persoana d-rului Blatt nu merită cinstea unei debateri în Secția de Științe medicale a Academiei R.P.R.

IN CONCLUZIE:

Secția de științe medicale a Academiei Republicii Populare Române consideră că:

1. « Revista de Oftalmologie » este o imagine tipică a spiritului de ploconire slugarnică față de știința burgheză decadentă din Apus.

Ea stă pe poziția cosmopolitismului, care slujește interesele trusturilor imperialiste din America și Anglia, negând marile cuceriri ale științei sovietice, ignorând știința în plină dezvoltare din patria noastră și căutând în general să tăgăduiască și să frâneze puterea de creație științifică și culturală din toate acele țări pe care imperialismul răvnește să le subjuge.

Secțiunea medicală a Academiei R. P. R., consideră, prin urmare, că « Revista de Oftalmologie » nu reprezintă și nu poate reprezenta oftalmologia românească, careia îi este profund dăunătoare.

2. Dr. N. Blatt, directorul revistei, a dovedit prin activitatea sa că nu este demn să educe pe tinerii care vor forma cadrele noastre științifice de mâine.

3. Socotim că datoria noastră, ca și a tuturor oamenilor de știință patrioți, este să combatem spiritul de ploconire în fața culturii decadente a capitalismului din Apus, de subapreciere a propriilor noastre forțe și de ignorare a realizărilor și experienței marii științe sovietice. Considerăm că în interesul dezvoltării științei în R. P. R. trebuie să luăm exemplul dela oamenii de știință sovietici, care, educați de partidul lui Lenin și Stalin, știu să imbine armonios strălucita lor creație științifică cu un patriotism înflăcărat și cu slujirea devotată a nobilei idei de frăție între popoare. Considerăm ca o datorie să ne concentrăm toate eforturile pentru dezvoltarea științei patriei noastre în slujba poporului muncitor și să contribuim activ la construirea socialismului în Republica Populară Română.

4. Secțiunea de Științe medicale a Academiei R. P. R. propune Prezidiului Academiei R. P. R. să ia în discuție problemele ridicate de prezehtul raport și să hotărască măsurile cuvenite.

CÂTEVA ASPECTE ALE LUPTEI ÎMPOTRIVA COSMOPOLITISMULUI BURGHEZ ÎN CRITICA LITERARĂ

La 28 Iunie a. c. Academia R.P.R., însușindu-și raportul Secțiunii de Științe Medicale, adoptă o hotărâre importantă în legătură cu « Revista de oftalmologie ».

Insemnătatea ei depășește cu mult eadrele unei simple aprecieri critice. De fapt atât expunerea profesorului Traian Săvulescu, președintele Academiei, cât și raportorul Secției de Științe medicale au avut ca obiectiv să pună în plin problema cosmopolitismului, să atragă atenția oamenilor culturii asupra datoriei lor de a combate cu și mai multă vigoare această armă otrăvită a imperialismului.

Desbaterile Academiei au avut meritul să readucă în discuție una dintre cele mai importante sarcini pe tărâm ideologic, în cadrul luptei pe care o duce poporul nostru pentru construirea socialismului.

Partidul clasei muncitoare, prin reprezentanții săi autorizați, a atras nu o singură dată atenția intelectualității asupra pericolului pe care-l reprezintă rămășițele ideologiei burgheze în mentalitatea oamenilor de știință, litere și artă. Nu o singură dată a subliniat Partidul datoria pe care o are fiecare intelectual cinstit, dornic să ia parte activă la construirea lumii noi — de a fi vigilent și de a combate cu principialitate și consecvență orice manifestare a ideologiei burgheze, sub orice formă și oriunde ar apărea ea. Ori, cosmopolitismul este una din formele cele mai caracteristice sub care se manifestă ideologia burgheză. El este crescut organic pe solul ei putred.

« *Oricum s'ar manifesta ea, — spunea tov. I. Chișinevschi la Congresul Intelectualilor din R.P.R. pentru apărarea păcii și culturii, — sub chipul formalismului în literatură, a morganismului în știință, ideologia burgheză decadentă are același caracter reacționar cosmopolit.* »

În lumina acestui învățământ ne apare ca extrem de actuală și utilă sarcina de a extinde dezbaterile problemei puse de Academie în sectorul atât de important al ideologiei cum este acela al literaturii. Este oare ferit șanti-erul nostru literar de influențele ideologiei burgheze? Putem oare declara liniștiți că otrava cosmopolitismului a ocolit literatura?

Realitatea ne arată că o atare afirmație ar fi cu totul greșită. Dimpotrivă, avem de luptat și aici cu manifestări frecvente ale ideologiei burgheze, manifestări ce se ascund sub forme variate, în aparență inofensive, dar întotdeauna — și poate tocmai din această cauză — cu atât mai primejdiosae.

Altfel nici n'ar putea fi. Din moment ce etapa istorică pe care o străbate țara noastră este cea a trecerii revoluționare dela capitalism la socialism, etapă a cărei lege de dezvoltare este lupta de clasă, ar fi cu totul naiv să credem că tocmai frontul ideologic s'ar putea sustrage acestei legi istorice. Ar fi, repet, naiv și greșit să ne închipuim că în timp ce oamenii moșierilor și capitaliștilor deposedați, agenți ai imperialismului, se organizează în bande și atacă pe cetățenii devotați Patriei noastre populare, organizează sabotaje și răspândesc șvonuri veninoase, că în timp ce la țară se desfășoară tot mai ascutit lupta de clasă între țărănimea muncitoare condusă de clasa muncitoare, pe de o parte și chiaburime, pe de altă parte, tocmai în acest timp în sectorul ideologiei să domnească o liniste idilică, turburată din când în când doar de calomniile disperate, dar îndepărtate, ale celor fugiți din Patrie.

Încă în 1947, la Consfătuirea informativă a reprezentanților unor partide comuniste, regretatul A. A. Jdanov, sublinia că înverșunata luptă dintre cele două tabere — cea a democrației, păcii și socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică și cea a imperialismului hrăpăreț și războinic în frunte cu Statele Unite ale Americii — se dă și pe frontul ideologic.

«Tendința U.S.A. spre dominația mondială și spre orientare antidemocratică — spunea A. A. Jdanov — include și lupta ideologică».

Printre armele pe care le folosește imperialismul în această luptă, se înscrie în loc de frunte propaganda deșăntată a cosmopolitismului.

«Una din laturile «campaniei» ideologice, care însoțește planurile de subjugare a Europei, — spunea A. A. Jdanov — o constituie atacul împotriva principiului suveranității naționale, îndemnul de a renunța la drepturile suverane ale popoarelor și contra-punerea ideii unui «guvern-mondial» acestor drepturi. Rostul acestei campanii este de a împodobi expansiunea neînfrânată a imperialismului american, care încalcă fără menajamente drepturile suverane ale popoarelor, de a prezenta Statele Unite în rolul de apărător al legilor umanității și de a-i prezenta pe cei ce se opun pătrunderii americane drept aderenți ai unui naționalism «egoist» perimat. Ideea «guvernului mondial» înbrățișată de intelectualii burghezi din rândurile paciștiștilor și fanteziștilor este folosită nu numai ca un mijloc de presiune în scopul dezarmării ideologice a popoarelor care își apără independența împotriva atentatelor imperialismului american, ci și ca o lozincă ce este opusă în mod special Uniunii Sovietice, care

în mod neobosit și consecvent apără principiul egalității reale și salvagădării drepturilor suverane ale tuturor popoarelor mari și mici. În condițiunile actuale, țările imperialiste ca U.S.A., Anglia și statele apropiate lor, devin dușmani periculoși ai independenței naționale și ai autodeterminării popoarelor, iar Uniunea Sovietică și țările democrației noi devin bastioane sigure pentru apărarea egalității în drepturi și autodeterminări naționale a popoarelor».

Din citatul de mai sus se înțelege limpede de ce ideologia burgheză se manifestă tocmai în acele direcții care au fost semnalate în hotărârile Academiei R.P.R. și anume — dispreț pentru tot ce este efort național și contribuția propriului tău popor în cultura umanității, ploconirea slugarnică în fața culturii burgheze decadente din Apus și, în sfârșit minimalizare pe orice cale a uriașului aport pe care-l aduce în tezaurul culturii universale — cultura cea mai avansată din lume, cultura socialismului victorios din Uniunea Sovietică.

În încheștarea de forțe care caracterizează momentul politic actual, când lupta se dă între tendința imperialismului de a nimici suveranitatea popoarelor și tendința lagărului păcii și libertății în frunte cu U.R.S.S., de a întări această suveranitate, este firesc ca oamenii Wall-Streetului să folosească mijloacele ce le stau la îndemână pentru a încerca să convingă pe cât mai mulți asupra avantajilor înghițirii culturii lor naționale de către cultura «superioară» a «ordinei» americane. În acest scop se seamănă neîncrederea în forțele spirituale proprii ale popoarelor, se preamăresc inexistențele «realizări» ale culturii din Apus și se contestă, utilizându-se cele mai neloiale metode, cuceririle culturii sovietice.

Scopul urmărit prin această mistificare e limpede: dacă cultura «puseană» (adică cea americană) este atât de superioară celorlalte, popoarele trebuie să dorească atunci ca un fel de «izbăvire» înrobirea lor de către imperialismul american; dacă ele nu pot (din cauza caracterului mondial al civilizației de astăzi) să țină pas singure cu tempoul în care se desvoltă cultura, ele trebuie să dorească de două ori înrobirea lor de către țara «rasei superioare», adică U.S.A.; în sfârșit pentru că Uniunea Sovietică este statul care luptă cu hotărire și consecvență împotriva acestei tendințe de înrobire a popoarelor, ea trebuie să fie prezentată ca o țară în care cultura e «în poiată», și care nu poate să se compare cu «giganticele» realizări ale decadenței apusene.

Aceasta este substratul cosmopolitismului, substratul monstruoasei teorii după care omul trebuie să fie indiferent față de soarta patriei sale, să dorească subjugarea ei.

«*Cosmopolitismul* — citim în revista sovietică «Bolșevic», organ teoretic și politic al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. — este negarea patriotismului, opusul lui. El predică indiferența completă față de soarta Patriei. Cosmopolitismul neagă existența vreunei datorii cetățenești sau morale a oamenilor față de Patria lor»¹⁾.

¹⁾ Vezi articolul lui F. Cernov: «Cosmopolitismul burghez și rolul lui reacționar». *Bolșevic*, nr. 5, 1949, pag. 34.

Burghezia este cosmopolită prin poziția ei de clasă. « *Patriotismul burgheziei — spunea Marx — a degenerat în simplă ipocrizie, din momentul în care activitatea ei financiară, comercială și industrială a căpătat un caracter cosmopolit* ».

În epoca imperialistă caracteristica aceasta s'a accentuat. Ideologia cosmopolitismului a devenit în mâna imperialiștilor o armă de luptă pentru dominația ei mondială.

« *Imperialismul — spune Lenin — înseamnă spargerea de către capital a cadrelor statului național, înseamnă lărgirea și ascuțirea asupririi naționale pe o nouă bază istorică. De aici decurge, împotriva lui Parabellum, că noi trebuie să legăm tocmai lupta revoluționară pentru socialism cu programul revoluționar în problema națională* ».

Vedem deci, că în timpul primului războiu mondial, V. I. Lenin, pune ca o sarcină concretă de luptă în fața proletariatului datoria de a combate cosmopolitismul pe baza unui « *program revoluționar în problema națională* ».

Cu atât mai actuală este această sarcină astăzi, când imperialismul american, umflat ca o uriașă lipitoare în urma celui de al doilea războiu mondial, afirmă cinic și fățiș că vrea să stăpânească lumea.

Popoarele însă nu vor să se lase stăpânite. Ele nu sunt de loc entuziasmate de perspectiva extinderii în toate țările a faimoasei « ordini americane », adică a acelei « ordini » în care fiecare are dreptul de a muri de foame dacă nu vrea să se încovoie fără murmur sub jugul exploatații capitaliste, dar unde există în schimb — pentru cei în slujba Wall-Streetului — dreptul inalienabil de a omorî oameni numai pentru că pielea lor este de altă culoare decât cea a stăpânilor. Nu vor popoarele să intre de bună voie în « raiul » organizat după modelul faimoasei « Comisiuni pentru cercetare a activității antiamericane » unde sălbaticile legi ale « liberei întreprinderi » te obligă să vinzi pentru un blid de linte tot ce ai mai bun și mai frumos: și conștiința, și demnitatea, și talentul.

Popoarele și reprezentanții înaintați ai intelectualității nu vor și nu pot să îngenunche în fața « realizărilor » culturii americane, unde « găsirea unui mijloc adecuat pentru zgrăvirea putregaiurilor » este considerată ca cel mai lăudabil progres al picturii, iar romanul scârbos și pornografic al unui Miller trece drept culme a creației literare.

Popoarele nu vor jug, nu vor să fie etichetate și apoi sugrumate în duhoarea ersatz-culturii americane. Fiecare națiune e mândră de « *contribuția ce o aduce în tezaurul comun al culturii mondiale* », vrea să desvolte această contribuție, pe baza marilor mișcări eliberatoare, care au început să domine din ce în ce mai mult conștiința oamenilor.

În țările capitaliste înfeudate imperialismului, reprezentanții cei mai de frunte ai culturii se alătură protestului popular, înfierează jalnica trădare a guvernelor de astăzi, se încadrează în frontul de luptă pentru libertate, condus de clasa muncitoare și partidele ei de avangardă.

Strălucitorul exemplu al Uniunii Sovietice, lupta ei dârză împotriva tendințelor de nimicire a suveranității naționale a popoarelor mari și mici, minunatul avânt al culturii naționale în toate republicile Uniunii, apoi exemplul mai tânăr, dar și el deosebit de concludent, al înfloririi culturii în țările democrației populare, cât și întreaga luptă a frontului păcii împotriva provocatorilor la războiu, sunt tot atâtea obstacole în calea expansiunii imperialismului american ale cărui poște devin cu atât mai nesățioase, cu cât criza înfinge mai adânc colții săi necruțători în trupul putred al capitalismului.

Iată de ce propaganda cosmopolitismului este atât de organic legată cu mârșava campanie de clevetire și ponegrire a Uniunii Sovietice și a țărilor democrației populare.

În țările capitaliste, partidele comuniste, s'au așezat în fruntea maselor în lupta pentru libertatea și suveranitatea națională. Comuniștii sunt astăzi reprezentanții cei mai fideli ai tradițiilor naționale. Iată de ce cosmopolitismul burghez predică cu atâta sălbăticie anticomunismul. Iată de ce propaganda pentru renunțarea la suveranitatea națională, ca la un lucru « învechit », bun de aruncat în lada cu gunoi a istoriei, este însoțită de o tot atât de furioasă campanie anticomunistă, care însă nu se menține în limitele unei acțiuni ideologice, ci ia tot mai deschis caracterul unei represiuni teroriste, organizate.

Dorința de libertate, dragostea de țară și de popor, năzuința de a lupta pentru a asigura poporului tău o soartă mai bună, încrederea în posibilitatea realizării acestei năzuinți, în cadrul marii lupte a forțelor progresului în frunte cu Țara Socialismului, țară în care acest ideal a fost realizat, într'un cuvânt patriotismul sănătos al oamenilor muncii, organic împletit cu vigurosul sentiment al internaționalismului proletar, sunt principalele obstacole în calea expansiunii imperialismului american. Tendința de a le înlătura — iată originea campaniei de « renunțare » la suveranitatea națională cu toate implicațiile ei. Cosmopolitismul burghez este arma ideologică aleasă de imperialismul american în lupta lui pentru dominația mondială, otrava menită să adoarmă sentimentul patriotic al popoarelor, pentru a le putea înhăma mai ușor la jugul imperialismului impilator și agresiv.

De aceea lupta împotriva cosmopolitismului face parte integrantă din lupta popoarelor pentru libertate și independență. Ea este, totodată, o elementară datorie patriotică a fiecărui cetățean, care-și iubește în mod sincer Patria. Popoarele Uniunii Sovietice, ne dau și pe acest tărâm cel mai prețios exemplu. La celălalt pol al societății, ca o antiteză a cosmopolitismului burghez lipsit de patrie, s'a dezvoltat și înflorește patriotismul socialist al oamenilor sovietici.

Uniunea Sovietică este prima țară din lume în care dominația exploataților a fost doborâtă, puterea trecând în mâinile celor ce muncesc. În urma acestei răsturnări, popoarele sovietice conduse în lupta lor de gloriosul partid bolșevic, îndrumate zi de zi de geniile clar văzătoare ale lui Lenin și Stalin, au construit societatea socialistă — cea mai măreață cucerire a civilizației umane.

Victoria a fost dobândită în lupte grele, îndârjite, în iureşul unui nemai întâlnit elan constructiv, eforturile fiecăruia fiind concentrate într'un singur avânt organizat de Statul Sovietic — prima patrie socialistă a oamenilor muncii.

Statul de tip nou — Statul socialist, a asigurat cetătenilor săi bună stare, cultură, posibilităţi nelimitate de dezvoltare a forţelor creatoare. În cadrul lui au căpătat oamenii simpli, altă dată abrutizaţi de exploatare şi ignoranţă, conştiinţa propriei lor puteri, demnitatea lor de constructori ai unei lumi noi. Oamenii sovietici îşi iubesc Patria arzător, cu patimă, pentrucă ea se confundă cu conştiinţa lor, cu glorioasele lupte ale trecutului, cu fericirea câştigată în prezent şi cu minunata perspectivă a viitorului comunist.

Încă în primii ani de după Revoluţia din Octombrie, Lenin sublinia uriaşa forţă a acestui patriotism de tip nou, zicând că în condiţiile dictaturii proletariului ideea patriotismului capătă un conţinut socialist, deoarece: « *apărându-ne Patria, noi apărăm socialismul, apărăm Patria socialistă* ».

În cei treizeci şi doi de ani care au urmat după Revoluţia din Octombrie, patriotismul socialist al oamenilor sovietici s'a dezvoltat ca o uriaşă forţă, ca un resecat izvor de fapte mari, eroice.

Dragostea pentru Patria socialistă a fost imboldul măreţ pe baza căruia oamenii sovietici au întrecut prin munca lor tot ce văzuse până atunci istoria. Aceeaşi dragoste i-a înarmat în Războiul pentru Apărarea Patriei, i-a întărit şi i-a călit în luptă, pentru fapte de arme ce au umplut lumea.

Vorbind despre forţa morală a oamenilor sovietici, despre eroismul de care au dat dovadă pe câmpul de luptă, şi în munca din spatele frontului, tovarăşul Stalin spunea că « *acestea izvorăsc din patriotismul sovietic, fierbinte şi dătător de viaţă* ».

Patriotismul socialist al oamenilor sovietici reprezintă forţa de orientare care a unit atâtea popoare în puternicul stat sovietic multinaţional, în marea familie a popoarelor sovietice. El constituie minunatul motor ideologic care cheamă oamenii sovietici la munca plină de abnegaţie, pentru gloria patriei socialiste, pentru construirea comunismului. O expresie puternică a patriotismului sovietic este sentimentul nobil al mândriei naţionale, conştiinţa superiorităţii societăţii şi culturii sovietice asupra societăţii şi culturii burgheze.

Totodată, patriotismul socialist este prin însăşi natura lui incompatibil cu orice manifestare de naţionalism, intoleranţă sau esuprire naţională. Cosmopolitismul dimpotrivă, nu numai că nu este opus naţionalismului ci îl subînţelege ca parte componentă a sa. Propaganda cosmopolită a imperia-liştilor americani se împleteşte cu propovăduirea deşăntată a « superiorităţii rasei anglo-saxone », cu afirmarea neruşinată a dreptului acestei rase de a impune ordinea ei şi celorlalte ţări şi popoare.

Cu totul alta este poziţia omului educat în principiile patriotismului socialist. Dragostea pentru patria socialistă este inseparabil legată de dragostea pentru socialism, pentru lupta oamenilor muncii de pretutindeni împotriva

exploatării, pentru libertate. Statul sovietic, Patria socialistă, a fost primul stat din lume în care fiecare popor a căpătat nu drepturi iluzorii, ci posibilitatea reală de a-și desvolta tradițiile naționale, de a-și construi cultura proprie, națională în formă, socialistă în conținut.

Principiul internaționalismului proletar ca expresie a solidarității internaționale a celor ce muncesc, nu numai că nu exclude patriotismul, adică dorința de a contribui cu toate forțele la prosperarea patriei tale, ci dimpotrivă îl presupune.

«Dacă la baza internaționalismului este pus respectul pentru celelalte popoare, — spunea A. A. Jdanov — nu poți să nu fii internaționalist, fără să respecti și să iubești propriul tău popor».

II

Patria noastră, Republica Populară Română a pornit și ea pe drumul construirii socialismului. De aceea este firesc ca și la noi să înceapă să se desvolte, în conștiința oamenilor, ca un uriaș stimulent creator — patriotismul socialist, dragostea fierbinte pentru Patria noastră, socialistă în devenire.

Realitatea înconjurătoare ne oferă nenumărate exemple de manifestare a acestui patriotism de tip nou. Căci ce altceva, decât o expresie a patriotismului socialist este, de pildă, minunata luptă a oamenilor muncii pentru împlinirea înainte de termen a prevederilor planului de Stat pe 1949?

Echipa minerului Pop Ludovic, care și-a sărbătorit Crăciunul în luna lui cuptor, oțelarii dela Reșița, inițiatori ai unei mișcări de întreceri de un nivel superior, nenumărații raționalizatori și inovatori din câmpul muncii, care-și încordează zi de zi efortul pentru a introduce noi metode de muncă, ca de exemplu aceea de a munci la mai multe mașini deodată, toți acești oameni minunați sunt purtători ai patriotismului de tip nou, superior.

Patria noastră este una din acele țări, în care cu ajutorul hotărîtor al Uniunii Sovietice, s'a înfăptuit, după cel de al doilea războiu mondial, răsturnarea revoluționară asemănătoare aceleia pe care proletariatul rus a înfăptuit-o în 1917.

Și la noi puterea a fost smulsă din mâinile exploatatorilor, poporul muncitor ajungând, pentru prima dată în istorie, stăpân, în propria sa țară. Pe această bază, din nou cu ajutorul hotărîtor al Uniunii Sovietice, se construiește la noi socialismul, adică acel sistem social în care oamenii administrează în folosul lor toate roadele muncii. Cetățenii țării noastre simt, pe zi ce trece mai puternic, efectele acestei răsturnări revoluționare. Statul lor le oferă mereu noi posibilități de îmbunătățire a traiului. Nivelul de viață crește; fiecare efort este răsplătit după merit. Bunurile folosite în regimul trecut pentru huzurul celor îmbuibăți au trecut în patrimoniul poporului. Cultura, odinioară aservită claselor exploatoare, devine și ea un bun

al maselor largi. Literatura și arta, altă dată rupte de popor și purtătoare ale unei ideologii dușmănoase poporului, se transformă în arme de luptă pentru construirea socialismului.

Cum să nu iubească atunci omul muncitor patria sa? Cum să nu fie mândru de ea? În uriașa luptă dintre cele două tabere, Republica Populară Română, ca stat, constituie un factor activ al lagărului păcii și democrației. Ea se numără printre statele prietene ale Țării Socialismului victorios, printre acele state care au pășit pe drumul despăcat în istorie de Uniunea Sovietică și au reușit chiar să parcurgă o bucată din acest drum. Ea a ajuns un stat avansat, situat pe scara dezvoltării istorice infinit mai sus decât orice stat capitalist. Oare nu este o mare mândrie și o imensă fericire să fii cetățean al unui atare stat, să muncești și să lupți pentru prosperarea lui, conștient fiind că astfel aduci un aport substanțial în mișcarea spre progres a omenirii întregi?

Incontestabil că da. Partidul Muncitoresc Român, ca forță conducătoare în statul nostru, educă neîncetat oamenii muncii în spiritul dragostei pentru patria lor, în spiritul patriotismului socialist. Roadele acestei educații răsar pe zi ce trece mai numeroase, mai strălucitoare în prospețimea și frumusețea lor

A le oglindi cu minunatele mijloace ale zugrăvirii artistice nu este oare o nobilă sarcină a literaturii? Firește că aceasta constituie una din principalele îndatoriri ale scriitorilor de astăzi. De aceea, aici — în manifestarea unei atitudini negative față de patriotismul socialist, față de oglindirea lui în literatură, vor trebui căutate pozițiile care definesc manifestările de cosmopolitism ca o expresie a influenței ideologiei burgheze în rândurile intelectualității noastre.

Caracteristica dezvoltării patrimoniului socialist în conștiința oamenilor din țara noastră constă în aceea că ea, această dezvoltare, ca și întregul proces de înălțare a temelii socialismului, se desfășoară în condițiunile unei înverșunate lupte de clasă care ia în țara noastră, așa cum s'a arătat în rezoluția plenară din Iunie 1948 a C.C. al P.M.R., forme tot mai variate și mai ascuțite.

Patriotismul socialist este o minunată armă a proletariatului revoluționar, un neîntrecut stimulent în opera de construire a socialismului.

Mobilul de bază al dușmanului de clasă — al moșierilor și capitaliștilor deposezați, al agenților imperialismului, al chiaburilor și al tuturor ciracilor lor — este de a împiedica pe orice cale construirea socialismului.

Iată de ce dușmanul are tot interesul să lovească cu furie în manifestările patriotismului-socialist, să folosească toate mijloacele pentru a împiedica dezvoltarea lor. Dintre acestea, arma verificată, arma folosită cu predilecție de patronii reacționarilor dela noi, este cosmopolitismul. De aceea nu este de mirare, că lupta de clasă pe frontul ideologic cuprinde, tot mai conaturat, printre aspectele sale și pe acela al luptei între patriotismul socialist, ca expresia ideologiei clasei muncitoare și cosmopolitism, ca expresie a ideologiei burgheze.

Cum se manifestă cosmopolitismul? Cum caută să lovească în patriotismul socialist? Tocmai pe acele căi, care au fost scoase în evidență în hotărârile Academiei R.P.R.

În primul rând, prin disprețul pentru tot ce este cultura națională. Prin contestarea valorii realizărilor noastre în domeniul culturii, prin prezentarea culturii noastre ca tributară Apusului în tot cursul istoriei sale. Cosmopolitiții neagă forțele creatoare ce se ridică tot mai tumultos din sânul maselor muncitoare, persiflează, batjocoresc, realizările noi ale culturii, adică tocmai acele realizări care oglindesc transformările revoluționare înfăptuite în ultimii ani. Ei se străduiesc să insinueze că regimul cel nou, regimul democrației populare, adică regimul în care puterea aparține celor ce muncesc, nu este propriu pentru dezvoltarea culturii, duce, chipurile, la degenerarea ei. Ținem minte cu toții atacul pe care l-a deslănțuit pe acest front dușmanul, în jurul faimoasei « crize a culturii ». În momentul în care clasa muncitoare, sub conducerea partidului ei în fruntea tuturor maselor muncitoare, se găsea în plină ofensivă împotriva exploataților, crizistii și-au lansat diversiunea, în speranța deșartă de a îndepărta intelectualitatea de proletariat. Spumegând de furie neputincioasă în fața asaltului vijelios al forțelor progresului, simțind că în lumea cea nouă ce se va ridica drept rezultat al acestui asalt, nu va fi loc pentru cultura lor decadentă, în fața proaspetei puteri cu care izbucneau mugurii culturii noi, acești epigoni ai ploconirii slugarnice în fața Apusului burghez cosmopolit țipau cât îi ținea gura: « atenție, barbarii de comuniști distrug cultura, săriți în apărarea ei! ». Diversiunea a fost demascată. Indrumați de Partidul Comunist, oamenii culturii atașați cauzei celor ce muncesc au desvăluit jalnica impostură a crizistilor, au arătat că zarva lor gratuită se confundă de fapt cu încercarea falimentară de a identifica cultura decadentă și putrezită a burgheziei cu cultura în general.

Campania crizistilor nu este însă lipsită de semnificații actuale. Ea ne ajută să înțelegem de ce disprețul cosmopolitiștilor față de tot ce este cultură națională, se împletește atât de strâns cu ploconirea slugarnică în fața culturii « apusene ». Obiectivul dușmanului de clasă e clar. Intenția este de a insinua că numai regimul capitalist generează « adevărate » valori culturale. Capitaliștii și moșierii deposedați visează cu disperare întoarcerea acelor vremuri fericite în care munca poporului era folosită doar pentru îngroșarea buzunarelor lor. Ei caută cu înfrigurare argumente pentru a convinge pe cei mai puțin interesați de avânturile unei atari restaurări. Iar argumentul lor preferat este acum tocmai acesta: — priviți spre Apus, acolo e libertate, cultură, finețe... Aici? Nimic. Oare ceea ce se face la noi e cultură? Abili, visătorii raiului capitalist se folosesc în pledoariile lor cosmopolite de situația pe care ei înșiși au creat-o pe vremea când tâlhăreau ca în codru în țara noastră.

Burghezia română are o veche tradiție cosmopolită. Trădătoare a intereselor naționale, veșnic înfeudată capitalului străin, făcând slujă la porțile

când a unuia când a altuia dintre regii industriei, burghezia și moșierimea au avut tot interesul să educe intelectualitatea în spiritul ploconirii slugarnice în fața Apusului. Ocupația esențială a claselor exploatare a fost să scoată la mezat bogățiile țării. În funcție de împrejurările momentului, ei le vindeau cutărui sau cutărui grup capitalist din străinătate. Iar pentru ca operațiunea să stârneasă cât mai puține nemulțumiri, ea era întovărășită de considerațiuni ideologice de circumstanță asupra « comunității de interese și năzuințe » și alte baliverne de acest gen.

Oamenii capitaliștilor și moșierilor insuflau în capetele cetățenilor, încă de pe băncile școlii, teoria umilitoare a inferiorității noastre culturale.

După ei, ideile revoluționare, ce s'au copt în veacul al XIX-lea în Principatele Române, drept rezultat al întregii lor evoluții istorice, drept rezultat al luptei păturii celei mai avansate a societății împotriva jugului feudal și a împilării otomane, n'au fost un produs natural, obiectiv, al condițiilor istorice, nu s'au născut pe solul luptelor seculare ale poporului nostru, ci au fost importate din străinătate de către tinerii boieri « generoși » trimiși să studieze la Paris și în alte orașe din Europa Apuseană.

Nimeni nu contestă că ideile revoluției franceze, marile mișcări populare pe care le-a deslănțuit în toate țările, au înrăurit și în mișcarea ideilor din țara noastră. Ele însă nu ar fi încolțit în niciun fel dacă nu ar fi existat și la noi condițiuni favorabile pentru o izbucnire revoluționară. Pe de altă parte, dincolo de asemănările determinate de însași legile de dezvoltare a societății omenești, fiecare mișcare revoluționară are specificul ei național, determinat de condițiunile în care s'a născut și a crescut, de trăsăturile poporului care a înfăptuit-o. Datoria unui istoric care se pretinde un reprezentant al poporului său, este — după ce a integrat momentul revoluționar din istoria poporului său în mersul general al istoriei — să determine tocmai specificul lui, să descopere și să arate în ce fel poporul lui, prin această mișcare revoluționară și prin ideile ei, a adus o contribuție proprie în istoria mondială.

Ori tocmai de acest lucru istoria burgheză a fugit ca dracul de tămâie. Pentru ea Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Cezar Boliac și ceilalți pașoptiști nu erau exponenți ai geniului revoluționar ai poporului român, ci simplii imitatori ai așezărilor din Apus. Burghezia și moșierimea română, aveau tot interesul să falsifice în acest fel istoria, să insinueze că poporul român nu ar avea o tradiție revoluționară, să răspândească ideea umilitoare că poporul nostru nu trebuie să caute în propria sa tradiție și cultură căile viitorului, ci să aștepte slugarnic și pocăit ca cutare sau cutare stăpân să-l ferească cu o nouă robie.

Linia aceasta de renunțare la tradiția și cultura națională, s'a accentuat, devenind și mai odioasă, după Marea Revoluție Socialistă din Octomvrie 1917.

În decursul frământății sale istorii, soarta poporului român a fost nu o singură dată legată de soarta poporului rus.

Spre deosebire însă de legătura slugarnică a burgheziei cu stăpânii săi apuseni, legătura aceasta a fost de cu totul altă natură. Datorită condițiilor istorice deosebite, Rusia a fost țara în care s'a dezvoltat în veacul al XIX-lea, cele mai puternice curente revoluționare, țara în care mișcarea culturală, creația literară și artistică, au fost în cea mai mare măsură impregnate de idei revoluționare.

Răsunetul a fost uriaș în întreaga lume. Era firesc ca el să se simtă și aici, în imediata apropiere a vulcanului. Influența culturii ruse nu a însemnat pentru noi influența cutărui sau cutărui curent decadent la modă în saloanele burgheziei franceze, ci influența scriitorilor purtători ai ideilor de luptă pentru libertatea poporului, cum au fost Pușkin, Gogol, Cernășevski, Necrasov, Tolstoi, Turgheniev, Cehov, Gorki și atâția alții. Din acest tezaur de idei s'a inspirat și marele nostru critic patriot Dobrogeanu Gherea, care a militat cu pasiune pentru ridicarea literaturii noastre naționale. Opera lui a fost însă combătută cu înverșunare de coaliția monstruoasă a burgheziei și moșierimei românești, care, încă înainte de 1917, a făcut tot posibilul pentru a minimaliza în ochii opiniei publice importanța mondială a culturii ruse. Cu atât mai turbată a devenit ura ei împotriva a tot ce vine dela Răsărit, după ce clasa muncitoare din Rusia a reușit să demonstreze lumii că dominația exploataților poate și trebuie să fie răsturnată, că societatea socialistă poate și trebuie să fie construită pe ruinele capitalismului sfărâmat.

Atunci a început la noi epoca celor mai deșănțate teorii de negare a independenței naționale.

Popoarele vechii Rusii, zdrobind jugul exploatareii moșierești și capitaliste, au arătat popoarelor lumii drumul adevăratei independențe naționale, drumul dezvoltării propriilor însușiri, drumul valorificării forțelor creatoare naționale. În masele poporului român, dorința de a urma acest drum, de a construi o țară în care în sfârșit să fie stăpân el și nu capitalistul dela Londra, Paris, Berlin sau New-York, creștea mereu. Exemplul popoarelor sovietice întetea flacăra acestei dorințe. Ea trebuia stinsă. Trebuia să se demonstreze poporului că el nu este în stare să aibe o existență independentă și pentru aceasta au fost născocite teorii noi. România a fost proclamată rând pe rând, când «sora cea mică a Franței», când «avantpost al culturii apusene în răsăritul Europei», când «insula latină în oceanul slav», etc., etc. — toate acestea cu vădita intenție de a justifica transformarea României într'o simplă anexă a marilor puteri imperialiste, într'un jandarm al lor.

Nu este lipsit de semnificație faptul că perioada răspândirii înfrigurate a unor atare teorii de negare a independenței României, a coincis cu o tot atât de deșănțată propagare a celui mai sălbatec naționalism. O dovadă în plus a strânsei împletiri a cosmopolitismului cu șovinismul. Doar nu întâmplător cei mai aprigi susținători ai exclusivismului naționalist, au fost în același

timp și aceia care au vândut Germaniei hitleriste pără și ultima brumă a independenței naționale a țării.

Orientarea cosmopolită a burgheziei românești, s'a oglindit și în aprecierea fenomenului cultural. Critica burgheză a folosit cu predilecție metoda comparaționismului sterp, căutând să explice orice fenomen nou în dezvoltarea literaturii noastre prin influența cutărui sau cutărui curent apusean. Astfel Alecsandri a fost redus la un simplu imitator al poezilor francezi, iar Eminescu prezentat doar ca un produs al filosofiei germane. Unul din ultimii reprezentanți ai acestei critici cosmopolite, faimosul Șerban Cioculescu, nu s'a sfiit chiar să declare că Emirescu a fost « ultimul epigon al romantismului german », un poet german de mâna a treia.

Critica oficială minimaliza tot ce era autentic, național, nou, alegând modele de urmat doar printre înostrele culturii decedente burgheze din Apus. Astfel se explică de ce operele lui Creangă, Caragiale, Cășbuc, adică tocmai ale acelor scriitori realiști, care au redat cu cea mai mare putere artistică frământările poporului, au fost privite în mare măsură, ca ecouri ale curentelor aduse din apus, iar adevărata valoare a acestor scriitori a fost falsificată. Astfel se explică și turbata campanie împotriva lui Gherea, — care a susținut și a promovat de pe pozițiile ideologice ale clasei muncitoare, tot ce era mai valoros în literatura națională. Tendința de a minimaliza opera lui Gherea — adică tocmai cea mai însemnată contribuție la valorificarea realizărilor literaturii noastre — face parte integrantă din deprecierea culturii noastre, din prosternarea slugarnică în fața stăpânilor apuseni.

Pe de altă parte îndreptarea continuă a atenției creatorilor spre Apus, n'a putut să nu aibe rezultate din cele mai nefaste. Cu perseverența demnă de o cauză mai bună scribii puși în slujba burgheziei și moșierimei, repetau scriitorilor, pictorilor, că ei nu au ce învăța dela predecesorii lor autohtoni, că singura posibilitate de a se realiza artisticeste, este de a copia pe cei din Apus. « In pictură, în sculptură, în literatură — se extazia încă cu mulți ani înainte de primul războiu mondial O. Densușeanu — francezii merg înainte ».

Campania aceasta a fost amplificată după 1917. Iar rezultatele n'au întârziat a se arăta. Având ochii ațintiți în spre cultura burgheză din Apus, care intrase tocmai într'un proces din ce în ce mai accentuat de decadență și putrefacție, oamenii noștri de cultură, cu excepția celor mai clari văzători, deveneau din ce în ce mai tributari Apusului, în ceea ce acesta a avut mai puțin valoros. Pe calea deschisă de imitațiunea sterilă a curentelor la modă la Paris, au pătruns și au început să facă ravagii în arta și literatura noastră curentele decedente — dela simbolism până la suprarealism. Dela « maeștrii » decadenței apusene au împrumutat numeroși scriitori și artiști dela noi, faimoasa teorie a « artei pentru artă » care consideră actul creației artistice în afara realității, rupt de frământările timpului.

Este necesar de sigur, de a se face și aici o rezervă. Nu încapă îndoială că dezvoltarea economică și socială din țara noastră dintre cele două războaie

mondiale, a creat ea însăși condițiuni favorabile dezvoltării curentelor decadente în literatură și artă.

Putrezirea sistemului capitalist intrat în criza lui de structură nu a ocolit țara noastră, iar aceleași cauze produc aceleași efecte. Dezvoltarea curentelor decadente apare astfel și la noi ca o consecință firească a intrării sistemului capitalist în faza lui de putrefacție. Numai că la noi, procesul a fost accentuat de orientarea sulgarnică a cercurilor dominante spre «cultura Apusului». Minimalizarea și aruncarea în sertarele prăfuite ale «istoriei» literare, a valorilor celor mai puternice ale culturii proprii, golirea sistematică a operelor de conținutul social care constituie seva lor artistică, trebuia să ducă la înfeudarea atât de umiltoare a mișcării noastre culturale, curentelor decadente din Apus.

Impotriva acestei politici a militat mișcarea muncitorească în frunte cu Partidul Comunist, căruia i s'au alăturat și reprezentanții cei mai luminați ai intelectualității. Nu se poate spune că lupta lor a rămas fără răsunet. Cele mai valoroase opere culturale, realizate în perioada menționată, se datoresc ecoului pe care ea l-a stârnit. Nu s'a produs totuși o schimbare radicală în orientarea intelectualității, în ansamblul ei. Școala a fost în mâinile burgheziei, care posedă și monopolul tiparului și nenumăratele fire cu ajutorul cărora lega pe intelectuali de carul ei. Astfel se explică de ce partea cea mai numeroasă a intelectualității noastre se complăcea până mai eri în iluzia că a fi cult, înseamnă a fi la curent cu ceea ce se scrie în Anglia, Franța, Germania, etc., într'un cuvânt în Apus. Disprețul acestor intelectuali față de limba poporului propriu, tot de aici își trage origina.

În cei cinci ani, scurși dela 23 August 1944 s'au schimbat multe. S'au produs puternice deplasări și în mentalitatea intelectualilor. Mulți au făcut serioase eforturi pentru a se scutura de influența decadentismului apusean. Unii au reușit în mare măsură, alții în parte, la alții în sfârșit, procesul nu s'a limpezit încă.

Clasicii marxism-leninismului, ne învață că transformările sociale se desfășoară mult mai rapid decât reflectarea lor în conștiința oamenilor. Lucrul acesta este cât se poate de adevărat și în cazul nostru.

Un intelectual, care a căpătat chiar convingerea dreptății cauzei muncitorești, își va schimba mentalitatea doar în urma unei serii întregi de salturi, până când în conștiința lui, transformările sociale revoluționare de azi, se vor putea reflecta în întregime. Abia atunci va începe el să privească cu alți ochi lumea înconjurătoare și propria sa activitate, schimbându-și obiceiurile, felul de a gândi, de a crea, etc.

Dușmanii noștri o știu și tocmai această împrejurare caută să o exploateze atunci când atacă pe frontul ideologic cu arma otrăvită a cosmopolitismului. Ploconirea în fața decadentismului burghez apusean, extazierea în fața realizărilor «estetice» sau «științifice» ale culturii burgheze în putrefacție, este o formă deghețată a propagandei în favoarea capitalismului, în

favoarea restaurării « raiului » privilegiilor capitaliste, o formă deghizată a luptei împotriva regimului de democrație populară, împotriva socialismului, împotriva patriotismului socialist.

Conținutul acesta de clasă al orientării spre cultura « apuseană » devine și mai evident dacă luăm în considerație a treia trăsătură caracteristică a cosmopolitismului — campania de ignorare și de minimalizare a celei mai avansate culturi din lume — cultura sovietică.

Patriotismul socialist, care a început să se desvolte în rândurile oamenilor muncii din țara noastră conține ca un element organic, de nedespărțit, dragostea fierbinte pentru Țara Socialismului victorios — Uniunea Sovietică. Și aceasta nu numai pentru că ea este pentru noi un exemplu viu a ceea ce pot realiza oamenii muncii eliberați de jugul exploatării de clasă, dar și pentru că efortul nostru ca atare este cheazășuit de forța invincibilă a statului socialist.

Uniunea Sovietică este eliberatoarea noastră. Intrarea trupelor sovietice în țară, eliberarea ei de către armatele sovietice a constituit factorul hotărâtor care a înlesnit forțelor progresiste conduse de clasa muncitoare, să împiedice alunecarea țării după 23 August 1944 pe drumul unei noi dictaturi a burgheziei și moșierimei. Iar apoi, tot ajutorul generos și desinteresat al Uniunii Sovietice, ne-a permis să învingem numeroase și variate obstacole pe care le-am întâmpinat dela 23 August 1944 încoa. De atitudine fermă a Uniunii Sovietice s'au izbit neputințioase încercările imperialiștilor de a se amesteca în treburile noastre interne. Cu ajutorul Uniunii Sovietice și a democrațiilor populare prietene, am învins seceta. Iar acum, tot cu ajutorul ei neprecupețit mergem pe calea industrializării țării, baza construirii socialismului.

Poporul nostru cunoaște uriașa valoare a acestui ajutor și este plin de recunoștință față de țara care ni l-a acordat și continuă să ni-l acorde. Dragostea lui fierbinte pentru Uniunea Sovietică de aici își trage originea. Ea nu se reduce însă la un simplu sentiment de recunoștință.

După cum am văzut mai sus, patriotismul socialist se deosebește structural de ceea ce numea patriotism burghezia. El are un conținut nou care rezultă din faptul că cetățeanul unei țări o iubește pentru că ea îi asigură și-i apără drepturile, pentru că ea construiește sistemul care corespunde năzuințelor sale firești. Ne iubim și mai puternic patria, pentru că ea construiește socialismul. Dragostea pentru patrie se confundă cu dragostea pentru socialism. Ori, Uniunea Sovietică, este țara în care socialismul a fost construit. A iubi socialismul, și a nu fi pătruns de dragostea fierbinte pentru țara socialismului victorios este un non-sens. Puterea de neînvinc a statului socialist este stâncă de granit care cheazășuește drumul spre socialism a celorlalte popoare, ce au reușit să le desprindă din lagărul imperialismului. Independența, viitorul lor, sunt garantate de forța statului socialist.

A nu înțelege acest lucru, a nu cultiva pe toate căile, dragostea pentru Țara Sovietelor, reazimul păcii și independenței popoarelor, înseamnă a nu

lupta pentru independența propriei tale țări, înseamnă a nu-ți iubi patria, a nu-ți iubi poporul, a nu iubi socialismul.

Cât de clar se confirmă acest adevăr prin exemplul clicei lui Tito! Atitudinea ostilă față de Uniunea Sovietică, teoria monstruoasă a posibilității construirii socialismului fără ajutorul Uniunii Sovietice și a întregului lagăr al democrației și socialismului, a împins clica lui Tito în brațele imperialismului, pe panta celei mai abjecte trădări a clasei muncitoare, pe calea trădării propriei patrii, pe calea renegării socialismului.

Cultivarea dragostei pentru Uniunea Sovietică este una din armele cele mai puternice în lupta pentru construirea socialismului. Iar exemplul culturii sovietice este farul care arată oamenilor științei, literaturii și artei, de pretutindeni, drumul pe care trebuie să-l urmeze dacă vor într'adevăr să servească propriului lor popor.

În țările democrației populare cultivarea dragostei pentru Țara Socialismului victorios, este o condiție indispensabilă a întăririi patriotismului socialist și a dragostei oamenilor muncii pentru propria lor țară, pornită pe drumul socialismului, pe drumul despăcat în istorie de Uniunea Sovietică. Cosmopoliții o știu. Iată de ce propaganda lor veninoasă împotriva culturii propriului popor, se împletește organic cu ponegrirea mărsavă a Uniunii Sovietice. Minimalizarea și ignorarea realizărilor culturale din Țara Socialismului victorios apare astfel ca o armă ideologică de luptă pentru restaurarea capitalismului și împotriva construirii socialismului.

În lumina acestor constatări principale vom încerca să analizăm în ce măsură și cum se manifestă influența cosmopolitismului burghez în sectorul literaturii.

Nu se poate spune că nu s'au înregistrat succese pe linia combaterii acestei influențe. Acțiunea de lămurire a intelectualității, dusă de Partidul clasei muncitoare, a conținut și conține ca o parte integrantă, lupta necruțătoare împotriva cosmopolitismului.

Încă în 1946, vorbind în fața intelectualilor din București, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat însemnătatea sarcinii de reconsiderare a valorilor culturale ale trecutului, arătând că lupta clasei muncitoare pentru viitorul socialist este organic legată de întreaga mișcare pentru progres, oglindită în opera gânditorilor celor mai avansați ai tuturor timpurilor.

De atunci, s'a înfăptuit câte ceva pe linia împlinirii acestei sarcini. Vălul falsificării cu care burghezia a acoperit opera lui Caragiale, Eminescu, Creangă, Coșbuc și a altor scriitori, a fost dat la o parte. În revistele de specialitate, tânăra noastră critică literară de tip nou, a arătat că Eminescu, departe de a fi « un poet german de mâna a treia », este dimpotrivă un mare reprezentant al culturii noastre naționale, un ecou al luptelor și suferințelor poporului român. Totodată, prin contribuția aceleiași critici literare, dar mai ales prin

reprezentarea într-o nouă viziune a « Scrisorii pierdute » a fost sfărâmată imaginea falsă a unui Caragiale - mizantrop, care râde de toată lumea numai de dragul râsului. A fost scos la iveală și valorificat adevăratul fond de idei, substratul social al acestei satire — expresie a uriașului sentiment popular de revoltă împotriva stărilor orânduite sub imperiul « monstruoasei coaliții ». Valoarea literară a operei lui Caragiale a căpătat astfel proporții nebănuite în trecut, care au și început să fie cunoscute dincolo de granițele țării.

Prin vigoarea demascării, prin profunzimea cu care desvăluie minciuna parlamentarismului burghez, opera lui Caragiale, constituie neîndoios, un aport pe care literatura română îl aduce « în tezaurul comun al culturii mondiale completându-l și îmbogățindu-l ». Ascunzând fondul social al satirei caragieliene, sărăcind opera scriitorului tocmai de ceea ce avea ea mai valoros, critica burgheză a împiedicat recunoașterea acestei contribuții, a minimalizat aportul culturii noastre în cultura mondială, a lovit cu perfidie și cinism în demnitatea națională a poporului.

A trebuit să fie răsturnată puterea burgheziei și să fie zdrobită influența ei în cultură, a trebuit să vină clasa muncitoare la putere, imprimând spiritul său de luptă în toate sectoarele culturii, inclusiv cel literar, pentru ca opera lui Caragiale să apară în fața lumii în toată semnificația ei. În decursul unei singure stagiuni, « Scrisoarea Pierdută », după ce a fost reluată la București, a și fost reprezentată cu mare succes la Budapesta, fiind înscrisă pentru stagiunea viitoare în repertoriile unui sir de teatre din străinătate. Dintr'un scriitor aproape uitat în propria țară, bun de reprodus doar în cărțile de școală pentru a se explica elevilor ce este « comicul de intrigă » și « comicul de caracter », Caragiale, revine triumfător în literatură ca un scriitor al literaturii mondiale, demn reprezentant al culturii noastre în tezaurul celei universale.

Iată cât de însemnate sunt rezultatele reconsiderării valorilor trecutului, atunci când ele se fac în spiritul ideologiei clasei muncitoare, pe baza principiilor marxism-leninismului.

În rândul lor se înscrie ca o nouă și frumoasă contribuție, apariția în editura E.P.L.A. a primelor volume din colecția « *Clasicii noștri* ».

Opera de reconsiderare, într'un spirit nou, a trecutului nostru literar, nu s'a mărginit însă la clasici. În ultimul timp, un număr de cercetători, printre care se înscrie în frunte tov. Ion Vitner, a întreprins o vastă acțiune de desgropare a valorilor, rămase până ieri mai aproape necunoscute, din cauza ostracizării lor, de către oficialitatea burgheză. Astfel s'a putut constata cât de bogat și promițător a fost avântul pe care a început să-l ia la noi literatura, spre sfârșitul veacului trecut, odată cu primele ridicări ale clasei muncitoare și răspândirea ideilor socialiste. În jurul lui Gherea și al « Contemporanului » s'a grupat o pleiadă de tineri scriitori, legați de năzuințele clasei muncitoare care au adus în literatură suflul proaspăt și viguros al luptei de emancipare. Iar dacă începutul n'a fost fructificat, dacă în deceniile care au urmat, praful uitării s'a așternut peste operele lui Neculuță, Traian Deme-

trescu, Șervari, Păun-Pincio și a altor cântăreți ai idealurilor de înnoire, aceasta se datorește în primul rând acțiunii de distrugere a culturii naționale, dusă cu diabolică perseverență de monstruoasa coaliție burghezo-moșierească. A desgropa din paginile îngălbenite ale revistelor acest minunat tezaur și a-l reda poporului — iată o sarcină de cinste pe care critica noastră și-a asumat-o și pe care a început să o aducă la îndeplinire.

Lupta pentru combaterea cosmopolitismului nu se reduce însă la o simplă reconsiderare a trecutului. Ea este organic legată de promovarea a tot ce este nou, de cultivarea, pe toate căile, a patriotismului socialist. În acest sens, cu prilejul recentei conferințe a scriitorilor din R.P.R., Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român a pus în fața literaturii o sarcină clară: Adresând salutul său scriitorilor, C.C. le-a cerut « să pună în centrul operelor lor uriașul proces de transformare socială clocotitoare, munca¹ creatoare ce se desfășoară în țara noastră, pe oamenii muncii ce făuresc orânduirea nouă, socialistă ». Și « să arate cum în procesul luptei pentru transformarea societății și constituirea socialismului se naște în țara noastră omul nou — omul socialist ».

Cu prilejul aceleiași conferințe, s'a putut constata cu legitimă mândrie, că pe acest drum, literatura din R.P.R. a înregistrat și înregistrează realizări, care, cu toate insuficiențele și slăbiciunile lor, sunt deschizătoare de perspective.

Printre acestea, la loc de cinste se înscriu acele opere ale scriitorilor noștri, care atacă, — mai ales în nuvele și poezii — teme de imediată actualitate, oglindind aspectele luptei pe care clasa muncitoare și țărâimea muncitoare o duc pentru constituirea socialismului.

În sfârșit, ca o importantă realizare a culturii noastre din ultimii cinci ani trebuie să fie subliniată atenția ce se acordă traducerilor din literatura sovietică și literatura clasică rusă. Sarcina de a pune la îndemâna poporului instrumente cât mai numeroase, pentru a se putea inspira în activitatea lui creatoare din exemplul poporului sovietic, a fost împlinită în acest sector — în mare măsură. Cele mai de seamă capodopere ale literaturii sovietice au fost traduse și editate în sute de mii de exemplare, în timp ce revistele și presa noastră s'au străduit să țină la curent opinia publică cu bogata mișcare de idei din Țara Socialismului.

Rezultă deci că, sub conducerea și îndrumarea Partidului, în țara noastră s'a început și în sectorul literaturii făurirea unor arme puternice pentru combaterea influenței ideologice a burgheziei, pentru demascarea cosmopolitismului și cultivarea patriotismului socialist.

Dezbaterile și hotărârile Academiei R.P.R. au arătat limpede că atitudinea față de aceste arme trebuie să fie considerată ca principalul criteriu de încadrare a omului de cultură în lupta pentru construirea socialismului. Pe baza lui vom încerca să stabilim în ce măsură se poate vorbi despre manifestări cosmopolite în sectorul literar.

În primul rând, dacă se poate vorbi despre un început lăudabil și promițător în opera de reconsiderare a patrimoniului progresist din literatura noastră clasică, altfel stau lucrurile în ceea ce privește atenția pe care critica și publicațiile noastre au acordat-o acestei acțiuni.

Apariția primelor trei volume din colecția « *clasicii noștri* » a fost primită cu o inexplicabilă răceală. În loc de a sublinia importanța acestui eveniment și a scoate în evidență semnificația lui politică și culturală, în loc de a porni o discuție adâncă asupra legăturii și continuității ce există între lupta dusă de înaintașii noștri și lupta noastră de astăzi, publicațiile de specialitate s'au mărginit, fie să semneze doar, fără comentarii, apariția volumelor, fie să le dedice articole nesemnificative, de serviciu. Mai mult chiar, revista « *Flacăra* » de pildă, în comentariile sale a acordat un spațiu nemăsurat de mare analizei « greșelilor ideologice » ale lui Slavici, Alecsandri și Odobescu, cercetând cu minuțiozitate toate manifestările « pozițiilor de clasă » în operele lor, trecând în același timp extrem de superficial peste tot ce este valoros în creațiile lor, peste tot ceea ce ne vorbește astăzi despre luptele pentru libertate din trecut, creind astfel impresia că tipărirea volumelor amintite nu este o necesitate impusă de revoluția culturală în curs de desfășurare, nu este o parte integrantă în opera de educație a poporului, în spiritul luptei pentru libertate și progres, ci un fel de act de complezență, lipsit de semnificație mai adâncă.

Este evident că reconsiderarea operelor literare ale unui trecut de dominație feudală și burgheză trebuie să se facă în mod critic. Părțile slabe nu trebuiesc ascunse. Însă nu în sublinierea lor constă obiectivul principal al reconsiderării. A reconsidera un scriitor clasic înseamnă a arăta *dece* opera lui este valabilă și astăzi, înseamnă a arăta că proslăvirea libertății pe care o întâlnim în atâtea din poeziile lui Alecsandri, descrierea realistă a mizeriei poporului, caracteristică lui Odobescu, optimismul robust al lui Slavici, sunt elemente pe care poporul desrobot le însușește, le îndrăgește și le valorifică. Ori, tocmai despre aceasta continuitate și actualitate a operei clasicilor, critica n'a suflat niciun cuvânt.

În rândul acelorși manifestări caracteristice tendinței de minimalizare a tradiției culturale naționale, se înscrie și practica de a rezerva un loc cu totul insuficient în repertoriile teatrelor, pieselor din literatura clasică.

Se observă încă în atitudinea multora din criticii și cronicarii noștri literari, față de literatura națională, un pronunțat « obiectivism » cosmopolit, o poziție de superioritate condescendentă, de pe care operele literare sunt analizate izolat de procesul istoric care le-a dat naștere.

Istoria poporului român, istorie atât de bogată în lupte pe care el le-a dus pentru libertate și independență, are un specific al său, izvorât din condițiunile istorice concrete, în care această luptă s'a desfășurat. Tradiția culturală — și moștenirea literară ca o parte integrantă a ei — sunt organice legate de aceste împrejurări istorice concrete și nu pot fi înțelese decât în

lumina lor. A ignora acest lucru, a porni la analiza operelor literare din trecut cu ajutorul unor criterii « universale » rigide, înseamnă a disprețui istoria propriului popor, înseamnă a propaga cosmopolitismul.

IV

Sub aceeași formă a disprețului pentru cultura propriului popor se manifestă cosmopolitismul și în aprecierea fenomenului literar contemporan. Numai că aici el este sporit cu disprețul pentru eforturile poporului în lupta pentru socialism.

Pe linia împlinirii sarcinilor puse de Partid, literatura noastră a înregistrat succese. Mai ales în ultimii doi ani în revistele și ziarele noastre, au apărut numeroase nuvele, poeme, scenete și poezii în care se vorbește direct, despre ceea ce este atât de scump poporului — fapte din lupta și munca lui pentru construirea societății socialiste. În nuvelistică, de pildă, au intrat pe acest făgaș al unei tematici revoluționare — forțe noi, proaspete. Numeroși scriitori tineri ca Petre Dragoș, Mihail Fărcășan, Petre Vintilă, Eșmil Gârneață, Marin Preda, Petre Dumitriu, George Dan, Gheorghe Cristea, Remus Luca, Valentin Silvestru, Corneliu Leu, Solo Juster, Costea Chioru, Gheorghiu Pogonești, Dumitru Bărbulescu, Ion Istrate, Gh. Ionescu-Suceava, St. Gheorghiu, Ioan Jipa, Haralamb Zinca, Vera Hudici, Dumitru Mircea, Maia Radovan, Octav Măgureanu, Aurel Mihai și alții, descriu în nuvelele lor eforturile celor ce muncesc pentru împlinirea sarcinilor date de Partid și Guvern, lupta pentru depășirea normelor, pentru introducerea unor noi metode de muncă, demascarea dușmanilor, acțiunile duse pentru stărpirea rămășițelor ideologiei burgheze, dezvoltarea unei atitudini socialiste, față de munca și avutul obștesc. Ne descriu de asemenea înverșunata înclăștare de clasă la țară, lupta țărănimei muncitoare împotriva chiaburimii, felul cum — îndrumată de Partid — sărăcimea satelor demască pe chiaburi, îi înlătură din posturile de comandă în viața obștească, preia în mâna ei conducerea vieții politice, sociale, economice, culturale în sat. Ei descriu, în sfârșit munca neobosită a activiștilor Partidului, spiritul de sacrificiu al acestor minunați pionieri a tot ce este nou, călirea unor caractere noi, viguroase, capabile de acte de eroism.

Sunt, de sigur, multe slăbiciuni, stângăcii și lipsuri în felul *cum* reușesc să zugrăvească cu mijloace artistice aceste aspecte noi ale realității noastre în continuă transformare revoluționară. Deficiențele provin, în majoritatea cazurilor, din necunoașterea realității, din insuficienta ei adâncire, din tratarea superficială din birou, a unor subiecte care clocotesc de viață. De aici își trage originea și alunecarea spre schematism, care se observă în numeroase din nuvelele enunțate, și tendința de simplificare a situațiilor și personajelor și sărăcirea lor spirituală, prezentarea în colori mult mai palide a uriașei bogății de sentimente, idei, porniri și năzuințe noi, de care este plin drumul nostru spre socialism.

Dar dincolo de aceste slăbiciuni, inerente de altfel — într'o anumită măsură — oricărui început, nuvelistica aceasta tânără constituie cea mai însemnată realizare a literaturii noastre, tocmai prin aceea că ea înfăptuește legătura concretă între literatură și lupta poporului, pune în centrul preocupărilor scriitoricești « uriașul proces de transformare socială din țara noastră », realizează un prim, dar promițător pas spre încadrarea literaturii, ca o parte integrantă, în « cauza generală a proletariatului ».

Cu toate slăbiciunile lor, nuvelele acestea vorbesc cititorilor despre *ceea ce este nou*, despre manifestările pline de avânt ale patriotismului socialist, ale dragostei crescânde a poporului pentru Patria lui, pornită pe drumul transformării socialiste, ale dragostei fierbinți a oamenilor muncii pentru socialism !

Ele înșile sunt, deci, alături de romanele, piesele de teatru și poeziile pătrunse de același spirit, primele manifestări ale patriotismului socialist în literatură, cele mai sincere și mai autentice eforturi de a ajuta direct, prin creații literare, marea luptă de transformare a țării noastre într'o țară a socialismului victorios.

Sprijinirea acestui efort, evidențierea lui alături de criticarea tovarășească, principială, a deficiențelor, care să nu diminueze însă cu nimic sublinierea caldă, adâncă a rolului mare pe care aceste nuvele le joacă în creșterea și dezvoltarea literaturii noastre în general — este o datorie patriotică care revine în primul rând criticii literare.

« *Cu aceeași hotărâre cu care combat, ideologia și manifestările dușmane în cultura noastră* — spunea tov. I. Chișinevschi la Congresul Intelectualilor din R.P.R. pentru apărarea păcii și culturii, — *oamenii culturii, științei și artei au datoria să înconjoare cu dragoste și grijă noile realizări pe tărâmul culturii, să lupte pentru a imprima tot ce este nou și valoros, să facă noul cunoscut maselor, să contribuie din toate puterile la dezvoltarea acestor muguri ai noii culturi.*

Orice atitudine îngăduitoare față de manifestările ideologiei burgheze decadente este o poartă deschisă dușmanului, orice subapreciere a noilor realizări, este un ajutor dat dușmanului.

Critica noastră literară și-a făcut oare datoria pentru împlinirea sarcinii puse? A înconjurat cu dragoste și grijă noile realizări? A făcut ce i-a stat în putință pentru a impune tot ce este nou, pentru a-l face cunoscut maselor? Nu ! hotărât că nu ! Dimpotrivă ea a căzut în grava greșală a subaprecierii noilor realizări și astfel a alunecat pe panta ajutorării dușmanului.

Recent, la Comitetul Central al P.M.R. — Direcția Propagandei și Agitației — au avut loc discuții menite să analizeze situația din sectorul criticii literare. Cu prilejul lor, deficiențele și greșelile arătate au eșit și mai bine în evidență. Dacă am face un bilanț numeric al studiilor, cronicilor și recenziilor literare, apărute în ultimul timp, am putea vedea că doar un număr extrem de redus din ele au fost menite realmente să contribuie la împlinirea

sarcinei de « a înconjura cu dragoste și grijă realizările noi ». Înfăptuiri importante în sectorul literar, datorate tocmai acelor « muguri noi » despre care vorbește tov. Chișinevschi, au fost trecute sub tăcere, tratate cu dispreț, aproape cu dușmănie. Este suficient să amintim în această ordine de idei cazul romanului « Negura » împotriva căreia s'a ținut după apariție, un fel de conspirație a tăcerii. Pentru ca romanul să fie prezentat maselor, și să poată fi folosit drept ceea ce este — o puternică armă de luptă pentru demascarea burgheziei și moșierimei la noi, pentru demascarea ațățătorilor la războiu în general — s'a dat o adevărată bătălie. În această bătălie, rolul criticii literare a fost însă infim.

Și mai grav este cazul unui alt instrument puternic de luptă oferit poporului de literatura noastră — cazul volumului « 20 nuvele », apărut în Editura de Stat în Februarie a. c. Acest volum, cu toată importanța lui — n'a fost comentat aproape de loc. Nici o revistă nu i-a dedicat vreo cronică literară mai substanțială.

Exemplele s'ar putea înmulți. În cadrul lor s'ar înscrie și ostilitatea surdă cu care a fost primită piesa Luciei Demetrius « Cumpăna », refuz tă inițial de unele teatre, ca și indiferența cu care sunt tratate unele noutăți literare. În « Viața Românească » apar periodic fragmente de proză și poeme valoroase, pline de avânt, axate puternic în realitatea noastră. Ele trec neobservate. De asemenea poeziile cele mai bune, care au fost atât de apreciate de masele oamenilor muncii, cum ar fi « Sângele Popoarelor » de Radu Bouranu, versurile Mariei Banuș, ca de pildă « Patronul » și altele, « Cântec de 7 Noembrie » de Dan Desliu, « Mierla lui Ilie Pintilie » de Veronica Porumbacu, etc., etc. n'au fost analizate. Nu s'a făcut nici un efort pentru a se evidenția în ce constă noutatea lor, în ce constă pasul înainte, realizat de poeți, pentru a se arăta cum legătura mai adâncă cu realitatea revoluționară duce la o mai plină realizare artistică, la un fond de idei mai bogat, la o formă mai frumoasă. Dimpotrivă până și în cronicile care s'au ocupat de bine de rău de poeziile arătate, tocmai aceste aspect a fost ocolit. Iar în ceea ce privește încurajarea mugurilor noi, celor mai fragezi, carența criticii a fost totală. Poeziile muncitorilor apărute în « Scânțeia », « Flacăra » ca și în presa din provincie nu s'au bucurat de nicio atenție din partea criticii. Iată o pildă: « Flacăra » a luat recent frumoasa inițiativă de a reproduce în fiecare număr, la rubrica « Antologia provinciei » câte o poezie din presa orașelor noastre. Inițiativa n'a fost însă subliniată nicăieri. « Flacăra » însăși nu s'a gândit să dedice vreo dată o cronică literară acestor producții.

Lipsa de grijă și de dragoste pentru realizările noi ale literaturii noastre, nu este o simplă întâmplare. Ea nu trădează doar incapacitatea de a desprinde ceea ce este nou și valoros, ci ceva cu mult mai grav: persistența unor serioase rămășițe ale influenței ideologiei burgheze în critica noastră literară, influență care se manifestă tocmai prin situarea unor critici pe poziția cosmopolitismului, adică pe poziția disprețului față de realizările culturale ale

propriului popor, pe poziția disprețului față de eforturile poporului în lupta pentru construirea socialismului.

Exemplul cel mai *cras* al unei asemenea atitudini cosmopolite ni-l oferă articolul tov. Crohmălniceanu « Pentru calitate în nuvelistica noastră » (« Contemporanul », Nr. 140—141).

Discuțiile în jurul problemelor critice literare, care au avut loc recent la C.C. și articolele din presă care au apărut în urma lor au scos în evidență caracterul periculos, dușmănos (dacă-l analizăm obiectiv din punct de vedere al intereselor clasei muncitoare) al articolului tov. Crohmălniceanu.

Ele au subliniat că ascunzându-se sub paravanul « exigențelor estetice » și al « luptei pentru calitate » tov. Crohmălniceanu a atacat de fapt tocmai ceea ce este mai valoros în literatura noastră nouă — primele mlădițe ale literaturii care pune în centrul preocupărilor ei « *uriașul proces de transformare socială* » din țara noastră.

Tov. Crohmălniceanu, împărțind nuvelistica noastră în două părți inegale: prima (infima minoritate) compusă din operele scrise cu talent și tratând aproape toate (din întâmplare oare?) despre faptele din trecut și a doua (covârșitoare majoritate) compusă din operele scrise « fără talent » de « impostori » (!!!) și tratând *toate* (iarăși întâmplare?) despre fapte din lupta poporului pentru construirea socialismului, a lovit tocmai în acele cuceriri literare care se încadrează cel mai puternic în lupta pentru promovarea patriotismului socialist, adică pentru combaterea ideologiei burgheze și a cosmopolitismului, tocmai în acelea care înarmează poporul nostru în lupta pentru consolidarea independenței țării împotriva pretențiilor expansioniste ale imperialismului impliator de popoare.

Abaterea tov. Crohmălniceanu, poziția lui profund greșită nu poate și nu trebuie să fie considerată un caz izolat. Cauzele care au dus la situarea unuia dintre cei mai activi cronicari literari pe o poziție dușmănoasă și mai ales cauzele care au făcut ca un asemenea articol să poată apare într-o revistă de talia « Contemporanului », trebuiesc analizate în adâncime. Este de datoria noastră să căutăm originea acestor greșeli.

Dacă aruncăm o privire fugară asupra cronicilor literare din iarna 1948—1949 putem găsi în ele multe semne prevestitoare ale gravei greșeli de mai târziu, semne care n'au fost sesizate și semnalate la timp.

La începutul acestui articol am citat cuvintele tov. Chișinevschi, în care se arăta că « *oricum s'ar manifesta ea, sub chipul formalismului (subliniat de noi — M.N.) în literatură, sau a morganismului în știință, ideologia burgheză decadentă are același caracter reacționar cosmopolit* ».

Ori tocmai atitudinea *formalistă* în aprecierea și analiza fenomenului literar a constituit și constituie încă principala slăbiciune a criticii noastre literare în general și a cronicelor tov. Crohmălniceanu în special. Citind articolele dedicate literaturii în presa noastră te izbește lipsa de preocupare pentru fondul operei literare, pentru concepția de viață a scriitorului, pentru

legătura care există între problemele mari pe care le pune viața și opera literară analizată.

Intr'un articol dedicat problemelor criticii literare, revista «Bolșevic» subliniază care este datoria criticului: «*În aprecierea operelor de artă criticul sovietic este obligat să pornească dela problemele pe care le rezolvă poporul sovietic sub conducerea partidului bolșevic. Apreciind o anumită operă, criticul trebuie să țină seamă dacă ea corespunde țelurilor educației comuniste, ale educației patriotismului sovietic, să țină seama dacă în ea se desvâluie ceea ce este nou, ceea ce s'a născut, crește și înflorește în popor, dacă ea înarmează în lupta pentru tot ce este nou și progresist împotriva a tot ce este înapoiat, conservator, și stagnant; împotriva a tot ce stă în calea mișcării progresiste, spre comunism*»¹⁾.

Ori tocmai acest criteriu de apreciere care analizează gradul în care cutare sau cutare operă literară servește lupta poporului pentru socialism, a lipsit aproape cu desăvârșire din critica noastră.

El a fost substituit cu criterii neprincipiale, impresioniste, formaliste.

Am avut prilejul să analizăm felul cum tocmai aceste criterii formaliste au împiedicat pe tov. Crohmălniceanu să scoată în evidență valoarea romanului «Negura». Am putea urmări aceeași greșală și în cronică dedicată romanului «Evadare» de Al. Jar. După ce s'a întins pe coloane întregi pentru a sublinia talentul tov. Jar (cărui — ca unui lucru cunoscut — ar fi suficient să i se dedice doar o singură frază) tov. Crohmălniceanu vede greșala autorului în faptul că a ales drept teatru al acțiunii romanului său, un lagăr care a fost «un soi de lagăr de transit» (Tov. Crohmălniceanu nu scapă ocazia pentru a cita în sprijinul acestei teze un vers dintr'un poet catolic-francez), și în aceea că «evenimentele istorisite se petrec curând după înființarea lagărului» și în sfârșit, în împrejurarea că «relațiile între oamenii aduși în lagăr sunt la un început». Intreaga cronică este construită pe baza acestor teze. Mergând consecvent pe pista aleasă de tov. Crohmălniceanu ar urma să tragem concluzia că nu viziunea autorului asupra realității, nu concepția sa asupra vieții, decid meritul sau nereușita unei opere literare și alegerea locului unde se petrece acțiunea, situarea ei în timp. Iată un exemplu cras de ocolire a principalului criteriu de apreciere a unei opere literare. Nereușita tov. Jar nu se datorește faptului că a ales pentru locul acțiunii lagărul Drancy și nu un altul și nici împrejurării că descrie lucruri întâmplare în 1942 și nu 1944, ci faptului că nu a adâncit viața, n'a știut să meargă, sesizând-o, dincolo de aparențele superficiale și în consecință a denaturat realitatea, a falsificat-o, a prezentat pe eroii rezistenței franceze, pe comuniștii francezi ca pe niște obsedați, incapabili să strângă în jurul lor în lupta împotriva călăilor pe toți acei care, prin situația lor, ar putea fi mobilizați împotriva fascismului.

¹⁾ Vezi: F. Goloyencenco: «Să ținem sus Steagul patriotismului Sovietic în artă și literatură», Viața Românească, nr. 3—4, Martie-Aprilie 1949, pag. 231.

Viata, în bogăția ei, lupta omului pentru un viitor fericit, oferă peste tot elemente pentru a se scoate în evidență ceea ce este esențial, în dezvoltarea revoluționară. Tov. Jar a alunecat pe panta naturalismului, nu pentru că în lagărul de la Drancy n'ar fi existat elemente care puteau caracteriza poziția dărză de luptă a comuniștilor francezi (o serie de episoade din roman, desmint o atare apreciere) ci pentru că nu s'a situat, în analiza realității, pe poziția de luptă a clasei muncitoare, s'a lăsat furat de felul de a vedea lucrurile caracteristic tocmai acelor epave ale societății pe care le caricaturizează. Faptul că tov. Crohmălniceanu n'a putut sesiza greșala de bază a scriitorului dovedește că el însuși n'a analizat opera de pe poziția de luptă a clasei muncitoare, n'a analizat-o în lumina sarcinilor pe care poporul le împlinește sub conducerea Partidului, ci pornind de la propriile sale impresii și aprecieri, oarecum arbitrare.

În articolul « Pentru calitate în nuvelistica noastră » tov. Crohmălniceanu a încercat să dea acestui fel de a face critica un fundament teoretic. Construcția, însă, s'a prăbușit la primul contact cu o analiză critică serioasă. Prin ce vrea să înlocuiască tov. Crohmălniceanu criteriul după care « valoarea unui scriitor sau a unei opere își are ea măsură gradul în care acest autor sau această operă constituie o expresie a năsuințelor firești ale unui anumit timp și popor » (Dobroliubov).

Prin anemice băgueli asupra așa-zisei « calități » ce ar consta în « extragere de trăsături esențiale din realitate », care la rândul ei « nu e o operație fizică de alegere dintr'o desfășurare de fapte, ci o operație de analiză chimică, de desfacere a fiecărui aspect din viață în liniile sale intime », etc., etc. În locul unui criteriu precis care să vizeze valoarea integrală a operei, ni se oferă calapoade formaliste, reguli rigide menite să aprecieze opera literară după gradul în care autorul este sau nu familiarizat cu regulile analizei chimice.

Tov. Crohmălniceanu merge însă mai departe. Analizând acolo câteva nuvele (foarte puține de altfel) pe care le consideră demne de a fi primite în templul literaturii, el vede meritul unuia dintre autori în aceea că a înțeles că în « ceea ce ar apare întâmplător, mărunț, întâlnit la tot pasul se răsfrânge ceea ce este general », iar al altuia în insistența cu care folosește « precizările nesemnificative », care au meritul « de a sublinia în totalitatea istorisirii că o trăsătură caracteristică a realității este faptul conșinerii și de notele neesențiale ».

Prin urmare « calitatea » care înseamnă « extragerea de trăsături esențiale din realitate » ar însemna căutarea în ea de « note neesențiale ».

Iată la ce confuzii ideologice îl duce pe tov. Crohmălniceanu încercarea de a apăra criteriile formaliste în aprecierea operelor literare.

După cum s'a arătat și în presă, tov. Crohmălniceanu a fost călăuzit în acțiunea sa de intenții juste. D-sa a vrut să dovedească că o operă literară, pentru a fi apreciată, pentru a constitui realmente o armă de luptă în mâna poporului, nu se poate mărgini la alegerea subiectului dintr'un sector im-

portant al realității înconjurătoare, ci trebuie să și valorifice această realitate, adică s'o trateze bine.

În aceasta constă în fond problema calității.

Până aici de acord. Principiul unei riguroase exigențe artistice este un principiu de bază al esteticii marxist-leniniste. Bătălia pentru calitate face parte integrantă din bătălia pentru literatura nouă, demnă de epoca construirii socialismului, demnă de a fi considerată «*parte integrantă a cauzei generale proletare*».

Însă ce legătură există între acest principiu al esteticii marxist-leniniste și criteriile de apreciere ale tov. Crohmălniceanu? Bătălia pentru calitate? Da! Dar de pe ce poziție? De pe poziția formalismului cosmopolist, sau de pe poziția aprecierii în ce măsură cutare sau cutare operă literară este legată organic de lupta pentru împlinirea sarcinilor puse de partid, în ce măsură oglindește ea real, puternic, sugestiv această luptă?

Tov. Crohmălniceanu încearcă să întemeieze teoria sa pe afirmația că acei cărora el le contestă dreptul de a se considera scriitori nu au talent. Nu-și dă seama însă de caracterul arbitrar al unui atare criteriu. Cine și pe ce bază are dreptul de a conferi titlul de «talentat» cutărui sau cutărui scriitor? Iar apoi, cum se face această măsurătoare a talentelor? Prin evaluarea capacității de a face «*analiza științifică*» a evenimentelor și de a zugrăvi «*notele neesențiale*» ale realității, sau prin constatarea capacității unui scriitor de a răspunde prin opera sa năzuințelor celor mai adânci ale timpului și popoului său?

Preferăm să dăm aici cuvânt marelui critic și democrat revoluționar Dobroliubov:

«S'au ivit de altfel până acum în literatură câteva figuri mari care se situază atât de sus (prin propaganda lor), încât nu vor fi întrecuți nici de militanții practici (pentru binele omenirii) și nici de oamenii științei pure. Acești scriitori au fost atât de darnic înzestrați de natură încât au știut să se apropie în mod aproape instinctiv de năzuințele și noțiunile naturale, pe care filosofii contemporani le căutau de abia cu ajutorul științei exacte. Mai mult încă: scriitorii geniali au știut să prindă din curentul vieții și să zugrăvească în curs de acțiune multe adevăruri pe care le bănuiau abia în teorie, filosofii slujind astfel ca deplini reprezentanți ai celei mai înalte trepte a conștiinței umane dintr'o anumită epocă, contemplând de pe această înălțime viața oamenilor și a naturii și zugrăvind-o în fața ochilor noștri și s'au înălțat deasupra rolului de slujire a literaturii, intrând în rândul oamenilor mari ai istoriei care i-au înlesnit omenirii să capete o conștiință cât mai clară a forțelor vii și a înclinărilor ei naturale».

Tov. Crohmălniceanu, nici în consacarea talentelor, nici în aprecierea calității nu vrea să țină seamă de niciunul din criteriile folosite de Dobroliubov și însușite apoi de critica marxist-leninistă. Pentru el problema calității n'are nicio legătură cu conținutul. Conținutul poate fi «bun» însă dacă forma (pe care tov. Crohmălniceanu o confundă greșit cu calitatea)

este proastă, nuvela (respectiv piesa sau romanul) nu face două parale. Eliminându-se în mod arbitrar problemele de conținut din aprecierea calității unei opere literare, se deschid în mod larg porțile formalismului burghez.

În literatura noastră există realmente o problemă a calității. Ea nu constă însă în insuficiența folosire a «analizei chimice» și nici în lipsa de afecțiune pentru «notele neesențiale» ci în insuficiența adâncire a realității, în lipsă de efort pentru cunoașterea ei, în superficialitate și improvizație care duc adesea la falsificarea realității, la grave greșeli ideologice.

Tov. Crohmălniceanu însă, atunci când discută despre calitate neglijează tocmai aceste probleme, *de bază*. Pentru el scăderile unei opere literare rezultă doar din deficiențele așa zise «estetice». Chiar atunci când recunoaște valoarea unei lucrări, el o face nu pentru că tema tratată oglindește o poziție avansată în zugrăvirea unui aspect al realității (fie chiar din trecut) ci pentru că autorul știe să precizeze că o carte a fost doi de pică și nu trei de treflă.

Această atitudine estetizantă capătă întreaga ei semnificație dacă o analizăm în lumina discuțiilor ce au avut loc recent în Uniunea Sovietică în jurul demascării unui grup de critici dramaticei antipatrioți, cosmopoliți.

Acești critici s'au specializat în a calomnia și a persifla tot ce era nou și valoros în literatura dramatică sovietică. Și nu este de loc întâmplător faptul că ei o făceau sub același pretext al deficiențelor «estetice», al «slăbiciunilor de formă și de construcție».

«Atari critici — scria cu acest prilej «Pravda» — încercau să discrediteze fenomenele avansate ale literaturii și artei noastre, năpustindu-se cu furie tocmai asupra operelor patriotice, orientate politicește, sub pretextul imperfecțiunii lor artistice. Este util a se aminti că tocmai asemenea atacuri ale dușmanului ideologic au suferit la timpul lor și operele marelui scriitor Maxim Gorki, opere ca «Liubov Iarovaia» de C. Trenov și altele.»

Nu este oare izbitoare asemănarea dintre această apreciere și aceea pe care suntem datori s'o facem articolului tov. Crohmălniceanu? Ce altceva a făcut tov. Crohmălniceanu decât de a ataca tocmai operele patriotice ale literaturii noastre, orientate politicește în spiritul luptei clasei muncitoare? Și care alta a fost poziția de pe care a fost îndreptat acest atac decât pretextul, «imperfecțiunii artistice»? Atitudinea cosmopolită este aici evidentă. Fie că a vrut-o sau nu, tov. Crohmălniceanu a atacat în literatura noastră tocmai ceea ce este mai scump clasei muncitoare, tocmai ceea ce este mai valoros pentru dezvoltarea ulterioară a literaturii noastre pe drumul realismul socialist. El a lovit în acele opere care contribuie (cu toate slăbiciunile lor) la educarea poporului în spiritul patriotismului socialist. El a lovit astfel de două ori — și în literatura noastră și în lupta poporului pentru socialism, contribuind la răspândirea tezelor care formează bagajul de arme veninoase de ultima oră ale cosmopolitismului: neîncrederea în forțele naționale proprii, discreditarea și persiflarea literaturii născute din lupta pentru socialism, insinuarea «calității» reduse a literaturii noi, în comparație cu literatura «rafinată» a

burgheziei decadente. In aprecierile tov. Crohmălniceanu nuvelele cele mai reușite cărora d-sa le dedică darnic coloane întregi de laude, sunt cele cu subiecte luate din trecut. Nuvelele cu teme actuale sunt pomenite doar în treacăt, iar toate, absolut toate nuvelele batjocorite, au teme scoase din lupta poporului. Aceasta arată că în bătălia de clasă dintre patriotismul socialist și cosmopolitismul burghez, el s'a situat, în mod obiectiv de partea acestuia din urmă.

Ruperea forțată a problemelor de formă, de suportul lor — conținutul — reducerea discuției asupra calității la analiza așa ziselor «imperfecțiuni artistice» neglijarea faptului că tema și justa ei tratare constituie principalul element al calității și persiflarea în acest fel a tematicii noi în literatura noastră — iată doar câteva din aspectele care caracterizează poziția tov. Crohmălniceanu ca una ce ajută în mod obiectiv acțiunea burgheziei de subminare a patriotismului socialist în dezvoltare. Căci în mod obiectiv ea include disprețul pentru realizările revoluției culturale din patria noastră, disprețul pentru efortul poporului care construiește socialismul, disprețul pentru idealurile socialismului în general (pentru că tov. Crohmălniceanu «a eliminat» din literatură tocmai acele opere în care acest ideal a fost mai puternic oglindit). Demascarea grupului de critici dramatici antipatrioți a fost o minunată lecție de patriotism-socialist pe care cultura sovietică ne-a oferit-o. A învăța din această lecție este o datorie elementară a tuturor acelor care doresc sincer înflorirea literaturii noastre noi, dezvoltarea ei spre realismul socialist. Tov. Crohmălniceanu, însă, nu numai că nu a învățat nimic din lecția oferită, dar s'a situat exact pe aceeași poziție cu acei pe care cultura sovietică i-a demascat.

V

Dacă ne-am oprit mai mult asupra acestui caz, am făcut-o pentru a sublinia—cu un exemplu mai elocvent—un fenomen pe care îl considerăm mai vast. Este clar că nu se poate reduce problema la un singur articol. Tendința de a rupe criteriile de apreciere a operei literare, de așa zisele criterii «politice», constituie forma cea mai frecventă, sub care se manifestă influența ideologiei burgheze cosmopolite în viața noastră literară. În jurul acestei probleme s'au purtat în Februarie și Martie a. c. cele mai aprinse discuții în secția de critică a Uniunii Scriitorilor. S'a putut înregistra în cursul acestor dezbateri tendința precisă de a încetățeni vechile metode ale criticii impresioniste sub pretextul declarării unor lucrări în afara literaturii. În cadrul dezbaterilor amintite, am putut auzi adesea, afirmația bizară cum că cutare sau cutare operă literară: «este justă politicește» dar «slabă artisticește».

Autorul acestor rânduri a căzut el însăși de câteva ori în această greșală mai ales în articolul «Paralele între două nuvele» («Flacăra» Nr. 21 din 23 Mai 1948). Ori, acceptarea unei atari teze duce la monstruoasa concluzie după care o operă literară ar putea fi valoroasă politicește fără a fi realizată

artisticește, ca și cum realizarea artistică a unei opere literare n'ar face parte din însăși valoarea ei integrală care — ca și în toate celelalte sectoare ale activității umane se confundă de fapt cu valoarea politică, adică cu gradul în care ea « *constitue o expresie a năzuințelor firești, ale unui anumit timp și popor* » (Dobroliubov).

Discuțiile cu privire la criteriile de apreciere ale operei literare sunt problema centrală în jurul căreia se dă bătălia ideologică în creația literară. Pretențiile după care a judeca politic o lucrare înseamnă a neglija analiza calităților și deficiențelor ei artistice, constituie de fapt un fel de a masca situarea pe poziție burgheză a « artei pentru artă ». În afara criteriilor așa zise « politice » de judecare a unei opere literare, în lumina felului cum servește ea cauza poporului, cum mobilizează poporul pentru împlinirea sarcinilor puse de Partid și Guvern, cum îl educă în spiritul patriotismului socialist, nu pot exista « alte » criterii. Aprecierea gradului de realizare artistică este inclusă în aprecierea definită mai sus, iar afirmația după care punerea accentului pe justetea temei înseamnă scoaterea problemei din cadrul discuțiilor « literare » și minimalizarea exigențelor artistice este o insinuare perfidă care dovedește doar ploconire slugarnică în fața teoriilor estetizante ale burgheziei decadente și o încercare grosolană de a calomniia estetica socialistă.

Felul cum au fost criticate recent în Uniunea Sovietică două piese scrise pe teme actuale și care ar putea fi utile dacă ar fi just tratate, dovedește din plin gratuitatea « temerilor » pe care le afișează estetizanții.

Piesele despre care am pomenit sunt « *Cariera lui Beketov* » de Sofronov și « *Torentul de foc* » al lui Kojevnicov. Ambele încearcă să atace teme de arzătoare actualitate și de incontestabilă valoare ideologică.

În « *Cariera lui Beketov* », Sofronov își propune să arate că pe solul sănătos al Țării Sovietice nu pot să crească oameni necinstiți, carieriști, individualiști. Iar atunci când apar totuși sunt inevitabil eliminați de reacțiunea solidară a colectivului de oameni sovietici din jurul lor.

Kojevnicov în « *Torentul de foc* » alege tema tot atât de nobilă a luptei inovatorilor împotriva rutinei, a ștergerii diferențelor dintre munca manuală și cea intelectuală.

După cum se vede, ambele piese au teme cât se poate de « juste » și ar urma deci să fie ridicate în slavă din punct de vedere « politic ». Realitatea este însă contrară. Piesele sunt criticate tocmai pentru că sunt ideologicește, adică *politicește* greșite.

În articolele din « *Pravda* » și « *Cultura i jizni* » s'a arătat că datorită grabei și a superficialității cu care au luat contact cu realitatea, autorii au denaturat-o, au falsificat aspectul moral al oamenilor sovietici, le-au ponegriit. În consecință subiectele au fost construite fals, artificial.

Este interesant de subliniat cu acest prilej că și acelor doi autori li se impută mai ales că au neglijat problemele *calității*, că au dat piesele lor peste cap, că nu le-au lucrat suficient. Cât de diferit este însă acest fel de a pune

problema calității de cel profesat de estetizantii noștri! În articolele amintite din « Pravda » și « Cultura i jizni » se vorbește mult despre greșelile de formă, de construcție, de limbă chiar. Inșă nu în mod abstract, nu în mod izolat de problema centrală a conținutului ci dimpotrivă legate în mod organic de aceasta din urmă. Greșelile de formă sunt o consecință a greșelilor de conținut, a viziunii greșite a realității. « Pravda » arată în articolul cu privire la « Torentul de foc » că datorită cunoașterii superficiale a realității, autorul a construit un subiect greșit, nereal, imposibil. Iar un asemenea subiect nu i-a putut oferi, firește, materialul viu, necesar pentru construirea unui conflict dramatic valabil, interesant. De aceea în cursul celor 11 tablouri acțiunea trenează, se pierde în dialoguri inutile, lipsite de importanță, acțiunea propriu zisă fiind înlocuită cu pălăvrăgii sterile. De aici și prezentarea greșită, palidă a personajilor și folosirea unui limbaj neadecvat și greșelile de stil și sărăcia de expresii, etc.

Iată un exemplu de analiză critică, exigentă, principială, plină de învățăminte și aprecieri, vizând direct meșteșugul literar și alte probleme așa zise « specifice » literaturii.

Așa trebuie pusă problema calității, căci numai așa ea poate servi atât scriitorilor pentru perfecționarea măestriei lor, cât și cititorilor pentru orientarea lor în literatură și pentru educarea unui gust sănătos al cititului.

Se cuvine deci să insistăm asupra diverselor aspecte pe care le ia separarea artificială a formei de conținut.

În această ordine de idei merită să fie semnalat încă un sistem de discreditare a literaturii noi. Iată-l: autorul este întâi și întâi laudat fără rezerve pentru « noutatea » temei sale. Apoi, însă, după ce s'au formulat complimentele de rigoare, începe un șir de « dacă »: nuvela (sau piesa) n'are conflict, personagiile nu sunt bine conturate, lipsește acțiune, stilul e prost, iar intriga neinteresantă. În așa fel încât la urmă bietul autor nici nu știe ce a mai rămas din opera lui și pentru ce a fost laudat.

Se ascunde aici, (ce-i drept sub alte forme) aceeași atenție de a introduce principiul formalist al separării formei de conținut.

Copierea sterilă a unor fapte văzute sau citite în ziare nu poate constitui o « noutate » în literatură. Pentru așa ceva nimeni nu trebuie să fie laudat. În cazul în care meritul autorului se reduce la atât, opera sa nu poate avea nicio valoare politică. Asta pe deoparte. Pe de altă parte însă, noutatea unei opere nu se poate reduce la chestiuni de formă. Și nu este lipsit de interes a se observa că, paralel și câteodată concomitent chiar cu aprecierile de felul celor de mai sus, am putut auzi din partea acelorași « critici » perorații împotriva cutărei sau cutărei poezii noi, sub pretextul că nu aduce nimic nou, că folosește imagini banale, etc. « Esteții » ar trebui, să se decidă! Una din două: aspectul *nou* trebuie să decurgă ori din conținut, ori din formă. Adevărul este însă că nu decurge niciodată numai din una sau numai din cealaltă, ci constă tocmai în găsirea de forme artistice *nou* în stare

să zugrăvească cât mai realist și cât mai sugestiv un aspect *nou* al realității.

Așa ceva nu este simplu, căci nu poți chema în ajutor, niciun model din literatura trecutului. Un scriitor care pornește cu curaj în explorare de teme noi este, prin forța lucrurilor, un pionier, un deschizător de drumuri. Iată de ce este de datoria criticului « să înconjoare cu grijă și dragoste » încercările sale și să nu-l distrugă sub povara ironiei pentru orice pas stângaci făcut.

Mulți căutători au pornit și vor mai porni în larg pentru descoperirea de pământuri noi. Puțini vor reuși să-și lege numele de adevărate și nemuritoare descoperiri. Însă pentru ca aceste descoperiri să fie făcute, pentru ca drumul noii literaturi să fie larg deschis, este de datoria criticii să încurajeze cu *dragoste și grijă*, orice mugur, orice mlădiță, din care s'ar putea desvolta pe viitor minunatul palmier al literaturii socialiste.

În fața mea se găsește o poezie, una din cele 1300 poezii trimise la concursul organizat de Ministerul Artelor. Este scrisă de un muncitor dela fabrica « Țesătura » din Iași. Poezia ar părea, la prima vedere, că nu merită nicio atenție. Autorul încearcă să redea poetic munca într'o fabrică textilă și eșuează regulat în expresii banale, plate, care nu spun nimic.

Iată o mostră:

« Pânza albă se înfășoară, ca o ată pe mator
Arătându-se întreagă, harnicului țesător.
Mângâind-o cu privirea el îi dă înălțime
Nelăsând greșeli să treacă, vrea o bună calitate... »

Și așa mai departe, vreo 40 de versuri lipsite de semnificație, care te împing, parcă, la concluzia să sfătuești autorul să se lase de încercările poetice. Dar iată că în noianul prozei rimate, de felul celei de mai sus, sclipește o rază strălucitoare:

« Sprintenă suveica fuge, într'o goană uniformă,
Fir cu fir ea împletește, tot mușcând mereu din normă ».

Versuri de minunată poezie, valoroase mai ales prin aceea că reușesc un lucru *nou*: să găsească o imagine poetică, autentică, puternică pentru zugrăvirea procesului muncii socialiste, deci al unui aspect *nou* al realității.

Cele două versuri cer o schimbare radicală a atitudinii față de autor. Fără îndoială că el trebuie să fie înconjurat cu dragoste și grijă și ajutat să-și depășească greutățile, să-și curețe încercările poetice de sgura limbajului uzual și să-și valorifice talentul pe linia celor două versuri semnalate.

Un critic exigent, un căutător de « calitate » pentru calitate; ar trece desigur dincolo de aceste sclipiri și n'ar acorda, dela înălțimea superiorității sale, nicio atenție începătorului dela Iași.

Cam așa procedează din păcate mulți dintre criticii noștri, cu întreaga literatură. Indiferenți față de marile probleme care frământă țara noastră, pornită năvalnic pe drumul construirii socialismului, indiferenți față de sforțările, adeseori stângice, ale tinerilor scriitori — mulți ieșiți din rândurile oamenilor muncii — de a oglindi în literatură acest proces uriaș de transformare socială, ei condamnă cu totul întreaga literatură a temelor noi numai pentru că Shakespear și Tolstoi scriau mai bine.

Este neîndoios că în ansamblul său, literatura noastră are și multe aspecte neizbutite, este neîndoios că în zelul lor de a promova tot ce este nou, unii critici cad în cealaltă greșală și califică drept ireproșabile lucrări care, cu toate calitățile lor, ar trebui să fie serios criticate pentru o seamă de greșeli rezultate din necunoașterea suficientă a realității. Însă de aici și până la condamnarea în bloc a literaturii noi, este o mare distanță. Nu este just a spune țesătorului nostru din Iași că întreaga lui poezie e bună numai pentru că ea are două versuri frumoase. Dar este și mai nejust a deprecia întreaga poezie, dacă ea are două versuri de calitate a celor citate. Nu este just deci a afirma că literatura noastră a ajuns la culmea perfecțiunii, numai pentru că un număr de scriitori au reușit să aducă teme noi, actuale în literatură. Dar este și mai nejust, este criminal, a persifla întreaga literatură de temă nouă, numai pentru că ea conține încă multe și serioase deficiențe.

O asemenea atitudine este o atitudine cosmopolită, care aduce apă la moară dușmanilor noștri, care în ofensiva lor împotriva patriotismului socialist, se străduiesc să demonstreze tocmai acest lucru: că într'o țară în care clasa muncitoare a ajuns la putere, nu este posibilă o înflorire a literaturii.

Însă faptele sunt încăpățanate. Ele desmint jalnicele insinuări ale cosmopoliților fără patrie. Cultura socialistă din Uniunea Sovietică, minunata înflorire a literaturii sovietice, sunt, în acest sens, cea mai elocventă desmințire. Iată de ce, manifestările cosmopolite de dispreț, față de propriul tău popor și cultura lui, sunt inseparabil legate de meschine încercări de pognegrire ale culturii sovietice.

Manifestările de atitudine cosmopolită în critica noastră literară pot fi caracterizate și în acest sens.

Dragostea fierbinte a poporului nostru pentru Țara eliberatoare, prestigiul uriaș de care se bucură în misele largi Uniunea Sovietică și cultura ei nu permit acestor sentimente să isbucnească pe față. Ele răbufnesc însă, câteodată, în forme sub care se comentează și se recenzează în unele ziare și reviste operele scriitorilor sovietici.

Presă noastră și în special « Scânteia » și « România liberă », s'au ocupat de felul cum a fost, sau mai precis, cum n'a fost subliniată apariția în românește a capodoperei lui Solohov « Pământ destelenit », apariție care a coincis cu înființarea primelor gospodării colective în R.P.R.

Exemplele s'ar putea înmulți. În numeroase ziare și reviste mai apar și astăzi cronici și recenzii despre traduceri din rusește, scrise de mân-

tuială, fără niciun interes pentru adâncirea conținutului operelor recenzate, fără niciun efort de a se populariza în masele largi ale cetitorilor, nesecata lor bogăție de idei.

Este rușinos, dar trebuie să recunoaștem că și până astăzi unii cronicari, atunci când scriu despre volumele onorate cu premiul Stalin, se mărginesc a rezuma pe scurt conținutul și a etala în încheiere câteva complimente de circumstanță. Și în această atitudine, ca și în aceea a trecerii sub tăcere a altor opere sovietice, se ascunde același microb al influenței ideologice a burgheziei, al cosmopolitismului.

Desconsiderarea marelui aport al culturii sovietice și al culturii clasice ruse, din ale cărei rădăcini ea s'a dezvoltat, este un cuțit înfipt în spatele tinerii noastre literaturi. Ea merge paralel cu ploconirea în fața culturii decadente burgheze din Apus. Educația burghezo-cosmopolită pe care au primit-o mulți dintre oamenii noștri de cultură, favorizează alunecarea frecventă în această din urmă greșală, de care nu sunt feriți până și cei mai de seamă reprezentanți ai criticii noastre.

Aceasta este, de pildă, și cazul tov. Ion Vitner, în articolele căruia se întâlnesc adesea citate scoase din operele unor « somități » burgheze din Apus. Este fără îndoială o coincidență, dar o coincidență semnificativă faptul că tocmai în zilele în care apăreau în presă hotărârile Academiei R.P.R. cu privire la cosmopolitism, a apărut în vitrinele librăriilor volumul « Critica criticii » de Ion Vitner, în care, făcând în primul articol considerațiuni generale asupra « Criticii subiective și criticii obiective », tov. Vitner spune, între altele:

« Faptul că veacul al XIX-lea este acela care adăpostește începuturile dificile ale criticii literare, constituie un fenomen general al culturii continentale. Fenomenul este legat de Albert Thibaudet... »

Vasăzică faptul că veacul al XIX-lea, adică veacul în care au luptat și au scris asemenea titani ai criticii ca Belinschi, Dobroliubov și Cernășevschi, adăpostește începuturile criticii literare, ca fenomen continental, repet *continental*, nu este legat de numele acestor mari gânditori revoluționari, ci de numele lui... Thibaudet.

Iată un exemplu cras de ignorare a marelui aport pe care cultura clasică rusă, cea mai progresistă cultură a veacului, l-a adus în cultura mondială.

În teoria criticii literare și a esteticii în general, aportul lui Belinschi, Dobroliubov și Cernășevschi este hotărâtor. Acești mari gânditori au reușit să anticipeze în multe privințe concluziile marxist-leninismului în această materie și să așeze critica rusă pe făgașul luptei pentru o literatură care să servească poporul și numai poporul.

« Marii revoluționari-democrați ruși — Belinschi, Cernășevschi, Dobroliubov —, scrie « Bolșeic » — au dat pilde clasice de critică artistică, încălzite de un fierbinte sentiment patriotic și de o adâncă tendință spre realism, spre adevărul vieții »¹⁾.

Ori, tocmai pe acești autori ai modelelor clasice de critică de artă, îi trece cu vederea tov. Vitner atunci când încearcă să definească temeiurile princi-

pale pe baza cărora va face « critica criticii ». Mai mult, în articolul tov. Vitner nu găsești nicio singură referință nici la operele clasicilor marxism-leninismului, ca și cum izvoarele de documentare în materie de critică literară s'ar reduce la Thibaudet. Astfel privesc lucrurile, nu este de mirare că în cuprinsul aceluiași articol găsim și alte formulări neprincipiale, ca de pildă aceea a « pluralității culturii », în timp ce noi știm că adevărul, descoperit de știința marxist-leninistă, este că în societatea împărțită în clase exploatare și exploatare există întotdeauna nu o « pluralitate » de culturi ci două culturi opuse, aparținând celor două clase în luptă.

Opera tov. Vitner, care constituie o contribuție bogată în lupta pentru făurirea unei critici noi, inspirate din cerințele clasei muncitoare, mai ales pe linia reconsiderării critice a moștenirii literare a trecutului, suferă totuși adeseori din cauza aceluiași influențe a ideologiei burgheze, de lipsa de principialitate, care s'a oglindit de altfel și în raportul pe care l-a prezentat în recenta dezbateră asupra criticii literare dela C.C. al P.M.R.

În raportul secțiunii de științe medicale a Academiei R.P.R., raport înșușit de întreaga Academie, se formulează în concluzie un apel către oamenii de știință de a combate « *spiritul de ploconire în fața culturii decadente a capitalismului din Apus, de subapreciere a propriilor noastre forțe în general, a experienței marii științe sovietice* »¹⁾.

Aplicată la problemele creației literare, chemarea aceasta ar putea fi în întregime însușită de oamenii de litere din țara noastră. În fața unor puternice manifestări de cosmopolitism care trădează persistența influențelor ideologiei burgheze, în critica noastră literară, datorită tuturor oamenilor de litere și a celor ce lucrează în domeniul criticii în special; este de a intensifica eforturile pentru promovarea a tot ce este bun și valoros în literatură, pentru valorificarea la maximum a uriașei experiențe a literaturii sovietice și înflorirea necruțătoare a oricărei manifestări de ploconire în fața culturii burgheze decadente din Apus.

Patria noastră construiește socialismul. Mândri de realizările ei, trebuie să facem totul pentru a fi demni de ele. Să măturăm din cale cioturile ideologiei burgheze cosmopolite, care împiedică mersul nostru înainte. Având mereu în față exemplul luminos al literaturii sovietice și îndemnul Partidului, să deschidem larg drumul operelor « *de înaltă valoare artistică, care să oglindească fidel năzuințele poporului nostru, ziditor al socialismului* ».

Numai așa va putea fi împlinită cu succes sarcina nobilă a făuririi unei critici literare pătrunsă de spiritul patriotismului socialist!

¹⁾ Ibid., p. 223.

²⁾ Vezi în acest număr, pag. . . .

„FONDUL“ LITERAR ȘI CONDIȚIA UMANĂ A SCRITORILOR

Despre problema condiției umane a scriitorului (implicate fiind în această problemă atât chestiunea materială, a posibilităților de subzistență, cât și aceea morală, — intim legate una de alta) se discută de multă vreme.

Societatea feudală și cea burgheză a și rezolvat-o, fără controverse: scriitorii au fost lăsați în plata Domnului (în afară de cei slabi de înger, care prostituându-și posibilitățile — au putut zjunge în plata, — ceva mai concretă, a domnilor). Perspectiva deschisă de burghezie creatorilor de valori artistice a fost totdeauna evanghelică: a lor era împărăția cerurilor, pe care mulți dintre ei, și dintre cei mai străluciți, au izbutit s'o câștige destul de timpuriu.

Nu ne-am putea da seama — nu și-ar putea da seama, în primul rând, cea mai proaspătă generație — ce memorabilă importanță are pentru cultura noastră și pentru slujitorii ei apariția decretului pentru organizarea și funcționarea « *Fondului literar al scriitorilor din R.P.R.* », dacă n'am păstra veșnic în amintire stilul de viață în care au trebuit să-și târască zilele înaintea și noștri și cei mai mulți dintre cei, care, din nefericire, am mai apucat acele vremuri.

Drumul culturii noastre a fost podit cu nenumărate cadavre de scriitori, răpuși înainte de vreme de o societate cinică, pentru care un creator n'a însemnat niciodată mai mult decât robul dela scară.

Când robul se îmbolnăvea, boierul trimetea doftorul cu gârbaciu să-l

pună pe picioare, — pentru ca să poată trage mai departe la jug; scriitorul bolnav era lăsat să piară.

Când Dimitrie Bolintineanu își pierde mințile, în timp ce mobilele și biblioteca îi erau scoase la loterie (poetul fusese internat la Pantelimon), Cezar Boliac apelează la magnanimitatea C. merei. Apelul e patetic..

« Doriți frate (se adresează lui Gh. Brătianu interpelatorul)! Acest poet Dumitru Bolintineanu, care ne-au mișcat anima cu cântecele sale, ar fi o crimă să-l lăsăm în mizerie! ».

Și Gh. Brătianu, dând din umeri: « Ce să-i facem? ».

Răspunsul întors tot printr'o interogatie, nu aparținea unui nebun, ci unui criminal cu premeditare.

Depozitar al unui grăunte de lumină, fiecare scriitor era pentru societatea burgheză — și este, acolo unde această societate mai perzistă — o virtuală primejdie. Cu cât numărul scriitorilor descreștea, cu atât liniștea și comoditatea stăpânilor se simțeau mai la adăpost.

Acest fel de a vedea era, și mai este valabil, pretutindeni unde clasa feudală și burgheză au domnit și domnesc încă. Atestatele abundă.

În memorialul intitulat « Lord Byron în Italia », Stendhal, analizând sentimentul de ură feroce de care era stăpânit « high life »-ul englez în ceea ce privește pe marele poet, observă: « Această ură atât de profundă este o ură politică. Cel ce va vroi să citească volumul cu însemnări din călătorie al d-lui de Custine sau cel

care se va duce în Anglia, se va convinge curând că țara aceasta este administrată spre folosul și gloria exclusivă a o mie, o mie și două sute de familii ».

Ura aceasta, de natură totdeauna politică, ură care de multe ori pare numai nepăsare, l-a urmărit în Anglia pe Byron și a determinat sinuciderea lui Chatterton; aceeași ură a provocat, în Portugalia, moartea, din pricina mizeriei, a lui Camoens; în Germania, viața în sbucium și moartea lui Heine; în Rusia țaristă, asasinarea lui Pușkin; la noi, dramatica viață a lui Eminescu, rob cu nervii zdrobiți sub teancurile de ziare scrise cu sânge: « Aștept telegramele Havas, ca să scriu, iar să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n'aș mai fi ajuns să trăiesc ! ».

... Scris de meserie, adică scris silnic, la porunca stăpânilor, scris care zdrobește creierul și ucide demnitatea.

Uciderea demnității scriitorului, prin dependență acestuia de cele mai umilitoare ocupații și preocupări, mergea mână 'n mână cu exterminarea fizică prin foame și prin complimen-tele acesteia, boala.

Gh. Șincai este bătut, purtat la judecată de episcopul unit Ion Bob, cerșește o slujbă și pierde în mizerie. Petru Maior e persecutat de același episcop și moare în lipsuri. Gh. Lazăr își câștigă o pâine în deajuns de amară, nu din scris, ci măsurând moșiile boierului Costache Bălăceanu. Grigore Alexandrescu e timp de 24 de ani slujbaş la stat, și sfârșește nebun. Nicolae Nicoleanu își pierde mințile și moare în sărăcie. Ștefan Petică sfârșește în lipsuri, tuberculos. Macedonsky duce o existență precară și moare sărac lipit (« când voi fi judecat de acei ce o să vie după viața mea reală — declara poetul în anul morții — se vor îngrozi de mișelia, defăimarea și nerecunoștința a cărei victimă am fost »); pe un pat de spital, în mizerie, moare St. O. Iosif;

pe un pat de spital, în mizerie, se stinge George Mihail Zamfirescu; pe un pat de spital, în mizerie, Alexandru Sahia; pe un pat de spital, aproape gol, Bogdan Amaru... Și sunt doar câțiva dintr'un cortegiu funebru cutremurător.

* * *

Paginile din Buletinul Oficial al Republicii Populare Române cuprinzând decretul pentru organizarea și funcționarea « Fondului Literar » consemnează începutul unei ere, care statuează dreptul la demnitate al scriitorului prin asigurarea celor mai favorabile, celor mai proprii condiții, necesare desfășurării muncii creatoare. Instituirea « Fondului literar » nu-i întâmplătoare. Ea este trecerea în fapt a hotărârii plenarei din Decembrie a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, și a unei griji permanente a Partidului și Guvernului pentru scriitori, în cadrul general al revoluției noastre culturale.

Că « Fondul Literar » ia ființă acum și că nu a luat ființă acum cincizeci de ani — este un fenomen firesc. Clasa muncitoare nu se teme de lumină. Dimpotrivă ea mobilizează conservă și caută să amplifice, în cele mai atente condiții, depozitele de lumină care slujesc poporului. Munca fiind o armă de nădejde a clasei muncitoare, ea știe s'o prețuiască, pe de-a-ntregul, pretutindeni unde ea se manifestă ca o forță pusă în slujba poporului.

Foarte naturală este instituirea « Fondului Literar » dacă ținem seama de faptul că ea trebuie încadrată în ritmul — acesta însă câtuși de puțin obișnuit! — al mersului nostru înainte, spre socialism, când literatura face parte integrantă din tezaurul bunurilor obștești, când scriitorul, așa dar și viața acestuia nu mai puțin, e prețioasă întregii colectivități. Astfel, acest act a marcat o adevărată « Sprengung » (explozie) cum ar spune

Engels, a mentalității burgheze despre munca intelectuală!

Este pentru prima oară de asemenea, în istoria noastră culturală — și în cea politică nu mai puțin — că scriitorul se simte, și este, liber: liber de a fi el, adică scriitor. Liber să fie scriitor fără a muri de foame, fără a se aștepta să fie înmormântat cu tălerul, fără să-și blesteme zilele ca Eminescu și fără a trebui să se facă berar asemeni lui Caragiale.

Cât de stranii ar fi sunat urechii lui Gh. Brătianu, cel cu « ce să facem? » asemenea paragrafe: « ajutorarea medicală a scriitorilor și trimiterea lor în stațiunile balneo-climaterice »; « acordarea de ajutoare, de pensii, în cazuri de boală, de invaliditate și de pierdere a capacității de muncă »; « acordarea de ajutoare și pensii familiei scriitorului în caz de deces »; « organizarea și finanțarea deplasărilor pentru culegerea materialului literar și documentar », etc.

Să ne închipuim în ce fel — mult mai împlinit, mult mai amplu decât cel din « Geniu pustiu » — ar fi înfățișat Eminescu revoluția dela 48 în Munții Apuseni, dacă în loc să-și tocească nervii în muncile istovitoare ale unei redacții tiranice, s'ar fi deplasat și ar fi studiat retrospectiv evenimentele la fața locului...

« Fondul literar » va împiedeca pentru totdeauna traiectoria sinistrală sau numai josnică (nu-i nici o deosebire), pe care scriitorul trebuie s'o parcurgă în societatea burgheză, și pe ale cărei jaloane stă scris « mizerie fizică » și « moarte morală ».

Asigurându-se un trai demn scriitorilor, li se asigură toate posibilitățile de a da literatura de vaste planuri, pe care epoca noastră o merită. O literatură liberă, astfel cum o vedea Lenin:

« Aceasta va fi o literatură liberă, pentru că nu lăcomia și carterismul, ci ideea socialismului și simpatia pentru cei ce muncesc vor face să se înroleze în rândurile ei noi forțe. Aceasta va fi o literatură liberă,

pentru că ea nu va servi unei eroine suprasătule, nu « celor zece mii » din pătura de sus care se plietisese și suferă de obezitate, ci milioanele și zecile de milioane de muncitori, care alcătuiesc floarea țării. forța ei, viitorul ei. Aceasta va fi o literatură liberă, care va fertiliza gândirea revoluționară a omenirii prin experiența și munca vie a proletariatului socialist, care va crea o permanentă întrepatrundere, între experiența trecutului (socialismul științific, care a desăvârșit dezvoltarea socialismului dela formele sale primitive, utopice) și experiența prezentului (actuala luptă a tovarășilor muncitori »).

« Fondul literar » emîncepează pe scriitor, scoțându-l de sub zodia dezolantă a carității mai mult sau mai puțin publice și situându-l în drepturile pe care i le conferă munca pusă în serviciul obștesc.

Cine și-ar închipui că instituția « Fondului literar » are destinația unui sanatoriu și a unei cărji, și în cazul când scriitorul are nevoi reale și, atunci când nu le are, greșește. Menirea « Fondului literar » este aceea de propulsator și de stimulator al energilor vii atâta timp cât acestea sunt în stare să activeze și de proteguitor al lor, în caz de boală și bătrânețe. Niciodată nu se va mai putea repeta la noi, în țară, un caz Arthur Enăscescu, cutreerând în picioarele goale Calea Victoriei, sub zâmbetul tuturor misișilor politici. Niciodată nu vor mai putea fi auzite implorări precum acelea ale lui Bogdan Amaru, care — în vremea celor mai mari panamale politice — dormea în ganguri și în parcuri, și se adresa astfel unei doamne:

« Rugați pe cineva să-mi dea o cameră — oricum va fi — și dacă în cameră ar mai fi zilnic și o pâine neagră (fără condimente burgheze) mă voi crede în raiu și în 2—3 luni de zile veți avea satisfacția să vedeți roadele unei munci ordonate. Toată nădejdea mea e în do. Gestul e disperat, deși nu tragic — viața m'a îngenunchiat. Sunt o rămă. Ce va fi în urmă nu știu! Dar e grozav să nu mai nădăjduiești! Dincolo de scrisoarea asta e, însă o realitate cruntă, pe care — din eleganță — nu v'o înfățișez ».

Realitatea cruntă, pe care dintru începuturi și până la Bogdan Amaru, au cunoscut-o atâția creatori, era realitatea, pe care, necruțătoare, le-o ofe-

rea societatea burgheză. Accerși realitate, care, în aceste zile, oferă, în America, d-lui Winston Churchill, pentru un volum de memorii un milion de dolari, iar poezilor un tiraj de patru sute de exemplare!

Munca ordonată, la care visi Bogdan Amaru, este astăzi posibilă, în Republica noastră, și scriitorilor; «Fondul literar» este unul dintre organele, datorită cărora se va putea vorbi despre ea, în curând, ca de o puternică și sănătoasă realitate.

Ea, această muncă ordonată (pe care ni-o cere și nouă primul an al planificării), ne va duce la acea «literatură într'adevăr liberă, legată în mod deschis de proletariat», — despre care vorbește atât de luminos Lenin.

Entuziasmul scriitorilor prilejuit de înstituirea «Fondului literar» nu trebuie, însă, câtuși de puțin, să le întunece luciditatea, în ceea ce privește datoriile care se nasc cu acest prilej. Nu există drepturi fără datorii. Și dacă scriitorul știe că, astăzi, nu mai trebuie să se ploconească nici în fața editorilor nici înaintea unui Gh. Brătianu, — el trebuie să știe, de asemenea, să înlăture pentru totdeauna mentalitatea ploconului dela Stat, sau ori de unde.

Să ne amintim, așa dar, de acele «sarcini de onoare, dar și de mare răspundere», cuprinse în șlutul pe care Comitetul Central al Partidului l-a adresat Conferinței pe țară a scriitorilor din R.P.R. prin tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej.

«Scriitorii noștri trebuie să se arate demni de titlul înalt pe care li l-a dat scriitorilor Stalin — titlul de ingineri ai sufletelor omenesci. Luptând cu hotărâre pentru înlăturarea concepțiilor și deprinderilor vechi, burgheze, din creația literară, studiind în mod atent și profund realitatea vie, scriitorii trebuie să-și pună ca sarcină de a contribui la educarea oamenilor muncii în spiritul ideilor nobile ale luptei împotriva claselor exploatare, împotriva obscurantismului și inculturii. Ei trebuie să pună în centrul operelor lor uriașul proces de transformare socială, clocotitoarea muncă creatoare ce se desfășoară în țara noastră, pe oamenii muncii ce săuresc orânduirea nouă socialistă. Ei trebuie, să arate

cum în procesul luptei pentru transformarea societății și construirea socialismului se naște în țara noastră omul nou — omul socialist.

«Scriitorii din R.P.R. au de participat cu tot talentul și avântul lor creator la lupta pe care forțele păcii și democrației o dau contra lagărului războinic, imperialist. Ei trebuie să cultive și să înlăturească hotărârea de luptă și ura oamenilor muncii împotriva dușmanului de moarte al păcii, al culturii, al independenței popoarelor și progresului — imperialismul anglo-american.

«Necrușătoarea combatere a influenței ideologice a imperialismului, sub orice mască s'ar manifesta, este parte integrantă a luptei pentru apărarea păcii și a culturii. Uniunea Scriitorilor din R.P.R. va trebui să fie un centru al luptei împotriva servilismului cosmopolit în fața culturii capitaliste intrate în putrefacție, împotriva imitării slugarnice a diverselor curente ale literaturii burgheze, care au drept scop izolarea scriitorilor de realitate și săparea prăpastiei între cealaltă și popor.

«Un exemplu literaturii sovietice, literaturii realismului socialist, care prin admirabilele opere pe care le-a creat, slujește cauza poporului sovietic, cauza culturii universale, cauza întregii omeniri avansate.

«Prozatorii, poezii și scriitorii dramatici, din țara noastră au o serie de realizări de seamă în drumul spre săurirea unei literaturi demne de epoca de prefaceri istorice pe care o trăim. Realizările regimului de democrație populară creează condițiuni prietnice creației literare, cum nu au existat și n'au putut exista în trecut.

«Creați opere de înaltă valoare artistică, care să oglindescă fidel năzuințele poporului nostru, ziditor al socialismului. Aceasta e chemarea pe care o adresează clasa muncitoare scriitorilor din R.P.R.»

Iată sarcinile noastre, pe care prezența stimulatorie a «Fondului literar» va ajuta pe scriitori să le treacă în fapte.

Clasa muncitoare, prin Partidul ei, nu a făcut nici de data aceasta un lucru pe jumătate. Ea nu ne furnizează numai un exemplu energetic, nu ne oferă numai temele lumii sale vii; nici nu ne îndeamnă doar să muncim. Ci ne pune în situația cea mai proprie — până astăzi la noi, nicio dată cunoscută — de a putea munci.

E un moment decisiv în procesul transformării condiției umane a scriitorului de care acesta — nu ne înndoim — va ști să se facă demn.

EUGEN JEBELEANU

ION SLAVICI: «OPERE ALESE»¹⁾

Engels spune, referindu-se la opera lui Balzac, că din lectura ei a putut învăța mult mai mult decât cercetând un manual de economie politică.

Despre opera lui Slavici se poate spune de asemeni că ea ne oferă un bogat material pentru ilustrarea perioadei de dezvoltare și creștere a burgheziei în țara noastră. Față de opera lui Slavici burghezia a avut o atitudine de rezervă și de minimizare.

Spiritul lui de observator realist, lent, metodic și mai ales concluziile observațiilor sale nu erau pe placul burgheziei. Slavici era privit în școli ca un scriitor plicticos, de a doua mână. Idilismul lui, deși se poate spune că a dat apă la moara semănătorismului, era dificil de urmărit. Slavici ofta în adevăr după peisajul patriarhal dar o făcea dintr'un sentiment de inerție în fața noului peisaj capitalist frământat, colțuros, care violenta țihna sensibilității lui. Eroi literaturii lui Slavici, exemplare tipice ale proaspetei burghezii, la care rapacitatea și arivismul se dezvoltă într'o măsură enormă, erau plasați de burghezie în categoriile general-umane ale viciilor și virtuților.

«Țăranii lui, se spunea, au acel amestec de bine și de rău, ce se află la oameni adevărați» sau: «Oamenii sunt dârzi, lacomi, întreprinzători, intriganți, cu părți bune

¹⁾ Ion Slavici, *Opere alese*, I, Nuvele. Ediție îngrijită de J. Popper, colecția «Clasicii Noștri», Ed. pentru literatură și artă a Uniunii Scriitorilor din R. P. R., București, 1949.

și părți rele, așa cum trebuie să fie o lume comună».

Burghezia mușamaliza literatura lui Slavici cu bună știință, ca și cum rapacitatea nu ar fi unul din atributele esențiale ale burgheziei. Ea alegea din opera lui numai elementele culturale, care-i puteau întări poziția de clasă. În mare măsură povestirile lui Slavici au un fals caracter moralizator. Morală lor e falsă pentru că e trasă din premise neconcludente. Dar tocmai asupra acestui fals caracter moralizator al operei sale insistă burghezia. Așa s'a întâmplat cu «Popa Tanda», cu «Moara cu noroc», «Comoara» etc., care deși ne apar ca niște proteste împotriva unor excese inerente perioadei de acumulare capitalistă, proteste făcute «de pe poziția unei morale creștine» (J. Popper: Prefața), ele definesc în același timp obiectivul indignării sale. Slavici ponegrește, dar totodată constată și exprimă patima capitalizării, precum și toate excrescențele psihologice și morale care decurg de aici.

Lucrul acesta constituia pentru burghezie un pericol.

«Moara cu noroc», «are ceva din grandoarea istoriilor americane cu imense prerii și cete de bizoni».

«Gura satului», «cuprinde banale discordii în legătură cu măritișul unei fete de țară».

«Popa Tanda», «aseunde intenții de economie politică complet absorbite de ficțiune ca și filosofia lui Robinson Crusoe».

În cel mai bun caz: «dacă ar fi avut mai multă capacitate de lucru, Slavici ar fi putut să dea o comedie umană a satului».

Aceste sunt câteva din etichetele pe care burghezia le lipsea pe opera scriitorului ardelean.

De multe ori, într'adevăr, el se retrăgea ca un enorm melc în cochilia sa cenușie, făcută dintr'o îngrămădire de precepte morale burgheze, din inerție și ipocrizie, dar lăsa totuși să sclipească mereu firul umed al parcursului său.

Slavici cel adevărat e cu totul altul decât scriitorul acesta moralizator, cenușiu, ponderat până la enervare, viguros în sens diversionist, «de o stăruință penibilă», (într'adevăr!), pe care ni-l prezenta burghezia. Ponderea lui nu e altceva decât prudența care rămânea pe fundul celor mai pasionale acțiuni ale eroilor săi, pe care de altfel el îi reprezintă atât de bine.

Slavici cel adevărat e cel pe care poporul întreg îl poate cunoaște acum, în urma lucrării de reconsiderare a clasicii noastre.

J. Popper, în studiul său introductiv, fixează dela început mediul social și epoca în care această operă a fost creată. Odată acest lucru stabilit, toate instrumentele de investigație pe care i le pune la îndemână metoda marxistă, pot fi mânuite cu siguranță și exactitate. Slavici e caracterizat ca un reprezentant al burgheziei rurale. Dar e un reprezentant al burgheziei rurale care s'a născut în Ardeal, la 18 Ianuarie 1848 și unele contradicții de conținut ale operei sale, se explică tocmai prin lucrul acesta.

Spirit confuz din punct de vedere ideologic, incapabil să spargă orizontul de clasă, dar înzestrat cu o observație deosebită, vie și adâncă, el parcurge acest moment al procesului de dezvoltare a burgheziei în țara noastră, rămânând tot timpul un apărător al clasei sale în plină creștere, dar înregistrând, ca un aparat sensibil, fluctuațiile ciocnirii dintre contrarii, descoperind regiunile de umbră și de lumină ale luptei de clasă, drum iritant de multe ori pentru el, strângând, ca într'o scoică, șgomotele ei surde.

Situația politică în Ardeal, după revoluția din 1848, era cu totul alta decât în Principate. Populația românească era supusă, acolo, unui regim colonial. Totuși eliberarea iobagilor și slaba lor improprie-

tărire, o oarecare libertate acordată în practicarea comerțului și meseriilor, schimbă întru câtva lucrurile după 1848: începe să apară o burghezie românească în Ardeal, ale cărei posibilități de dezvoltare însă erau mult mai mici decât ale burgheziei celorlalte populații conlocuitoare: ea era exclusă din sectorul industriei și al comerțului. Politica dusă de habsburgi față de naționalitățile imperiului Austro-Ungar, face ca structura burgheziei românești, care începe să se închege în Ardeal, să fie țărănească. La suprafața ei începe să se desprindă o slabă burghezie urbană, lipsită de unitate, formată mai ales din preoți și învățători, subordonată întru tot intereselor habsburgice și pentru care steagul negru-galben rămâne multă vreme simbolul libertății.

Pe plan cultural această burghezie e atentă la ceea ce se întâmplă în România. Poziția ei pe plan cultural e pe de o parte de recepțiune (legăturile cu «Convorbirile literare»), pe de altă parte de grije de a nu turbura echilibrul instituției reacționare a imperiului habsburgic.

Slavici e, prin originea sa (fiul unui cocjocar înstărit din Siria), un reprezentant al burgheziei românești sătești din Ardeal, la suprafața căreia se desprinde pătura burgheză urbană. Comportamentul lui e dictat de însăși linia de dezvoltare a clasei sale; pe de o parte tras înainte și căutând să profite de situația nouă care se crea, pe de altă parte izbit, deranjat de salturile pe care această proaspătă burghezie le face în faza de acumulare a capitalului. Conflictul de clasă e descoperit de el mult mai târziu, atunci când vine în România, întru cât conturul social era aici mult mai precis desemnat. În Ardeal lupta națională acoperea, într'o măsură, conflictul de clasă; în România însă exploatarea burgheză sărea în ochi. Slavici notează acest lucru fără să-l adâncească: arivismul, cupiditatea, caracteristice clasei sale, îl împiedecă. Realismul lui rămâne să se exercite în interiorul fenomenului, fără să poată sparge coaja. El urmărește cu atenție procesul de creștere a burgheziei, reacționează față de diferitele aspecte ale acestui proces, le colorează, aplicând peste ele temperamentul lui de scriitor, urmărește, în oameni, liniile

lui psihologic, dar nu-l poate duce mai departe, nu-l poate privi în perspectiva lui istoric-dialectică. El nu știe, nu poate să urmărească până la sfârșit « relațiile economice ce formează baza materială a luptelor de clasă și a luptelor naționale » (Marx).

Scurta lui întâlnire cu grupul de socialiști, în închisoare, îi provoacă o sinceră admirație, care-l face să alunece însă nu într-o direcție revoluționară, ci într-una mistică.

Eroii povestirilor sale, priviți cu un ochiu realist, sunt, începând cu Popa Tanda, Budulea Taichi, Mața, niște exemple umane, aparținând păturei sătești înstărite, care acționează fiind împinși de legile epocii de acumulare capitalistă, în-susindu-și toate atribuțiile timpului și locului. Ei sunt: practici, ambițioși, rapaci, nedesprinși încă bine de țărâna din care abia ieșiseră, conservatori față de morala capitalistă (circumscriși încă moralei rudimentare, patriarhale) optimiști, (optimismul unei clase în plină creștere), ipocriți, cruzi în dorința lor de acaparare, apărători ai monarhiei habsburgice.

Studiul care precede acest volum, urmărește și explică cu seriozitate și atenție, toate aceste fenomene, reconstituind cu justete, figura și opera lui I. Slavici.

Sunt însă câteva pasagii (ca de pildă la pag. 10 și 13), care devin confuze printr-o neglijență de redactare.

Alegerea nuvelor strănse în acest volum s'a făcut după criteriul eliminării punctelor moarte aflate în opera lui I. Slavici.

Virgil Teodorescu

ALEXEI NODOGONOV: « FĂLĂIE STEAGUL ROȘU PESTE SAT »¹⁾.

Ca într-o epopee antică, în acest poem se desfășoară, emoționantă, puternică și plină de gingășie, plină de simplitate, de încredere, de claritate, viața satului sovietic.

¹⁾ « Fălăie steagul roșu peste sat », de Radu Boureanu, după Alexei Nedogonov. Ed. « Cartea Rusă », București, 1949.

Poemul cuprinde optsprezece cânturi și privește epoca imediat următoare războiului pentru apărarea Patriei socialiste, momentul în care tinerii soldați ai Armatei Roșii se întorceau în țară încărcăți de o glorie nepieritoare. Steagul sovietic își clătina tulburătoarele falduri deasupra Berlinului. Din punct de vedere militar, hitlerismul căzuse. Măinile care conduseseră mașini de războiu, care știuseră să lovească, cu dreaptă vigoare în jefuitori, reiau cu nestăvilit elan gesturile muncii constructive, gesturile ample ale muncii socialiste.

Igor Savelici, tânăr erou, se întoarce în Patrie străbătând câmpiile sdrențuite, trecând, pe calul lui alb, tovarăș de lupte, fluviile tumultoase, apele râului Desna

« Prin ape, păduri, pe unde dihania
sub focul războiului urlând alerga
Gonind înapoi spre Germania ».

și se îndreaptă, departe, spre satul Dubrovka, de-a lungul tăcutei Oka.

Întâlnește peste tot, ca un memento al urii, urmele îngrozitoare pe care armatele de crotopire le-au semănat în timpul retragerii lor desordonate. E iarnă, Zăpada acoperă pământul. Dar, sub zăpadă, pare că sunt proaspete încă urmele luptei, peste câmpuri se văd cazematele în ruine. Și departe, spre Sud, scilpește cenușa de sânge și de diamant a Stalingradului. În ranița lui ostașul duce un pumn din această țărână nemuritoare: mărturia fierbinte a luptei și a Victoriei.

Străbătând peisajul scumpei lui țări, Igor întâlnește oameni, țărani colhoznici, sătence bătrâne, vechi cunoștințe, se oprește, cinează, doarme în casele lor, le vorbește despre învălmășagul luptelor, apoi trece mai departe, la Nord de Volga, spre Riazan.

Acest fecior de țăran e omul nou, ostaș al Armatei Roșii, erou al lumii, apărător al popoarelor, el se întoarce la vechile lui unelte, veșnic proaspete; după ce a ucis fiara fascistă, pentru a construi cu bucurie bazele materiale ale vieții noi.

El știe că victoriile de pe frontul de luptă militar s'au întâlnit mereu cu victoriile pe care țărani sovietici le-au re-

*Și nu vezi mai departe peste ele
Nici fierăstraie, nici topoare, nici ciocane,
Nici sârme pentru garduri, nici catele ».*

Dubcov e sobar; el începe să lucreze cu răvnă.

În munca satului palpită imensa dragoste de viață a omului sovietic. Cânturile 9, 10, 11, 12 și 13 sunt niște delicate și pure poezii de iubire. Sunt notele line și dulci pe care Nedogonov le face să răsună în acest poem al muncii.

Igor aduce, în dar, logodniciei lui, Ziniușca, batiste pestrițe din Moscova, funde și broșe, un ceas cu șaisprezece rubine și un vechiu ziar, cu o poză, «ca ștearsă de ceață»: Igor în mijlocul grupului de tankiști.

*« Igor o leagănă 'n gând
Un lujer firav clătinând ».*

El vine, prin viforul iernii, să strângă în brațe «nu o zână de fum», ei frageda lumină din August:

*« Albastru răsfrânt în rochia dragei
Albastru rochie în care ea visa
Albastru rochie ce prin anii nălucă
Albastru rochie care o văzu dispărând când
plecă la războiu ».*

Igor Savelici, comunistul sprinten, le chemat la raion și i se dă sarcina supravegherii bunului mers al muncii câmpului.

*« El de ani de zile cercelase sufletul câmpiilor
Și peste toate
El a luptat pentru popor și libertate ».*

Cântul cincisprezece e un imn înălțat legumelor, holdelor grele de spice, pământului fertil al Riazanului:

*« Pământu-i sub spumă de floare, sub mări
de grâne foșnind
Foșnesc pășunile care le vom străbate cosind
Iată destinul larg al fârii mele rodnice
Urtașe sunteți câmpiile mele colhoznice ».*

Dar rodul greu al muncii trebuie păzit cu grijă. Când peste Dubrovka adormită armonica nu mai răsună, paznicul Stepanici rătăcește în lung și lat prin petele de umbră. El e puțin nedumirit: față de cine păzesc, se întreabă el, toate aceste bunuri? Le păzesc de rudele acestea fără număr? Dar

Igorca îi arată că lupta de clasă nu a încetat pe toată întinderea pământului, că dușmanii popoarelor continuă să pândescă din întunec. Acest lucru se putea auzi, seara după muncă și în largă sală a bibliotecii satului. Țăranii colhoznici știu ce se întâmplă în Indonezia, cetesc despre nouile avioane de luptă și nu uită deloc cele trei guverne ale «Axei», știu și nu uită deloc nici Federația Indoneziană, mulgătoarea, nici Timoftei Ilici, Bătrânul fierar al colhozului, nici Stepan Toporcov, apicultorul, nici Prohor Silăci, magazionerul.

Dragostea de muncă și de viață străbate colhozul dela un capăt la altul. În primăvară, ea vibrează mai puternic. Deasupra satului fâlfăie larg steagul roșu, aceleași falduri liniștite și mărețe care fâlfăiau și deasupra Berlinului.

Acest poem scris de Alexei Nedogonov e străbătut de o mișcătoare simplitate, care-l pune în rând cu epopeele antichității: dacă nu atinge dimensiunile acestora, el întrece, însă, solemnitatea și grandoarea lor, și se întinde ca niște aripi luminoase, peste gesturile și privirile oamenilor.

Alexei Nedogonov cântă elanul și victoriile în muncă ale tinerei generații de oameni sovietici întorși de pe front, atitudinea revoluționară în fața muncii, încrederea, delicatețea iubirii lor, curiozitatea lor veșnic trează, dorința fierbinte de a învăța mereu, obiectivitatea criticii și autocriticii aplicată muncii colhoznice, vigilența, sinceritatea și sănătatea simplă a vieții muncitorului agricol.

La baza poemului stau aceste principii:
« Lupta și munca stau veșnic în față »
și

*« Totul e munca noastră a tuturor
Iar turnătorul, din metal asemănător,
Toarnă medalia primită pentru luptă
Medalia primită pentru muncă
Și tunul și toporul... ».*

În momentul acesta, în care, pe drumul construirii socialismului, au fost create în țara noastră primele gospodării colective, poemul acesta ne arată în imagini vii, mă-

reția și importanța muncii colective la țară și ne învață că acest fel de muncă e singurul care ne poate aduce o viață mai îmbelșugată, bucurii noi și adânci, că activitatea oamenilor muncii din toate domeniile, trebuie cât mai strâns împletită pentru că: «Totul, e munca noastră a tuturor».

Traducerea liberă a d-lui Radu Boureanu relevă uneori imagini frumoase, «Ziua de Sâmbătă e umbra săptămânii»; «să nu calci ochii vegetali de albăstrele / și mazărea de câmp ce înfloresc acum»; etc. și altele (care au fost citate în textul recenziei). Sunt însă și versuri peste care traducătorul a trecut cu mai puțină atenție, unele neglijente de limbă și unele pasagii confuze:

«Viscoala și atunci și 'n vișorul negru

«Cu labe de ger, nolele unei fanfare ca asta
le gătuiau (?)

«În salul german unde pe comandantul
răpus îl înmormântau.

(pag. 13).

«Iar mireasa ca o păpușă

«Avea numai un strigăt în gura»

(pag. 39).

«Lângă scufița blindată

«Ce a rămas sub pământ îngropată»

(pag. 8).

«Lângă ea scofând metalice vibrații

«Un soldat cu pieptul plin de decorații»

(pag. 9).

«Basmaua urit deslegând din noduri

«Să nu mai prețuiescă pentru noi nici
pară chioară»

(pag. 31).

«Spre bibliotecă se grăbesc cei dinții

«Cililorii octogenari»

(pag. 47).

Virgil Teodorescu,

N. OSTROVSKI: «NĂSCUȚI ÎN FURTUNĂ»¹⁾.

«Așa s'a călit oțelul», romanul atât de cetit și ai cărui eroi au devenit atât de iubiți și de populari în Uniunea Sovietică,

tindea, în primul rând, să fie un document, un tezaur, care să păstreze pentru viitor amintirea eroicelor fapte revoluționare din Octombrie 1917. Dar Ostrovski nu a uitat o clipă, nici aici, sarcina pe care și-a luat-o și în care el vedea cea mai înaltă onoare a scriitorului sovietic, de a educa în spiritul bolșevic tinerele generații ale patriei sovietice. Zugrăvind această epocă, el a voit să arate cum s'a călit generația de luptători din 1917 și cum a învins, trecând peste greutăți uriașe, numai datorită spiritului de luptă și de sacrificiu, de care au fost pătrunși acești eroi.

În cel de al doilea roman, «Născuți în furtună», Ostrovski reia această idee și o dezvoltă. Anii în care a fost scris coincid cu anii în care fascismul pregătea războiul de jaf imperialist. În dorința fierbinte de a forma noi generații de luptători și a contribui astfel la apărarea patriei sale, scrie el această carte plină de avânt. Ostrovski dă operei sale o adâncă semnificație educativă, punând problema eroismului proletar. Tinerii care intră în luptă, «se nasc în furtună», ei se călesc în salturile de temperatură caracteristice epocilor revoluționare.

Într'un salt de temperatură ca acesta, ca într'un fald al istoriei, se desfășoară acțiunea cărții lui Ostrovski.

Într'un oraș industrial din Ucraina Apuseană, înconjurat de latifundiile «pan»-ilor polonezi, colonelul în armata franceză, Eduard Moghelnițchi, vine ca agent al imperialiștilor din Occident să organizeze «legiunea poloneză». Această armată reacționară, trebuia creată pentru a forma o stavilă împotriva valului revoluționar, în continuă creștere, care pornind din Rusia, tinde să se reverse pretutindeni. Suntem în anul 1918. Frontul german se prăbușește. Armatele austro-ungare se descompun, soldații nu mai vor să lupte, Europa sătulă de sânge, sleită de sacrificiile la care popoarele au fost supuse, este adânc sguduită. Crearea în Polonia a unui stat tampon, face parte din acțiunea care a dus la crearea cordonului sanitar cu care burghezia din Occident, cuprinsă de spaimă în fața victoriei clasei muncitoare din Rusia, caută să

¹⁾ N. Ostrovski: *Născuți în furtună*. Trad. din l. rusă, Edit. Tineretului, București, 1949.

se împotrivesc creșterii valului revoluționar. Armata conților poloni, era o adunătură pestriță de fii de moșieri, aventurieri, hoji și avea misiunea să înnece în sânge mișcarea de eliberare a clasei muncitoare. Contele Eduard Moghelnitchi, exponent tipic al clasei feudale poloneze, sosește pe domeniile lui și începe îndată organizarea frontului anti-revoluționar. Pentru el patria se confundă cu propriile sale moșii. Țara e ocupată încă de nemți, dar contele Moghelnitchi nu se dă în lături ca să colaboreze cu ei, pentru a-și apăra moșiile. Ostrovski a arătat aici, în mod strălucit, cum burghezo-moșierimea se străduiește să grupeze în jurul ideii salvării averii personale, categoriile sociale nehotărâte — mica burghezie și o parte a țărânimii — pentru a le ridica și opune valului revoluționar al muncitorimii. Deși contele îi urăște pe nemți, având nevoie de ei, ura lui dispăre în fața intereselor de clasă. Mai târziu, din aceleași calcule, caută să-i înfăture, iar când muncitorii pun stăpânire pe oraș, face din nou apel la ei, pentru ca a doua zi, să-i trădeze. Iată-l pe contele Moghelnitchi spunându-i «magnatului» Potołchi: «Fiecare va lupta pentru proprietățile sale cu mai mult elan decât pentru o idee abstractă, cum ar fi «Polonia Mare». Personajii din straturi sociale deosebite, bancheri, industriași, negustori, se unesc în ura lor împotriva bolșevicilor, din ce în ce mai puternici. Interesele cele mai diverse animă aceste personaje, care nu cunosc decât un singur obiectiv, apărarea cu orice preț a averilor lor. «Legiunea poloneză» începe acțiunea de prigonire a muncitorilor conștienți, considerați primejdioși. La fabrica de zahăr din oraș lucrătorii sunt în grevă. Ei nu vor să părăsească uzina. Uciderea de către jandarmi a unui tovarăș, i-a îndârjit. În ciocnirea care are loc în fața fabricii, cavaleriștii polonezi îi rispec cu lovituri de sabie. Comsomolitul Ptaha se închide în camera cazanelor, de unde dă drumul sirenei, al cărei glas răscolitor va cuprinde tot orașul, mobilizându-l la luptă. Eroismul de care dă dovadă tânărul Andrei, Ptaha, stârnește admirația tuturor. El luptă singur, doar cu furtunul de apă clocotită a

rezervorului, împotriva soldaților care trag asupra lui, prin feresatră.

În acest timp muncitorii conduși și organizați de electricianul Raievschi, vechiu militant al Partidului, se hotărăsc să treacă la acțiune și, într-o noapte pun stăpânire pe oraș. Comsomoliștii, conduși și formați de bătrânii luptători, sunt în primele rânduri, luptând cu elan și dragoste, gata să-și dea viața pentru victoria cauzei revoluționare. Tineri ca Raimond, Olga, Sara, Andrei și ceilalți tovarăși ai lor, sunt exemple de oameni plini de eroism, pe care revoluția i-a format în focul luptei revoluționare. Nemții, chemați în ajutor de contele Moghelnitchi, comandantul «legiunii poloneze», reușesc să recucerească orașul, fiind mai bine înarmați. Capii mișcării muncitorești sunt căutați, vânași, arestați. Teroarea sângeroasă a reacțiunii se întinde în tot orașul. Mișcarea muncitorească e scaldată în sânge. Atunci, pentru a câștiga libertatea tovarășilor arestați, comsomoliștii, ajutați de câțiva țărani care se alăturaseră muncitorilor, pătrund în castelul Moghelnitchi și iau cu ei, ca ostateci, pe soția și sora contelui. În tratativele care se duc apoi, se hotărăște schimbul prizonierilor. Dar într-o noapte, când, după o petrecere, au adormit, un detașament de legionari polonezi înconjoară, prin surprindere, ascunzătoarea în care se află în pază ostatecele. Ei cer tinerilor să se predea. În ultimele pagini ale romanului — pe care Ostrovski nu a mai putut să-l termine — se aude strigătul înflăcărat, plin de ură, al comsomoliștilor: «Du-te dracului, câine! Ne vom lupta până la urmă. Trăiască Comuna!».

Problema esențială pe care o ridică pateticul roman al lui Ostrovski, este problema eticii revoluționare în rândurile tinerii generații. El urmărește procesul de transformare al tineretului în drumul lui spre socialism. Aruncându-se cu elan în furtuna revoluționară, eroii cărții lui Ostrovski sunt pilde vii spre a ține trează flacăra luptei în inimile generațiilor noi sovietice. Ostrovski a adus o înaltă contribuție la

formarea spiritului combativ al tineretului și în caracterul atât de exemplar al operei sale, slă meritul și principala ei valoare.

Ostrovski a zugrăvit în puternice contraste de umbră și lumină, lumea coruptă și putredă a burgheziei, căreia el îi opune galeria eroică a tinerilor muncitori. Oamenii ca Vrona, căpitanul de jandarmi, cocainoman și desabuzat, plin de cruzime, locotenentul Zaremba, brută docilă în solda celor care îl plătesc, bătrânul conte Cazimir bolnav și depravat și mai ales hidoasa apariție a exorocului Dzebec, hoț și trișor, care e scos din pușcărie pentru a fi făcut agent de poliție, sunt personajii care definesc o clasă și exprimă o întregă concepție de viață a burgheziei. Contesa Ludviga, personaj oarecum pozitiv, nu contrazice deloc lumea în care trăiește, căci orizontul ei e limitat de interesele clasei sale. Acest orizont ea nu va reuși niciodată să-l spargă, fiindcă ea aparține clasei în care trăiește. Figura ei generoasă nu poate să se plaseze altfel decât în condițiile obiective de viață caracteristice burghezo-moșierimii.

În fața acestei lumi se ridică, năvalnică, lumea comsomoliștilor, conduși în luptă de bătrânii militanți ai Partidului. Ostrovski arată legătura simbolică ce există între muncitorul Raievschi, bolșevic oșelit în luptă și fiul său Raimond. În trecerea dela o generație la cea care îi urmează, a spiritului revoluționar, în perpetuarea și creșterea lui, Ostrovski întrezărea adevărata menire a operei sale. Dar el nu trece sub tăcere nici lipsa de experiență politică a tineretului revoluționar, lipsă care duce la slăbirea vigilenței politice și atrage după sine erori grave în luptă.

Tradusă într-o limbă românească cursivă și îngrijită, apariția acestei cărți prezintă o importanță deosebită pentru noi. Tineretul nostru poate folosi multe pilde de viață și de luptă din experiența gloriosului comsomol. Tineretul e îndemnat să vadă că greutățile luptei întăresc și nu slăbesc pe adevărații revoluționari. Tineretul va înțelege că trebuie să vegheze mereu în așa fel, ca niciodată să nu se găsească dezarmat în fața dușmanului de clasă, va înțelege

că pe umerii lui stă sarcina construirii socialismului și că trebuie să se arate demn de această grea și eroică sarcină.

Tașcu Gheorghiu

PETRU DUMITRIU: « O SUTĂ DE KILOMETRI »¹⁾

După « *Dușmănie* », nuvela în care se debate just problema ascuțirii luptei de clasă în lumea satelor, « *O sută de kilometri* », ne redă încă o seamă de aspecte, din același mediu, în care se reflectează psihologia omului nou, a luptătorului format de Partid, crescut în ideologia clasei muncitoare. Investigația autorului operează, de astă dată, o secțiune în organismul viu, frământat, al satului românesc de azi, în care ciocnirea de interese dintre chiaburime și țărănimia săracă ia forme tot mai variate. Nuvela grupează câteva momente semnificative, aspecte din viața și lupta tineretului muncitor dela sate, notate just, într-o gradăție care le configurează un relief dramatic.

Satul trăiește o perioadă de transformări revoluționare, prin lupta proletariatului agricol, condusă de Partid, împotriva exploatării chiaburești. Petru Dumitriu urmărește pe tărâmul satelor noastre angajat în această luptă, pe tărâmul care se dezvoltă și se formează sub îndrumarea atentă și caldă a Partidului, în spiritul unui nou patriotism și în ura dreaptă, neîmpăcată, față de dușmanul clasei muncitoare.

Evenimentele expuse în nuvelă se desfășoară în preajma Congresului de Unificare a Tineretului Muncitor, în așteptarea căruia tinerii se simt mai mobilizați, mai dinamizați. În biroul organizației U.T.M. a satului, se pune în discuție demascarea odraslei chiaburești, Ene, introdus perfid la conducerea tineretului. În această acțiune este antrenat tot tineretul muncitor al satului. Inciudat, chiaburul, care urma să-i transporte, cu șalupa lui, la oraș, pe

¹⁾ Ed. Tineretului, Buc. 1949.

cei doi delegați ai satului la Congres, Măi și Floarea, refuză să-i mai ia pe șalupă. Hotărîrea tinerilor nu poate fi însă înfrîntă. Își procură o lotcă și după un drum de o sută de kilometri, pe o vreme aspră, urmăriți de urletul lupilor, ei ajung la timp în orașul unde se ține conferința.

Personajele din *O sută de kilometri*, prin acțiunea și gesturile lor, ne descoperă mentalitatea sănătoasă a unui tineret de tip nou. Vigilența acestui tineret față de uneltirile dușmanului de clasă, voința fermă, elanul și tenacitatea în luptă, sunt trăsături care definesc și caracterizează atitudinea lui față de viață.

Din conținutul nuvelei, amintim evocarea dramatică a drumului lung și greu, pe care îl fac cei doi delegați ai tineretului sătesc, Măi și Floarea, pentru a ajunge la timp la Congres; este în această descriere epică, de un patetism reținut, însuși simbolul luptei pe care vlăstarele proletariatului agricol o duc pentru construirea socialismului la sate.

Măi și Floarea reprezintă, cu figurile lor luminoase, portretul omului nou. Petru Dumitriu a știut să realizeze acest portret din acțiuni și gesturi individuale, din reacții psihologice, nu din simple obiectivări statice sau din descrieri formale, lipsite de conținut. Autorul pune în valoare ceea ce este semnificativ; prezentând pe cele două utemiste care lucrează pentru stărpirea șoarecilor vătămători recoltei, autorul ne sugerează efortul omului nou de a corecta și stăpâni natura.

Petru Dumitriu știe să adâncească momentele acțiunii, să redea firesc dialogurile personajilor, să evoce peisagiul însuflețit de om și să dea relief noilor aspecte din viață. Meșteșugul artistic nu diminuează intensitatea epică a faptului descris, ci, dimpotrivă, îl adâncește. Expresia sobră, lapidară, modul firesc cum se înlanțuie faptele, corespund și ele principalității tematiche a nuvelei. Proza lui Petru Dumitriu se inspiră deci din realitatea imediată, la care autorul participă. Din această participare își trage sevele realismul lui Petru Dumitriu. Evident, autorul trans-

formă datelor imediate ale realității brute trecându-le prin filtrul emoției artistice. Se demonstrează deci, concret, că trăirea în miezul vieții, contactul direct cu realitatea, dau adevăratul conținut al operei și realizarea artistică adecuată.

Și sub acest raport literatura progresistă, care oglindește transformările revoluționare din țara noastră, se deosebește fundamental de arta decadentă burgheză, care prescria distanțarea de eveniment și o lungă epocă de gestație, drept condițiuni de neînlăturat, pentru crearea unor opere valabile.

Literatura și, în genere, arta sovietică, rezultate din cea mai vie participare a artistului la realitate și care au atins cele mai înalte culmi artistice, sunt concludente în a demonstra că valoarea unei opere nu poate da decât creația artistului militant.

Operă de artă, armă în mâna clasei muncitoare, nu poate fi decât produsul unei urmăriți atente a realității sociale, o expresie a efortului creator și al luptei pentru promovarea unei vieți mai bune. Prin asemenea însușiri *«O sută de kilometri»* este o realizare pozitivă.

Traian Stoica

BYRON: «CULEGERE DE POEME»¹⁾

Apărut cu prilejul aniversării a 125 de ani dela moartea lui George Gordon Byron, volumul de față cuprinde fragmente din *«Childe Harold»*, *«Ghiaurul»*, *«Prizonierul din Chillon»*, *«Odă Veneției»*, *«Judecata de apoi»*, *«Profesia lui Dante»*, *«Epoca de bronz»* și *«Don Juan»*, lângă *«Sonetul despre Chillon»*, *«Jurnal din Chefalonia»* și ultimul poem al lui Byron, *«Azi implinesc 36 de ani»*.

O atare prezentare restrânsă a poeziei byroniene n'ar fi în măsură să înfățișeze prodigioasa operă a marelui poet al libertății, nici să comunice forța unui lirism

¹⁾ Editura de Stat, 1949.

puternic, novator, eliberat de cănoanele clasicismului și de pantheismul melancolic al contemporanilor *lakiști*; dar studiul introductiv al d-nei Vera Călin, subliniind aspectele caracteristice, operând principial și succint o exegeză a poeziei byroniene, întregeste fericit volumul. Acest studiu delimitează, critic, locul ocupat de opera lui Byron în patrimoniul istoriei literare și analizează stările sociale ale epocii, raportul dintre clase, schimbările aduse în aceste stări și raporturi de progresul tehnic, cu un cuvânt întregul cadru istoric, determinant pentru viața și activitatea marelui poet — unul din cele mai revoluționare spirite ale vremii—care a exprimat puternic « neîntrerupta aspirație spre eliberare » a omului dela sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Născut într'un castel din Scoția, descendent al unei vechi și nobile familii înrândite cu Stuartii, Byron a murit sub zidurile cetății Missolonghi, luptând pentru eliberarea Greciei de sub jugul otoman.

Pe traiectoria acestei vieți, care nu numără mai mult de 36 ani, autorul lui « Don Juan » lasă una din cele mai frumoase biografii. Nobilul sărăcit, apăsător de o ereditate grea, de o educație rutinieră de clasă, se desprinde din acest păienjenis și ia o atitudine critică față de întregul sistem burghezo-feudal.

Byron arborează poza damnatului romantic, a proscrisului, a omului care nu-și poate găsi locul într'o orânduire vitregă. Din acest aluat va crește eroul byronian, eroul romantic, neînțeleșul, care bravează, luptă pentru cauze mari, generoase, dar nu indică nicio soluție și nu rezolvă procesul unor stări pe care le denunță și înfierează. Propriul lui sacrificiu sau izolarea sunt numai inoperante acte de protest.

Societatea engleză dela începutul veacului al XIX-lea trăia un proces de prefacere. Burghezia înstărită cumpăra titluri nobiliare pentru a-și valida puterea sub însemnele tradiției, guvernarea lui Pitt se străduia să pună stavilă ideilor revoluțio-

nare, venite din Franța, și să țină în frâu proletariatul industrial care creștea mereu la Manchester și în celelalte centre industriale. Clasa marilor industriași, a marelui burghezii, nu ajunsese încă la putere (lucrul acesta se întâmplă abia după reforma electorală din 1832) — așa că negativismul lui Byron, diatribele lui împotriva ordinii sociale, aspirațiile lui spre libertate, exprimate sgomotos și insolent, n'au putut fi pedepsite cu satărul, nici cu ștreangul, după bunele tradiții ale Albionului. Dimpotrivă, i s'au deschis larg porțile Camerei Lorzilor, cu nădejdea că elanurile revoluționare ale tânărului vor ceda în fața unei atari oferte. Byron, însă, scandalizează înalta societate a perucilor luând cuvântul în Cameră în favoarea muncitorimii. Sancțiunea nu întârzie: poetul e nevoit să-și părăsească pentru totdeauna patria.

Expatriat, Byron ia contact direct cu mișcările revoluționare din Europa. Societățile secrete din Italia, Carbonarii și Eteriiști greci au o influență hotărâtoare asupra poetului. D-na Vera Călin vede în legăturile pribeagului cu aceste mișcări revoluționare « un contact fertilizator » ale cărui consecințe apar în opera byroniană.

În drumul pe care Byron l-a parcurs dela revolta anarhică, dela inconformismul gratuit până la angajarea lui într'o acțiune revoluționară de mase, acțiune organizată și constructivă, se poate urmări evoluția unei întregi epoci.

Opera byroniană ilustrează din plin caracterul progresist și revoluționar al primei faze a romantismului. Satira lordului George Gordon Byron nu cruță nici regalitatea, nici conservatorismul britanic, nici imperialismul napoleonic, austriac sau otoman, nici patriotismul burghez al moșierimii care se agită pretutindeni « *ca nu cumva să aibă sărăcimea prea multă pâine* ».

Se împlinesc 125 de ani dela moartea lui Byron. Popoarele n'au încetat să lupte pentru libertate pe durata celor cinci pătrare de veac, revoluțiile au măturat tronuri și dinastii, clasa muncitoare a

arborat pe a șasea parte a lumii steagurile libertății. Dar imperialismul, regalitatea, spiritul retrograd, conservator, exploatarea omului, n'au dispărut din patria lui Byron și nici din celelalte țări ale Apusului.

Mănunchiul de fragmente pe care ni-l prezintă volumul de față, în traducerea d-lui Petre Solomon, a selecționat ce-a fost mai valabil, sub acest raport, în lirica byroniană. Cităm din *Sonel despre Chillon*, două strofe în care poetul face apologia libertății:

• *Geniu al gândului descălușat,
Tu nu îți pierzi strălucirea, Libertate,
Când zaci în temniți, căci acolo bale
O inimă cu care te-ai legat.*

• *Și când, în lanțuri grele, știi tăi
Sunt asvârlți în negre închisori,
Țara lor birue prin chinul lor
Și Libertatea prinde aripi noi.*

Iată și portretul regelui George al III-lea din *Judecata de apoi*:

• *Pe-acest sărman pământ, de când se 'ntinde
Pe lumea asta sângele și creșele
Osânda grea a lumii suferinde,
Dintre Cezari nu-i fiu mai ticălos
Mai plin de sânge și mai păcătos.*

• *S'a războit cu oameni și noroade
Lopind în toți cu spada-i de tiran.
Cei ce rosteau cuvântul Libertate
Aveau în George-al III-lea un dusman.*

Din același poem, versurile anatemitază aventura războinică, napoleoniană:

• *La Waterloo când Ingerii-ai ajuns
Văzând alăta viașă secerată,
Și-au asvârlit, de-augustă scârbă, pana.
Prea sângera hrisonul, ca o rană.*

Poetul a murit sub zidurile cetății Misolonghi, luptând pentru libertatea Greciei, dar iată că după 125 de ani poporul grec luptă pentru același ideal. • *Jurnalul*

din Chefalonia » e un poem mobilizator, o chemare la luptă împotriva asupritorilor, tot atât de actual și de valabil azi pe cât a fost în primăvara anului 1824, de când datează. Il cităm în întregime:

• *Și morții s'au trezit — iar eu să dorm?
Să-mă lătrăsc, când omenirea toată
E 'n luptă cu tiranii? Când re-olta
E coaptă, eu să șovăi? — Niciodată.
Nu dorm, sunt treaz și 'n fiecare zi
O goarnă îmi răsună în ureche.
Ecolu ei în lumină răspunde.*

Traducerea respectă măsura originalului și exprimă, valabil, cu o remarcabilă acuratețe, ideea. Dar unele arhaisme, prea specifice limbii noastre, cu o întrebuintare prea limitată, supără pe olocuri (ex.: • *Prea sângera hrisonul ca o rană* », etc).

În U.R.S.S. și Uniunea Scriitorilor Sovietici, în colaborare cu VOKS-ul (Asociația Sovietică pentru legăturile culturale cu Străinătatea) a organizat, lunile trecute, o seară comemorativă închinată memoriei lui Byron. Evenimentul merită toată atenția și constituie o verificare a poziției juste pe care lagărul democratic și antiimperialist o are față de valorile nepieritoare ale culturii. Și e cu atât mai semnificativ acest fapt cu cât, acum 25 de ani, la serbarea centenarului lui Byron, unul din cei mai autorizați critici englezi de atunci, Sir Quiller Couch, profesor la Cambridge, era scandalizat de atenția care se arăta, postum, marelui poet, și denunța în autorii celor câteva articole, scrise atunci în presa britanică, pe « *amatorii de scandaluri publice, nu de poezie* ».

E de presupus că în Anglia anului 1949 opiniile lui Sir Quiller Couch sunt totuși prea palide și prea timide pentru a satisface cerințele imperioase ale marshalliadei anticulturale.

Vlaicu Bârna

CUPRINSUL

23 AUGUST

	Pag.
VIRGIL TEODORESCU, <i>Cădea a burgheziei închisoare</i>	3
MIHU DRAGOMIR, <i>Sunt doar cinci ani</i>	6
DAN DEȘLIU, <i>Cântec în August</i>	8
F. PĂCURARIU, <i>Câți ani trecură</i>	10
TEODOR MAZILU, <i>Balada celor născuți în August</i> 23	12

«ADIO SCUMPUL NOSTRU PRIETEN ȘI TOVARAȘ DE LUPTĂ!»

RADU PĂDURE, <i>Ultima călătorie a lui Gheorghe Dimitrov</i>	15
VIRGIL TEODORESCU, <i>Tu ai rămas un arc întins</i>	23
SZEMLER FERENC, <i>La moartea lui Gh. Dimitrov</i>	25
VLAICU BĂRNA, <i>Ca să-i slăvim...</i>	26

*

MIHAIL BENIUC, <i>Mihail Eminescu</i>	28
PERPESCIUS, « <i>Elvira în disperarea amonului</i> » sau <i>Parodie și teatru de păpuși la Eminescu</i>	33
MIHAIL EMINESCU, <i>Elvira în disperarea amorului</i>	37
N. MORARU, <i>Mihail Eminescu și timpul său</i>	41

*

IOAN ASZÓDY, <i>La o sută de ani dela moartea lui Petőfi</i>	66
--	----

POEME DIN PETŐFI SANDOR

EUGEN JEBELEANU, <i>Impotriva regilor</i> (1844)	79
„ „ <i>Pegasul meu</i> (1847)	81
„ „ <i>Mâniei</i> (1847)	83
„ „ <i>Incotro să-mi sbor săgeata?</i> . . . (1848)	85

EUGEN JEBELEANU	<i>Italia</i> (1848)	86
„	„ <i>Flamură nemțească iar pe Buda</i> (1848)	87
1 „	„ <i>Parlamentului</i> (1848)	89
„	„ <i>Adunării naționale</i> (1848)	91
„	„ <i>Crunt bubuit-a tunul</i> (1849)	93
VICTOR TULBURE,	<i>Misiunea poetului</i> (1847)	95

PETRU DUMITRIU,	<i>Vânătoare de lupi</i>	97
ȘTEFAN POPESCU,	<i>Cântec de leagăn</i>	152
„	„ <i>Nit</i>	153
IOSIF NEDELCU,	<i>Unde este unire...</i> (urmare și sfârșit)	154

ALEXANDRU GRECU,	<i>Vechii scriitori români și Rusia</i>	226
------------------	---	-----

MLĂDIȚE NOUI

SOLO JUSTER,	<i>Muncitor și poet</i>	241
„	„ 1.000	243
„	„ <i>Seceriș</i>	244
CORNELIU LEU,	<i>Arta</i>	246
C. AMĂRĂSCU,	<i>Focul dela Foltinești</i>	252

<i>Pentru o justă orientare a activității științifice în R.P.R.</i>	264
M. NOVICOV, <i>Câteva aspecte ale luptei împotriva cosmopolitismului burghez în critica literară</i>	285

COMENTARIU

EUGEN JEBELEANU, « <i>Fondul literar</i> » și condiția umană a scriitorului	318
---	-----

RECENZII

VIRGIL TEODORESCU, <i>Ion Slavič, «Opere alese»</i>	322	
„	„ <i>Alexei Nedogonov, «Fălfaie steagul roșu peste sat»</i>	324
TAȘCU GHEORGHIU, <i>N. Ostrovski, «Născuți în furtună»</i>	327	
TRAIAN STOICA, <i>Petru Dumitriu, «O sută de kilometri»</i>	329	
VLAICU BĂRNA, <i>Byron, «Culgere de poeme»</i>	330	

650

ANTICARIAT
Tg-Mureș
LEI 600

